MÜNCHEN 7 1968

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

7

MÜNCHEN 1968

Copyright 1968 by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Fritz-Meyer-Weg, 41/I — 8 MÜNCHEN 81

ÎNCHINARE

La 50 de ani dela Unirea dela Alba Iulia

« Trebue să cerem încorporarea fără întârziere şi pe veci într'un singur Stat al tuturor Românilor »
(*Iuliu Maniu: 1 Decemvrie 1918*).

Se cuvine, în zile de sărbătoare, să nu uităm că două fapte mari domină istoria Naţiunii Române din Transilvania: Adunarea naţională de pe Câmpia Libertăţii de la Blaj, din 3/15 Mai 1848, şi Adunarea naţională de pe Câmpul lui Horia de la Alba-Iulia, din 1 Decemvrie 1918.

Amândouă aceste Adunări au fost pătrunse de acelaşi suflu al libertăţii, egalităţii şi fraţiei, purificat prin apropierea de Altar. Căci Libertate, pentru a-şi asigura drepturi egale, au cerut Românii « dela opincă până la vlădică » în 1848, când s'au apărat de o înglobare care i-ar fi oprimat. Şi Libertate au pretins şi în Adunarea din 1918, când, pe baza dreptului de autodeterminare, s'au înfrăţit cu România de ieri. În 1848, când Românii nu aveau încă un nucleu închegat de viaţă politică modernă şi erau obligaţi să sfarme mai întâi obezile trecutului, la libertatea de unire a tuturor Românilor se putea numai visa (1). Dar în 1918, când Wilson, cel ce căuta « să aplice învăţăturile lui Hristos între popoare » (2), recunoscuse naţiunilor dreptul de autodeterminare şi crease prin acest principiu cadrul noii orânduiri europene, Românii din Transilvania au putut făuri Unirea cu România înfiripată. Libertatea, însă, în amândouă cazurile, n'a fost văzută ca un privilegiu profan, căci în 1848 era considerată drept « scop preasfânt » (3), iar în 1918 era privită drept « hotărîre sfântă » (4). Într'un cuvânt, cele două

(1) Ion Câmpineanu în 1838, Kogălniceanu în 1848, şi Românii transilvăneni în 25 Febr. 1849 (Cfr. I. Lupaş, *Istoria Unirii Românilor*, Bucureşti 1937, pp. 242, 249).
(2) Gheorghe Pop de Băseşti, la 1 Dec. 1918.
(3) Andrei Mureşanu, *Răsunet*.
(4) Ştefan Ciceo Pop, la 1 Dec. 1918.

etape ale libertății au făcut ca leagănul românismului — *Transilvania — să se unească cu* patria-mamă, *și în actul Unirii să mulțumească lui Dumnezeu pentru această înălțare* (5).

Unirea încheiată în 1918 a fost însă opera nu numai a libertății, ci și a dreptății. În ea s'a înfăptuit aspirația de veacuri a Românilor din ambele părți ale Carpaților de a constitui o unitate nu numai etnică, ci și statală. Așa, Actul plinit la sfârșitul primului război mondial n'a fost o anexare adusă de victorie, ci o hotărîre clădită pe sacrificiul Românilor din amândouă părțile. El s'a impus ca o necesitate de viață a Românilor de pretutindeni, ca un drept bazat pe principiul liberei determinări a popoarelor, ca o dreptate clădită pe forța etnică, consfințită și de istorie. El a adus o plinire atât Transilvănenilor, cât și vechei Românii.

Dar în această Unire de acum o jumătate de secol Românii transilvăneni n'au văzut o fază finală a istoriei lor, ci un început de viață nouă. *Întruniți pe Câmpul lui Horia, ei au « întors roata »* (6), *dar nu pentru a lovi pe alții, ci numai pentru a libera trupul națiunii române de chinuri. Ei au simțit în Unire o* vocație *pentru viitor, de plinit atât în cadrul noii Românii, cât și în concertul națiunilor. Libertatea, adică, în ochii lor, trebuia să ajute popoarele « să reprezinte o concepție superioară pe scara civilizațiunii și să sporească astfel fericirea omenească pe pământ »* (7). *Cine a fost de față la acea Adunare, a și rămas semnat de această misiune, de transmis din generație în generație.*

Acum, la distanță de 50 de ani dela memorabila Adunare, când generația care a făurit Unirea oferă altei generații facla idealurilor, din evlavie omagiem faptele de mărinimie ale « bătrânilor »; dar totodată coborîm și în noi, ca să ne cercăm vrednicia. Dragostea de nație a celor ce au creat Unirea - dragoste ieșită nu din retorta « ismelor », ci isvorîtă din popor, îmbogățită de cărturari și sfințită de preoți - ar trebui să fie și la noi tot atât de vie.

Octavian BÂRLEA

(5) Iuliu Maniu, la 1 Dec. 1918.
(6) Ștefan C. Pop, la 1 Dec. 1918.
(7) Vasile Goldiș, la 1 Dec. 1918.

VINTILA HORIA

INTENȚIONALITĂȚI

(note pe o margine de viitor)

"Sunt multe drumurile care duc la cunoaștere"
HERMANN HESSE

Actualitatea absolută a romancierului. Nu numai în sensul de mărturie existențialistă, ci, mai ales, în acela de posibilitate de « reducere » fenomenologică. Deși romanul, ca gen literar, nu poate tinde a fi o « știință riguroasă », poate rivaliza în schimb cu orice ramură exploratívă, în măsura în care e egal, ca *tehnică a cunoașterii*, cu filosofia sau cu fizica. Cred că pe acest nivel de paralelism în contemporaneitate trebue concepută de acum înainte și istoria literară, nu limitată de politic și de social, ci îndrumată a concepe *fenomenul* ca o cercetare aflată pe același front pe care se situiază, în mersul către o cunoaștere definitivă, către o întâlnire ultimă cu Punctul Omega, și celelalte tehnici ale cunoașterii.

O privire în adâncime asupra evenimentelor schimbătoare de linie, care au făcut din secolul al XX-lea ceea ce este, dincolo de orice apreciere morală, ne-ar obliga să înțelegem imediat legătura sau coincidența preintențională dintre, de pildă, suprarealism și Freud, Bergson și Proust, acesta și Husserl, fenomenologie și « lumea neterminată » sau paranteza fenomenologică din « Ulise » de James Joyce, principiu de incertitudine (pe care se bazează fizica modernă) și artă abstractă, epistemologie integrală și roman, inconștient colectiv și tendință *speleologică* a tuturor predilecțiilor contemporane. După cum în fiecare ins există o implicitare relațională în întregul « Lebenswelt » în care se află subiectivat, astfel încât fiecare fenomen devine cercetabil din punctul de vedere al tuturor disciplinelor, de asemeni în fiecare tehnică a cunoașterii există o posibilă încrucișare și încălecare de frontiere cu toate celelalte cunoașteri. Tendința manifestată de anumiți biologi de a se deslimita, urnindu-și

aparatul investigator nu numai în spre o antropologie, lansată ea însăși către o căutare etnografică (Jacques Soustelle în « Les quatre soleils »), dar și în spre fizică, distrugând astfel zidul care separă materia vie de cea *moartă* (Teilhard animă orice fel de materie, ceea ce confundă, într'un anumit fel, celula cu molecula), ne justifică speranța de a regăsi un limbaj comun, o structură linguistică, pornind, evident, dela a cunoaște ceea ce este structura însăși, așa cum pe drept cuvânt pretinde Ștefan Lupașcu, și nu dela a impune un structuralism totalitar și partizan, cum pretind structuraliștii la modă.

Ne aflăm, deci, în pragul unei *epoché*: romanul va deveni o perspectivă integrală, sau va înceta de a interesa, într'un timp în aparență ahtiat de superficial și de partizanisme, agitat în fond de o pasiune pentru profunzimi, la fel de vădită în toate tehnicile cunoașterii, în măsura în care fiecare din ele a devenit conștientă de propriile ei esențe și vecinătăți, o vecinătate metodologică fiind o posibilitate de a comunica cu o depărtare, până acum considerată ca inajungibilă. « Numai romanul poate spune azi adevărul total », exclamă unul din personagiile lui Raymond Abellio, în « Les yeux d'Ezéchiel sont ouverts ». Romancierul, în acest sens *enciclopedist* (dar si platonician), este nu un cercetător al unei suprafețe vizibile, un descriitor de obiecte (1), ci un luciferian. Romancierii luciferieni sunt, după Abellio, « cei ce duc lumina în străfundurile în care ne aflăm, ceea ce înseamnă a da foc acestor străfunduri ». Concepția lui Abellio despre o asemenea cunoaștere lucifericǎ e anarhizantă, deși autorul încearcă el însuși să se situeze fenomenologic. E vorba nu de o distrugere, ci de o construcție prin cunoaștere și, în acest sens, îmi permit să revin aici la conceptul de « roman gnoseologic » (pe care-l defineam în volumul « Presencia del mito »), opus unui « roman descriptiv sau de reprezentare », așa cum îl concep încă romancierii rămași între partizanismele unuia sau altuia din falsele realisme care sunt azi pe punctul de a discredita romanul ca tehnică a cunoașterii.

În aceeași măsură, « a da mărturie », ca romancier, implică anumite abuzuri existențiale (vizibile în literatura politică — Malraux, Sartre — mărturii limitate ale unei realități pe care istoria a reintegralizat-o

(1) Un obiect a ajuns a fi, într'o perspectivă epistemologică, "o prejudecată macrofizică" (Ferdinand Gonseth). Relația pe care o stabilește Robbe-Grillet între romancier și lume devine ridicol de strâmtă și neimportantă.

între timp, minimizând acele mărturii), abuzuri care pot reprezenta adevărate procese verbale împotriva propriilor lor autori, vinovați de parțialitate, adică de falsă mărturie.

Din acest punct de vedere, care ar presupune un grav risc de eterodoxie ontologică, romancierul nu mai poate adera la nicio parțialitate și nu mai poate fi decât un opozant inconvertibil. Nu pentru a-și satisface anumite capricii ideologice, ci pentru a elimina din propriul lui parcurs orice posibilitate de a greși, de a-și strâmba creația, de a o face impenetrabilă la adevăr, de a o menține în afara impulsului progresiv în care s'ar înscrie celelalte tehnici ale cunoașterii. Nu e vorba, deci, de a deveni anticomunist, sau anticapitalist, sau *anti* orice fel de regim sau ideologie, ci de a scăpa de subt opresiunea omogeneității. Sistemele politice tind să se autosituieze în entropie (valabilă statistic, colectiv, ca fenomen macrofizic; nevalabilă individual: ființa omenească poate fi cunoscută și definită, colectiv sau individual, prin două prisme de cunoaștere, care o fac astfel universală, încheietoare a celor două lumi pe care le cercetează azi cu atâta succes fizica generală și fizica atomică), să se transforme treptat într'o înghețare omogenă, aceasta fiind Thanatos, subt o formă sau alta. Ajutat de *mass media*, cu înspăimântătoarele lor posibilități de a confunda individualul cu colectivul, pentru a-l conduce și controla conform facilităților pe care le oferă legile cauzalității, respinse de indeterminismul microfizic, omul politic, sau sistemul, partidul (dela *parte*), orice guvern sau orice sinarchie contemporană pot fi ușor tentate de a întreprinde un proces de omogeneizare a societății, cu scopul de a o monolitiza, deci de a o conduce fără probleme, de a obține astfel o satisfacție absolută, operaționistă, implicită voinței de putere. Conform principiului contradicției stabilit de Lupașcu, viața nu e posibilă în afara ciocnirii permanente dintre omogen și eterogen, acesta din urmă fiind un fel de opozant microfizic al entropiei.

Jocul e subtil și fecund în variante. În fundul lui găsim, paradoxal, o posibilitate de salvare a politicului însuși, având în vedere că monolitismul duce la Thanatos, omogeneitatea absolută fiind moarte, ca orice totalitarism. Rolul scriitorului ar fi deci acela de « a se opune » acestei tendințe spre cădere (orice regim politic e, într'un fel, sinucigaș) și stingere entropică, accelerată de absolutismul dispus să anihileze orice urmă de opoziție, absolutism prezent în toate regimurile totalitare. Ete-

rogenul ar putea fi comparat aici cu *libido*, opus lui Thanatos în psihologia freudiană. Această *înzestrare cu viață* definește deci o opoziție, necesară nu numai libertății de a crea, dar și societății în general, înțeleasă ca material, destructibil sau salvabil, lipsit de o clară voință de alegere, dar nu de sensibilitatea instinctivă la *libido* și Thanatos. Existența unei opoziții ar trebui deci înțeleasă ca un factor indispensabil, ca o potență de continuitate și nu ca un pericol. Pericol numai dintr'un punct de vedere parțial sau partinic, semnificând însă singura deschidere spre eterogenul producător de istorie, adică de trecut și de viitor.

În societățile în care factorul opoziție a fost eliminat, nu numai arta a decăzut vertiginos (ca în Rusia sovietică), odată cu toate disciplinele umaniste și cu toate științele exacte legate de *bios*, dar Statul însuși a tras să moară, redus la omogeneitate, sustras conflictului regenerator dintre aceasta și eterogen. Partidul unic poate fi o soluție de emergență (Berdiaev susține că Lenin a fost un intelectual lipsit de cultură, arhitect al unui sistem de moment, fragil prin inaderența la evoluția formelor culturii), esențele opoziției, eterogeneitatea sub toate formele ei, reapărând la suprafață nu din simplă necesitate de primenire politică, ci dintr'un impuls vital de a împiedeca alunecarea în Thanatos. Societatea staliniană a fost/este omogeneizantă, bolnavă și obsedată de monolitism (care nu e o virtute, nici o tărie, ci o maladie mortală, marca vizibilă a entropiei), însă nu poate dura decât scurte perioade de timp, care, dacă s'ar prelungi, ar duce la o asfixie colectivă, consecință a asfixiei individuale, la o aplicare pe un plan național sau internațional a celui de al doilea principiu al termodinamicei formulat de Clausius-Carnot. Antistalinismul a împiedicat societatea sovietică să se stingă, iar manifestările maxime ale antistalinismului au fost în special opera romancierilor (Pasternak, Dudintsev, Soljenitsin), a unei opoziții reprezentând prin simbolurile scrisului și ale miturilor salvatoare (libertate, viață, spirit) virtuțile vitale ale eterogenului. Există azi o literatură clandestină sovietică și o serie de măsuri absurde contra ei, care continuă acest proces, literar numai in aparență.

Este evident că stalinismul reprezintă cea mai comodă tehnică de a guverna, la care recurge un dictator lipsit de lumina cunoașterii, un obsedat de voința de putere. Nu se poate întemeia un regim durabil, o epocă de înflorire, o continuitate, pe o dictatură, pentrucă aceasta

se înscrie în omogeneitatea asfixiantă și pentrucă popoarele nu acceptă idea sinuciderii. Revoltele dela Berlin și Budapesta, sau tehnica mai subtilă de a ieși de sub clopotul omogeneității, utilizată de București și Praga, nu constitue decât aparent opoziții politice. Ele sunt, în fond, semne, aș spune hieroglifice, manifestații biologice, dar mai ales spirituale, de eterogeneitate, care nu pot la rândul lor dura în timp decât dacă, în cadrul propriei lor evoluții, știu să permită desvoltarea unei stări politice normale, capabilă să lase liber jocul de forțe creatoare dintre « cele două materii », cum ar spune Lupașcu. Utilitatea protestantismelor apare astfel evidentă, ca și a ereziilor, atât în cadrul unei ecumenicități de tip religios, cât și economic sau politic. Luther a scindat Biserica apuseană, dar în acelaș timp a salvat-o de excesul laicist, umanistic, al Renașterii. În acelaș fel, o erezie devenită la rândul ei exclusivistă sau partinică poate aluneca și ea în omogeneitate, preluând dominanta mortală a răului pe care a vrut să-l înlăture Geneva lui Calvin.

Acest joc dialectic nu e numai temă estetică (libertatea de a scrie sau de a picta nu e decât semnul unei bune stări mai ample). Romancierul e deci social în măsura în care aderă la eterogen — și antisocial (cum a fost realismul socialist) în măsura în care se proclamă partizan al omogeneității, al unei viziuni de « parte », reducătoare în cele din urmă la neant.

* * *

N'ar putea duce însă la o confuzie această încercare de a plasa literatura pe acelaș plan cu științele, în măsura în care totul ar trebui să apară ca o vastă tehnică a cunoașterii? Literatura nu poate fi o *tehnică*. Arta, s'ar putea spune, nu e experiențială. Știința ar fi cunoaștere, arta construcție, *praxis* și *poesis*. Realitatea s'ar afla, față de ele, într'un raport pozitivist, pe de o parte, idealist, pe de alta. Esteticul ar respinge științificul, apărând ca un fel de lux al cunoașterii, ca un supliment ontologic. Istoria literaturii n'ar avea nimic de a face cu cea a științei.

În fond, într'o preocupare ca și în cealaltă, nu e vorba de o « cunoaștere », ci de o « construcție a realității », căci lumea trăiește în mine ca o totalitate legiferată de propriile mele posibilități și instrumente. Dacă ar exista o *realitate obiectivă* a cărei formă s'ar afla dincolo de propria mea posibilitate de a o aprehenda, atunci aș putea pretinde la o « cunoa-

ștere» a realității, a unei lumi preexistente care mi-ar permite cunoașterea în ritmul și sub forma pe care ea mi le-ar impune. A experimenta și a formula legi ar însemna a se lăsa cuprins de realitatea obiectivă, sculptat de ea sub formă de cunoaștere. A crea, a poetiza, ar însemna, pe același plan, a surprinde intuitiv anumite aspecte care ar scăpa investigației științifice, sau a imagina, pentru a satisface o plăcere estetică, o pseudorealitate, agreabilă sau tragică, pură invenție utopică și uchronică. N'am avea, deci, niciun fel de șansă de a considera printr'o perspectivă comună romanul și fizica nucleară, romanul și psihologia profundă. Orice mișcare de sinteză, de limbaj comun, ne-ar rămâne astfel interzise.

Gonseth crede în schimb că « ideile noastre asupra lumii poartă marca structurii caracteristice ființei noastre mentale ». În același fel în care personalitatea, structura artistică a unui pictor o regăsim în ceea ce se numește « maniera » sa. Schemele abstracte de care se servește omul de știință pentru a prinde realitatea, pentru a construi conform unei structuri exterioare în permanentă legătură cu structura interioară a propriei noastre inteligențe, sunt asemănătoare genurilor artistice care *construiesc*, utilizând alte tehnici, însă sunt la fel de creatoare.

Orice confuzie aici ar fi penibilă, căci nu pretind să fundez o știință a literaturii; însă cred că se poate concepe confortabil nu numai o literatură comparată, dar și o epistemologie comparată, după cum cred că ar fi extrem de sugestivă o cercetare paralelă, care ar pune în relief prezența în literatură și artă a unor descoperiri și principii care, în aceeași epocă, apar pe cale experimentală, sau adesea tot intuitivă, în domeniul rezervat științelor. Principiul incertitudinei, formulat de Heisenberg, elimină *ipso facto* din psihologie cauzalitatea pavloviană, sau o izolează în statisticul macrofizic, dar apare ca fundator involuntar în Nathalie Sarraute și în « noul roman », ca un fel de manieră caracteristică de a confrunta « eroul » din romanul secolului trecut (Zola sau Tolstoi) cu eroul indeterminat, antieroic, din lumea actuală. Iar coincidența dintre « Ulise » și fenomenologie nu poate fi decât turburătoare, ca și optimismul tehnologic dela începutul secolului al XX-lea sau optimismul aberant și materialist din « Manifestul futurist ».

În această lumină riguroasă, anumite concepte formulate de romanul

contemporan apar ca depășite și uneori, ca direct nocive. Astfel conceptul de « neant » din existențialismul sartrian, sau acela de « incomunicabilitate ». La capătul unei verificări, nu numai teilhardiene, dar și pur fizice, neantul ni se înfățișează ca un nonsens absolut, universul neputând fi producător de neant sub nicio formă și nicăieri, iar incomunicabilitatea ca o stânjenire sau o piedică aruncată în calea iubirii dintre oameni (*amor*, ca și iubire în sens social, sau filantropie, sau ceea ce în fond fundamentează o societate), de conceput numai ca factor de progres și de perfectibilitate. Incomunicabilitatea duce la ură, neantul la o revoltă în gol, la o resemnare în fond nejustificată, ca în literatura lui Camus. Mai logică decât resemnarea e fără îndoială anarhia radicală, care e altceva decât resemnarea la libertate (ajunsă la un fel de sfințenie în acceptare în « Cavalerul resemnării »), o luare de cunoștință, o *epoché* fenomenologică.

De asemeni, ar fi pasionant de relevat profetismul din opera unor scriitori aparținând unei zone de supersensibilitate, cum a fost aceea a imperiului austriac în ajun de prăbușire și curând după. În Rilke, Musil, Kafka, Trakl, Broch pot fi descifrate « semne » literare care, mai târziu, s'au întruchipat în psihologie, în artă și în drama politică a Europei. Cei doi teroriști intelectuali, adolescenți patetici, din « Rătăcirile elevului Törless » de Robert Musil (romanul a apărut în 1906), preanunță pe Hitler și pe Stalin, ca și evenimentele din « Procesul », care pot fi foarte bine socotite ca un fel de introducere la Praga 1939 sau la Praga 1968. Iar zona de « umbră » din primul roman al lui Musil, zona dătătoare de cunoaștere, face parte din tematica psihologiei analitice. De asemeni, *moartea valorilor* din Hermann Broch constitue o încercare de a defini literar, intuitiv, profetic, ceea ce va forma vocabularul și uvertura exegetică a unei întregi filosofii a culturii și a unei școli muzicale numită dodecafonică, al cărei maestru va apărea mai târziu sub trăsăturile unui personagiu de Thomas Mann, dar care e anunțată și trăită de Broch și de personagiile « ohne Eigenschaften » ale lui Musil. Sinuciderea lui Trakl și moartea prematură a lui Rilke, ca și, în alt spațiu devalorificat, sinuciderea lui Maiakovski și Esenin, sunt adevărate demonstrații de artă poetică.

Mișcările de avantgardă, de asemeni, dela începutul secolului, pun o serie de probleme care trăiesc în același moment cu aceeași intensitate

în artă, literatură, muzică, psihologie, filosofie și știință. Expresionismul, suprarealismul, cubismul, futurismul tehnofil, au făcut un nod din care nu ne vom mai putea desface niciodată.

* * *

Nu numai romancierii actuali, imitatori impotenți ai unor parțialități, limitatori de cunoaștere, dar și critica literară, obsedată de aceleași partizanisme, se află pe punctul de a pierde contactul cu semnificația actului poetic. Încercând ea însăși să devină fenomen creator, realizând o ridiculă confuzie între subiect și obiect (Barthes și « noua critică » în general, obsedată de exclusivismul inovator din « le nouveau roman »; totul încearcă astfel să devină « nouveau » într'o absurdă competiție pe marginea esențialului, care n'a fost nou niciodată). După cum structuraliștii nu știu ce e o structură, criticii literari suprapun conceptului de critică o intenționalitate poematică, deformatoare și inutilizantă. În acelaș timp, critica angajată (*engagée*, adică *en gages*, cu simbrie) continuă să elucubreze dintr'o parte, șchioapă, chioară sau ciungă, împiedecată în prejudecăți limitative, indiferentă la cunoaștere, deci la orice fel de progres. Totalitarismele politice au omogeneizat nu numai actul creator, thanatizându-l, eliminându-l din ciclul său propriu, dar și intenția critică. Subt ambele aspecte (a fi ceea ce nu este și a nu fi deloc) critica e azi un gen amenițat de hipertrofie sau de neantizare. Act gratuit. Linguistică evadată din logos.

* * *

Încerc o disperată autodefiniție: cum una singură din criticile dedicate romanului meu « Une femme pour l'Apocalypse », cum o singură scrisoare (primită de altfel dela un om de știință) dau semne de înțelegere, îmi închipui că m'am povestit turbure, sau că, bolnavă de doxe, critica n'a putut trece peste pragurile romanului. Ambele probabilități impun o explicitare.

În primul rând e de convenit că e din ce în ce mai greu a înțelege, deci a scrie despre iubire și moarte. Cine mai concepe amorul ca o hierogamie, cum ar spune Jung? Sau ca un act esențial de cunoaștere, ca o posibilitate de a evolua, de a fi transportat sau transladat, să zicem, dela

profan la sacru, transformatoare în sensul în care transformator e sensul nunții din Cana Galileii. Apa care e prefăcută în vin simbolizează actul metanoic care se petrecea în acel loc și în acel moment în duhul și în carnea celor doi nuntiți. Freud ne-a învățat a libidiniza amorul. Dela țânc la veteran, a iubi înseamnă a limita, prin punctul de vedere al psihopatiei freudiene, a lupta contra lui Thanatos în felul cel mai ineficace. « La noia », plictisul lui Moravia, constitue concluzia oarecum logică a interpretării pe care Freud a impus-o iubirii moderne. Ori, dacă a iubi nu înseamnă și a cunoaște și a sui, omogeneitatea ar fi obligată să însemne aici și o stingere în animalitate. Ființa umană e definibilă nu prin limbaj — albinele, delfinii, maimuțele posedă și ele un limbaj —, ci prin iubire-cunoaștere, care ar fi nu dorința de a poseda sau de a se dărui, ci a forma un cuplu metafizic, o nouă unitate gnoseologică, mai amplă și mai eficace decât precedentele, dotată cu mai multe șanse de a se înfige în inima obiectului. Progresul nu e un nonsens dincolo de cuplul erotic care-l produce, care-i e singur producător. În acest înțeles Viața în sine e progres și, tot în acest înțeles, bărbatul și femeia, subiecte obiectivante, fiecare în aceeași măsură, ar putea constitui o istorie a Istoriei, singura de fapt interesantă din punctul de vedere al unui *bios* spiritual înțeles ca instrument unic al unei evoluții finaliste, pentrucă formând cel mai înalt și eficace factor de eterogeneitate: nu numai biologic, ca făuritor de antientropie, dar și metapsihic, realizându-se astfel pe deasupra macrofizicei și dincolo de orice contingență impusă de aceasta. Ar exista, deci, o istorie a umanității situată în spirit și în individual (baze ale oricărei colectivități valabile ca atare), în ceea ce există *extra muros* față de statistic și de umilința legilor, și o istorie colectivă. Prima e christică, « cu moartea pre moarte calcând » (vezi sensul antientropic al acestei afirmații), dantescă sau trubadurescă, în sensul pe care « il dolce stil nuovo » îl dădea sensurilor oculte ale iubirii, *artistică* în sensul de creativitate, progresistă, formând o permanentă întrecere de orbite către Omega; în timp ce istoria popoarelor s'ar desfășura în afara iubirii, pe frontiere de sânge, violență, incomprensiune.

Pe o astfel de frontieră am situat, într'o Spanie simbolică și fluidă, întâlnirea dintre Manuel și Blanca, personagii înfundate în profan, urîțite de vecinătatea cu Istoria, umilite de propria lor singurătate în neînțelegere, într'un fel de caricatură a existenței. Toate scenele de vio-

lență ale romanului au loc în această zonă exterioră, colectivă și războinică, *neînțelegătoare* dela început și până la sfârșit. Războiul va isbuti să despartă pe cei doi amanți, pentru a-i reuni într'una, în virtutea unei ascensiuni care se întâmplă înăuntru, pe un plan de reducțiune fenomenologică, al cărui final nu poate fi decât cunoașterea absolută, Judecata de Apoi, care va smulge definitiv pe cei doi din Istorie pentru a-i eterniza în propria lor esență. Eul ca cunoaștere transcendentală ocupă cu încetul locul lumii și o duce către singura împlinire posibilă, conștiința individuală apărând astfel ca o prezență temporală care reține trecutul și anticipă viitorul.

Romanul e compus din trei faze, un trecut, un prezent și un viitor, unificate de căutarea ascensională a celor doi, simbol al evoluției, al călătoriei către un Punct Omega, care nu poate fi, în această perspectivă, decât Apocalipsul, ieșirea din Istorie. Cele trei planuri istorice se întrepătrund pentru a face din narațiune o permanentă contemporaneitate. Exotericul învinge permanent esotericul în umbra care cuprinde totul, până când, la sfârșit, la capătul unei evoluții ascunse, interioare, posibilă în fiecare ins, esotericul se transformă în Parusie și amorul apare ca un fel de cheie universală, deschizătoare de lumină. Cele două personagii vor putea fi unite sau despărțite, în timpul *Reconquistei*, al luptelor dintre Spanioli și Mauri, în preajma căderii Cordobei, sau la Escorial, în timpul războiului civil (totul e război civil, din punctul de vedere al fenomenului uman), sau într'un viitor în care cei doi sunt condamnați la exil de o tiranie exterioară, istorică, la fel de primitivă și rea în Evul Mediu ca și în anul 7000; exilul e de astă dată Pământul de mult părăsit de oameni, care s'au mutat în alte Locuințe. Totul se întâmplă în interiorul unui cuplu imortal, care se realizează pe marginea sângelui, se purifică printr'un etern sacrificiu mântuitor, e mereu rupt de Istorie, ca și cum aceasta ar bănui în iubire o materie contrarie, și mereu reunit de aceeași Istorie, călău și victimă la rândul ei, instrument finalist, într'un fel de necontenită sciziune și contopire.

Există, deci, un plan vizibil, elaborat pe baza unor simboluri sau semne din care suntem zămisliți ca existență umană și din a căror ilustrare e făcută literatura, romanul în special, continuator al epopeii; un plan care, în principiu, nu poate da naștere la nicio confuzie critică. În realitate, sensurile de iubire și moarte ascunse în carte au scăpat printre degetele unui critic, de limbă franceză pentru moment, reprezentând, cel puțin în parte, o societate care a pierdut cheile cu care ar putea fi deschise aceste două concepte fundamentale. Ce sens mai are *amorul sacru* dela Sartre încoace? În « Les chemins de la liberté », a iubi înseamnă a avorta, semnificație entropică, legată de Thanatos, antiumană. Dalì susține pe drept cuvânt că, dela Montaigne, omul francez se teme de moarte, e cuprins de panică în fața ei, în timp ce omul spaniol o consideră ca o continuare a vieții, ca o fază normală într'un vast cod vital. Tot ce se întâmplă în « Une femme pour l'Apocalypse » începe în această înțelegere, care e în același timp castiliană și valahă, oarecum stoicizantă în « Miorița » și în Eminescu, foarte creștinată la Sfântul Ioan al Crucii (personagiu de plan sau de joc secund în « Une femme pour l'Apocalypse »), a cărui « Noapte obscură », noapte a cunoașterii, e îmbibată de o sensualitate mistică, scoasă din « Cântarea Cântărilor », din Sfânta Teresa de Avila și din întregul proces spiritual în care se afla angajată Castilia secolului al XVI-lea, secolul de aur al unei extraordinare treceri în plenitudine a unei vaste zone de cultură europeană. (Conceptul de « plenitudine » stă la temelia mânăstirii dela Escorial, altă cheie a romanului meu, « lieu fort » prin excelență, pătruns de esențe alchimice, conștient dus la capăt de mâna unui inițiat, arhitectul Juan de Herrera, continuator al învățăturii lui Raimundo Lullo). Prin Francisc din Assisi, trubaduri, templieri și Dante, Europa împlinește aventura creștină, în mistică și literatură, cu Sfânta Teresa și cu Sfântul Ioan al Crucii. Iubirea și moartea, alfa și omega ale fenomenului uman, capătă în poesia și în trecerea dela profan la sacru a acestor sfinți o întrebuințare metafizică și cotidiană, pe care o va respinge umanismul renașterii și tot ce-i va urma. Planul profan se desface de cel sacru, din motive care vor constitui mai târziu disperarea și desprinderea lui Guénon.

R. M. Albérés a comparat aventura din « Une femme pour l'Apocalypse » cu « Le soulier de satin » de Paul Claudel. Nu fără dreptate. Orice personagii cu nume și substanțe castiliane pot fi recunoscute prin grilajul aceluiaș cifru, deși finalitatea celor două opere e distinctă (tema Apocalipsului l-a frământat totuși și pe Claudel). Istorie literară comparată e ușor de făcut, și util. Puncte de sprijin și orizont de corespondență există pentru orice, și nici nu poate fi altfel. M'ar fi interesat să aflu măsura în care substanța epistemologică a acestei cărți, care s'a născut

spontan, în momentul în care auzeam numele de Blanca, ar fi putut isbuti să trezească ecouri într'o conștiință critică. Cartea nu a fost *conștient* elaborată, nici măcar ca tehnică, ci s'a construit cu încetul în rezervele inconștientului, în stilul pe care mi-l impunea noua mea întâlnire cu o valoare literară profund sdruncinată și apoi limpezită de contactul cu religia, filosofia, știința, psihologia și istoria. Aplecându-mă asupra fenomenului literar contemporan, am văzut că nu e singur, că nu se poate face estetică pură, după cum nu se poate face estetică politică. Literatura, repet, e o tehnică a cunoașterii, o parțialitate care caută întregul, adică un adevăr situat la capătul tuturor eforturilor de creație, artistice sau științifice.

Contactul cu psihologia, și în special cu Jung, mi-a stârnit o nouă sete, obligându-mă a deprinde o nouă manieră de a o stinge. A fost ca o infiltrație pătrunzătoare de țesuturi. Și e foarte posibil ca « inconștientul colectiv » să apară vreunui lector familiarizat cu psihologia analitică drept una din cheile romanului, în măsura în care o conștiință actuală e continuarea prin inconștient a tuturor conștiințelor care l-au precedat pe un fir biologic și spiritual constituind o familie-în-timp, o succesiune evenimentală, petrecută pe o singură undă, fără soluție de continuitate. În acest sens, ultima întâmplare a romanului e singura *conștientă*, tot restul întâmplându-se pe o linie de inconștient colectiv, brusc luminat de magia actului literar, surprins și scos la lumină de cel care privește pe fereastră de-a-lungul întregului roman. Femeia e astfel un mijloc de împlinire (scara pe care e crucificată Blanca în grajdul lui Eulalio semnifică propria ei simbolizare), după cum o aripă nu poate servi decât împreunată alteia.

Cred că acest roman nu e decât sinteza unor intenții falimentare. Am vrut în ultimii ani să scriu o carte despre Brâncuși, apoi un roman de frontieră, situat pe flacăra peripatetică a unui front uman de distrugere și moarte, răscumpărate de iubire, apoi o carte despre Apocalips, al cărui personagiu principal ar fi fost celălalt Ioan, un film despre Castilia, în sfârșit un roman pe o temă și ajutat de o rezolvare pur jungiană. (De toate aceste intenții dă mărturie primul volum din « Journal d'un paysan du Danube »). Toate aceste proecte au presupus lungi lecturi, meditații nocturne, întrepătrunderi onirice, descurajări repetate, înfrângeri, renașteri, procese, *autos de fe*. Niciunul din ele n'a reușit să se întru-

chipeze. Însă, împreunate, au isbucnit într'o zi, chemate sau trezite la unitate de contactul neașteptat cu numele de Blanca, să se adune în « Une femme pour l'Apocalypse ».

Cartea despre Brâncuși e prezentă aici prin tema « Sărutului », care românizează permanenta contopire dintre sacru și profan. Unitatea blocului de piatră din cimitirul dela Montparnasse e și ea *apocaliptică*.

Vintilă Horia

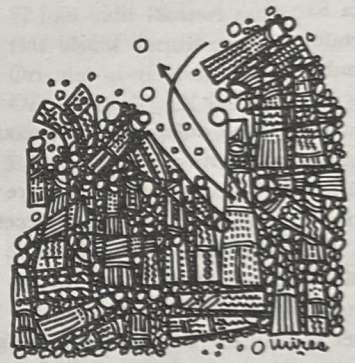

Aci va avea să se adâncească o clipă gândul filozofic...

Constantin Noica

NOTE DE PICIOR-DE-PAGINĂ

Engels a spus
Mao a scris
(Mao cel Mare, Ştefan cel mic)
Marx a pre-zis
Lenin a comentat
(Lenin care dispreţuia pe Maiakovski)
pagina 83
paragraful 4
volumul II
ediţia a cincea
revăzută corectată adăugită şi recorectată
adăugită şi retipărită
scoasă din biblioteci cu cea mai mare grabă
pe urmă fundamental revăzută şi recetită
de-un comitet special
tovarăşi tovarăşi tovarăşi
(şi-o tovarăşe să le ţină catastiful)
comitet special ales de-un subcomitet general
la o plenară convocată
în chip special pentru misiunea aceasta
istorică.

PS. Între timp
adevărul e pus la zid
şi împuşcat.

Ştefan Baciu

Nous savons quelque chose sur Zalmoxis des Gètes...
Mircea Eliade

DIALOG

— Hai, Fraţilor, şi voi acasă,
Că ne-au gătit-o'n flori mireasă
Şi i-au zidit lăcaşuri salbe,
Cât blocul dorurilor albe.
Ori mai aveţi oţel de talpă?
Or, Sfânta Vineri nu vi-i calpă?
Că cea a noastră nu s'a dus
Prin vreun cotlon de apus.

— Vivat durărilor înalte
Şi florilor fără de moarte
Că noi, chemaţi de Inorog,
Cinstim grădina după rod.
Ba, grei de anii noştri tineri,
Ştim bine chipul Sfintei Vineri,
Cea tainică printre sihastre,
Cu ochi de iezere albastre
Şi braţele mărăcinişuri
De Olturi, Crişe şi Timişuri...
Da' până când ne-om strămuta
Du-i numa, slovă, inima.

L. M. Arcade

...descoperă şi ele, fără de margini, făptura.
Lucian Blaga

NOI, POEŢII, MURIM...

Noi poeţii murim
cum mor copacii: de la vârf spre tulpină,
fulgeraţi de-o durere
ca ei de furtună.

Fulgerul poate fi un cuvânt,
poate fi o privire.

Fiţi buni cu poeţii:
nu muşcă şi nu vânează.
Ţes numai iţe aevea de vis
la hotarele vieţii,
aşteptând fără simbrie
să prindă în ele Cuvântul.

ÎN ZIUA A ŞAPTEA

E ziua a şaptea:
Dumnezeu odihneşte.
Roata lumii se urneşte încet,
arătându-i, pe rând, lucrul mâinilor Sale.
Toate sunt noi şi încă aburite
de suflarea dătătoare de viaţă a Domnului.
Pensulă subţire, un plop
picură încă vopsea verde pe câmpuri.

Toate sunt încă moi de somnul nefiinţei.
Ciutelor, de pildă, le tremură piciorul
în iarba scundă, bălaie încă de întunerec.
Leii se cred galben talaz de argilă,
în ochii lor sburdă miei.
Florile îşi leagănă bobocii
făcându-le umbră: sunt primele mame.
Fluturii nu cutează să se desprindă de ele:
Dumnezeu a uitat să le spună
că nu sunt rochiile florilor
ci înălţarea din sine a viermelui.

Marea, nici ea n'a învăţat încă
să fie apă: se ştie cer şi păşune
pentru turmele galasiilor albe.

Turturelele au descoperit dragostea.
Aşişderea omul:
dragostea înainte de şarpe.

Făpturile se văd una în alta.
Domnul se priveşte în om.
E abia ziua a şaptea,
oglinda Domnului e încă curată.
Domnul se iubeşte în om.

Yvonne Rossignon

MIRCEA ELIADE

ÎN CURTE LA DIONIS...

Pentru LISETTE

— ...S'o fi văzut acum vreo zece ani, continuă Hrisanti, s'o fi văzut prin 1920-22, când cânta la « Floarea Soarelui »! Nu, n'ai de unde s'o ştii. Era o cârciumă măruntă, tăinuită, pe strada Popa-Soare, dar avea şi grădină, şi în fiecare vară venea să cânte acolo Leana. Aşa-i spuneam, şi aşa îi plăcea şi ei să-şi spună: Leana. Dar nu uita niciodată să adaoge: Nu mă chiamă aşa. Pentru păcatele mele am ajuns să cânt prin cârciumi, şi oamenii îmi spun Leana. Dar eu n'am fost făcută pentru asta. Şi poate, uneori, îţi lua paharul, îl ducea la buze, şi uneori sorbea din el. Zic *poate*, pentrucă nu făcea asta decât arareori, şi numai dacă îi plăcea de tine, dacă te vedea că eşti tânăr şi i se părea ei că eşti frumos, sau melancolic şi visător. Doar ce-şi atingea buzele de pahar, dar nu era unul dela masa ei şi dela mesele vecine să n'o urmărească avid, sorbind-o din ochi, pentrucă, cum să-ţi spun?, când atingea Leana paharul — toată faţa i se lumina de un zâmbet nemaivăzut şi neînchipuit. Nu putea fi comparat cu nimic, nu semăna cu nimic — nici cu zâmbetul celor mai frumoase femei, nici cu al copiilor, si nici cu zâmbetul îngerilor. Da. Nu semăna cu nimic zâmbetul ei când îşi apropia paharul de buze, cu ochii în ochii băiatului. Şi zic întradins « băiatului » — pentrucă nu cred că am văzut-o vreodată luând paharul vreunui tânăr trecut de 20 ani. Pe-atunci, prin 1920-22, Leana părea că are vreo 25 de ani, poate, chiar, un an, doi mai mult.

— Cam tot atât pare să aibă şi astăseară, îl întrerupse Cladova.

— Da, nu prea s'a schimbat. Dar, în fond, zece ani, la vârsta asta, mai ales la o femeie ca ea, nu prea contează... În orice caz, reluă, după ce umplu paharele, cine n'a văzut-o atunci — n'a văzut-o. Nu i-a văzut *adevăratul* ei zâmbet, vreau să spun. Căci, altminteri, Leana zâmbeşte

într'una, şi zâmbeşte în atâtea feluri — când tace, când te priveşte în ochi şi te ascultă, chiar când cântă cântecele ei cele mai triste... Dar începusem să-ţi vorbesc de « Floarea Soarelui » pentrucă, pe atunci, Leana cânta acompaniindu-se cu vioara. Da, cu o vioară, pe care o sprijinea într'un chip ciudat, aşa cum n'am văzut pe nimeni altcineva, o sprijinea când de sân, când de coapsă, când parcă ar fi ţinut-o în aer, dar atunci se mulţumea să-şi tremure arcuşul pe ultimele coarde. De fapt, nici nu ştiu dacă era o vioară ca toate celelalte. Pe cât mă pricepeam eu, mi se părea că sunetele seamănă mai degrabă cu cele de violoncel. Şi totuşi era o vioară mică, dar parcă ar fi avut altfel de coarde, cu sunete joase, grave, melancolice. Şi mai ales asta a făcut-o repede celebră la « Floarea Soarelui » — melancolia ei, melancolia cântecelor ei. Nu ştiu de unde, nici dela cine le învăţase, căci erau cântece vechi, mai de nimeni cunoscute. Dar nu era numai asta, numai faptul că ştia cântece şi balade atât de vetuste, şi melodii arhaice: — *le creia din nou*, le cânta aşa cum trebuiau ele cântate ca să ne placă nouă, tinerii de pe-atunci, după războiu.

— Păcat, vorbi absent Cladova, fără să-l privească. Păcat că a renunţat la vioară. Mi-ar fi plăcut s'o văd şi eu...

— Dar mai era şi altceva. Era farmecul ei, melancolia aceea atât de discretă, aproape neînţeleasă. Te întrebai: Leana asta, de unde o fi venit, din ce mediu? Nimeni nu ştia unde locuieşte, şi nici dacă are sau nu familie; nu ştia de ce dispărea aşa, pe neaşteptate, şi nu mai da pe la « Floarea Soarelui » cu săptămânile, şi nici de ce se întorcea. Enache, patronul, ştia şi el tot atât de puţin ca şi noi. Sau, poate, pretindea numai că nu ştie. De câte ori îl întrebau unii şi alţii, repeta aceeaşi poveste: că s'a pomenit într'o bună zi cu ea, când el, Enache, tocmai se pregătea să aşeze mesele în grădină, căci seara se vestea caldă, şi Leana l-a rugat să-i dea voie să cânte, adăogând repede că nu cere niciun ban, şi că nu va trece cu cheta pe la mese. Am cu ce trăi, i-a spus. Dar dacă o să vă placă, să mă lăsaţi să vin aici, serile, căci aşa mi-a fost scris mie. Pentru păcatele mele, mi-a fost scris să cânt prin cârciumi.

— Pentru păcatele ei, repetă Cladova visător. Cine ştie ce-o fi vrut să spună prin asta...

— Aşa răspundea când o întrebam: că aşa i-a fost ei sortit, să cânte prin cârciumi.

— Fără bani . . .

— Spunea că are cu ce să trăiască... Și câți n'au încercat să-i facă curte, câți fanți de mahala, și ofițeri, și negustori cu stare n'au încercat, în tot felul, s'o ademenească, și uneori rămâneau mult timp după ce plecase și ultimul client, așteptând-o. Știau că nu doarme la « Floarea Soarelui ». Își închipuiau că va trebui să se ducă acasă — și o așteptau. Dar o așteptau zadarnic. În noaptea aceea, ca și cum ar fi presimțit, Leana plecase mai de vreme, dispăruse fără ca nimeni să prindă de veste. Poate o aștepta vreo trăsură, pe una din străzile vecine — și se făcea nevăzută. Căci niciunul din toți cei care își puseseră ochii pe ea, și care, uneori, văzând că nu se reîntoarce în grădină, porniseră s'o caute pe străzi, niciunul nu izbutise vreodată să dea de ea, de Leana...

— Avea desigur pe cineva. Sau era îndrăgostită.

— Așa spunea și ea, când vreunul din noi îi mărturisea, poate mai mult în glumă, dar poate și serios, că e îndrăgostit de ea. Sunt de mult îndrăgostită, spunea. De când mă știu sunt îndrăgostită. *De același*, repeta ea râzând, dacă vreunul din noi îi punea vreo întrebare obraznică.

— Și nu l-ați văzut niciodată? îl întrerupse Cladova, devenit parcă dintr'odată curios. Vreau să spun, nu venea și el acolo, tânărul de care era îndrăgostită Leana, nu venea s'o asculte?... Sau poate era acolo, la « Floarea Soarelui », și n'ați știut să-l identificați...

— Nu era, reluă după o pauză Hrisanti, zâmbind. Nu era nici la « Floarea Soarelui », și nici într'altă parte. Așa cel puțin mărturisea Leana, și, cât ar părea de curios, o credeam. Pentru păcatele mele, spunea, nu-l cunosc încă, *deși știu cine este — și-l iubesc*. Îl iubesc de mult, și nu mai pot iubi pe altul... Spune-ne măcar cum este, stăruia unul din noi. Spune-ne dacă e frumos sau sclipitor, și cu ce daruri e înzestrat — ca să știm și noi, și să-l invidiem. Nu l-am întâlnit încă, răspundea Leana. Nu știu cum arată. Dar când îl voi întâlni, am să vi-l aduc aici, să-l cunoașteți și voi.

— Ciudat, spuse Cladova, întorcând capul spre zidul acoperit cu iederă și zorele, care se prelungea, dincolo de boschete, până la bucătării. Foarte ciudat.

— Nu, nu vine încă, îl liniști Hrisanti. N'a trecut jumătatea de ceas. Aici, la « Platani », am observat asta mai de mult, revine, întâia oară după treizeci de minute, iar a doua oară, după vreo cinsprezece. Nu

știu dacă astea au fost condițiile ei, dela început, dar așa face. Iancu, patronul, e mut, parcă ar fi ferecat. Despre Leana, despre identitatea ei, sau condițiile contractului, și toate celelalte, nu scoate o vorbă.

— Poate că nici aici nu ia niciun ban.

— S'ar putea și asta. Căci și aici face ca la « Floarea Soarelui »: din când în când dispare — și dacă grădina e plină până la ultimul loc, Iancu se dă de ceasul morții. Umblă din masă în masă, se scuză față de clienți — și improvizează și el cum poate. Acum două săptămâni, când am mai fost pe-aici, adusese un taraf de lăutari. Probabil că l-a costat o avere...

— Probabil că asta e explicația, îl întrerupse Cladova. Mă tot întrebam, după ce-am ascultat-o, cum se face că fata asta, Leana, nu e încă celebră. Acum înțeleg de ce: nu are continuitate, nu se ocupă de ea, de cariera ei, vreau să spun. A fost și a rămas o amatoare... Dar din ce-o fi trăind? Cine o fi întreținând-o?

Hrisanti zâmbi încurcat, cu privirile pierdute în gol.

— Nu știu. Poate nu știe nimeni. Ea o ține una și bună: că e îndrăgostită de același bărbat pe care-l iubea dela începutul începutului, și de care ne vorbea acum vreo zece ani, la « Floarea Soarelui ». Dar, pretinde, încă nu l-a întâlnit, deși *acum*, tot a mai aflat ceva, pe care nu-l știa la « Floarea Soarelui ». Când am întâlnit-o, în Iunie, și s'a așezat la masa noastră, și m'a recunoscut — sau, poate, s'a prefăcut numai că mă recunoaște, pentrucă îi vorbisem de « Floarea Soarelui » — când am întrebat-o, mi-a spus că e poet și-l cheamă Adrian.

— Adrian și mai cum?

— Nu știa. Sau poate n'a vrut să-mi spună. Mi-a spus doar că e îndrăgostită tot de el, de Adrian. Și părea fericită că-l cheamă așa, Adrian, și că e poet...

* * *

Adrian plăti și coborî grăbit din mașină. În fața Hotelului mai privi odată ceasul, apoi își făcu loc într'una din ușile turnante. Pătrunzând în hall, clipi din ochi ca și cum ar fi trebuit să se obișnuiască cu lumina artificială. Se îndreptă spre recepție grăbind necontenit pasul.

— Am o întâlnire, la 4.30, spuse. Sunt puțin în întârziere. Taxiul. Și nici măcar n'am scuza unui accident...

Se opri brusc și zâmbi. Bătrânul din fața lui clătină încet din cap și-i întoarse zâmbetul.

— Ce e mai curios..., adăogă după un răstimp.

Continuând să zâmbească (dar parcă într'un fel mai secret, ca și cum s'ar fi așteptat la o surpriză), băgă mâna dreaptă în buzunar și, cu mare atenție, începu să caute.

— Ce e mai curios, repetă, îmi scapă numele persoanei. Am, probabil, un lapsus. Dar nu vă fie teamă, mi s'a mai întâmplat asta. Am, ași putea spune, perioade de amnezie parțială. Din fericire, destul de scurte...

— La 4.30?, întrebă bătrânul cu oarecare interes.

— Exact. La 4.30. O voce clară, distinsă; o auzeam pentru întâia oară, și încă la telefon, unde adesea vocile sunt desfigurate, năclăite în materie. Cineva care *exista* în mod plenar, și *știa* asta, mi-am dat imediat seama.

Își scoase portmoneul și răsfoi câteva hârtiuțe. Alese una din ele și o parcurse repede din ochi, ezită o clipă, apoi o mototoli între degete. Era gata s'o zvârle, dar se răsgândi și o băgă în buzunar.

— Nu e asta. Eram de altfel aproape sigur că nu l-am notat. De ce mi-așI fi dat osteneala să-l notez? Un nume simplu, *manifest*. Ași putea spune chiar *fanic*, pentrucă se arăta pe deantregul, nu ascundea nimic. De ce l-așI fi notat? N'am notat nici data, nici adresa. Și totuși, uite că numele îmi scapă din minte. Baraj, adăogă zâmbind din nou. Lapsus.

Un grup se apropiase de birou, și Adrian se dădu în lături, lăsându-i să vorbească cu bătrânul. Apoi întoarse capul și făcu câțiva pași, la întâmplare. Deabia acum hallul i se dezvălui în toată vastitatea lui, luminat în chip misterios, parcă prin tavan și volutele coloanelor, căci nu se vedeau, nicăieri, ferestre, iar lumina zilei care ar fi trebuit să se reverse prin cele două mari uși turnante părea depărtată și palidă. Cât putea cuprinde cu ochii, se întindea un singur covor gros, roșu aprins, a cărui dogoare era întreruptă doar de fotoliile și măsuțele joase, în jurul cărora așteptau absenți, sau dormitau, bătrâni și bătrâne de toate vârstele. La răstimpuri treceau și femei tinere. Priveau doar înaintea lor, acolo unde, departe, se zăreau oglinzile.

— Era totuși un nume foarte simplu, transparent, prin excelență

fanic, șopti deodată Adrian, rostind rar și bine articulat cuvintele. Ceva cam ca Theodor, Constantin, William...

Se apropie din nou de birou și arătă cu mâna condica pe care bătrânul tocmai o consultase.

— Nu aveți cumva pe un domn Constantin sau Theodor, sau poate William, mai ales William?

Bătrânul ridică ochii și-l privi, fără surpriză, dar și fără interes.

— A venit de mult?

Adrian înălță din umeri.

— Ah!, exclamă, asta nu știu. V'am spus, m'a impresionat vocea, la telefon, când m'a rugat să vin să-l văd, azi după amiază, la 4.30, și mi-a dat adresa. Și tot ce mi-a spus atunci m'a interesat în chip prodigios. Ca să vă dați seama: niciodată în viața mea n'am acceptat o întâlnire cu un necunoscut, vreau să spun, *o întâlnire aranjată la telefon*. Chiar dacă ar fi fost critic literar, sau ziarist eminent, sau director de revistă. Chiar dacă ar fi fost un mare editor. Cu femei necunoscute e altceva, e întotdeauna ceva neprevăzut...

Se opri și zâmbi încurcat, dându-și seama că o pereche tânără, ajunsă poate mai de mult în spatele lui, îl asculta.

— Vă rog, le spuse el, trăgându-se deoparte și invitându-i să se apropie de birou.

Începu din nou să se caute în buzunare. Găsi foița pe care o mototolise cu puțin timp mai înainte, o desfăcu cu grijă, o întinse și o frecă încet între palme ca s'o netezească. Apoi o reciti cu neașteptată curiozitate și încântare. Fața i se lumină și, înseninat, se rezemă de birou, hotărît să aștepte.

— Cred că e William, spuse îndată ce tânăra pereche se depărtă. William, Williams — sau poate Theodor...

Bătrânul nu-și mai ridică privirile. Doar clătină din cap.

— Nu e la noi, spuse. Avem pe doamna Williams, la anexă, dar e văduvă.

— Nu poate să fie ea, îl întrerupse Adrian. V'am spus, era o voce de bărbat, matură, inteligentă, curtenitoare. Și tot ce mi-a vorbit, tot ce mi-a anunțat, mai ales, că are să-mi vorbească, m'a interesat în cel mai mare grad. Ca să mă repet, este prima dată în viața mea când...

Bătrânul ridică brusc fruntea.

— Dar ce v'a spus? întrebă. În legătură cu ce?

— Lucruri de o excepțională importanță. Importante nu numai pentru noi artiștii, scriitorii, sau, să spunem, elita, inteligența, ci pentru orice om viu și întreg. Pentru orice om care vrea să rămână așa cum s'a visat el întâi, preciză, luminându-se din nou la față.

— Afaceri? întrebă celalt, coborînd ușor glasul.

— Da. Adică, da și nu. Mai mult mă anunța ce-are să-mi comunice astăzi, la 4.30, și s'a și scuzat că nu poate *el* să vină să mă vadă, dar avea nu știu ce întâlnire de afaceri...

— De afaceri? repetă bătrânul, scăzând și mai mult glasul.

— Adică, mai precis, nu s'a exprimat așa, n'a spus « de afaceri », dar am înțeles din context că era reținut la o ședință de lucru, poate o ședință de comitet. Pentrucă lucrurile de care mi-a vorbit implică o organizație întreagă, comitete, manifeste, semnături...

Dar bătrânul nu-l mai asculta. Apucase receptorul, ceru un număr, apoi ridică ușor capul.

— E domnul Orlando, spuse.

Adrian îl privi ușor dezamăgit.

— Parcă nu-i spunea așa. Era un nume mai simplu: Constantin, Theodor, cam așa ceva...

— E un domn, aici, începu bătrânul, apropiindu-și mult receptorul de buze. Avea întâlnire la 4.30. Dar nu era sigur că... Bine. Perfect. Îl trimit.

Atârnă receptorul și ridică triumfător privirile.

— Eram sigur, șopti parcă mai mult pentru sine. Vă așteaptă, continuă cu o voce fermă. E chiar nerăbdător. Vă așteaptă de un sfert de ceas. Domnul Orlando, etajul 11, camera 1029. Luați primul ascensor pe dreapta.

Întinse brațul, dar inutil — căci chiar în acea clipă un grup întreg se îndreptă compact în direcția ascensorului. Adrian mulțumi și grăbi pasul să-i ajungă din urmă. Aproape toți vorbeau tare și vorbeau laolaltă. În fața lui se afla un domn purtând sub braț un teanc enorm de reviste.

— Aș fi putut jura, îi spuse Adrian, că nu-l cheamă Orlando. Orice alt nume. Căci avea un nume simplu, direct...

Se simți împins dela spate și atunci înaintă și el cu pas mai hotărît.

Domnul cu teancul de reviste sub braț îl privea cu simpatie, și deschise chiar gura, parcă ar fi vrut să-i spună ceva. Dar în clipa următoare Adrian se simți îmbrâncit cu o neașteptată forță și, înveselindu-se deodată, fără motiv, se trezi, strivit din toate părțile, în ascensor.

* * *

Cladova tresări și întoarse brusc capul. Femeia tocmai se apropiase de ușă.

— Evident, ea este, Leana, șopti Hrisanti zâmbind misterios. N'am vrut să spun nimic, să văd dacă ți-o mai amintești — și dacă o recunoști. E drept, n'ai apucat s'o vezi de multe ori, pentrucă s'a dat repede la fund. Și, ca deobicei, nimeni n'a înțeles de ce.

— Marea pasiune, poate. Mai știi? Nu s'a vorbit de ea, acum câțiva ani, că se îndrăgostise de doctorul Visarion? Se spunea că ies tot timpul împreună, că erau nedespărțiți...

Cu un gest scurt, Hrisanti își trase scaunul mai aproape de masă.

— Nu e nimic adevărat, spuse. Știu foarte bine asta. Și o știu și alții. O știe — și o spune — chiar doctorul Visarion. Evident, nu înseamnă nimic că o spune și el. Doctorul e un om discret. Dar n'aveai decât să te uiți la el când erau împreună — și înțelegeai. Doctorul, săracul, era îndrăgostit ca un adolescent — și poate de aceea îi plăcea Leanei, că se purta ca un adolescent îndrăgostit pentru întâia oară, cast și exaltat, și puțin fantast, ca într'un roman englezesc. Oricine îi vedea împreună, la vreun restaurant, la teatru, sau chiar la el acasă, la recepțiile acelea spectaculare, oricine îl vedea, înțelegea că între ei nu era nimic, și nici nu fusese vreodată. Mai grav: ghicea că niciodată nu va fi nimic între ei. Și faimoasa, mult lăudata stăpânire de sine a doctorului — ei bine, și îmi cer iertare că aș putea părea indiscret, dar ai să înțelegi de ce trebuie să spun asta, ei bine, sunt prieteni care ți-ar putea povesti multe, scene de deznădejde, când bietul om nu-și mai putea stăpâni nici măcar lacrimile. Pentrucă, toata lumea înțelesese asta, doctorul era îndrăgostit așa cum nu fusese niciodată — și trecuse acum de 40 de ani, avea tot ce-ar fi putut să aibă un bărbat atât de inteligent, și de interesant, ca el: glorie, și avere, și prestigiu, și influență, avea tot. Dar, din nefericire pentru el, exista Adrian. Cineva, un necunoscut, despre care Leana

afirma că e poet, deşi nu-l întâlnise încă. Dar se purta, şi faţă de doctor, şi faţă de ceilalţi toţi, ca şi cum într'adevăr acest inaccesibil poet, Adrian, ar fi existat în carne şi oase...

— Şi poate că într'adevăr exista...

— Aşa se pare că ar fi crezut şi Doctorul. Probabil că a pus s'o urmărească, fără ştirea ei, bineînţeles, să afle ce făcea, unde se ducea, pe cine vedea — dar până la urmă s'a convins şi el că, oriunde ar fi existat acest Adrian, el nu se afla în Bucureşti. Evident, doctorul ştia — şi ştia asta de mult, de când se împrieteniseră — unde locuieşte Leana. Probabil că era unul din puţinii care-i călcaseră în casă. Dar nici el n'a spus nimic... Şi, pentru mine, adăogă cu un alt glas, unul din lucrurile cele mai misterioase ale acestei poveşti, e şi faptul că n'am aflat niciodată *în ce fel de casă locuieşte Leana*, dacă e o margherniţă sau o vilă la Şosea, dacă e o mansardă sau o pensiune de familie sau o căsuţă de mahala, cu lămpi de gaz, şi podele vopsite în roşu, care scârţie când intră cineva, dar scârţie şi singure, nopţile, de umezeală, de plictiseală, de deznădejde, sau Dumnezeu ştie de ce...

Întinse brusc braţul şi-şi umplu iar paharul, dar cu multă grijă, ca şi cum i-ar fi fost teamă că-i va tremura mâna.

— ...Să nu ştiu nimic despre fata aceasta, de care, crede-mă, n'am fost niciodată îndrăgostit, dar care-mi plăcea, care, într'un anumit fel, mă fascinează, poate şi pentrucă se leagă de ea amintirea adolescenţii şi tinereţii mele — să nu fi izbutit să aflu nimic de 15-16 ani de când o cunosc, să ştiu că nimeni n'a aflat nimic în afară de ce ne-a spus ea în prima noapte, când s'a oprit la masa noastră, la « Floarea Soarelui » — eram cu Calomfir şi cu un alt tânăr, pe care nu l-ai cunoscut, căci a dispărut şi el de vreo câţiva ani — şi atunci, în acea noapte când am întâlnit-o eu, mi-a spus, mi-a spus *mie*, pentrucă pe ceilalţi îi cunoştea de mult, mi-a spus că n'o cheamă Leana şi că pentru păcatele ei a ajuns să cânte prin cârciumi...

Cladova ridică din umeri, neîncrezător şi totuşi turburat.

— Şi cu toate acestea, spuse zâmbind, nu cântă întotdeauna. Şi dacă n'a cântat atâţia ani, foarte probabil că o întreţine doctorul, oricare ar fi fost legătura între ei...

— Nici de asta nu sunt atât de sigur, continuă Hrisanti. De când o ştiu, întotdeauna a spus că are din ce trăi... Dar de ce cântă atunci

prin cârciumi şi grădini de mahala, fără să ia bani, de ce nu încearcă să se lanseze, cum se zice, într'un local cunoscut, la vreo grădină de vară mai selectă — nu înţeleg, şi nu înţelege nimeni. Dacă am fi aflat ceva despre familia ei, dacă am şti în ce fel de casă locuieşte — de pildă, dacă doarme într'o odaie *a ei*, în care să se răsfrângă ceva din personalitatea şi biografia *ei*, în care să existe, bunăoară, anumite tablouri, un anumit fel de cărţi, sau mai ştiu eu ce, bunăoară vioara aceea cu care se acompania la « Floarea Soarelui ». De unde o fi fost vioara aceea? din ce ţară, din ce veac? Căci în niciun caz nu semăna cu viorile care puteau fi cumpărate la Bucureşti acum 30-40 de ani... Şi câte altele n'am fi înţeles dacă *am fi aflat ceva precis* despre familia ei, despre copilăria ei. De ce-i plăcea să cânte, atunci, la « Floarea Soarelui », numai cântece care păreau a fi de pe vremea Duducăi Ralu şi a lui Anton Pan? Cum le descoperise? Cine o învăţase? Acum în urmă, ai văzut, numai arareori mai cântă asemenea romanţe vetuste. Şi cu toate acestea, repertoriul ei nu seamănă cu al nimănui. Iar când vreun cântec devenea cu adevărat popular, de-l auzeai în toate grădinile de vară, Leana refuza să-l mai cânte, deşi într'un anumit fel era cântecul *ei*, ea îl descoperise. Ai mai auzit-o cântând de-atunci, din prima seară când te-am dus la « Platani », ai mai auzit-o cântând « În curte la Dionis »? Şi totuşi ea îl lansase, în vara aceea. Nimeni nu ştie al cui e cântecul, cine l-a compus. Nu se ştie nici măcar dacă e cântec popular sau de origină lăutărească, sau e vreo romanţă veche readaptată de Leana. Şi aşa cum s'a întâmplat cu « În curte la Dionis », s'a petrecut şi cu altele...

Cladova îşi clătină cu îndârjire capul, ca şi cum ar fi vrut să se trezească.

— Şi cu toate acestea, trebuie să existe o explicaţie, începu cu o greu stăpânită iritare în glas. Vreau să spun, o explicaţie la toate aceste bizarerii şi mistere, sau pseudo-mistere. N'am avut norocul s'o cunosc, dar de câte ori am ascultat-o, mi-a lăsat impresia unui om perfect normal. O femeie tânără, frumoasă, echilibrată, trăind în lumea noastră, aici, pe pământ — cu toată melancolia ei, cu toată purtarea ei curioasă, neobişnuită, aproape stranie. Nu părea deloc exaltată, n'avea nimic neurotic în ea... Deşi, adăogă după o pauză, căzând pe gânduri, când, acum vreo doi ani, începuse să se îmbrace numai în negru, şi nu se mai farda deloc, de i se spunea, în glumă, « văduva »...

— Ştiu, ştiu, îl întrerupse Hrisanti, dar nu era nimic neurotic. Şi,

ca să înțelegi toată povestea, trebuie să știi că nici măcar n'a fost ideia ei. Doctorul a *silit-o*, da, pot spune foarte sincer: *a silit-o să se îmbrace în negru.* Și nici doctorul n'a făcut-o așa, din senin, sau din vreo dorință ascunsă de răzbunare. Ca să dezlege ce se numea pe-atunci, acum câțiva ani, în cercul intimilor lui Visarion, « misterul Adrian » sau « complexul Poetului », doctorul a încercat o experiență, a încercat-o ca să verifice ipoteza la care ajunsese. Anume, își închipuia că Leana *cunoscuse* și *iubise cu adevărat* pe cineva, un tânăr poet, Adrian — și acesta, foarte probabil, murise sau dispăruse, dispăruse pentru totdeauna din viața Leanei. Doctorul își închipuia că Leana suferise un șoc, un soi de traumatism, nimic grav, credea el — căci ajunsese acum s'o cunoască bine pe Leana, și se convinsese de *normalitatea* ei — dar, totuși, traumatismul i-ar fi provocat o anumită amnezie. Leana pur și simplu *nu voia* să recunoască pierderea lui Adrian, moartea lui în vreun accident, sau dispariția lui, sau ce-o fi fost. Și atunci, doctorul a încercat s'o convingă că numai *negru* îi șade bine. A vrut să vadă dacă Leana *se teme de negru*, de *doliu*. Și i-a dăruit câteva superbe, somptuoase rochii de mătase neagră, de catifea neagră. Leana le-a purtat cu încântare, și le-a purtat într'una, câtva timp, deși până la urmă le modificase pe toate, le adaptase propriului ei gen de eleganță...

Cladova îl ascultase zâmbind, pe gânduri.

— Deci, asta a fost « la Veuve, l'inconsolée... »

— Și « la Veuve », și « Die traurige Witwe », și « Jalea îi stă bine Electrei », și « la Vedova »...

Obrazul îi tremură o clipă, și se îmbujoră, ca și cum ar fi fost gata să izbucnească în râs, dar parcă și-ar fi adus brusc aminte de ceva, și se mulțumi să zâmbească, ridicând din umeri. Apoi apucă sticla și umplu amândouă paharele.

* * *

Nu ar fi trebuit să intre mai mult de opt persoane, dar pătrunseră deja unsprezece, și poate s'ar mai fi urcat și alții dacă ușile ascensorului nu s'ar fi închis pe neașteptate. O femeie scânci ușor, câțiva izbucniră în râs, și un bărbat gros, aproape plešuv, deși încă tânăr, începu să întrebe și să apese repede pe diferite butoane: 8, 10, 11, 14, 15. Mai strigă odată: 15!, apoi întoarse capul spre ușă și răsuflă adânc.

La etajul 15 ultimii doi pasageri ieșiră. Adrian voi să-i urmeze, dar ușa se închise și ascensorul își continuă urcușul. Pe ecranul electric numerele se aprindeau și se stingeau parcă tot mai repede: 16, 17, 18, 19... Apoi ascensorul se opri, ușile se deschiseră și Adrian se lipi de perete să lase să intre pe eventualii pasageri. Dar în fața ascensorului nu era nimeni. Coridorul părea destul de slab luminat și Adrian șovăi câtva timp, nehotărît. Ieși în ultima clipă, simțind ușile ascensorului închizându-se chiar în spatele lui.

Coridorul părea nesfârșit, așa cum se întindea de o parte și de alta, pierzându-se, parcă foarte departe, în penumbră. Chiar în fața ascensorului era o oglindă, prea mare pentru locul unde se afla, și ușor înclinată. Adrian se privi câteva clipe cu o secretă satisfacție, potrivindu-și nodul cravatei. Apoi își apropie obrazul de luciul rece al oglinzii. Arăta, așa cum îi spuneau toți, 30 de ani, cu cinsprezece ani mai puțin decât avea. Și credea că știe de ce: era înalt, svelt, blond, *și-și păstrase părul așa cum îl avusese în liceu*: căzându-i rebel pe frunte. Frumos ca Îngerul Morții, îi spusese cineva. Fără îndoială, o fată. Dar cine? *Cine?*

Îl trezi o ușă care se deschisese undeva, destul de departe, pe coridor, și-și desprinse repede capul de oglindă. Pașii aproape nu se auzeau, și totuși, fără să privească, Adrian știu că două femei se îndreaptă spre el. Băgă mâna în buzunar, scoase hârtiuța și începu s'o învârtească între degete. Inutil să mai citească textul; îl știa pe dinafară. Îl repetă încă odată, încet, cu oarecare emfază, ca pe un început de poem.

Una din femei se oprise chiar în fața lui și-i zâmbea.

— Căutați pe cineva? îl întrebă.

Avea o voce atât de blândă, de melodioasă, încât Adrian o privi câteva clipe fascinat, parcă nu i-ar fi înțeles întrebarea.

— Am o întâlnire, la 4.30, începu el brusc. Dar, cum îi spuneam și venerabilului domn dela recepție, am probabil un lapsus. Pentrucă, vedeți, deși nu era Constantin, nici Theodor, și nici William, Williams, bătrânul dumneavoastră tot l-a identificat. A vorbit cu el la telefon, și am înțeles că mă așteaptă nerăbdator, că începuse chiar să-și piardă răbdarea... Dar de ce nu mai spuneți ceva? întrebă.

Femeia zâmbi din nou, de data aceasta cu un efort, parcă ar fi obosit deodată.

— V'a spus că e la etajul nostru? La 21?

— Suntem la 21? se miră Adrian. Ar fi trebuit să-mi dau seama de asta. Dar m'am învățat. Și nu trebuie să-mi pierd firea. Știu că orice aș face e inutil. E ca un baraj. Numele domnului care mă așteaptă, vreau să spun. Imposibil să mi-l reamintesc! Zadarnic l-a identificat la recepție, zadarnic mi-a spus numărul camerei. Au dispărut. Probabil că au dispărut în timp ce mă aflam în ascensor. Evident, n'au dispărut propriu zis, ci s'au ascuns doar, s'au camuflat. *Au ajuns irecognoscibile*...

— Atunci nu poate să fie la 21, îl întrerupse femeia. Poate la anexă? se întoarse întrebătoare către tovarășa ei.

Se întoarse și Adrian, și o privi mai bine. Era înaltă, cu o față oarecare, fără vârstă, și răsucea distrat între degete un inel cu chei. Era, ca și cealaltă, îmbrăcată în cenușiu, cu un mic șorț verde, care, la lumina palidă a coridorului, părea decolorat.

— Depinde, rosti în cele din urmă, foarte încet, parcă ar fi șoptit. La care anexă?

— În orice caz, o întrerupse Adrian, nu e la cea cu văduva... I-am uitat numele, dar știu că e văduvă. Să-i spunem văduva. Sau chiar *la Vedova*, cu majusculă și încărcată de simbol, ca la Dante.

Femeia îl privi adânc, încruntându-se, apoi se depărtă severă, fără să mai adaoge un cuvânt.

— Ați jicnit-o fără să vă dați seama, șopti cealaltă. Este și ea văduvă, adăogă, urmărind-o cu privirile. Și cum e de origină italiană, unii îi spun *La Vedova*.

Adrian o asculta fericit.

— Mai vorbiți, mai vorbiți!, insistă el, văzând că femeia tăcuse și-l privea cu același zâmbet obosit. Căci este pur și simplu extraordinar...

— Ce să vă mai spun? Sunt și eu italiancă. Am citit pe Dante, dar de mult, de mult. Sunt destui italieni pe aici. Uneori, vin și ocupă un etaj întreg. Dar nu la 21. Aproape nimeni nu mai vine la 21. A tot încercat direcția... Dar vă rog să nu spuneți la nimeni... Pe mine mă cheamă Sylvia, continuă după o scurtă pauză. Am fost și eu cineva în viața mea. Am fost călugăriță. Uite c'a venit ascensorul, adăogă. Întrebați jos, la recepție, are să vă dea toate informațiile...

Continua să zâmbească, tot atât de obosit, când ușile ascensorului s'au închis pe neașteptate. Adrian se întoarse către tânărul care-l privea distrat, poate fără să-l vadă, fredonând foarte încet o romanță.

— Dacă sunteți și dumneavoastră italian, începu, felicitările mele. Sunteți un neam extraordinar. Și apoi, ați avut pe Dante. Îl cunoștea și compatrioata dumneavoastră, cu care m'am întreținut o clipă la etajul 21. Evident, a fost călugăriță, a avut o altă educație. Și, păcat că n'ați avut timp s'o priviți pe îndelete — o rară, nobilă frumusețe bolnavă — și, mai ales, păcat că nu i-ați auzit vocea, n'ați auzit-o rostind: *Sylvia, Dante, La Vedova*...

Tânărul încetase să fredoneze și-l asculta clipind des din ochi, parcă ar fi încercat să se trezească. Adrian se apropie și-i puse familiar mâna pe umăr.

— Deși mă întreb dacă a înțeles toată semnificația secretă, și evident polemică, a expresiei dantești, *la Vedova*. Știți, în limbajul lui secret, poate împrumutat dela *I Fedeli d'amore*, Dante se referea la Biserica romano-catolică. Biserica lui Petru, lăsa el să se înțeleagă, *rămăsese « văduvă »*...

Ascensorul se opri și Adrian se retrase ca să facă loc noilor veniți, două doamne și o foarte tânără fată, și doi bărbați, aproape bătrâni, dar încercând zgomotos să-și ascundă vârsta.

— Coborîm?, întrebă Adrian pe unul din ei, cu oarecare mirare.

— Așa s'ar spune. Voiați să urcați?

— Ah!, făcu Adrian ridicând din umeri, asta e greu de spus. Cine ar îndrăzni, întrebat dacă vrea să urce, cine ar îndrăzni să răspundă: Nu?

Una din doamne izbucni în râs, și-l privi cu o subită cordialitate.

— Asta înseamnă că n'ați aflat de legendă, i se adresă ea. Ori spui « jos », ori spui « sus »...

— Ori urcăm, ori coborîm, o întrerupse jovial vecinul ei, *e același lucru*...

— Pentrucă ascensorul *rămâne același*, continuă doamna, corect și totuși detașat, parcă ar fi fost un joc de societate. Numai *direcția* variază...

Adrian zâmbea fericit.

— Admirabil! exclamă. Admirabil! Dar nu văd de ce-i spuneți legendă.

Ascensorul se oprise, ușile se deschiseră lin, dar nimeni nu urcă nici nu coborî.

— Nu e legendă, interveni cealaltă doamnă, e autentică. S'au scris și articole, unele cu fotografii. Dacă vă interesează, le puteți cere la Direcție.

Deabia atunci Adrian își dădu seama că are gene enorme, artifi-

ciale. Îi văzuse, la început, numai ochii: erau verzi, adânci, lăsându-i impresia că i-a mai văzut odată, de foarte aproape — dar când? *Când?*

— Întrebați de Pictor, continuă doamna ușor intimidată. Artistul Laureat al Hotelului, i s'a spus mai târziu, evident în glumă...

— Sau, și mai bine, o întrerupse tovarășa ei, căutați vitrina de lângă sala catalană, vitrina în care s'au păstrat lucruri de-ale lui — caiete cu schițe, obiecte de artă, măști, toate făcute de el...

Adrian le privise pe rând pe amândouă, și fața i se lumină de un mare zâmbet.

— Nu știu despre cine vorbiți, spuse, dar sunt sigur că *mi se fac semne.* Le simt, le presimt. Așa începe întotdeauna miraculosul proces de anamnesis: mă întâlnesc cu cineva, cunoscut sau necunoscut nu pot să-mi dau seama, dar uneori dela primele cuvinte pe care mi le adresează simt că mi se fac semne...

Ușile ascensorului se deschiseră din nou și Adrian ieși pe coridor ca să facă loc tinerei fete. Două perechi așteptau.

— Îndrăzniți! îndrăzniți!, strigă unul din domni. Avem loc!

Dar nu îndrăzni decât prima pereche.

— Intrați, îi îndemnă zâmbind Adrian. Mai e loc!

În acea clipă ușile ascensorului se închiseră și perechea rămasă pe coridor izbucni în râs.

— Este a treia oară când ni se întâmplă acelaș lucru!, exclamă tânărul. Imposibil să coborîm împreună, cel puțin în hotelul acesta.

— Îmi pare rău, făcu Adrian, fără să mai încerce să-și ascundă dezamăgirea. Una din doamne începuse să ne povestească o foarte interesantă legendă cu un artist laureat... Poate că dacă ați încerca la celalt ascensor, adăogă, căutându-l cu privirile.

— E mai simplu pe scări, îl sfătui tânărul. Asta o să facem și noi, de altfel. Nu sunt decât cinci etaje.

Luă brațul tovarășei, și porni repede pe coridor. Deabia atunci Adrian își dădu seama că tânăra fată care, în ascensor, îl ascultase fermecată, rămăsese lângă el, parcă l-ar fi așteptat.

— Îmi pare *realmente* rău, îi spuse, după ce o privi cu un zâmbet întristat. A fost adineaori, în ascensor, a fost o clipă, o singură clipă, când am știut că *mi se fac semne.* Eram aproape sigur că o să-mi reamintesc, deodată, numele, și eram gata să mă uit la ceas, să văd cu cât am

întârziat... Și apoi, nu știu ce s'a întâmplat, dar s'a întâmplat ceva și am pierdut momentul...

Tăcu, și, fără voia lui, oftă.

— Locuiți în hotel? îl întrebă fata, îmbujorându-se.

— Oh, nu, am venit aici pentru o întâlnire. Aveam o întâlnire la 4.30. Dar mi-e absolut imposibil să-mi amintesc numele. Mi-a telefonat acum câteva zile. O voce extraordinară, care m'a cucerit. Și m'a cucerit mai ales *mesajul.* Aveam foarte limpede impresia că am fost chemat ca să mi se încredințeze un mesaj de o extraordinară importanță. Și, țin să precizez, important *nu numai pentru mine*; deși, fără falsă modestie, aș putea adăoga...

Se opri și, poate fără să-și dea seama, apucă mâna fetei și i-o strânse, scuturându-i-o cu o bruscă fervoare.

— Ah! domnișoară, exclamă. Nici nu îndrăznesc să mă uit la ceas! sosisem deja cu întârziere, și nu din vina mea, ci din vina șofeurului. E o poveste întreagă, pe care prefer să nu mai mi-o reamintesc, în măsura în care mi-aș mai putea-o reaminti. Pentrucă, mi-am dat mai de mult seama de asta, un lapsus aduce pe celalt, amnezia devine progresivă, și dacă acel misterios proces de anamnesis nu intervine la timp, nici nu îndrăznesc să-mi imaginez ce s'ar putea întâmpla...

— Ar trebui să întrebați la Direcție, vorbi fata. Vreau să spun, să întrebați de Artist...

— Dar ce legătură ar fi putut avea el, Artistul Laureat, cu ascensorul?, o întrerupse Adrian cu un început de exasperare în glas.

— Doamna spunea că ascensorul rămâne acelaș, și numai *direcția* variază...

Adrian o privi lung, pe gânduri.

— E adevărat, așa a spus, îmi aduc foarte bine aminte. În cazul acesta, adăogă melancolic, mă întreb de ce-mi făcusem iluzii... Deși. *Deși...*

Strânse încă odată mâna fetii, de data aceasta camaraderește, și apoi porni cu pas repede în direcția în care văzuse dispărând tânăra pereche.

* * *

— ...E ca bazmul cu Cocoșul Roșu, reluă Hrisanti, după ce închise patefonul. Când credeam toți că se hotărîse, cu adevărat, să-și vadă de cariera ei, se dă din nou la fund. Dispare. Și, evident, când, după un

an, doi, se răspândește zvonul că a reapărut, trebuie să te duci, ca s'o asculți, la cine știe ce cârciumă de mahala sau la o grădină de vară din marginea orașului. Așa a fost, vă amintiți, acum vreo doi ani, când se spunea că e la « Albatros », iar ea, Leana, cânta într'o grădină din Grant, « La trei ochi sub plapumă ». S'ar zice că nu vrea, cu niciun chip, să se lanseze, că-i place s'o ia întotdeauna dela început. Să fie cumva nostalgia debutului ei de acum aproape douăzeci de ani? Sau crede că numai într'o asemenea grădină de vară, undeva pe la marginile orașului, îl va regăsi pe el, pe ursitul ei, poetul, pe Adrian? Sau să fie pur și simplu timiditate, indiferență, sau, poate, chiar un început de neurastenie?

— În orice caz, îl întrerupse Cladova, nu s'a schimbat prea mult. De când am văzut-o întâia oară, parcă ar fi rămas aceeași...

— Cred că te înșeli. În ultimii ani, s'a schimbat destul de mult. Nu pot spune că a îmbătrânit, dar nu mai e Leana de prin 1930 sau 1935. Nu vă mai vorbesc de cum era prin 1920-21, la « Floarea Soarelui », când se oprea pe la mese și uneori sorbea din paharul vreunui tinerel. Pe Leana de-atunci n'ați apucat-o niciunul din voi. Dar amintiți-vă cum era în 1930, când s'a auzit prima oară de numele ei după ce debutase la « Platani ». Și atunci trecea pe la mese, și sta de vorbă cu cei care i se păreau ei interesanți, și *numai* cu ei, dar foarte rar mai lua paharul cuiva și-l apropia de buze, zâmbind — și cine nu i-a văzut *acel* zâmbet, n'o cunoaște pe Leana. Dar atunci, la « Platani », spunea că e îndrăgostită de Adrian, că nu-l întâlnise încă, deși știa că e poet — iar câțiva ani în urmă, la « Dorul Ancuții » și la « Scrânciob », spunea că-l *caută*, și se putea înțelege, așa cum am înțeles eu, că între timp întâlnise pe acest fabulos poet, pe Adrian (dar *când*? *când*? — și *unde*?). Dar mai e ceva: felul ei de a fi și de a cânta. Evident, *stilul* i-a rămas aproape același; dar, pe nesimțite, și-a schimbat repertoriul; în ultima vară cânta mai mult melodii adaptate de ea pe versuri de poeți contemporani. Și apoi, amintiți-vă cum era la « Platani », amintiți-vă melancolia ei de-atunci, care, într'un anumit fel, prelungea melancolia care ne fermecase pe toți, cu zece ani mai înainte, la « Floarea Soarelui ». Acum în urmă răzbate parcă din toată ființa ei o infinită tristețe, o tristețe care ar părea tragică, peste putință de suportat, și cu totul la nelocul ei într'o grădină de vară, dacă n'ar fi atât de discretă, de « împăcată », încât sunt sigur că majoritatea publicului nici nu o remarcă...

— Nu, nu, nu!, îl întrerupse Cladova, ridicându-se brusc din fotoliu și începând să se plimbe cu pași grei, hotărîți. Te înșeli. Mitologizezi, ca să folosesc una din expresiile dumitale favorite. Și mitologizezi într'o direcție cu totul greșită. Pentrucă, recunosc, în cazul Leanei *se poate vorbi* de mitologie, dar nu în sensul în care te-ai aventurat dumneata. Într'adevăr, a existat un fel de mitologie a Leanei, acum câțiva ani, prin 1936-37, când se lansaseră primele discuri: « În curte la Dionis » și celelalte pe care le-am ascultat astă seară. Zic mitologie, pentrucă circulau fel de fel de zvonuri pe seama ei — că era protejată de cutare ministru, că era marea pasiune a unui foarte distins ambasador — și rechemarea lui neașteptată n'a făcut decât să confirme acest zvon —, că era invitată să cânte la Palat...

— E adevărat că a fost la Palat, îl întrerupse Hrisanti, dar trebuie să cunoști întreaga poveste.

Cladova se oprise brusc în mijlocul odăii și ridică brațul.

— Dă-mi voie, te rog, că am să mă explic. Exista, zic, o mitologie a Leanei, din care fiecare accepta ce-i plăcea, sau ce-i convenea. Dar mitologia aceasta se întemeia pe câteva date reale, abil, chiar fabulos elaborate de acel grup de scriitori și artiști care se entuziasmaseră de Leana și începuseră să vorbească despre ea prin cenacluri, să scrie prin reviste și gazete...

— Asta a fost ideia lui Mavrogheni, interveni Bărăgan. El a descoperit-o. Dela el au început toate, dela Mavrogheni.

Hrisanti întoarse surprins capul, și-l privi lung, ca și cum nu i-ar fi venit să creadă, apoi zâmbi, și ridică din umeri.

— Cred că vă înșelați amândoi, spuse, dar însfârșit...

— Ce vreau să spun, continuă Cladova, este că Leana *nu* s'a schimbat în sensul în care vorbeai dumneata adineaori. Nu o cunosc decât de vreo zece ani, dar nu cred că se poate vorbi de tristețe, de o tristețe tragică. E pur și simplu o chestiune de stil. A izbutit, adică, să-și controleze comportamentul, să-l transfigureze în expresie artistică. Nu mi se pare deloc tristă, nici tragică. Își domină însă melancolia, și melancolia ei este într'adevăr reală, autentică, face parte din ființa ei, poate din destinul ei. În ceea ce privește legenda cu poetul invizibil, Adrian, nu e decât o foarte frumoasă, și destul de abilă, legendă. Că acest poet există sau nu, că l-a așteptat mult până să-l cunoască, iar acum îl caută pentrucă,

interpretează unii, ar fi dispărut foarte repede după ce l-a găsit — nu putem ști, și poate nici nu e atât de interesant de știut. Ce se va întâmpla în ziua când vom afla *ce este adevărat* din toată povestea asta, la care Leana se referă de atâția ani, dar pe care nu o *povestește* niciodată? Ce se va întâmpla, zic? *Nimic decisiv.* Leana e interesantă în ea însăși, în felul ei de a interpreta, și e interesantă ca om: o femeie încă tânără care se decide să trăiască o anumită existență, și nu se lasă antrenată în facilitate și promiscuitate, nici nu se lasă cumpărată de milionari sau oameni politici, și face asta conștientă fiind de toate riscurile pe care le asumă. Vă mărturisesc că o admir. A izbutit să-și păstreze independența, să cânte când și unde îi place ei, cu riscul de a fi azi cea mai răsfățată vedetă a Capitalei, și mâine pe jumătate uitată. Cum ar fi fost, desigur, dacă n'ar fi existat discurile. Și, deasemenea, înțeleg foarte bine discreția ei aproape sălbatecă, înțeleg de ce foarte puțini îi cunosc adresa și poate nimeni nu-i cunoaște familia, nici biografia... Dar anumite lucruri tot se cunosc, adăogă, întorcându-se către Hrisanti, și ce se cunoaște e deajuns ca să infirme mitologia pe care o construiai adineaori. Nu e adevărat, de pildă, că e cu totul insensibilă la onoruri și adulații. A acceptat, bunăoară, să cânte la Palat. Te rog, lasă-mă să termin, spuse, înălțând brațul. Nu mai am mult. Și nu e adevărat că nu trăiește decât cu gândul la enigmaticul, insezisabilul poet Adrian. Dovadă legăturile care i se cunosc.

— Ce legături? întrebă Hrisanti.

— Să-ți amintesc numai pe cea mai importantă: doctorul Visarion. Că a fost o legătură, iar nu doar amiciție, cum știu că-ți place dumitale să crezi, o dovedește și faptul că s'au despărțit. Mai precis: *nu se mai văd deloc.* Și doctorul are grijă să nu frecventeze acele cercuri în care știe că ar risca s'o întâlnească pe Leana.

Hrisanti ascultase ultimele cuvinte cu sticla de cognac în mână. O așeză grăbit pe masă, alături de paharul gol, și se îndreptă spre canapea.

— Îmi pare rău, spuse, dar ești greșit informat. Prietenia cu doctorul, și despărțirea atât de radicală care a urmat, dovedesc tocmai contrariul: dovedesc că niciodată n'a existat *nimic* între ei. Se întâmplă că cunosc chiar dela sursă cauza despărțirii. În aparență, e foarte simplă; în fond, așa cum poate era de așteptat dela o ființă ca Leana, pare de neînțeles. Pentrucă lucrurile s'au petrecut așa: trebuiau să se întâlnească

odată, nu știu dacă la o expoziție sau în altă parte, și Leana, după ce l-a așteptat vreo jumătate de ceas, a plecat. Puțin timp după aceea, doctorul suna la ea, cu un braț de liliac alb. Leana i-a deschis, dar a rămas în prag. Te rog să nu te superi, i-ar fi spus, nu vreau să te superi, căci nu s'a schimbat nimic între noi. Îți voi rămâne până la sfârșitul vieții aceeași bună prietenă. *Dar nu ne mai putem întâlni.* Mi-e peste putință să-ți explic de ce. Dar dacă e adevărat că ții la mine, te rog, nu insista. Ar trebui atunci să dispar, să plec cu adevărat, și pentru totdeauna. Și mi-ar părea rău, pentrucă îmi place orașul acesta, îmi place să trăiesc în București...

— Nu știu cât era de sinceră, îl întrerupse Bărăgan, dar până la urmă, tot a plecat. De aproape doi ani nu se mai știe nimic despre ea, parcă ar fi intrat în pământ. Sau poate și-a spus că, azi, mâine, dă și peste noi războiul, și s'a pus la adăpost...

— Da, reluă Hrisanti, dar asta s'a întâmplat acum, de curând, de vreun an și jumătate. Și despărțirea de doctor a avut loc acum vreo patru ani. În orice caz, cauza reală a despărțirii n'o știe, și nici măcar n'o bănuiește nimeni. Leana continua să vorbească de Doctor ca de « cel mai bun prieten al ei » — dar adăoga întotdeauna că se hotărîseră amândoi *să nu se mai vadă.* Ce este mai curios, doctorul a crezut la început că un asemenea incident ar putea contribui la soluționarea « complexului Adrian ». Își spunea, probabil, că în trecutul Leanei există un traumatism *provocat de o așteptare.* Și acum i se părea că are un element *concret*, dela care poate porni... Și, cine știe, adăogă Hrisanti după o pauză, poate, până la urmă, ar fi izbutit să afle ceva, dacă nu s'ar fi întâmplat un lucru la care nu se aștepta nimeni. Într'o bună zi, șase, șapte luni după ce n'o mai văzuse, doctorul s'a trezit, cum se spune, detașat de Leana, completamente detașat. În fond, nu fac o indiscreție, pentrucă toate acestea s'au cam aflat. Socotind că traumatismul « așteptării » se leagă de origina « complexului Adrian », doctorul se hotărîse să caute pe toți cei care o cunoscuseră pe Leana la « Floarea Soarelui ». El, evident, nu avea timp pentru asta. Îmi închipui că a însărcinat pe vreun intim, și aceasta, foarte probabil, s'a adresat vreunei agenții specializate în asemenea cercetări. În orice caz, știu dela Calomfir, pe care l-am întâlnit scurtă vreme după aceea, că fusese și el « contactat » și că, până la urmă, detectivul care fusese însărcinat cu ancheta descoperise că

există cineva, în acel cartier al străzii Popa Soare, care cunoștea povestea Leanei dela începutul începutului. Omul era destul de bătrân, dar avea o memorie extraordinară, și-i plăcea să povestească. Fusese, pe vremuri, institutor, sau cam așa ceva, și se spunea că, după ce-o ascultase pe Leana la « Floarea Soarelui », venea acolo în fiecare seară, și, fiind om în vârstă, Leana se împrietenise cu el, și-i povestise multe. Dar când detectivul l-a rugat să-i spună ce-și mai aduce aminte de Leana, omul s'a codit. Își închipuia, poate, că e vorba de o anchetă judiciară, și îi era teamă că va fi implicat în cine știe ce proces. Până la urmă, detectivul i-a mărturisit de ce e vorba, și bătrânul a acceptat. Dar, a stăruit, va povesti tot ce știe lui Visarion, și numai dacă doctorul îi va făgădui că tot ce-i va spune va rămâne între ei. Evident, chiar în seara aceea detectivul, sau cine o fi fost omul care fusese însărcinat cu ancheta, s'a prezentat doctorului să-i aducă marea veste. Doctorul i-a mulțumit, l-a răsplătit împărătește, dar a mărturisit că nu-l mai interesează complexele sau traumatismele Leanei. Probabil că a folosit altă formulă; o fi spus, poate, că acum își dă seama de riscurile pe care le comportă, pentru Leana, o reîntoarcere în trecut, sau cam așa ceva.

Cladova se ridică brusc, parcă înveselit deodată.

— E ca într'un roman de aventuri, spuse, și mă îndoiesc că lucrurile s'au întâmplat așa, dar mi-a făcut plăcere să te ascult. Aveam impresia că trăiesc într'o altă epocă.

— E foarte adevărat, reluă Hrisanti. Toate acestea s'au întâmplat într'o altă epocă. Și într'un anumit sens mi se pare firesc că Leana a dispărut dintre noi acum un an, un an și jumătate, în preajma războiului.

— Ți-e teamă că nu s'ar fi putut adapta împrejurărilor? întrebă Cladova cu o falsă mirare, ca și cum s'ar fi silit să nu pară sarcastic. Te asigur că te înșeli. Leana e o femeie originală și o mare artistă, dar știe să facă deosebire între fantezie și autenticitate, — și sinucidere. Dovadă, cum spuneam adineaori, că a acceptat să cânte la Palat...

— Dar când a acceptat să cânte? izbucni Hrisanti. Și în ce condiții? A acceptat numai pentrucă stăruiseră prietenii ei, grupul acela de scriitori și artiști care se întâlneau la Mavrogheni, și după succesul primei serii de conferințe și ședători literare aveau planuri mari, voiau să organizeze expoziții, să scoată o revistă. Și, evident, când Mavrogheni a

fost invitat de generalul Drăghici să repete una din acele faimoase ședători literare la Palat, nu putea renunța în niciun chip la Leana. Fără cântecele Leanei, ședătoarea ar fi fost ce sunt de obicei ședătorile literare. Multă vreme, Leana nici n'a vrut să audă, dar au înduplecat-o ei. Își spuneau, pe bună dreptate, că sub protecția Palatului își vor putea realiza toate proiectele — și aveau proiecte grandioase...

— Fără îndoială că s'au înșelat, interveni Bărăgan, pentrucă n'au realizat nimic. Sau, poate, adăogă zâmbind, poate spectacolul lor n'a prea făcut impresie la Palat.

— Dimpotrivă, a făcut o impresie extraordinară, spuse Cladova. De asta sunt foarte sigur, am auzit-o din multe părți.

— Dar nici revista n'a apărut, continuă Bărăgan, și nici de cenaclul Mavrogheni nu se mai vorbește nimic de multă vreme. Vreau să spun, mult râvnita protecție a Palatului n'a dat niciun rezultat.

Hrisanti îi ascultase pe amândoi cu un zâmbet misterios. Apucă sticla și-și umplu încet, cu multă grijă, paharul.

— Asta e altă poveste, spuse Cladova.

— Este totuși vorba de aceeași poveste, reluă Hrisanti fără să încerce să-și ascundă satisfacția. Pentrucă, într'adevăr, ședătoarea, sau cum vreți să-i spuneți, a avut mult succes. Datorită, evident, în primul rând Leanei — care a fost nevoită să cânte nu cele trei, patru cântece care erau în program, ci zece, douăsprezece. Și acest succes al Leanei i-a dat, cum se spune, idei lui Drăghici. Anume, Drăghici i-a cerut lui Mavrogheni să caute artiști, cântăreți, dansatori, dela Operă și dela reviste, și să organizeze un fel de serată la Palat; bunăoară, spunea, o serie de scene și tablouri pe o temă romantică sau exotică, ceva în sensul *Povestirilor lui Hoffmann* sau *Sheherezadei* sau *Balului mascat*, dar într'un gen deosebit, nu prea știa nici el să spună ce înțelegea prin « gen deosebit », dar stăruia ca *rolul principal* să-l joace Leana. Și, cum era de așteptat — dar asta n'a aflat-o lumea —, Leana a refuzat. Le-a spus că nu poate cânta decât ce știe și așa cum știe ea. Că în niciun caz nu acceptă să se costumeze, nici să poarte mască, pentrucă ea nu e artistă de Operă — ea nu poate să facă decât ce-a apucat: să cânte prin cârciumi.

— Și probabil că a mai adăogat ceva, îl întrerupse Bărăgan cu o prefăcută naivitate. Le-a mai spus că n'o chiamă Leana, dar că așa a fost ea blestemată, să cânte prin cârciumi...

Hrisanti întorsese brusc capul și-l privi cu mirare.

— Dar de unde știi de asta? îl întrebă. Astea le spunea Leana la « Floarea Soarelui », acum aproape douăzeci de ani.

— Toată lumea le știe, continuă Bărăgan zâmbind. Și mulți pretind că au auzit-o și ei, cu urechile lor.

— În orice caz, reluă Hrisanti, de data aceasta Leana nu s'a mai lăsat înduplecată. Și curând după aceea s'a dat la fund. A dispărut.

— S'a pus la adăpost, repetă Bărăgan cu melancolie. A ghicit ce ne-așteaptă.

Hrisanti ridică din umeri și se așeză pe fotoliu.

— Nu știu, spuse. S'ar putea să ne pomenim într'o bună zi cu ea, în cine știe ce cârciumă necunoscută. Dar dacă nu reapare într'un an, doi, îi va fi greu. S'au schimbat oamenii, s'au schimbat și gusturile. Va trebui s'o ia iarăși dela început. Dar va mai putea ajunge atât de sus cât ajunsese ultima oară? După părerea mea, a trecut de 45 de ani, și poate se apropie de 50. Va mai putea începe *încă odată* la 50 de ani?

— O femeie ca ea poate începe oricând, spuse Cladova.

— Nu, nu-ți vorbeam de Leana ca femeie, continuă Hrisanti cu o neașteptată oboseală în glas. Ma gândeam la ea ca *artistă*.

Rămase o clipă pe gânduri, cu paharul la buze, parcă nu s'ar fi putut hotărî să soarbă.

— Poate mă înșel, adăogă absent. Poate voiam să spun altceva... Începu să soarbă, pe gânduri.

* * *

Când ajunse în hall, clipi ca să-și obișnuiască ochii cu lumina, apoi se apropie de un piccolo și-l întrebă de sala catalană. Nu era departe; trebuia să ocolească rotonda cu oglinzi, către care păreau că se îndreaptă toate femeile, și să traverseze apoi coridorul care conducea la anexă. Adrian porni, cu pasul repede, dar trecând pe lângă scaunele ispititor aranjate în jurul unei măsuțe, se răsgândi și se lăsă să cadă într'unul din fotolii. Răsuflă adânc, parcă cuprins deodată de o blândă oboseală, apoi închise ochii. Dar lumina aceea artificială, deși nu părea puternică, pătrundea și prin pleoape, silindu-l să rămână treaz, și după câteva clipe deschise ochii. În fotoliul din fața lui, un bătrân îi zâmbea. Nu-l văzuse venind, și Adrian privi mirat în jurul lui.

— Ceilalți au plecat la bar, spuse bătrânul, continuând să zâmbească. Eu mai aștept.

Și-i arătă țigarea de foi, deabia începută.

— Mă duceam spre sala catalană, începu Adrian, pregătindu-se să se ridice. Dar acum mă întreb dacă mai merită osteneala. Deși...

Se întrerupse și se așeză din nou în fotoliu. Apoi își privi concentrat tovarășul, ca și cum ar fi încercat să-l recunoască.

— Deși, continuă, când adineaori, în ascensor, am auzit pentru întâia oară de Pictor, de Artistul Laureat, am simțit cum mi se fac semne. *Semne*, repetă el, subliniind cuvântul, și, vă asigur, nu mă înșel niciodată: le simt și le presimt de departe, deși nu le înțeleg numaidecât, vreau să spun, nu le descifrez pe loc mesajul. Pentrucă, domnul meu, continuă însuflețindu-se deodată, vă mărturisesc că mă aflu într'o situație cu totul singulară: știu că mă așteaptă aici cineva, *aici*, într'una din sutele de camere ale acestui hotel, mă așteaptă cineva, necunoscut, cu care am vorbit numai la telefon, care mi-a fixat întâlnirea astăzi, la 4.30, și al cărui nume nu mi-l pot reaminti. Știu doar că este un nume simplu, un nume *care nu ascunde nimic*...

Se opri tot atât de brusc, și căzu pe gânduri.

— Sala catalană? întrebă bătrânul. Cred că am văzut-o și eu. Nu poate să fie departe, adăogă, îndreptându-și privirile către oglinzi.

— Știu unde e, reluă Adrian. Și mi s'a vorbit și de o vitrină în care sunt expuse diferite obiecte ale Pictorului laureat. Mă veți întreba de ce mă interesează pe mine, *poet*, obiectele unui pictor. E greu să vă explic, pentrucă, deocamdată, simpatia aceasta constituie și pentru mine o taină, un mister. Dar am simțit că mi se fac semne, și am simțit asta în ascensor, când o frumoasă doamnă mi-a vorbit de Pictor, de certitudinea lui — dar poate că e mai mult decât o certitudine, poate că e o legendă — însfârșit, de proverbiala lui butadă că, într'un ascensor, ori urci, ori cobori, e *același lucru*, căci numai direcția variază. Dar asta, evident, nu este adevărat, sau, cel puțin, nu este adevărat sub forma în care mi-a fost transmisă mie. E drept, și Heraclit a spus ceva în același sens, dar...

Se întrerupse din nou, și zâmbi amar, urmărind cu ochii un rotocol de fum înălțându-se molatec deasupra lor.

— Ce e teribil în amnezia unui poet, reluă după o lungă tăcere,

este faptul că, pe măsură ce memoria personală dispare, o altă memorie, i-aşi spune culturală, răzbeşte din adâncuri, şi dacă un miracol nu intervine, până la urmă îl stăpâneşte complet. Domnul meu, rosti cu gravitate, sunt ameninţat să fiu redus la *cultură*, să devin un ins eminamente cultural! Şi nici nu îndrăznesc să-mi închipui ce s'ar putea întâmpla mai târziu, când chiar şi memoria culturală se va elibera de matca ei istorică, şi voi rămâne *om în general*... Nu ştiu dacă înţelegeţi la ce fac aluzie? întrebă, coborînd uşor glasul.

— Vorbeaţi de Heraclit...

— Exact. Mă refeream la acel fragment în care Heraclit afirma că « drumul în sus şi drumul în jos sunt, de fapt, unul şi acelaş lucru ». Evident, citisem şi eu, ca toată lumea, fragmentele lui Heraclit — *dar când?* în prima tinereţe. Şi vă asigur că ieri, alaltăieri, nu aşi fi putut să reproduc fragmentul, şi poate nici nu mi-aşi fi amintit că Heraclit a spus aşa ceva... Dar astăzi, în timp ce nu reuşesc să-mi amintesc un nume atât de simplu, şi atât de important pentru mine — numele celui care mă aşteaptă ca să-mi transmită un mesaj — astăzi, domnul meu, întrebaţi-mă ce vreţi, din tot ce-am citit şi învăţat, şi vi le spun pe toate pe de rost...

— Totuşi, spuse bătrânul răsucindu-şi trabucul între degete, şi privindu-l de foarte aproape, totuşi nu văd legătura. Legătura între Heraclit, persoana care v'a dat întâlnire aici şi vitrina de lângă sala catalană.

Adrian îl ascultase cu emoţie.

— Aveţi dreptate!, exclamă după o lungă tăcere. Aveţi perfectă dreptate, şi vă mulţumesc că, poate fără să vreţi, m'aţi ajutat să prind din nou firul. Pentrucă undeva, nu ştiu când, probabil când mi-am dat seama că am întârziat, şi i-am spus şofeurului să mâne mai repede, *s'a rupt firul*. Şi când doamna din ascensor a adus vorba de Pictorul Laureat şi de vitrina de lângă sala catalană, eram gata, gata să prind din nou firul, dar s'a întâmplat ceva şi iar s'a rupt. Dar acum, dumneavoastră, şi nici nu ştiu cum să vă mulţumesc, dumneavoastră aţi ghicit că *este* o legătură, deşi mărturisiţi că *n'o vedeţi*. Dar poate am s'o descopăr eu...

Se ridică brusc, se înclină în faţa bătrânului şi se îndreptă hotărît către rotonda cu oglinzi.

* * *

La capătul hallului îl întâmpină un grup masiv de invitaţi, ieşind gălăgioşi dintr'o sală învecinată. Adrian voi să-i lase să treacă, dar după câteva minute îşi pierdu răbdarea şi, cerându-şi scuze, îşi făcu loc printre ei. Se trezi dincolo de rotonda cu oglinzi şi rămase o clipă nehotărît. În faţa lui se întindea un alt hall, cu acelaş covor gros, roşu aprins, cu aceleaşi fotolii şi măsuţe joase. Doar lumina părea, aici, mai puţin obositoare. Adrian căută din ochi un piccolo. Când îl zări, şi se îndreptă spre el grăbind pasul, îl auzi strigând: Domnul Orlando!, şi se opri emoţionat, aşteptând să i se potolească bătăile inimii. Domnul Orlando!, mai strigă odată piccolo şi se îndreptă spre una din săli, cea cu uşile larg deschise. Adrian îl ajunse din urmă.

— Cine îl caută pe domnul Orlando?, întrebă.

Piccolul îl privi cu un zâmbet secret, amuzat, apoi şopti:

— Nu pot să vă spun. E o surpriză.

Adrian îl bătu pe umăr, şi-l lăsă să plece. Dar, de departe, încercând să nu se trădeze, îl urmărea. Auzindu-se strigat, un bărbat între două vârste, cu ochelari pince-nez şi figura severă, închise dosarul pe care-l citea şi, ridicându-se plictisit din scaun, întrebă:

— Ce s'a mai întâmplat şi de data asta? Ce s'a mai întâmplat?

— Domnul Orlando, şopti piccolo, zâmbind misterios. Sunteţi aşteptat.

Orlando îl urmă morocănos. Grăbind pasul, Adrian se apropie de el.

— Îmi daţi voie, începu, n'am avut onoarea să vă fiu prezentat, dar cred că e la mijloc o eroare.

Orlando îşi continuă mersul fără să întoarcă capul, ca şi cum nu l-ar fi auzit.

— Într'un chip destul de misterios, reluă Adrian, am fost introdus într'un circuit care nu-mi era destinat. Vreau să spun, numele dumneavoastră mi-a fost comunicat la recepţie, dar desigur din eroare. E drept, i-am spus că aveam întâlnire la 4.30.

Orlando se opri, îşi potrivi ochelarii şi-l privi lung, fără expresie.

— Ce este cu 4.30? întrebă. Cine ţi-a spus de 4.30?

— Ah!, făcu Adrian, zâmbind amar, e o poveste lungă. Lungă şi tragică.

Orlando îl mai privi odată, pătrunzător, apoi îşi reluă mersul.

— Vino cu mine, spuse.

— Ași veni cu cea mai mare plăcere, se scuză Adrian, întovărășindu-l, dar tocmai căutam sala catalană, voiam să examinez vitrina.

— Ai s'o examinezi mai târziu, îl întrerupse Orlando fără să se întoarcă. De unde știai de 4.30?

— Asta a fost ora pe care mi-a fixat-o.

— Cine? întrebă surprins Orlando, oprindu-se din mers.

— Ah!, dacă ași ști! exclamă Adrian, dacă ași izbuti să-mi amintesc numele! Era un nume foarte simplu, cum să vă spun? Simplu. *Prea simplu*, chiar. Poate că de aceea mi-a scăpat din minte. Dar m'a impresionat vocea, n'am să uit niciodată vocea aceea clară, senină, fără niciun fel de pathos, și totuși gravă, *urgentă*.

Orlando îl privea bănuitor, umezindu-și încet buzele.

— Și mesajul, continuă Adrian, tot ce mă lăsa să înțeleg că are să-mi transmită astăzi, la 4.30.

— Ce fel de mesaj?, îl întrerupse din nou Orlando, coborînd ușor glasul și trecându-și dosarul dintr'o mână în cealaltă.

— Ah! dacă ași ști, dacă ași ști!, repetă Adrian, cuprins parcă de deznădejde. Știu doar că mă privea direct, și ne privea direct pe fiecare din noi în parte, pe dumneavoastră, pe doamnele din ascensor, pe venerabilul batrân dela recepție, ne privea pe toți...

Orlando își potrivi nervos ochelarii, apoi se întoarse către piccolo, care îl aștepta la câțiva pași.

— Cine ai spus că mă cheamă?, îl întrebă.

— Nu pot să vă spun. E o surpriză.

— Bine. Du-te și spune-le să mă aștepte. Să mă aștepte cu surpriza.

Se apropie de Adrian, îi luă brațul cu o neașteptată cordialitate, și-i șopti.

— Haidem la sala catalană. Ce te interesează mai mult: fete? băieți?

— În primul rând, vitrina cu obiectele Artistului. Și vă spun asta cu deznădejde, aproape cu teroare. Este ultima mea șansă. Poate că mă așteaptă încă.

— Dar dacă nu te mai așteaptă?, șopti din nou Orlando.

— Ah! atunci, răspunse Adrian înălțând resemnat din umeri, atunci nu mai e nimic de făcut. Deși, deși, adăogă după câteva clipe. Nu știu dacă m'am făcut înțeles...

Intrară într'o sală nu prea spațioasă, slab luminată, care părea a fi bar, bodegă și totodată cafenea. Orlando îl conduse direct către ultima masă din fund. Îndată ce-l văzuse intrând, barmanul se luă după el.

— Dă-ne ce ne trebuie, îi spuse Orlando fără să întoarcă capul.

Îl lăsă pe Adrian pe canapea și el se așeză pe scaun, în fața lui. Îi arătă dosarul.

— Știi ce am aici? întrebă zâmbind. Milioane. Îți spun asta ca să știi, să fii informat. Și acum, spune, te ascult.

Adrian îl privea cu simpatie, aproape cu căldură.

— De unde să încep? întrebă.

— Ia-o dela început. Dela începutul începutului.

Adrian rămase câteva clipe pe gânduri.

— Evident, în ceea ce mă privește, spuse, *începutul începutului* îl constituie revelația Poeziei. Ce-am fost înainte de a fi Poet, nu mai mi-aduc aminte și nici nu mă interesează. Probabil că am fost carnivor. Asta sunt și acum, dar acum *știu* că sunt carnivor. Vedeți diferența?... Așa dar, cum vă spuneam, totul a început prin Poezie.

— Ce fel de poezie?, îl întrerupse Orlando.

— Ei bine, continuă Adrian, așa cum probabil ați ghicit deja, trebuie să recunosc că, pentru mine, Poezia e mai mult decât o tehnică mistică sau un instrument de cunoaștere. Poezia este prin excelență o metodă politică; și, din nefericire, este ultima metodă politică pe care o mai avem la îndemână. Dacă nici ea nu reușește, nu mai avem nicio speranță. Dispărem, sau ne întoarcem acolo unde ne aflam acum multe sute de mii de ani. La un moment dat, Dumnezeu se va apropia de unii din noi, cei care vom mai rămâne treji, și ne va spune: *Messieurs, on ferme!*

Barmanul adusese o ceașcă mare cu cafea și un pahar pe jumătate plin, cu o sticlă de sifon alături.

— Nu știu ce este, spuse Adrian, umplându-și paharul cu sifon, dar orice ar fi, e bine venit. Mi-e sete.

Bău fericit, închizând pe jumătate ochii.

— Vino la subiect, îi spuse Orlando. Ce facem cu politica?

— Dacă nici Poezia nu reușește, nu mai e nimic de făcut. Am încercat tot: religie, morală, profetism, revoluție, știință, tehnologie. Am încercat, pe rând sau împreună, toate aceste metode, și niciuna n'a reușit. N'am putut schimba omul. Mai precis, nu l-am putut transforma în

om adevărat. Dintr'un anumit punct de vedere — și este singurul punct de vedere care mă interesează — am rămas așa cum eram când Orfeu încă nu venise printre noi, printre lupi, mistreți și Traci.

— Orfeu? se miră încruntându-se Orlando. Orfeu din Infern?

— Trebuie să precizez că nu mă refer atât la Traci cât la fiarele sălbatece. Vă aduceți aminte cum le-a îmblânzit Orfeu, cântându-le și acompaniindu-se din harfă. Că a civilizat pe Traci, nu e atât de important. Mult mai important este faptul că a îmblânzit lupii, urșii și mistreții prin muzică și poezie. Mai ales prin Poezie — pentrucă magia supremă o constituie Verbul.

— Vino la subiect!, îl întrerupse Orlando.

— Înțelegeți la ce fac aluzie: fiarele sălbatece sunt oamenii în starea lor naturală și, puteți adăoga, vă invit chiar să adăogați, chiar și oamenii în condiția lor culturală. Tot sălbateci sunt, dacă n'au acces la Logos, dacă, adică, n'au fost confruntați cu singura magie susceptibilă de a le schimba radical modul lor de a fi: magia Verbului, Poezia...

— Dar ce facem cu politica? îl întrerupse din nou Orlando.

— Trebuie să-i îmblânzim. Și traduc imediat: așteptăm pe Orfeu, așteptăm pe acel Poet de geniu al cărui verb *va sili* omul să se deschidă către Spirit; cu alte cuvinte, va precipita mutația pe care au râvnit-o toate religiile și toate filozofiile din lume. Cine îi va mai putea rezista, lui, Poetului? Vă întreb: ce mistreț a mai putut rămâne el însuși, mistreț în toată firea, ascultându-l pe Orfeu?

— Dar atunci, îl întrerupse Orlando, întinzând mâna pe deasupra mesii și apucându-l de braț, atunci ce căuta el, Orfeu, în Infern?

Adrian nu-și putu ascunde un zâmbet de secretă satisfacție.

— Mă așteptam la întrebarea asta, o simțeam de mult apropiindu-se, pregătindu-se să-mi frângă aripele. Pentrucă, îngăduiți-mi să fiu sincer, o asemenea întrebare e făcută să mă descurajeze, cum spuneam: să-mi frângă aripile. Și, din nefericire, nu sunteți singurul; chiar și poeții sunt obsedați de acest episod. Dar, credeți-mă, este vorba de un simplu episod, e adevărat, patetic, dar și destul de banal, un episod care, în orice caz, nu poate deveni exemplar pentru noi, cei din ziua de azi.

— Mă rog, îl întrerupse din nou Orlando, a fost sau n'a fost în Infern?

— Evident c'a fost, dar de ce? Ca să-și salveze soția, pe Euridice. E foarte frumos, e, cum spuneam, patetic — dar este doar o dovadă de

dragoste conjugală. Câți din noi n'am face același lucru dacă am avea prestigiile lui la dispoziție? Dar, recunoașteți, Orfeu a coborît în Infern ca să salveze o *singură* ființă, și încă o ființă mult iubită, pe propria lui soție. Nici măcar n'a coborît pentru o necunoscută sau un ins oarecare, un bătrân, sau un copil, mai ales un copil, căci în primul rând copiii mor mușcați de șerpi. Dar Christos a coborît în Infern pentru toți oamenii, pentru toți cei care muriseră dela Adam încoace, milioane și milioane de necunoscuți și de necunoscute — a coborît în Infern ca să-i mântuiască. Și cu toate acestea, adăogă cu gravitate și melancolie, nici creștinismul, Biserica lui Christos, n'a izbutit să schimbe oamenii. De ce să mai vorbim, atunci, de Orfeu în Infern? E un simplu episod care nu-mi revelează nimic. Și știu și de ce nu-mi revelează nimic: pentrucă Poetul nu e implicat în acest *descensus ad Inferos*. În timp ce Orfeu în Tracia, Orfeu printre lupi, urși și mistreți...

— Unde vrei să ajungi? îl întrebă Orlando bănuitor, aproape cu teamă.

— Mă întorc de unde am plecat. Vă spuneam că așteptăm Poetul, că asta e ultima noastră speranță. Poetul! repetă Adrian cu fervoare, mai mare decât Eschil, și Dante, și Shakespeare, și toți ceilalți laolaltă. Profet și taumaturg în adevăratul sens al acestor cuvinte, adică în sensul lor *politic*.

Așeză paharul gol pe tavă, și căzu pe gânduri.

— Și acum, vino la subiect, îl trezi Orlando. De unde știai de întâlnirea dela 4.30?

— Dela 4.30?, întrebă Adrian, privindu-l turburat. Nu. Eu vă vorbeam de Poetul pe care-l așteptăm și de misiunea lui politică.

— Lasă astea, îl întrerupse nerăbdător Orlando. Mi-ai spus în hall că ai venit aici pentrucă aveai o întâlnire cu un necunoscut. O întâlnire fixată pentru 4.30.

Adrian îl ascultase concentrat, cu mâna dreaptă la tâmplă.

— Evident! evident!, exclamă. Acum îmi aduc foarte bine aminte, și vă mulțumesc că m'ați ajutat să recuperez acest amănunt, care, din motive încă misterioase pentru mine, pare a fi deosebit de important.

Orlando îl privi câtva timp nehotărît, apoi insistă.

— Și cu toate acestea, adineaori, în hall, mi-ai vorbit de o întâlnire

la 4.30, cu un necunoscut, al cărui nume îl uitaseși, dar care te chemase special ca să-ți transmită un mesaj. Un mesaj care...

— Evident!, îl întrerupse Adrian cu exaltare. Acum îmi aduc perfect de bine aminte. O voce extraordinară, pe care n'am s'o uit niciodată. Și-mi spunea: Inutil să-ți explic toate acestea la telefon, dar o să stăm pe îndelete de vorbă. Evident, am înțeles imediat: era vorba de un mesaj...

— Ei bine, asta te întreb și eu. Despre ce mesaj era vorba?

— Nu mi l-a spus, dar bănuiesc că l-am ghicit. Ni se adresa nouă, tuturora, mai precis: ni se adresa fiecăruia din noi în parte, fiecărui mod specific de a fi. În cazul meu, bunăoară, se adresa Poetului...

— Dar de unde știa el că ești Poet? îl întrerupse Orlando. De unde știa el că ești Poet înainte de a te cunoaște?

Adrian îl privea adânc, concentrat, ca și cum s'ar fi trudit să-l înțeleagă.

— Cum să vă spun? începu el târziu, turburat. Nu existam, pentru el, decât în măsura în care eram Poet. Căci nu am altă identitate. Ce l-ar fi putut interesa pe el — de fapt, ce te-ar putea interesa pe dumneata sau pe oricine altul — ce sunt eu *în afară* de Poet? Și, în primul rând, cum am putea ști cine sunt când nu sunt Poet? Cum am putea cunoaște ceva care nu aparține sferei cunoașterii? Este ca și cum m'ai întreba ce gândește acum ficatul sau rinichiul meu. Există un singur răspuns posibil: aceste foarte utile organe nu gândesc nimic. Își văd doar de treaba lor, de o importanță capitală pentru mine, dar care n'are nimic deaface cu gândirea. Din fericire, adăogă, zâmbind împăcat.

Orlando izbucni deodată într'un râs scurt, își scoase ochelarii și începu să-i șteargă migălos cu batista.

— Ești dat dracului!, spuse cu o vădită satisfacție. Dar să știi că nici Orlando nu se lasă mai prejos. Hai cu mine, că m'așteaptă o surpriză...

* * *

— Care e? îl întrebă.

Băiatul întinse brațul și i-o arătă. Femeia înainta încet, pe gânduri, și oarecum la întâmplare, parcă n'ar fi știut încotro să se îndrepte. La răstimpuri întorcea brusc capul, ca și cum s'ar fi trezit sau i s'ar fi părut că se aude chemată.

— Nu, n'o cunosc, spuse bătrâna. Dar de ce credeai că o cunosc?

Băiatul își mișcă încurcat, de mai multe ori, sprincenele, și apoi își așeză cuminte amândouă mâinile pe genunchi.

— Se plimbă pe aici, pe lângă noi, de o jumătate de ceas. Credeam că te cunoaște, dar nu îndrăznește să se apropie pentrucă te vedea citind...

Bătrâna îi căută ochii, îl privi adânc, și zâmbi.

— Cu alte cuvinte, te plictisești.

— Da, mărturisi băiatul, susținându-i privirile.

— Spune drept, când ai băgat de seamă că doamna aceea se tot plimbă pe lângă noi?

— Când am văzut că se întoarce a treia oară, și parcă ar fi venit direct către noi. Dar te vedea citind mereu, și nu îndrăznea...

— Nu, n'o cunosc, repetă bătrâna.

Luase revista în mână, dar se răsgândi și o așeză alături, pe canapea.

— Și-acum, îl întrebă, zâmbind, după ce-și mai privi odată ceasul, cum vrei să ne distrăm? Pentrucă mai avem de așteptat încă cel puțin douăzeci de minute...

* * *

Femeia se oprise în fața vitrinei.

— Nu, nu e asta, auzi pe cineva în spatele ei. Nu e vitrina Artistului Laureat...

— Dar, în fond, despre ce este vorba? de ce-i spune Artistul Laureat?

— Era un pictor. A venit aici, de mult, pentru câteva zile, și a rămas. Nu se mai îndura să plece. Îi plăcea să se plimbe cu ascensorul. Pentrucă, afirma el, ori spui «jos», ori spui «sus», ori urci, ori cobori, este tot una...

— Evident, interveni altcineva, n'a rămas mult. L-au evacuat. Dar i-au păstrat lucrurile...

Femeia se depărtă încet, dar după câțiva pași întoarse ca din întâmplare capul și privi grupul care rămăsese încă în fața vitrinei. Zâmbetul care-i luminase fața o clipă i se stinse, și-și reluă plimbarea.

După ce se mai întoarse o dată în primul salon, șovăind în fața vitrinelor, se îndreptă hotărîtă către ascensor și apăsă pe buton. Câteva clipe în urmă ușa ascensorului se deschise, și era gata să intre, când auzi șoapte precipitate în spatele ei. Femeia deschise repede poșeta și, ca și

când și-ar fi dat seama că a uitat ceva, se întoarse brusc, îndreptându-se grăbită spre bar. Privi ca din întâmplare femeia palidă, cu un mic șorț verde, care-și stăpânea anevoie emoția, și tânărul care-i vorbea în șoaptă, agitat. Alături, un bărbat înalt, cu o figură severă, își ținea amândouă mâinile la spate, silindu-se să privească drept înaintea lui.

* * *

Întovărășindu-l, Adrian continua să-i vorbească.

— Mă leagă de dumneata admirație și recunoștință, pentrucă m'ai ajutat să recuperez poate ce-a fost mai important: întâlnirea și mesajul. Să reconstituim, deci, esențialul: dacă, așa cum spuneam, Poezia e prin excelență o tehnică politică, și dacă Poetul adevărat, pe care-l așteptăm, este — și nu poate să fie decât asta — un nou Orfeu în Tracia, mesajul de care vă vorbeam mă privește în *primul rând pe mine*...

Orlando se opri în fața unei uși masive și, punându-și degetul la gură, îi făcu semn să tacă.

— Pentrucă, continuă Adrian în șoaptă, în acest habitat, după cât știu, numai eu sunt Poet. Cu alte cuvinte...

Dar Orlando îl dădu prietenește la o parte și-și apropie urechea de ușă. Ascultă câteva clipe, apoi o deschise cu multă luare aminte. Surprins de întunerecul și tăcerea din sală, făcu un pas și strigă: *Il Comandante*!

Atunci se auzi, foarte încet, ca venind de departe, o orchestră, și în sală, în mai multe părți deodată, începură să pâlpâie lumini palide, parcă de lumânări și de vetuste lămpi cu gaz.

— Cu alte cuvinte, reluă Adrian, apropiindu-se din nou de Orlando, numai unul ca mine, un Poet conștient de misiunea politică a Poeziei, e susceptibil să înțeleagă Mesajul...

— *Il Comandante*! strigă încă odată Orlando.

Orchestra se auzea acum mai deslușit și lumina candelabrelor creștea lin, dar încontinuu, lăsând să se vadă o mare sală de bal, o estradă și nenumărate mese, în jurul cărora așteptau, tăcute, parcă adormite în scaunele lor de epocă, figuri excentric costumate. Adrian privi fascinat în jurul lui.

— Admirabil! exclamă el, îndreptându-se agale spre estradă. Admirabil! Așa cum a fost — și așa cum o să mai fie...

Un bărbat scund și brun, tânăr încă și neașteptat de agil pentru proporțiile lui, venise aproape alergând din fundul sălii.

— Ce-i asta? îl întrebă Orlando. Ce v'a apucat?

— Surpriza. Veneția, Casanova, *Il ballo in maschera*.

— Nu-mi place, făcu Orlando, schimbându-și dosarul în cealaltă mână. Sunt enervat. N'a venit, adăogă coborînd glasul. Și nici un semn, nici un telefon...

— N'a venit? repetă în șoaptă *Il Comandante*.

Întoarse capul și-l căută cu ochii pe Adrian.

— Nu e el, continuă nervos Orlando. Și nici măcar nu știu cine e. Se preface, se ascunde. Spune că e poet, dar vorbește tot timpul de politică. Și totuși știe ceva. Știa de întâlnire...

Il Comandante întoarse din nou capul către Adrian. Îl zări apropiindu-se de un grup de lângă estradă.

— Va să zică știa, repetă, zâmbind cu înțeles.

— Dă-i ce trebuie, reluă Orlando, și vezi dacă afli ceva.

— Ce-i place? fete? băieți?

— Dar cine poate să știe? Vorbea de Orfeu. Încearcă să afli ce-i cu el, adăogă, coborînd și mai mult glasul. Dar fără *super* și fără *extra*. Mi-e simpatic, și pare deștept. Păcat că nu știe ce vrea. Spune că-i poet.

La mese se aprinseseră acum lămpi minuscule de diferite culori, și figurile mascate păreau că încep să se învioreze. Orlando își trecu din nou dosarul dintr'o mână în cealaltă și porni, fără chef, către estrada unde se oprise Adrian. Văzându-l apropiindu-se, muzicanții, îmbrăcați și ei în costume venețiene, se ridicară în picioare și câteva clipe în urmă sala se însufleți brusc. Măștile din jurul meselor începură să vorbească toate deodată, femeile izbucneau pe rând în râs, și din mai multe părți perechi extravagant costumate se ridicau cu meticuloasă eleganță, pregătindu-se de dans.

— Spune-le să cânte mai încet, spuse Orlando, și să facă mai puțin zgomot. Sunt enervat!

Il Comandante porni alergând către orchestră, ridicând amândouă brațele în aer și lăsându-le de mai multe ori în jos, din ce în ce mai lent.

— *Piano*! *Piano*! strigă el.

Perechile care se apropiaseră de parchet, așteptând semnalul, îl priveau întrebătoare.

— *Allegria, ma non troppo*!, șopti *Il Comandante*, strecurându-se cu agilitate printre mese.

Apoi se apropie de Adrian, chiar în clipa când Orlando îi luase brațul.

— *Maestro*! începu el cu brio.

— Nu te mai osteni, îl întrerupse Orlando. I-am explicat tot. Dă-ne ce ne trebuie.

Il Comandante îi întovărăși până la masa unde-i așteptau, intimidate, trei tinere femei mascate, apoi dispăru.

— Ar putea fi aceleași, spuse Adrian, înclinându-se și sărutându-le ceremonios mâna. Căci, după cum se vede, măștile, deși diferite, sunt *aceleași*. Ca să le identific, mai am la îndemână un mijloc, unul singur: *o întrebare*. Dar încă n'am s'o pun... Pentrucă, în fond, ce fel de identitate ași descoperi? Cea care mă interesează pe mine e aceeași, sub orice mască.

Fetele începură să râdă, oarecum stingherite, privindu-se una pe alta și, pe furiș, privind spre Orlando, care părea abătut, cufundat în gânduri. Adrian râse și el, cu poftă, foarte bine dispus, parcă veselia fetelor ar fi fost irezistibilă și molipsitoare.

— Sunteți, așa dar, *aceleași*, spuse, și atunci nu mai mă repet. Continui deci de unde m'am oprit, când am fost întrerupt de amabilul nostru amfitrion. Dacă, așa cum spuneam, Poezia e prin excelență metodă politică, și este ultima metodă politică pe care o mai putem încerca, Poezia este într'un anumit fel o soteriologie, o doctrină a Salvării. În acest caz, întâlnirea de astăzi echivalează, pentru mine, — și, repet, numai *pentru mine*, care sunt Poet — echivalează cu o Revelație.

Il Comandante se întoarse, urmat de trei chelneri costumați, purtând imense tăvi de argint, încărcate cu sticle și pahare de felurite mărimi și culori.

— Ascultă aici, îi spuse Orlando. Ascultă că e interesant.

— Nu vă speriați de cuvinte, continuă Adrian. Nu orice Revelație trebuie să semene cu Revelațiile pe care le cunoaștem din cele două Testamente. Revelația adresată unui poet, bunăoară, poate rămâne, pentru toți ceilalți, incomprehensibilă.

Tăcuți, chelnerii se apropiau de fiecare cu o altă sticlă, și le umpleau paharele. *Il Comandante* părea gata pentru un toast, dar Orlando îl privise scurt, și atunci se mulțumi să spună: *Salute*!

— *Salute*! repetară fetele.

— Nu știu ce e, spuse Adrian, dar orice ar fi, e bine venit. Mi-e sete!

Sorbi la început cu măsură, apoi bău spornic și goli paharul. Orlando întoarse capul către cele câteva perechi care dansau parcă absente, căci orchestra se auzea acum în surdină, iar la mese toți vorbeau în șoaptă, privind pe furiș către masa lor.

— Ce plictiseală! exclamă deodată, întorcându-se către *Il Comandante*. Unde i-ai găsit? Veneau dela vreo înmormântare?

Il Comandante se sculă brusc și, de departe, făcu semn orchestrei ridicându-și și tremurându-și energic brațele. Apoi trecu printre mese șoptind:

— *Allegria*! *Allegria*!

De pretutindeni perechile se ridicară speriate, îndreptându-se cu grabă spre parchet, iar cei rămași începură să râdă și să vorbească tare, să-și miște scaunele.

— Extraordinar! exclamă fermecat Adrian, după ce una din fete îi umplu din nou paharul. Extraordinar, și peste putință de înțeles. Căci sunt *aceiași* și *aceleași*, și fac asta de mii de ani, poate de zeci de mii de ani! E un mister că nu-și amintește nimeni. Sau poate nu e un mister, adăogă, apropiindu-și paharul de buze, poate e numai un miracol.

— Lasă astea, îl întrerupse Orlando. Întoarce-te la subiect. Vorbeai de întâlnirea de astăzi. Spuneai că era de o mare importanță, că era o revelație. De ce?

— V'am spus de ce: pentrucă întâlnirea făcea posibilă transmiterea unui mesaj.

Il Comandante tocmai se așezase pe scaun și apucase paharul.

— Ascultă aici, îi atrase atenția Orlando. Ascultă, că acum devine interesant. Vorbește de mesaj. La întâlnirea de astăzi, spune, aștepta un mesaj. Înțelegi? *La* 4.30 *aștepta un mesaj*.

— Un mesaj? repetă încurcat *Il Comandante*. Dela cine?

Adrian îl privi o clipă, cercetător, apoi apucă paharul și bău îndelung, parcă ar fi încercat să amâne răspunsul.

— Nu știu dacă m'am făcut înțeles, începu el târziu. Un mesaj presupune un Mesager, iar Mesagerul e trimis întotdeauna de *altcineva*...

— Asta vreau să știu și eu, îl întrerupse Orlando, pierzându-și răbdarea. De cine?

— Trebuie să existe un răspuns pentru fiecare din noi, continuă Adrian. Nu știu în ce măsură răspunsul pe care-l voi primi eu va fi valabil și pentru dumneata...

— Lasă astea, îl întrerupse din nou Orlando. Dacă e valabil sau nu, am să-ți spun eu mai târziu. Deocamdată, spune-ne *cine* l-a trimis și *de ce*? *De ce la* 4.30?

Fredonând, schițând mișcări de dans și bătând ritmic din palme, mai multe măști se apropiau de masa lor — dar Orlando apucă brusc dosarul și, fâlfâindu-l amenințător, le făcu semn să se depărteze.

— La 4.30? repetă Adrian, frecându-și fruntea. Într'adevăr, de ce la 4.30? Trebuie să existe un răspuns. Dar, ca să-l găsesc, trebuie mai întâi să identific pe *celalt*, pe cel care se află înapoia Mesagerului. Înțelegeți la ce fac aluzie, adăogă, întorcându-se către vecinele lui. Ca să folosesc limbajul teologic — și precizez că-l folosesc numai ca *limbaj*, căci altminteri teologia mi-e indiferentă și poate chiar inaccesibilă — ca să folosesc limbajul teologic, nici mesajul nici purtătorul lui, Mesagerul, nu te pot mântui. Mesagerul te *trezește* numai, te pregătește să descifrezi sensul *personal* al revelației care este pe cale să ți se facă...

În acea clipă ușa se deschise și un bărbat înalt se opri în prag. Își ținea mâinile la spate și începu să cerceteze sala cu privirile, corect, fără grabă. Adrian îl privi mirat, încruntându-se, ca și cum ar fi încercat să-l recunoască. Omul se îndreptă spre masa lor, hotărît și totuși cu discreție. Când ajunse, se aplecă spre urechea lui Orlando și-i șopti câteva cuvinte.

— *Piano*! *piano*! exclamă *Il Comandante*, ridicându-se brusc și îndreptându-se, aproape în fugă, spre orchestră. *Piano*!

Nedumerite, câteva perechi se opriră brusc și se așezară, tăcute, la mese. Dar cele mai multe își continuară dansul, depărtându-se lent, șovăitor, îndreptându-se către colțurile întunecate.

— La 21? întrebă plictisit Orlando. Ești sigur c'a fost la 21? Dar cine l-a pus să urce la 21? Aveam întâlnire la mine în apartament. Și când am văzut că se face 5 și nu mai vine, mi-am luat dosarul și am coborît. Credeam că s'a oprit la bar...

Fetele își apropiară capetele și începură să șoptească.

— *La Vedova*, auzi Adrian pe vecina lui din dreapta.

Apucă paharul plin și începu să soarbă.

— Accident! Și tot la 21!..., i se păru că mai aude, tocmai în clipa când *Il Comandante* se întorsese, ștergându-și fruntea cu batista și zâmbind într'una.

— N'a fost niciun accident, interveni el, încruntându-se brusc. S'a oprit iar ascensorul între etaje, s'a oprit la 21. Asta a fost tot...

Era gata să se așeze pe scaun când Orlando se ridică și, fără să privească pe cineva, cu dosarul sub braț, se îndreptă spre ușă. *Il Comandante* se grăbi să-l ajungă din urmă. Urmărindu-i cu privirile, Adrian văzu ușa deschizându-se din nou. Femeia șovăi în semi-întunerec și se lipi încet de perete. Brusc, Adrian își puse mâna la inimă.

— Chi è costui che senza morte
Va per lo regno della morta gente?

șopti el, întorcându-se către vecina lui.

Fetele îl priveau zâmbind, stingherite, neîndrăznind să râdă. Orchestra, care cântase ultimele minute în surdină, încetă.

— A început iar să se zbată, spuse Adrian, apăsându-și palma pe inimă. *Mi se fac semne*. Dacă nu mai mă întorc, să nu vă neliniștiți. Nu mi se poate întâmpla nimic. Ca și voi toți, sunt nemuritor...

* * *

Femeia îl privea apropiindu-se, cu un mare zâmbet luminându-i fața.

— Mă așteptați de mult? îl întrebă. Am întârziat. N'a fost vina mea.

Adrian se înclină, apoi făcu încă un pas, apropiindu-se mai mult de ea.

— Ce e mai curios, spuse, e că înțeleg limba. O înțeleg chiar foarte bine. Parcă și cunoaște-o de totdeauna...

Femeia continua să-l privească, zâmbind.

— Este limba ta, Adrian.

— Și e curios că-mi cunoști și numele...

— Cine nu-l cunoaște? îl întrerupse ea cu emoție. Dela « Floarea Soarelui » la « Platani », dela « Scrânciob » la « Albatros » și « Dor Mărunt », în grădini și sub atâția arbori, în parcuri, pe străzi, după miezul nopții, cine nu-l cunoaște, numele tău, Adrian?

Adrian continua să-și țină mâna dreaptă sub haină, apăsând-o pe inimă.

— Îmi place să te ascult vorbind, spuse. Nu te înțeleg întotdeauna, dar simt că mi se fac semne. *Semne*, repetă coborînd ușor glasul, și parcă vin de foarte departe...

— Într'adevăr, de foarte departe, spuse femeia luându-i mâna. Vino. Sunt obosită.

Se așezară la cea dintâi masă, de lângă perete. Adrian își trecu palma pe frunte, își frecă ochii, apoi, pe deasupra mesii, își plecă puțin capul, cercetând-o.

— Mai spune ceva, începu el târziu. Vorbește. Vorbește-mi. Îmi place să te ascult.

Femeia își apropiase pleoapele, parcă s'ar fi trudit să-și amintească. Brusc, în șoaptă, începu să recite:

« ...Pe vântiri ascult
Orficul tumult
Când și-ardică struna
Fata verde, Una... »

Adrian întinse brațul pe deasupra mesii și o întrerupse.

— Eu le-am scris? întrebă. Sunt versurile mele?

— Nu. Le-a scris cel care a venit după tine. Dar le-a scris pentru tine, adăogă, căutându-i ochii și privindu-l adânc. Le-a scris ca să-ți mulțumească. Pentrucă înaintea lui tu scriseseși « În curte la Dionis ». Îți mai aduci aminte cum începe « În curte la Dionis »?

Parcă ar fi stat gata să recite, dar Adrian îi apucă emoționat mâna.

— Dar asta a fost de mult, asta a fost la început. *La începutul începutului*. Și nimeni n'a înțeles. N'au înțeles că poemul era scris sub semnul lui Orfeu, că era vorba de Dionysos, și vesteam acolo beatitudinea fără nume, când vom fi toți lângă el, alături de el, la Curțile lui, ale Împăratului, la Curțile Zeului...

Femeia îl asculta emoționată, silindu-se să nu-i scape privirile din privirile ei.

— Nu știi cât a fost de greu, continuă Adrian. Zadarnic le explicam. Nimeni nu înțelegea că era vorba de Dionysos. Nu-ți mai aduci aminte de fata aceea frumoasă, căreia noi îi spuneam Leana...

— Nu mă cheamă așa, șopti femeia. Oamenii îmi spun Leana, dar...

— ...Dar pentru păcatele mele, continuă Adrian, am ajuns să cânt prin cârciumi. Dar eu n'am fost făcută pentru asta...

Femeia îi apucă mâna și i-o sărută.

— Adrian, Măria Ta, pentru tine n'am fost niciodată Leana...

Adrian se ridică turburat și se apropie de ea.

— Eu știu cine ești, șopti. Știam de mult că se va întâmpla așa. Și, te rog să mă crezi, nu mi-e frică. Știam că un Mesager e trimis întotdeauna de *altcineva*. Când vrei, am să te urmez. Nu mi-e frică. Dar, înainte de a pleca, aș vrea doar să te mai întreb: versurile mele, Leana, *versurile mele, toate câte au fost*?

— Le auzi pe străzi, Adrian, le auzi în întunerec, după miezul nopții, în grădini și în cârciumi, pretutindeni unde m'ai trimis să le cânt...

— ...Toate câte au fost, repetă emoționat Adrian, versurile toate, dela *începutul începutului*...

— Am făcut cum m'ai învățat, continuă Leana. Le-am împărțit. Le-am risipit. Mi-ai spus să le cânt noaptea...

— Numai noaptea, o întrerupse Adrian. Ca să-i îmblânzim. Căci numai noaptea oamenii, și unii din ei, mai pot fi îmblânziți. Dar, deși le-ai cântat nopțile, adăogă cu un zâmbet întristat, deși le-ai cântat noapte după noapte, n'au înțeles. Nu m'au înțeles.

— Acum te înțeleg. Și dacă într'o zi ai să le spui cine ești...

Parcă sleit deodată de puteri, Adrian se așeză pe scaun.

— Le-ai spus tu, șopti. Și le-ai spus de atâtea ori. Le-ai repetat atâția ani...

— Eu le-am spus doar ce m'ai învățat: că sunt îndrăgostită de tine, că ești poet și că te cheamă Adrian...

— Ce-ași mai fi putut adăoga altceva? întrebă Adrian, ridicând brusc fruntea, ca și cum ar fi încercat să-și ascundă deznădejdea. Nu sunt decât asta. Și niciodată n'am fost altceva decât asta: Adrian, poetul pe care-l aștepta el însuși, Adrian de care s'a îndrăgostit prea curând, oh! *prea curând*, Îngerul lui păzitor, Îngerul Morții.

Leana continua să zâmbească, lăsându-și lacrimile să lunece, mari, fără grabă, la întâmplare.

— Pentru păcatele mele, șopti, așa mi-a fost ursit. Am știut asta înainte de a ști altceva. Am știut că n'ai să fii fericit. Am știut că singurul

om pe care-l voi iubi, îl voi iubi toată viața, și va fi singurul pe care n'am să-l pot face fericit...

Adrian îi apucă repede mâna și i-o sărută, păstrând-o apoi între mâinile lui, mângâind-o.

— Nu, iubirea mea, n'am vrut să spun asta. Cum ași fi putut fi ce sunt dacă n'ași fi fost fericit? Și cum ași fi putut fi fericit, dacă nu mă găseai tu, îngerul meu păzitor? Dar acum, după ce mi s'au făcut atâtea semne, cum ași mai putea *să nu înțeleg*? Ți-am spus, iubirea mea: nu mi-e frică. Avea o voce clară, curtenitoare, fermă. Am înțeles dela început, dar m'am prefăcut că nu înțeleg. Și a intervenit, ca deobiceiu, la început un lapsus, apoi altul, apoi amnezia — și poate nu-mi părea rău, căci, uitându-i numele, uitasem și mesajul. Dar acum înțeleg. Și se întâmplă așa cum am știut că se va întâmpla. Îngerul meu păzitor, tu, iubirea mea, Leana, tot tu vei fi și Îngerul Morții...

Cu un efort, Leana se ridică dela masă și, apropiindu-se de el, îi luă brațul.

— Și Îngerul Morții, șopti, pentrucă, atunci când ne va fi dat, tot împreună o să plecăm...

Cu mare grijă, parcă i-ar fi fost teamă că s'ar putea prăbuși, strângându-i brațul foarte aproape de ea, îl conduse către ușă.

— Și tot eu am să merg înaintea ta, adăogă în șoaptă, zâmbind.

Adrian o urmase tăcut. Dar după câțiva pași se opri brusc și, întinzând cu teamă mâna, i-o trecu blând pe obraji, ștergându-i lacrimile. Atunci dădu cu ochii de măștile care-i priveau amuțite, împietrite, dela mese, dela estradă.

— Ce se întâmplă cu ei? întrebă turburat. De ce-au rămas așa? De ce ne privesc?

Leana îl trase după ea, cu fermitate.

— Adrian, Măria Ta, *să nu te mai uiți înapoi*, șopti apropiindu-și buzele de urechea lui. Să privești tot înainte, că iar ne pierdem și cine știe dacă ne va mai fi dat să ne regăsim...

Deschise ușa, dar rămaseră amândoi în prag, orbiți de lumina puternică, uniformă, care se revărsa de nu înțelegeai unde pe covoarele roșii.

— Ți-am spus că nu mi-e frică, începu Adrian cu o voce clară, gravă. Spune-mi drept: asta trebuie să se întâmple *acum*, în câteva clipe? Sau

poate s'a întâmplat deja, și nu-mi dau încă seama. Spune-mi drept: *am murit?*

Leana își trecu mâna pe ochi, dar nu încercă să-și șteargă lacrimile.

— Nu, șopti. Numai șofeurul a murit. Dar, Adrian, *asta a fost de mult! De mult!*, repetă ea cu glas neașteptat de ferm, căutându-i ochii și privindu-l adânc, cu deznădejde, ca și cum ar fi voit să-l trezească.

— Și totuși l-am văzut, continuă precipitat Adrian. *L-am văzut!* Mai mult decât atât...

— Nu trebuia să te uiți înapoi, îl întrerupse Leana. Adrian, *să nu te uiți niciodată înapoi.* Că dacă te mai uiți odată înapoi, ne pierdem. Ne pierdem pentru totdeauna...

Înaintau amândoi tăcuți, îndreptându-se spre rotonda cu oglinzi.

— Acum îmi aduc foarte bine aminte, începu deodată Adrian. Avea o voce clară, distinsă, curtenitoare...

— Așa ne plimbam amândoi, îl întrerupse Leana, așa călcam, tot ca acum, pe covoare groase, într'un hotel ca acesta, și ne țineam strânși unul într'altul și-ți spuneam: Adrian, ce importanță pot avea toate acestea? E destul că te-am întâlnit, și tu m'ai iubit, și m'ai ajutat să-mi uit ursita, învățându-mă să cânt și să spun versuri — și, chiar dacă iubirea aceasta a noastră va răzbate numai o vară, va fi deajuns, îmi va fi deajuns...

— Îmi aduc foarte bine aminte, continuă Adrian. Atunci, la Viena, ți-am mai spus: Leana, degeaba cântă toți, cântă după tine « În curte la Dionis ». Nimeni n'a înțeles. Și poate nici nu e vina lor. Căci nimeni n'a înțeles până acum adevăratul sens al mitului orfic. Mesajul lui Orfeu acesta a fost: că schimbarea omului, mutația lui, nu poate începe de sus, prin elite, *ci de foarte jos*, dela oamenii de rând, cei care petrec noaptea în grădini și în restaurante...

Leana se opri brusc și, cuprinzându-l în brațe, îl sărută lung.

— Iubirea mea, șopti. E adevărat. Asta s'a întâmplat la Viena. *Îți aduci aminte...*

— ...Și-ți explicam de ce e *atât de greu*, continuă Adrian, zâmbind. Pentrucă, neînțelegând sensul mesajului lui Orfeu, nimeni nu înțelege că Poezia este nu numai o soteriologie, dar și o tehnică politică. Numai Poezia ne mai poate mântui, mai poate schimba omul...

— Iubirea mea, șopti Leana, strângându-se aproape de el.

— Dar știi ce i s'a întâmplat lui Orfeu. Știe toată lumea. Știam și eu asta, de mult. Și, ți-am spus, nu mi-era frică. Așteptam. Și, acum câteva zile, l-am auzit: avea o voce clară, pe care n'am s'o uit niciodată. Și mi-a fixat întâlnirea, aici, astăzi, la 4.30...

— Nu, iubirea mea, îl întrerupse Leana. Astea s'au întâmplat de mult. *De mult*!, repetă ea, strângându-i brațul. Când ai avut accidentul, și ai scăpat ca prin minune. Adu-ți bine aminte. Știai că nu-mi place să aștept, și *aveam întâlnire la* 4.30, și multă vreme n'ai găsit taxi, căci începuse să plouă...

Adrian își desprinse încet brațul și o privi, adânc.

— Vasăzică, e adevărat, șopti.

— Da. E adevărat. Ți-am spus că așa am fost eu blestemată. Am știut asta de când te-am întâlnit. Ți-am spus atunci că ești frumos ca Îngerul Morții. Și tu ai zâmbit; ai zâmbit numai. N'ai vrut să spui nimic. Ai știut și tu, de-atunci. Ai știut cine îți va fi Îngerul Morții.

— La 4.30, repetă Adrian.

— Da. A fost vina mea. Știai că nu-mi place să aștept. Te uitai mereu la ceas. Era târziu, se făcuse foarte târziu, dar tu îți spuneai: la 4.30. *Am o întâlnire la* 4.30!... Așa a fost, adăogă foarte încet. Așa a început...

Mircea Eliade

Sunt semne...

Monica Lovinescu

...care nu exclude smerenia...

Mircea Popescu

DE-A SĂRITA

Cine vreodată va îndrăzni
să sară zăpleazul de la adormit al zilei?
Cine se va încumeta să cadă, pe sub zori,
În mările ce adapă Oaia solară?

De-aș fi eu primul Drumeț:
« de la o iederă la alta,
de la un cuvânt la altul;
pân'voi sărăci pământul de iederă
și buzele de cuvânt (iar cerul de stele) ».

Odată ajuns la margine, să sar din rostirea lucrurilor
în sumbra și muta foșnire a lor.
Fără noimă, fără rost: viața, o perpetuă săritură
dincolo de sărutul lumii.

Prea știu lumea pe de rost.
Prea știu rostul petrecut de la un prag la altul
din târla unde paște Oaia solară.
Sunt plin de neștiința vorbelor; iar vorbele știu toate pe de rost.

Fără îndoială, fiecare e cu sărita lui.
De aceea fiecare își are lepădarea de sine.
Cineva în noi strigă:
« Lumea e râia, Oaia solară e bolnavă de lume ».

Omule:
« Fii pe drum — din zori la asfințit; desfearecă lumea rostită.
Ce-ți pasă? Un vers e deajuns pentru a amăgi Universul ».

De pildă:
« De sărim peste umbră, ne dăruim prezenți lumii
ca un cocon găunos de vierme de mătasă.
Ci miezul, undeva Absent, se adapă inert la alt jgheab,
încolțește sterp în huma incoloră,
înflorește ofilit — nici vierme, nici plantă, nici pasăre —
în aburul tern
Din care renaște doar — prin Apă, prin Aer, prin Foc —
Oaia deapururi stelară ».

(*O maximă*:)
« Să ne obișnuim la salt, chiar dacă pentru cei fericiți
săritura este cu sete de moarte ».

(*Tabloul lumii de mâine*:)
« De dimineață până seara, toți oamenii să sară,
ca mieii,
ca mânzii,
ca bobii de ghicit pe plita încinsă.
Ghiocul Zilei se umple cu zbierete,
cu zumzet,
și cu râuri de sunete în care se îneacă fiecare vorbă.
Mersul? — un fel de dans pe lângă drum.
Gestul? — un fel de salut (ca să se mire și
Oaia solară) ».

Numai așa, despuiați de Zi, din Lumea dată de Gol
Să ajungem la Portul obscur.

DIALOG CU UN POM

Lui J. Vasilescu

Am întâlnit un pom
gata să-mi întindă
un mugure.
I-am răspuns: « — e fraged, nu stăruie ».

Peste ani, pomul a crescut și mi-a întins
o frunză, ca o pată verde
pe obrazul cenușiu.
I-am răspuns: « — e culoare, nu stăruie ».

— Poate vrei o floare, mi-a spus pomul
în ziua de-a doua (mare cât două dimineți
de-o mie de ani fiecare).
Puțin întristat i-am răspuns: « — e plină de stigmate
și de pistil, nu stăruie ».

Spre amiază a venit la mine pomul
cu un fruct rotund
pârguit de chindii cerești.
« — O, cât aș vrea să mușc din el, i-am răspuns,
dar de atâtea semințe, nu stăruie ».

« — Ce vrei de la mine, mi-a spus pomul. M'ai sărăcit:
de muguri, de frunză, de floare, de fruct.
Fără de ele, n'am nici cum să-ți vorbesc. O noapte,
de mută foșnire-neștire, se lasă în mine.
Mai *stărui* oare ca pom?

. . . . . .

Nu i-am răspuns: *eram deja un pom*
ce mă contempla.

C. Amăriuței

Rândul de oameni-de-mai'nainte...

Virgil Ierunca

OLAR

În lutul neplâns
Nici de om
Nici de prunc,
Am zăbovit
Din zori până seara.
Izbăvită de timp
Lumina mi-a îndrumat mâna.
Rotunjeam toarte, copăi
Începute de Domnul.
Cana din care au băut furii
Am isprăvit-o târziu.
De îndelungul popas
În prundul cuminte
Mi-au ostenit palmele.

Și s'au înmulțit semnele
În tipar, în unealtă.

O lume se'ncheagă
Din mai vechi oseminte.

BIOGRAFIE

Mă strîng în mine
Ca într'un număr cu soț.
Ce prisosește, dau la o parte,
Cu degete nepăgubite
De zorul clipelor.

Adun dimineți; le scad,
Le caut tăria,
Sub învelișul de spaimă.

De nicio mirare mă supăr,
Sporind-o cu ochii, cu gîndul.

Am un obraz de copil,
Ce l-am păstrat din părinți
Și îl port printre lucruri.

Le cumpănesc firea,
Care e vie și dreaptă,
Și nu se teme de mine.

Când le-am aflat rostul,
Mă amestec cu ele,
Fără chip, fără nume...

Antoaneta Bodisco

HORIA STAMATU

CAMERĂ MOBILATĂ

Mare, bine proporționată, luminoasă, cu tot ce trebuia la locul potrivit, fără oglinzi, tablouri sau candelabru cu ciorchini de cristal în tavan, camera tapetată cu aur și verde pe alb era mai mult decât un adăpost plăcut, era un loc, sau timp, pe care-l regăsea după ce ani și ani, dacă nu chiar o viață întreagă, îl socotise pierdut fără întoarcere. Proprietarii, un moș și-o babă, nu voiau să primească arvună. Cum toată viața lui plătise arvuni peste arvuni și chiria la fiecare început și sfârșit de lună, nu se sfii să protesteze politicos. Bătrânii, ca să nu-l supere, s'au învoit să-i ceară chiria când s'o împlini sorocul. Împăcat în acest fel, chiriașul depuse cu grije în mijlocul odăii geamantanul de mucava coșcovită, legat cruciș și curmeziș cu sfori, și plecă să-și vadă de treburi.

Metropolitanul hârâia din toate încheeturile vechilor harabale, lumina lividă din vagon desvăluia brutal pe chipurile pasagerilor toată grija, neputința și sila traiului cheltuit pe mărunțișul unui timp fără întoarcere nici viitor, dar fericitul chiriaș nu auzea decât calmul luminii diafane din noua lui cameră mobilată. Numai că un domn cu melon, care-l fixa țeapăn și scrutător, îi trezi un gând negru: dacă deasupra ușii, în camera lui, va fi totuși, pus de podoabă, un cap de cerb, o dropie, sau chiar o bufniță împăiată?

Dar seara, la întoarcere, constată ușurat că nu avea deasupra ușii nici măcar o veveriță sau vrabie.

Camera întrecea orice așteptare. Se putea vedea în ea, noaptea, și cu lumina stinsă. Dar, încă neîncrezător, chiriașul aprindea din când în când lampa de pe măsuța de noapte, se uita bine în toate părțile și, după ce se convingea că odaia e la locul ei, stingea, se răsucea de pe o parte pe alta, apoi iarăși aprindea, da tiptil ocolul odăii, pipăind pereții tapetați cu aur, verde și alb, fereastra, pe urmă încerca din nou covo-

rașul pufos din fața patului, când cu papucii în picioare, când cu tălpile goale, când în două, când în patru labe. De dormit nici vorbă. În întunericul luminos și liniștea muzicală a odăii, își lămurea în pace gândurile, tot mai sigur că își va aduce aminte.

...Mereu la periferie, mereu pe muche, ani după ani se strecurase prin forfota lumii, străină de el cât și el de ea, aciuindu-se în camere cu vechituri peste vechituri, cu straturi peste straturi de praf pietrificat pe lucruri și în aer, în case deșelate, în hurubăi cu dușumele sparte, cu găuri pe care noaptea gâlgâiau gândacii, în poduri, sau în subsoluri cu pereții leproși, cu tablouri ce îndemnau la sinucidere, cu oglinzi în care se vedea strâmb și coclit; dormise pe laviție de lemn, pe paturi cu saltele ca lemnul, pe sofale putrede cu droturi ce-i intrau în carne, dormise în grajduri, pe maidane, pe supt poduri. Dar acum, după ce tot bătuse atâta vremea în loc, poate că în noua lui cameră se mai apropiase, cât de cât, de locul decisiv, în căutarea căruia își rupea picioarele de dimineața până seara. Îl dureau tălpile de-alergătură, dar nici capul n'avea odihnă. Mereu trebuia să fie cu ochii în patru, mai ales că nu căuta ceva anumit, sau mai bine spus căuta ceva anumit, dar acest anumit ceva putea fi multe: un loc pur și simplu, o piață, o încrucișare, și câte feluri de încrucișeri nu sunt, sau poate chiar un monument, un edificiu unic, o deltă, un capăt de stradă fără capăt, sau numai un stâlp indicator, dacă nu chiar o simplă tangență. Toată greutatea era că acest anumit ceva trebuia *recunoscut* fără să fi fost văzut vreodată. Avea totuși o indicație vagă, pe care niciun om cuminte n'ar fi pus vreo bază, dar în lipsă de altceva se agățase de ea, cu credință, ceea ce era foarte important. Era numele unei stații de metropolitan: « Piața Martirilor ». Dar tot umblând, de zeci de ani, când pe pământ, când pe sub pământ, nu izbutea s'o găsească. De altfel, nu era o simplă năzărire a lui, ci așa învățase din tradiția locală. Și totuși, de câte ori întreba pe cineva unde-ar putea fi « Piața Martirilor », primea drept răspuns, în cel mai bun caz, o compătimitoare ridicare din umeri, dacă nu o vorbă drăguță, cum ar fi « sale métèque », sau mai pe scurt « siktir ». Sau poate întreaga chestiune cu spirala era o poveste. Spirala care-ți deschide infinitul dacă îi găsești centrul. Poate că, totuși, nu era chiar o poveste; miracolul noii camere mobilate era un semn. Desigur, niciun om cu rațiunea întreagă nu se ia după semne, dar cine poate demonstra că aceia ce-au inventat

semnele de circulație erau chiar oameni cu rațiunea întreagă? Circulația asta, de ici colo, e și ea o bucățică de rațiune, dar unde e toată rațiunea? Tot divagând așa, adormi fericit.

Se trezi, ca da obicei, la ora cinci, dar de astă dată perfect odihnit. În fața ușii se lovi nas în nas cu moșul și baba, care-i dau binețe, frecându-și mâinile. Erau așa de prăpădiți că te mirai de cum mai pot să umble singuri. Moșul avea nasul mare, baba ciocul mic, el un glas subțire, ea o voce groasă; moșul era spân, baba cu musteți, dar amândoi la fel de triști. N'am avut parte, suspinau amândoi. Taci, strigă baba, și iar la unison: ai dormit?

Seara, moșul și baba, mai abătuți, mai lăcrimoși ca dimineața, îl așteptau în fața ușii. Ai venit? întreabă amândoi odată. Taci, țipă subțire moșul, eram îngrijați. Atunci tună un al treilea glas: copiii mei își fac de cap. Moșul și baba plecară tiptil, crucindu-se.

Odaia era la locul ei, nimic nu se schimbase. Respiră adânc, o dată, de două, de mai multe ori, până când începu să se simtă tot mai ușor. Pe măsură ce-și lepăda veșmintele, se deslipea de parchetul luciu, până când începu să descrie în aer cu propriul său corp cele mai capricioase arabescuri. Încercă să se întindă în pat, dar rămase plutind deasupra lui, și adormi fără să mai aibă vreme de niciun gând.

S'a trezit, ca niciodată, în picioare, și ca întotdeauna la ceasurile cinci. Deschise larg fereastra și începu programul de gimnastică, de care de multă vreme nu mai ținuse seamă. Își aducea iarăși aminte de toate sfaturile tatălui său: dormi cu gura închisă, întins, niciodată sgârcit, pe partea dreaptă, nu pe cea stângă, nici pe spate sau pe burtă, scoală-te la cinci, fă gimnastică și nu bea decât apă. Apoi își reluă, după câtă vreme, exercițiul corespondenței. De altfel, avea tot ce-i trebuia. Scoase din geamantan o sticluță de cerneală violetă, un toc cu peniță claps, un caet de dictando groscior, marca « La bunul școlar », o sugătoare cu pete suprapuse, o gumă moale, de creion, care nu-i servea la nimic, un biloi cu ape colorate pe care-l ținea în gură ca să se concentreze mai bine și o testea de plicuri albastre. Întinse totul pe masa de lucru, apoi se așeză în jilțul nici prea jos nici prea înalt, nici larg nici strâmt, nici moale nici tare, ci așa cum era mai bun. Corespondența lui, întreruptă multă vreme, nu ajungea niciodată la destinație, pentrucă era adresată unor prieteni sau cunoscuți imaginari. Explicația acestui procedeu era

foarte naturală: numai cu foarte rare excepții, prietenii sunt imaginari, iar cunoscuții, fără nicio excepție, necunoscuți. Scrise cu ușurință mai multe pagini decât ar fi vrut, aplicat, caligrafic, ca întotdeauna, dacă nu chiar mai frumos ca de obicei, fără să facă nicio pată. Era atât de mulțumit încât adăugă o floricică rococo la parafa iscăliturii. Rupse cu grije foile din caet, le îndoi în două, le puse într'un plic albastru și, după ce trase cu limba pe marginea gumată a plicului, îl închise cu un gest solemn, apoi îl întinse bine cu podul palmei și scrise cu litere de tipar numele și adresa improvizate ad hoc. Firele de aur și verde din tapetul odăii jucau în frageda lumină și toate razele se amestecau cu ciripitul păsărimii de afară.

La ușe așteptau moșul și baba, parcă mai puțin mofluji. Amândoi surâdeau cu un fel de sub-înțeles. Chiriașul ridică din umeri și-și văzu de drum. Săracul de el, singur într'o cameră așa frumoasă, oftă moșul. Taci, țipă baba, îi cumpăr flori.

Seara, bătrânii îl așteptau zâmbind radioși. Era obosit. Zâmbi și el și intră fără să zică nimic. Abia intrat în cameră, simți ceva curios: parcă era mai puțin aer. Și, într'adevăr, pe masa de lucru se afla o vază chinezească mare cât un butoi, din care ieșau tufișuri de flori artificiale în toate culorile și pomi fructiferi exotici, portocali, lămâi, rodii, plini de roade bine imitate. Apucă furios o portocală cât un pepene, dar nici vorbă s'o poată smulge. Dar mai era și teama de-a nu sparge vaza chinezească. Așa ceva nu se putea plăti nici cu o viață întreagă. De bine de rău, odaia era totuși încă la locul ei. Adormi fără să mai plutească deasupra patului. Teama de-a nu răsturna vaza i-a stânjenit gimnastica matinală. A scris o epistolă scurtă, plină de pete.

În fața ușii, bătrânii se gudurau discret. Sunt frumoase, sunt frumoase, se îngână unul pe altul. Taci, strigă moșul; ba tu, strigă baba, fugi la bucătărie și vezi-ți de treabă! Moșul fugi, schieunând ca un câine călcat pe coadă. Apoi se opri o clipă și strigă babei: băiatul are nevoe de tablouri, asta e pedagogic!

Seara nu-l așteptau bătrânii la ușe. Își zise că e semn bun și intră fără grije. Dar de-odată îl izbi un fel de răceală. Parcă ar fi căzut în apă. Înaintă câțiva pași; din fața lui venea către el, buimac și amenințător, el însuși. Bătrânii nu pierduseră vremea. Un perete era spart de-o oglindă lată cât două dulapuri, înaltă până în tavan. Oglindă lucie,

rece, amenințând să înghită întreaga odae. Oricum s'ar fi întors, nu putea scăpa de ea, nu putea face o mișcare fără să se vadă din față, din profil, trei sferturi. Ceasul rău căzuse. Întins în pat, încercă să-și readune gândurile, dar nu mai avea ce să adune. Un haos rece îl trăgea către izvoarele gheţarilor de veci.

Gimnastica de-a doua zi a fost un chin. Știa de mic, de-acasă, că nu e frumos să te zgâești în oglindă. Dar nimeni nu-i spusese că sunt oglinzi care se ţin după tine. Nu putea nici măcar s'o spargă. Așa ceva nu se plătește nici cu veșnicia. Totuși, trebuia să facă ceva. Și, fără să se mai gândească o clipă cât de mare și de grea era vaza cu grădină, o mută de pe masă pe podele, în fața oglinzii, pe care astfel o acoperea în parte. Abia după aceea îl cuprinse panica. Ar fi putut să spargă în același timp și vaza și oglinda. Își veni în fire, spunându-și că e semn bun.

A doua zi, făcu tot ce putea să ajungă acasă cât mai târziu. Dar bătrânii îl așteptau în fața ușii, tot șușotindu-și. Nici nu i-a băgat în seamă. Atât a mai auzit, înainte de-a le trânti ușa: proasto, pedagogic!

Răsuci cheia în uşe, apoi își ascuți urechea. Se auzea ceva, ca un cârâit. Apoi zgomotul se înteți. Colacul peste pupăză căzuse. Într'o colivie, mare cât un stat de om, se ciorovăiau furioși doi papagali cât toate zilele, cu ciocuri răsucite și pene de toate culorile. Greața florilor și fructelor de hârtie și ceară trecuse, spaima oglinzii, cel puțin în parte; acum veneau însă papagalii... ... papagalii!

În seara următoare găsi un tablou pus drept în fața oglinzii: « Răpirea Sabinelor ». Sabinele erau gros îmbrăcate, și cu șalvari. Romanii, înarmați cu iatagane, erau peste măsură de mustăcioși, caii semănau cu niște capre uriașe, totul amestecat într'o învălmășală din care nu se vedea om cu om, pe un fond de culoare-noroi în toate nuanțele. Tabloul, supra-dimensional, era totuși mărginit de o ramă neagră, lată, încrustată cu argint, și acoperea întreg peretele, deasupra și de-a lungul patului.

În fiecare seară găsea ceva nou. Mai întâi, după tabloul cu Sabinele, alte două vaze mari, din epoci chinezești diferite, puse plocon la cele două capete ale biroului. Între ele era și o călimară, abia ceva mai mare ca o mașină de scris, operă solidă de artizanat din alte vremi, în zinc massiv. Drept la mijlocul ei erau înfipte câteva duzini de tocuri, împodobite nu cu pene ordinare de gâscă, ci cu pene ochioase de păun. În dreapta și în stânga călimării erau două presse-papier: unul, o miniatură

de aproximativ douăzeci de kilograme a faimoasei « Dicke Bertha » din primul război mondial; celălalt, un glob de cristal, nici el mai greu de cel puțin cinci ocale, în care se vedea o sanie trasă de reni, urmărită cu dușmănie la câțiva pași de o haită de lupi. La cea mai ușoară atingere a globului începea să cadă peste sanie și lupi o zăpadă ca în povești. Tamponul era și el pe măsură: de mărimea unei mașini de călcat cu mangal, de pe vremuri, iar pe lături avea câte un ceasornic, unul cu orele formate de pitici întortochiați în toate felurile, altul de nuduri încolăcite, stil « belle époque ». Nu lipsea nici scrumiera făcută din fundul unui proectil de artilerie, calibru 250 milimetri, cu inscripția respectivă în aur: Verdun, dulce et decorum est pro patria mori. Mai erau două reproduceri, cam de câte un metru fiecare, una a lui Apolo Belvedere, puțin cam vânjos, deci era mai mult imitație decât reproducere, și Venus, cu brațe cărnoase și cam cadână. Iar de fiecare parte a jilțului erau cele mai moderne coșuri de hârtie: din picioare de elefant veritabil. Mai erau și diverse ceasornice, de toate mărimile și în toate stilurile, cu toate muzicile, și nu lipsea nici clepsidra cu cap de mort și inevitabila glumă: memento mori.

Într'o dimineață, când chiriașul trecu val-vârtej pe lângă bătrâni, moșul oftă: cu un tablou nu se face primăvară. A urmat, chiar în acea seară, o copie magnifică, impunătoare și prin exactitate, dar și prin proporții, a celebrului orologiu dela catedrala din Strasburg. Apoi, în dreptul ferestrei, a apărut ursul brun, din Carpații sălbatici, care, ridicat în două labe, și cu o expresie fioroasă, se pregătea să sfâșie o femee leșinată, frumos îmbrăcată într'un costum de stradă și prevăzută cu un bogat buchet de flori pe care-l strângea la piept. Fără să știe nimic de mecanismul perfect disimulat, chiriașul izbi cu vârful bocancului în soclul pe care era montată odioasa scenă. Atunci ursul începu să mormăe, bălăngănindu-și amenințător capul și labele din față, în vreme ce femeea leșinată, probabil din cauza spaimei, se agita spasmodic. De-odată se aude « bum! », ursul înlemnește intimidat, sau poate chiar grav rănit, și din spatele lui apare « El », cu pălărie de pae, mânuși și o pușcă fumegând în mână. Atunci femeea deschidea ochii și, îngrozită de ceea ce vedea, leșina încă odată, scoțând un țipăt sfâșietor. Apoi totul reintra în ordine: « El » dispărea discret, ea își dormea liniștită leșinul.

În dimineața ce-a urmat surprizei « ursului din Carpații sălbatici »,

baba șopti moșului, după ce chiriașul, plecând, se uitase chiorâș la ei: cõpilul ăsta are nevoe de altceva.

Seara aștepta, proaspăt instalată, în mărime naturală și în cadrul adecuat, bine cunoscuta « Lavinia din cactuși », despre care legenda spune că ar fi fost salvată dela moartea prin însetare, în mijlocul unei pustietăți în care nu creșteau decât cactuși sălbatici, de o leoaică, ce i-ar fi dat să sugă propriul său lapte, în vreme ce fiii ei, micii pui de lei, privind cuminți și resemnați, asistau la înduioșetoarea scenă lingându-se pe botișor. Lavinia din cactuși, veșmântată în propriul ei păr castaniu, lung până la călcâe, zăcea plină de răni, cum s'ar spune pe ghimpi, așteptând într'o stare de totală inconștiență decizia soartei. Substanța din care era plăsmuită reproducerea legendei reda perfect iluzia realității, nu doar prin forme, culoare și undele ce emanau din acel corp chinuit, dar și prin ușorul palpit al pietului anticei fecioare în agonie. După câtva timp de palpituri, ce provocau în spectator o adevărată angoasă, venea leoaica, în lungi salturi feline, cu limba scoasă de căldură și urmată de puii de lei, disciplinați și solidari ca unul. Întocmai așa cum spune legenda, Lavinia din cactuși sugea cu indescriptibilă grație lapte dela ugerul leoaicei, apoi deschidea ochii, se ridica pe jumătate și mângâia pe ceafă generosul animal care torcea fericit. După încheerea mișcătoarei scene, leoaica se ridica și dispărea în necunoscut cu puii de lei în ordine reglementară de marș, iar Lavinia din cactuși recădea în agonia ei cu palpituri, până când se relua totul de-a capul. Pe măsură ce odaia se umplea de noi lucruri, prin forța lucrurilor se și mărea, dela sine, dar în același timp spațiul respirabil se micșora simțitor. Mai rămăsese un perete, sau o bucată din el, pe care dimineața se mai juca lumina. În acea dimineață, o dimineață de zile mari, se lipise de peretele rămas încă vederii, îl mângâiase, îl sărutase, cu nădejdea că va rămânea așa. Atâta rău! Seara se întoarse mai decis ca oricând să înfrunte soarta. Dar cum trecu pragul camerei lui se izbi cu ochii de sabinele turcoaice care-l scrutau fioroase! Ay, ay, ay, que mala suerte! *Peretele pe care'n acea dimineață* îl mângâiase ca pe-un obraz acum se făcuse străveziu, de sticlă, și *dincolo era un fund de mare*. Nimfe, ludioni, sirene, imitate mai bine decât ar fi putut realitatea însăși, se întreceau care pe care în grația lor ireală, pe cât de înșelătoare pe atât de lasciv; din plete și cocuri, dela subțiori, din brațe, din palme, din cozi solzoase,

din toate părțile, emanau stoluri de pești de toate mărimile și culorile. În bancuri masive sau singuratici, peștii evoluau rapid, cu ochi neurotici, înghițindu-se unii pe alții, după mărime, vocație, voracitate și talent. Nimfele și sirenele, nereidele și stelele de mare, dejucând pe rând comații cai de apă și tritonii holbați, râdeau necontenit, pudic și agresiv, în cascade ce orbeau vederea spectatorului cu ne-mai-văzute șiraguri de perle sintetice. Dar dincolo, mai departe, în ceață, se scufunda, fără să ajungă niciodată la fund, « Titanicul » cu toate luminile aprinse, în sunetele armonioase ale faimoasei orchestre ce acompania neturburată naufragiul. Uitând de lumina interioară a odăii, chiriașul stinse lumina, cu speranța absurdă că vedeniile se vor topi în întuneric. Dar Titanicul continua să se scufunde cu toate luminile aprinse, în timp ce muzica repeta la nesfârșit ultimele măsuri din valsul trist al lui Sibelius. Din când în când, câte un glas răpitor de sirenă, mai pătrunzător ca orchestra Titanicului, recita cu fatidică intonație de oracol:

« Pe retéle, pe care, Naceadimin e ață
Din Koloéra, Unf, unde, mare... »

Când, dimineața, buimac de chinul nopții, deschise ușa să plece, se prăvăli la picioarele babei, care probabil se proptise cu un ochi în gaura cheii. Vai, maică, miorlăi biata de ea, m'ai speriat. Așa-i trebue, chițăi moșul, frecându-și mâinile.

Seara îl așteptau amândoi în fața ușii, cu pâine și sare. Ia, îl îmbie moșul; să-ți treacă de urît, îl dăscălește baba. Și, în timp ce ea îi vărsa solnița pe haine, bolborosind ceva, moșul îl freca cu pâinea pe cap, recitând un poem sufist de Ibn-Al-Arabi, pe numele lui întreg Muhyiaddin Muhammad Ibn-Al-Arabi, cu intonație neașteptat de justă: « *Să bem, în amintirea prea Iubitului, un vin, vinul din care ne-am îmbătat înainte de-a fi vița de vie* ». Acest tratament, venit din cer senin, și mai ales frecatul ridichii cu pâinea, l-a mai înviorat. Intră voinicește în cameră, scuturându-se de sarea care-i scârțâia sub tălpi. Întâi, părea că nu s'ar fi schimbat nimic. Titanicul se scufunda în voe, nimfele se răsfățau la fel în apă, distribuind șiraguri de perle sintetice. Dar mai era și-o noutate. La căpătâiul patului se înălța acum o ghilotină, care tăia o varză pur sânge exact în două, iar la piciorul ghilotinei sta o capră exact de mărimea unei capre, și era mai reală ca realitatea. Capra behăia pentrucă nu avea

timp să se decidă pentru una sau alta din jumătățile verzii tăiate de ghilotină. Rafinamentul acestui chin întrecea orice imaginație. Dacă nefericitul animal nu ar fi fost doar o imitație perfectă, ar fi sfârșit pradă neurasteniei, fie la balamuc, fie sinucigându-se. După ce cădea și tăia varza în două, cuțitul ghilotinei se ridica fulgerător la loc. Dar până să se decidă capra pentru o jumătate sau alta, varza se făcea din nou întreagă, cuțitul ghilotinei cădea instantaneu și se ridica într'o fracțiune de secundă, în timp ce varza se refăcea la loc, și așa mai departe. Nefericitului animal nu îi rămânea altceva de făcut decât să behăe cu disperare, bâțâindu-și capul când de-o parte când de alta a ghilotinei. Nu mai puțin penibilă era situația spectatorului. Dela o clipă la alta te-ai fi așteptat ca biata capră să înhațe o jumătate de varză sau alta, ori cel puțin să se decidă pentru o parte ori alta a ghilotinei și să aștepte jumătatea corespunzătoare ca s'o apuce înainte de refacerea verzii. Dar lăcomia pierde căpria: capra ar fi vrut să aibă toată varza, adică să smulgă amândouă jumătățile, dar din cauza lăcomiei i se întunecase rațiunea, și astfel nu se alegea cu nimic. Iraționalitatea provocată de lăcomie, și deci incapacitatea de a lua o decizie, se transmitea spectatorului, care se lăsa atras de perfidul joc. După ceasuri de fascinație absurdă, chiriașul mai avu puterea să-și dea seama că nu poate dormi în propriul pat, așa că, punându-și la contribuție ultimul rest de energie ce-i mai rămăsese, cu greu se târî până într'un colț de unde nu mai putea vedea « Capra, Varza și Ghilotina », cum se numea celebrul episod din Revoluția Franceză. Dar nici acolo nu era mai bine. La un pas de el era « Căutătorul de aur din Alaska », un individ fără vârstă nici talie definite, zdrențuit, bărbos și murdar, care, aplecat deasupra unei tăvi cu apă și pietriș, o tot sucea și răsucea când într'o parte când într'alta. La anumite intervale se îndrepta de mijloc și, ridicând ochii la cer, izbucnea într'un râs pe cât de sarcastic pe atât de sinistru. Apoi o lua de-a capul cu învârtirea tăvii. Nimeni nu ar fi putut înțelege de ce nefericitul aventurier nu se putea hotărî, ori să lase tava și să se întoarcă la ogorul lui, ori să învârte tava până când o ieși ceva. Cum nu putea răspunde la această întrebare, chiriașul se târî cu mare greutate, până găsi, în sfârșit, un nou locșor. Dar acolo, altă pacoste. Era jocul de societate mexican, numit « el castigo de Judas ». Treisprezece mexicani, locotenenți de-ai lui Pancho Villa, cu chipuri sumbre sub vastele som-

breros, încărcați de pistoale și cartușiere, beau și mâncau la o masă rotundă. După ce se săturau bine, unul din ei, cel mai sinistru, arunca în aer un revolver încărcat și cu cocoșul tras. Când revolverul, inevitabil Colt, cădea în mijlocul mesei, se descărca un glonț în pieptul trădătorului, pe care astfel îl denunța neînduplecata soartă. Jocul se repeta la nesfârșit și soarta denunța mereu alt Iudă, pe baza principiului că oricine poate fi un Iuda. Nu putea dormi nici acolo, răstimpul între un glonț și altul fiind prea scurt ca să cadă în somnul adânc. Tot târîndu-se ca vai de el, ajunse însfârșit într'un colț unde nu se mai auzea nimic. Dar, *întins așa pe-o rână, cu șoldul înfipt în podele*, nu putea să-și ferească privirea de ceva ce nu mai văzuse: o reproducere aidoma a MISTERELOR ELEUSINE! Era un gigantic bloc de întuneric sintetic, pe care nu putea să-l dizolve nici cea mai corosivă lumină exterioară. Fusese obținut, probabil, prin folosirea unor faruri cu lumină neagră, pe care însuși întunericul le ascundea în interiorul admirabilei reproduceri. Numai așa s'ar fi putut explica de ce blocul de întuneric sintetic era incomparabil mai intens decât orice fel de întuneric natural. Se putea vorbi, fără nicio exagerare, de întunericul absolut care se află la origina tuturor întunericurilor descoperite până azi de științele exacte. Or, întunericul absolut este acela care nu poate fi luminat decât din sine însuși. Mai mult decât paradoxul pe care fusese construit, faptul concret, oferit ochilor, amintea de poemul apocrif al lui Meandru, poetul născut în Labirint de Moira, prin imaculată concepție, și dela care nu au rămas decât poeme apocrife:

« Ah, rămășiță, imperfect residuu din toate imperfecțiile, timp ce nu e!
« Întoarce pagina, pelerin: HISTORIA!
« Începe alta, necontenit începe, alta, mai diafană, mai nimica toată,
« alta, altele, sboară, lent, după semn, după semne, plutitoare albori,
« sboară până la topire, O! lac încremenit, abis, suprimă-le sborul,
« albori, plutesc orbitoare, neîncepute, neîntrerupte,
« până ce ALBA e foc, focul lumină, aceea ce nimic nu suportă
« pe care nimic n'o suportă, fie scriptură-spusă-tangentă,
« IDEE.
« ceea ce naște urîtul din noaptea de noapte,
« adevărata, primordiala, noaptea concepției de aur și flăcări,

« noaptea matricea, născătoarea focului, a umbrei agonice,
« a și mai spornicei a doua noapte:
« zidul, nepătrunsul, cărbunele, fundul lacului fără maluri,
« compactul sarcofag de bazalt
« al adormitei noapte de-a pururi,
« al implacabilei, zeii spun:
« cea din desime, cea fără nădejde nici mântuire,
« în care din amorfă suficiență, din sdrobitoarea saturație
« a negrului fără scăpare, a nepătrunsului atotabsorbitorul,
« din care țâșnește, răzbunător, muiat în carate și fără cusur,
« Izvorul-cu-Prea-Mărită-Rigoarea, bucuria fără de spărtură, lumina
« de ghiață ce arde tot în sine însăși necontenită explozie,
« din noaptea primordială și cea de pe urmă se naște NESTEMATA.
« Plângeți, odoare! »

Ceea ce într'un poem atât de absurd apare cu toată evidența de neînfăptuit, științele aplicate au reușit totuși să înfățișeze într'un obiect a cărui existență nu putea fi pusă în discuție decât poate de vreun solipsist, categorie pe care Schopenhauer a condamnat-o cu un cuvânt foarte aspru. Dacă, de pildă, cineva ar fi ținut o lampă cu arc voltaic aprinsă într'o parte a blocului de întuneric sintetic, altcineva din partea exact opusă nu ar fi văzut nimic. Din simplul motiv că întunericul absolut este atât de interior încât nu poate fi violat de nicio lumină din afară. Scenele ce se desfășurau din propria ebuliție și efervescență a mostrei de întuneric absolut se îmbrăcau alternativ și combinat în văpăi violacee, portocalii, albastre, când mai pembé, când mai caline, repetând cu incredibilă exactitate fazele trecerii dela o treaptă a inițierii la alta, și îndrăznind astfel prin facticitate să desvălue ceea ce nimeni nu avusese curajul să dea pe față nici prin viu grai nici prin scriitură. Dar această mașinărie, fără îndoială cea mai captivantă și ingenioasă din toate, dacă nu și cea mai profundă, pentrucă oferea altceva decât sărutul fratelui vânzător cu inclusivele capricii ale soartei, după cum și ceva mai izbitor chiar decât varza acrobatică pe care toate caprele lumii se luptă de când lumea s'o înhațe, era, tocmai din cauza acestor calități superioare, și cea mai obositoare din toate. Chiriașul, cu un ultim rest, infim de altfel, din luciditatea care până atunci îl caracteriza, înțelese că absorbitoarea vedenie amenința să-l golească de sine însuși până la răcirea totală și astfel mai găsi, Dumnezeu știe de unde, un ultim rest de energie prin care să se smulgă locului; începu să se târască, vorbind singur pentru a-și face curaj: *« întins așa pe-o lână, cu boldul înfipt în modèle »* . . . Ce noapte, ce noapte! De-ar fi undeva un canal, o albie, un apeduct, o deltă, s'o verse uitării! Tot bâjbâind, tot codindu-se, pe-o lână cu boldul înfipt în modéle, ajunse și la grădina supliciilor suave. Aceasta întrecea orice închipuire posibilă. Grădină era, nimic de zis, tot pe-atâta cât oricare din terasele Semiramidei, dar cultivată pe baza unor principii cu totul diferite și, la drept vorbind, chiar inedite. Era, în primul rând, o grădină fără plante, sau în orice caz cu plante cât se putea de echivoce. Se vedeau mulțime, desimi de palmieri, dar care puteau fi în același timp și șopârle gigantice, sau diverși saurieni ridicați pe labele dinapoi: valuri de culori se succedau până la capătul zării, dar acestea, după cum puteau fi ale unor flori, puteau să fie foarte bine și culori de păsări, de pești, de pietre fermecate din vintrele pământului, puteau fi culori de ghiocuri răsfrânte . . . Oricum, erau forme colorate, cel puțin în aparență vii . . .

. . . Ființări din regnuri intermediare, care s'ar fi putut preciza, însă nesigure, pentrucă dovedeau o neîncetată transformare, provocată de dorințele celui ce întâmplător se afla acolo. Supliciul nu era absolut, pentrucă nu lipsea nimic; era un supliciu suav din simplul motiv că orice dorință se împlinea, cel puțin formal, dar fără nicio satisfacție. De pildă, doreai un cireș în floare. Acesta apărea imediat, dar într'o sutime de secundă îți venea altă dorință, să zicem a unei viițe de vie cu ciorchini cât omul. În clipa în care veneau ciorchinii, dorința se schimba și ea. De cele mai multe ori, o dorință nici nu apuca să se împlinească decât pe jumătate. În sutimea de secundă în care ai fi dorit, să zicem, un pepene, acesta începea să apară, dar în sutimea de secundă următoare dorința alerga altundeva, și astfel puteai să te trezești pentru moment cu ceva cum ar fi fost jumătate-pepene și jumătate stea de mare sau cozonac, sau ciupercă. Până la urmă se dovedea că era vorba de o întrecere extenuantă între neîncetatele transformări normale ale grădinii, în care nimic nu avea voe să se fixeze, și divagațiile dorințelor, care nu numai că nu se puteau fixa niciodată, dar de cele mai multe ori nici nu se puteau numi. Nu mai știa încotro să se îndrepte. S'ar fi întors la mexican, sau la capra cu varza și ghilotina, dar în primul rând nu se mai putea deslipi

de grădina supliciilor suave. Totuși, la cinci dimineața, printr'o sforțare de care nu s'ar fi crezut niciodată capabil, izbuti să se smulgă din toropeala în care căzuse epuizat și să fugă la treburile zilnice. De moș și babă, nici urmă.

Era spetit, desghiocat, dar ziua de sfârșit de Mai s'arăta așa de frumoasă, aerul atât de dulce, încât parcă începea să se întremeze, respirând adânc și uimindu-se de ce vedea. Își reluă voios căutarea, învârtindu-se un timp pe străzi lăturalnice, apoi coborî să ia metropolitanul. Era ora înghesuelii maxime. Trenul se apropia. Ferindu-se să nu calce un copil, făcu un pas greșit, și cu siguranță ar fi căzut între șine dacă nu l-ar fi tras înapoi o babă furioasă, ca să-i ceară socoteală, în termeni ce nu se pot repeta, pentru lipsa lui de atenție față de persoane ceva mai în vârstă, obligate să circule cu metroul. Semn bun, își zise, în timp ce mulțimea îl smulgea din ghiarele babei, împingându-l în vagon. Ca de obicei, nu coborî nicăeri până la capătul liniei, așteptând să se golească trenul. Cercetările lui trebuiau făcute în cea mai mare taină. Odată rămas singur, se așeză pe o banchetă, și scoțându-și carnetul începu să facă socoteala stațiilor. Trebuia să coboare, de astă dată, la cea de-a treisprezecea. Semn bun, își zise, amintindu-și de amuzantul joc de societate « El castigo de Judas ». A numărat el cât a numărat, dar la un moment dat, răzbit de oboseala nopții nedormite, a ațipit. S'a trezit speriat să nu fi scăpat stația. Trenul tocmai se oprea, așa că citi lămurit: « Piața Martirilor ». Coborî. Spre dezolarea lui, însă, după plecarea trenului trebui să constate că citise ceea ce dorea, nu ceea ce era atât de clar scris: « Piața Grenadirilor ». Avea nevoe de aer, așa că, în loc să mai aștepte alt tren, plecă spre ești. Acolo avea să descopere minunea. Printr'o neglijență administrativă, la gura metropolitanului rămăsese numele vechi al stației: « Piața Martirilor ». După douăzeci de ani de căutări meticuloase, metodice, ajungea însfârșit la țel printr'o eroare. Între timp, lumea se schimbase, odată cu evenimentele istorice și depurația prin care se exterminase o zecime din populație, în numele umanismului integral. Efectiv « Piața Martirilor » exista, doar că se numea altfel, ceea ce nu avea nicio importanță. Realitatea este în lucruri, nu în nume, spunea filosofia sănătoasă, pe care-o învățase în copilărie. Acum știa precis: locul căutat este un square. Știa perfect cum se ajunge dela stația de metropolitan la « Piața Martirilor ». Itinerariul era foarte

simplu: avea de ocolit patru cinci colțuri, după care inevitabil ajungea la punctul de plecare al spiralei. Desigur, există un fel de-a ști totul fără nicio știință, câți de aceștia nu cunoscuse, dar cu totul altceva este a *recunoaște* ceea ce n'ai văzut niciodată. Odată ajuns, squarul i se păru în prima clipă un pic schimbat. Aceasta este în orice situație o primă inevitabilă impresie. Dar statuia, periodic furată, cum știa din tradiție, și mereu regăsită, era la locul ei, pe soclul ajuns cam acană de vechime. Din fântâna apei neîncepute curgea un fir limpede, e drept cam cu intermitențe, dar curgea, iar doi dintre copacii în cerc, și ale căror coroane dădeau în cer, începeau să înfrunzească pe ici pe colo. Întocmai așa cum știa, squarul avea patru intrări, legate între ele de două alei ce se încrucișau exact la mijloc, alcătuind o crux romana, cu brațele răstignite în cele patru puncte cardinale. La capătul aleii dintre Miază Zi și Miază Noapte, spre Miază Zi, era clădirea pe care nu putea să n'o recunoască din primul moment. Putea fi o casă de apă, un crematoriu, un templu al oricărei religii naturale, dacă nu chiar un sediu părăsit al Jacobinilor, al Copților sau al societății spiritiste mondiale. Poate că, la urma urmei, nu era decât o fațadă, rămasă întâmplător în urma atâtor cataclisme cosmice și istorice. Dar dincolo de orice impresie a primului moment, nu era mai puțin edificiul inițierii și în același timp matricea ideilor-mame și a devenirii. Era un loc de pomenire, vechi de mânăstire. Dar așa cum se știe de totdeauna, la curtea veche nici câinele nu latră.

Ușurința și transparența aerului erau indescriptibile. Ceva inexplicabil rămânea, dar cum să mai încapă îndoială în fața evidenței? Orașul fusese ars de nu se mai știe câte ori, ars de foc, de ciumă, de meteori aprinși, de toate patimile rele, așa fel că din începuturile lui nu mai rămăsese nici piatră peste piatră, nici suflet peste suflet. Dar edificiul, care nu era nici casă de oameni, nici casă de apă, nici altfel de casă, nici bloc, nici fațadă, rămăsese.

Nu mai puțin, însă, ar fi dorit să poată culege un minimum de informație la fața locului. Tocmai se apropia o doamnă cu ochelari negri, trăgând după ea un animal legat cu-o sfoară. O salută, cu zâmbetul străinului politicos, dar și intimidat, înclinându-se cu ușoară nuanță de galanterie. Doamna se opri în fața lui, își scoase ochelarii și îl măsură de sus până jos, cu cele două găuri de supt frunte în care nu lucea nimic.

Animalul începu să râcâe pământul. Ah, Doamnă, suspină, de-ați ști ce fericit mă simt! Doamna își puse la loc ochelarii și, trăgând de sfoară animalul care guița sufocat, se depărtă fără să zică nimic, fără să dea măcar din cap. Ochii aceia, două goluri, două nopți, îi mai văzuse, era sigur. Și zâmbetul. Și animalul. Ce animal era? Nici miel, nici câine, bine înțeles îl cunoștea prea bine. Încercă să fugă după cucoană, dar nu se putea urni. Doamnă, Doamnă, strigă, aici e « Piața Martirilor »? Dar cucoana se făcuse aer. Ah, femeile! Și totuși...

Ce mai voia? Era evident că ajunsese, ajunsese acolo, la răscrucea punctelor cardinale, la statuie, la fântână. Poate că ar fi trebuit să se culce pe veci la soclul statuii, pe banca de piatră. Se așeză, gândindu-se că, totuși, la o încrucișere atât de importantă, este mai mult trafic, mai multă mișcare. Atunci îi apăru din nou, mai evident, Edificiul. Pe cât de rece, de sobru era în aparență, privindu-l mai bine vedea că începe să oscileze între ornamentația arborescentă a Orientului și gravitatea liniilor hotărîte de destin în visurile de piatră ale mărginașilor mării de mijloc. Și păsările, în aerul saturat de cântecul lor, ce descântau? Erau într'adevăr acolo, de acolo? În fața Edificiului se plimba, de-a lungul fațadei, dus și întors, un bărbat impunător, cu șapcă și uniformă, țanțos, cu mâinile la spate. Părea că el ar ști despre ce este vorba. Se duse glonț spre el, și, ridicând brațele la cer, îl salută din inimă: ce frumusețe, ce frumusețe! Gardianul, sau ce-o fi fost, se opri, uitându-se la el parcă fără să-l vadă. Ce frumusețe, Domnule, continuă mai aprins, ce frumusețe, Domnule! Și totuși cât e de sărac acest cuvânt, care în aparență ar spune totul, dar în realitate nu spune nimic. În acest Edificiu, pe care-aveți onoarea să-l păziți, nu se rezumă, ci se concentrează totul totului. Prin eliminarea oricăror aparențe, știut fiind că aparențele pot duce la o interpretare sau alta, s'a ajuns la adevărata imagine a lumii. Omul în uniformă continua să-l fixeze impasibil. Or, imaginea lumii, Edificiul acesta, este mai întâi în mine. El nu face decât să trezească imaginea lumii care doarme în mine. Vorbea din ce în ce mai exaltat. Iar imaginea lumii a adormit în mine din momentul în care eu am început să fiu eu. Atunci imaginea lumii a amorțit în mine ca Frumoasa din Pădurea Adormită, unde nicio frunză nu se mișcă, nu cade, nu crește, ci toată pădurea așteaptă minunea: să se trezească frumoasa adormită de înțepătura unui bold otrăvit. Dar boldul otrăvit — aici începu să

vorbească atât de precipitat încât abia mai respira —, boldul otrăvit nu este decât metafora în care geniul anonim a învăluit transmiterea vieții dintr'o ființă într'alta... Aici se înecă de-a binelea, dar, văzând nimbul ce înconjura Edificiul ca un imens curcubeu, își reveni. Frumoasa din Pădurea Adormită, imaginea lumii din mine s'a trezit. Atunci omul în uniformă întinse o mână în care ținea un fel de riglă și rosti, distinct și neutru, într'o limbă imposibil de înțeles: circulați, vă rog, circulați! Din direcția indicată de gestul gardianului venea Doamna cu ochelari negri, care acum nu mai erau rotunzi, ci pătrați, atât de mari că aproape îi acopereau fața; ducea în brațe un enorm cap de cal, cu ochii dați peste cap. Un cal cu ochi albi. Semn bun, își zise, și, după ce salută cuviincios, își luă încetișor tălpășița. Urmând cu rigurozitate străzile învârtite pe spirală, ajunse acasă, pe jos, dar mai târziu ca niciodată. Casa era luminată *a giorno*. Bătrânii nu-l așteptau. Nu se-auzea nimic, nimic. Pe ușa dela camera lui sta scris cu cărbune: de închiriat. Dar cum aceste cuvinte nu-i mai spuneau acum nimic, intră fără grije. Camera nu mai era decât lumină. Un nesfârșit pustiu de lumină, iar în mijlocul ei vechea lui valiză de carton coșcovit și legată cu sfori. Alături de el erau caetul de dictando, sugătoarea, tocul, cerneala și testeaua de plicuri. Lumina era insuportabilă. Se duse la fereastră s'o închidă, dar nu mai era nicio fereastră, nici pervaz, nimic. Lumina dizolva tot. Căută zadarnic un colț în care să se adăpostească. Nu mai era niciun colț. Nici zid să se sprijine. Încercă să-și acopere ochii cu mâinile. Dar nu mai erau nici mâinile. Voi să fugă, dar nu mai avea ce să fugă. Două voci în dezacord tot întrebau: te-ai trezit, te-ai trezit? Dar nu mai erau nici urechi să audă.

Horia Stamatu

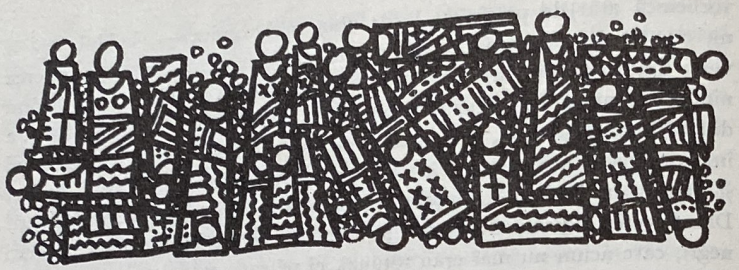

...éternellement vainqueurs et vaincus en Dieu...

Emil Cioran

ECLIPSĂ DE LUME

« Venim prea târziu pentru zei,
prea devreme pentru ființă »

HEIDEGGER

Au plecat.
Sub plutitoarele ape,
Zace urma trecerii, oarbă.
Furtună uitată'n labirint
Animale și umbre
Cine mai știe?
Arunc o mânușă albă'n nisip
Și vremea se usucă.
Cineva a spus « da »
Copiii și-au îngropat rugăciunea.
Să ședem unde?
Unde să plângem?
Așteptăm așteptarea
Între timp și pământ.
Ne-au pierdut drumurile
E mult de-atunci?
Adăst în orizont sărutul alb și drept
Marele copac își incendiază fructele
La adăpostul altarelor de sare.

Ninge'n amiază
Peste cadavrele de cenușă.
O coroană de spini
Face înconjurul pământului.

N'am ajuns.
Să întind mâna după noaptea din lucruri?
Carul-Mare a înghițit trei stele
Trebue să fie străină această ceremonie.
Cuvântul nu spune
Cuvântul se spune.
Iasă'n cale vechimea.
Cele lucrate la lumina lumii
Sfârșesc în câmpia ispășită.
Numesc numele rege
Regii pustiului mor a doua oară.
Ne în-drumăm căderea
Cădem alături.
Înlăuntru sau în afară?
La răspântia nespusa
Unde dorm vișinii.
Unde nu rămân pietrele.
Desrădăcinați soarele
Să murim înapoi.

Virgil IERUNCA

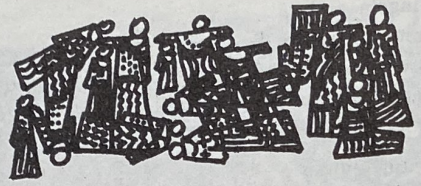

A morții frunte-acolo-i toată

Ion Barbu

LA NICĂERI ÎNTORS

gândul din urmă nu o dibuise
era cum îmi păruse și altcum
lătrat de câine vămuit la poarta
ce nu se mai deschide spre'napoi
dar nu lătrat ci schiaun peste vaier
ce a uitat și cine fu ori fost
chiar rugăciunea își pierdu puterea
cucernic viermii rumegă vecii
mă bucur că trăesc să fiu iar fire
dar plâng că sunt fără să fiu ce-am fost
sus inimă dogită suflă'n focul
ce pulberea învie în dureri
zadarnic speri sub flacăra'mpotrivă
răsadul milii s'a uscat aci
te dărue acestei lumi de spaimă
adăugând nimicului nimic
ca neștiut impas de sens în iarbă
să trăești iar altfel decât trăiși

G. Ciorănescu

Iubirea așteaptă mereu...

Horia Stamatu

LUX BEATA

Fericit îți voiu
urma pașii 'n sbor
Umbră străvezie.
Și, calm, îți voiu
Deschide anfora ce-ți
Soarbe, în depărtări,
Lumina albastră
Din fire.
Albastră, albastră, albastră.
Oh! rămâi, necontenit,
Așa.
Umbră suverană,
Nălucă
Înfiptă în ființa mea
Statornic
Statornic
Statornic.

George Uscătescu

Ah! Gestul larg al Semănătorului!...

Ioan Cușa

TINEREȚE INUTILĂ

Te-am strîns în pumn
ca pe-un ciorchin,
și te-am strivit,
și am băut
sîngele tău,
sînge-venin.
Și te-am cules
din lanuri largi,
și te-am călcat,
te-am irosit
și în pădure m-am oprit
pe lîngă fagi.
În scoarța lor
pe înserat,
un chip asemeni ți-am sculptat,
dar scoarță, ramuri,
frunză, vînt,
mi-au amintit că-s pe pămînt,
și că prin viață trec și vin
Ca pasărea pe-un cer străin.

Nicoletta Corteanu Loffredo

ORIGINEA LIRICII ROMÂNEȘTI (*)

Jocul poetic.

Lirismul este drumul pe care existența dusă în exil, prin dor sau prin urît, îl parcurge până la starea de extaz al Absolutului. De aceea lirismul este inevitabil un efort personal și necondiționat al creatorului, în vederea instaurării stării metafizice a lumii ca imagine frumoasă. Este deasemeni evident că fiecare poet își are lirismul său propriu. Comunicarea, prin poezie, a originalității creației este în primul rând sesizarea notei lirice, a acelei voci personale care nu poate trimite nicăieri, în altă parte, decât la acest poet. Deaceea ni se pare ilegitimă analiza originalității unui poet numai prin descrierea temelor lirice în raport cu ambianța culturală în care se exprimă poetul.

Fără îndoială, orice poet poate fi comparat cu un alt poet. Lista temelor exprimate în lirism poate și ea să fie comună mai multor poeți în același timp, dat fiind că totdeauna este vorba de o *existență* cuprinsă de dor sau de urît. În schimb, ceea ce este original, ceea ce constitue lirica personală a fiecărui creator, nu sunt atât temele existenței poetice — de la viață la moarte — ci tema unică a *obiectului instaurat*.

Ce înseamnă a instaura un obiect poetic? Se știe că Absolutul, în metafizica noastră, este starea care permite întemeierea unei ontologii, de altfel duale: ontologia Ființei și a Neființei. Starea este un fel de reședință ultimă, fără început și fără sfârșit, a tot ce este și nu este, adică a lucrurilor firești și nefirești. Dedusă din onticitatea firescului și a nefirescului, starea nu poate fi instaurată ca atare decât în actul exilului din lume, act de fugă, de reducere sau de pierdere ascetică a lumii cotidiene.

(*) Fragment din « Estetica stării de urît ».

Or existența cotidiană a Românului nu transcendă lumea decât prin starea privilegiată de dor sau de urît. Saltul, sau căderea, în absolutul « static » al lumii trimite *la starea pur și simplu ce stăruie în orice existență*, dar de data aceasta ca stare extaziată a fundului de lume. Se petrece astfel, datorită stărilor de dor și de urît, o instaurare lirică a obiectului absolut al lumii, în sensul că « locul » absolut, în care stăruie existența după pierderea lumii, este instaurat, ca stare extaziată a absolutului.

Instaurarea « ethosului » — adică a ceea ce este absolutul ultim al lumii — ca stare de extaz corespunde unei ontologii; vom avea Ființă sau Neființă după cum metoda lirică de instaurare a obiectului absolut a făcut apel la starea de dor sau la starea de urît.

Ceea ce trebuie reținut în momentul când cercetăm geneza lirismului românesc este metoda creatoare pe care o întrebuințează fiecare poet, adică felul cum se instaurează obiectul absolut. Cu alte cuvinte, lirismul original pe care îl percepem din primul contact desvăluie metoda de ducere în absolut a lumii, prin exil, și de fundare a ei, prin extaz, ca Ființă ori ca Neființă. Lirismul genetic constituie unica temă de filozofie pe care neapărat trebuie să o dovedească poetul autentic. Căci în zadar creația face apel la teme, care mai de care filozofice, despre viață sau despre moarte. Ci tema unică, tema indispensabilă a oricărui poet original este mai degrabă metoda lirică proprie ce instaurează, în mod autentic, obiectul metafizic al stării de dor sau de urît prin care se exilează și se extaziază, în Absolut, lumea.

Din nefericire, critica și estetica românească s'au lăsat obnubilate de profunzimea temelor. Cu alte cuvinte, opera lirică a fost descrisă în aspectul ei cultural înainte de a fi stabilită sorginta ei metafizică. Accentul a fost pus — uneori cu o vădită înțelegere filozofică — pe aspectele drumului liric parcurs dela exil la extaz de către poet. Ceea ce era escamotat, totuși, privește tocmai metoda proprie poetului liric în instaurarea ethosului metafizic ca Ființă sau ca Neființă. În schimb, analiza fenomenologică a existenței lirice, așa cum reiese din critica sau estetica românească de până acum, oferă o bogată înțelegere a obiectului cultural. Din păcate, nu suntem în instaurare — altfel spus, în *geneza* obiectului liric —, ci în *făurire*, adică în laboratorul poetic. Exemplul cel mai recent este analiza *Postumelor* lui Eminescu de către Negoițescu. Explorarea

lirismului eminescian nu se face genetic, în ciuda apelului la mit și la magie, la viziunea subterană a lumii și la inițierea stării estetice prin infernul plutonic. Ci Negoițescu se mulțumește cu evenimentul istoric al mitului — de obicei mit al originei — ca moment arhaic unde se zămislește poezia. Se uită totuși că mitul este ulterior instaurării, mitul presupunând totdeauna ruperea, dicotomia, distanța. Cu alte cuvinte, obiectul liric absolut, acela al identității dintre starea afectivă a existenței și starea absolută a lumii, nu poate fi instaurat. Extazul ce permite întemeierea lumii ca Ființă sau ca Neființă nu are loc în cazul mitului, ce, până la urmă, rămâne poveste, altfel spus: eveniment epic. De aceea postumele eminesciene păcătuiesc prin prolixitatea epicului în dauna intensității lirice. În zadar se descrie, cu măiestrie de altfel, toată magia eminesciană, *modurile* de explorare sau de provocare a evenimentului mitic. În cel mai bun caz, înțelegerea eminesciană se face în folosul temelor, al multiplelor viziuni, deci al fondului cultural. Geneza lirismului propriu zis, eminescian, al *farmecului* ce-l resimțim, rămâne în suspensie.

Pentru noi, preocupați de instaurarea metafizică a obiectului poetic, mitul și magia nu sunt, în cel mai bun caz, decât drumuri gnostice. Ca atare ele vorbesc un limbaj comun mai multor poeți în același timp. În schimb, metoda lirică întrebuințată de poet, ce pierde lumea prin exilul dorului sau al urîtului și o fundează în absolutul extatic al Ființei sau al Neființei, este un joc personal ce nu face apel, nici-o clipă, la teme culturale. Această metodă aplicată îndată ce existența poetului se află la hotarele lumii, acest joc poetic « de-a lumea » în căutarea ontologiei ei constituie geneza lirismului românesc, tema formulării obiectului propriu ce provoacă originalitatea. Vom descoperi atunci că numai câțiva poeți au creat cu adevărat un obiect liric. Este vorba de poetul popular (acest mare anonim al lirismului românesc), de Eminescu, de Barbu, de Blaga și de Arghezi. Adică de acei ce au inventat cu adevărat un joc poetic: primar, unitar, secundar, transfigurant sau potrivit, după felul cum a fost *instaurat* obiectul extaziat. Pe urmă, au venit poeții culturali ce, pe profitul obiectului absolut instaurat de creatori, au desvoltat, cu talent chiar, teme existențiale. Dar stările de extaz, mai degrabă redate decât revelate, nu sună cu glas de Ființă sau de Neființă personală. Ci jocul lor trimite totdeauna la un joc mai originar care este al altuia.

Pentru cercetătorul cultural, poezia populară este un simplu folklor. În cel mai bun caz, îi va acorda virtutea de « spiritualitate » a neamului, poezia exprimând o anumită « viziune a lumii ». În schimb, starea metafizică, starea stăruitoare de a fi sau de a nu fi ce stă la baza Firei, Cugetului și Exilului neamului, îi va rămâne indescifrabilă.

Încăodată vom face apel la Metafizica românească pentru a înțelege creația populară lirică. Se știe că « locul » unde se petrece istoria și se ivesc lucrurile lumii este pentru Român *plaiul*. Dar mai înainte ca acest spațiu să fie definit ca mioritic (de către Blaga), este bine să precizăm că plaiul nu-i spațiu cultural, formă stilistică de a fi, ci loc *metafizic*, adică: deschizătură celor ce sunt (sau vor fi), stare preontologică pentru cele firești și cele nefirești. Astfel, în momentul când se exprimă locul ivirilor și-al întâmplărilor (« pe-un picior de plai, pe-o gură de rai »), noi înțelegem că-i vorba de *ocolul pur al lumii*, cadrul primordial disponibil baladei.

Dacă acțiunea ar fi povestită *în* lume, fără apel la condiția lumii (ocolul primordial), stilul ar fi doar epic. Căci lirismul nu se naște din drama lumească — fie ea profund socială sau subtil psihologică — ci din existența metafizică a insului: riscul ieșirii (a pierderii) din plaiul lumii (ca a priori a condiției de a-fi-în-Fire). Situația în care se află ciobanul este într'adevăr limită în sensul de « hotărîtoare », deoarece pentru ins se pune problema hotarelor existențiale. Se întâmplă, atunci când miorița povestește ciobanului despre moarte, o bruscă cădere în starea de urît pe care Românul o prelungește printr'o stare de dor. Ceea ce explică dece *Miorița* nu descoperă Neființa (adică ontologia negativă), ci Firea ca stare transfigurată de-a fi. Dar, oricum, *Miorița* este poezie lirică — în ciuda evenimentului epic —, deoarece starea de urît descoperă hotarele lumii ce apoi sunt transfigurate prin dorul absolut de-a fi.

De altfel, toată metafizica românească este de esență lirică, dat fiind că pretutindeni întâlnim existența omului dus la hotare. Când lumea se în-ființează (nu neapărat în « Povestea lumii de demult »), povestea este a ființei gânditoare și trăitoare în ocolul lumii (plai, podiș, ocol, jariște, runc, luminiș).

Când asistăm la în-temeierea statutului ontologic și fenomenologic al lumii (*Descălecarea* neamului, *Întemeierea* țării, *Gospodărirea* stânei, odăii

sau a casei), temeiul este al lumii ca « noimă », adică a tot ce este *sens omenesc*. Pretutindeni, metafizica vorbește de *starea* care « este » sau « nu este », pe care o « are » sau « o pierde » Românul.

De pildă, colindele de iarnă reamintesc că pe ocolul lumii se în-ființează o gospodărie. Ființelor trăitoare li se urează sănătate (« la mulți ani ») și belșug. E un fel de ursire fenomenologică a omului gospodărit, așa cum la naștere — adică la intrarea în lume a stării-de-a-fi (om) — se ursește ontologic (« să aibă noroc ».) În acelaș timp, lucrurilor — grâne, ape, animale domestice — li se menește soarta de-a fi « belșug » la casa omului (« Să fiți sați! »).

Ce face poetul popular în efortul lui liric? El desvăluie — prin ducerea în pustie, sau prin aducerea în lume — hotarele lumii, adică noima ei. Un joc de copil, o cimilitură sau o ghicitoare sunt modalități de revelație ale stării metafizice în care se află lucrurile sau ființele lumii. Poetul « cheamă » ariciul, gâsca sau melcul în plaiul lumii, blestemându-le sau împărățindu-le pentru actul de existență comis. Un ou, nenumit de ghicitoare, este și el *lumit*, adică numit (căci a lumi=a numi), printr'o serie de expresii ce sunt, pe plan filozofic, tot atâtea variații de esență: « un buriu în care pun vin și rachiu » (oul = butoiaș; albușul = vin alb; gălbenușul = rachiu).

Iată un *Cântec pentru cocostârc*:

Călăuzu, Ca popa'n biserică
Buzu, Ca porcii prin feregă
Întoarce-te, Ca viteii'n stologol
Învârte-te, Ca vacile'n munte gol.

Nu este vorba de-o simplă descriere, ci de revelația esenței cocostârcului, a stării lui firești. Lirismul — adică imaginea frumoasă, provine din închiderea misterului — cocostârcul nu-i nici-un moment numit — în comparațiile semnificative ce au un rol ermetic. Poetul jocului primar se servește de elemente profane din lume — « popa'n biserică, viteii în stologol, vacile'n munte gol » — pentru a defini starea firească a cocostârcului, ivirea lui în câmpul noimatic al lumii, altfel spus: *in-staurarea* lui.

De aceea este greșit să vedem în aspectul de joc al creației populare ceva gratuit, fără temă filozofică, fără adâncime. Tot așa actul ermeti-

zării nu trebuie confundat cu materialul ce deservește la definiția stării firești, la extazul Ființei, Naturii sau Făpturii. Iată de pildă o onomatopee:

Unuma
Dunuma
Zaia
Paia
Chicura
Cucura
Hurduc
Burduc
Sacalîc
Pic
Poc.

Este joc primar acest joc de cuvinte. Este cimilitură, deoarece este joc de ghicit a ceea ce se ascunde sub onomatopee: *puşca*. Dar gravitatea este imediat dovedită de faptul că ermetizarea prin limbaj cifrat are ca scop *in-staurarea* unui lucru în câmpul existenței sau al cunoașterii. Jocul este o definiție, prin variație de esență, a stării absolute.

M. Eminescu sau « substanța poetică ».

Lirica populară creiază substanța ontologică a lumii; lirica eminesciană este prin excelență substanță poetică.

Ce înseamnă acest lucru?

Când poetul anonim celebrează plaiul, el desvăluie starea pură de-a fi a lumii: ocol, loc noematic de-a fi. Plaiul este o « substanță ontologică ». De aceea poezia populară este în primul rând funcție metafizică: ea desvăluie stările pure ale lumii, indică noima necesară oricărei « petreceri » și descrie ducerea sau aducerea a tot ce este în lume. Pe plan poetic, metafizica românească este un joc primar: joc de « ivire », de « aflare », de « în-ființare » și de « întemeiere » a lumii. Lucrurile, ca și ființele, apar așa cum sunt ele « în stare », fără dimensiunea existențială pe care o aduce ființa cugetătoare. Dar spre această funcție ontologică pură, de Ființă sau de Neființă, tradusă prin lirismul anonim și universal al neamului, tinde poetul cult ce se afirmă printr'un limbaj existențial. Lirismul tuturor, al celor ce reduc lumea prin starea de urît precum și al celor ce-o transfigurează prin starea de dor, e mai totdeauna lirism secund, deoarece la început a fost *temeiul* și *ființa* pe care le în-temeiază și le în-ființează lirismul primar al neamului-poet. Ceea ce

nu înseamnă că în momentele cele mai privilegiate poetul român nu se înalță până la desăvârșirea populară, până la funcția metafizică a vocei anonime ce începe lumea. Funcția lui este aceea a unui cadru — condiție apriorică de a fi. Când, în schimb, Eminescu chiamă « clipa stării pe loc », jocul lui poetic nu-i primar (starea fiind deja revelată în noima lumii), ci *unitar*: timpul (« clipa ») stării de-a fi este identic insului și cosmosului ca « loc ». Pe plan poetic, imaginea « stării pe loc » este ideia unui adevăr « frumos », deoarece sensibilitatea poetică (prin dor) instalează pe ins în starea absolută de-a fi. Farmecul, greu de explicat, ce se degajează din expresia: « clipa stării pe loc », decurge din identitatea dintre imagine și ideie, dintre obiect și expresia lui, dintre sensul metafizic (adică etic) și sensul existențial (adică ontologic) al stării absolute trăite de poet. Acest *joc unitar* — de obiect, de sens și de imagine — pe care numai lirismul eminescian a fost în stare să-l ducă la perfecțiune, creiază *substanța poetică* prin excelență. Călinescu pare a fi înțeles natura lirismului la Eminescu, în momentul când scria că « procesul metaforic se produce așa de iute încât poetul nu mai are vreme să-și dea seama de paralela latentă între noțiune și reprezentarea concretă. Abstracțiunea a devenit lucru și versul arată modificări materiale ». De fapt, metafora încetează de-a fi expresia stării secunde a lumii (așa cum este vădit la Blaga sau la Arghezi), ci se identifică cu « materia » lumii dintr'o fizică poetică:

« Te văd ca o umbră de argint strălucitor
Cu aripi ridicate la ceruri pornită
Suind, palid suflet, a norilor schele
Prin ploaia de raze, ninsoare de stele. »

G. Călinescu vedea, în amestecul senzației de lumină cu aceea de ninsoare, o « viziune uranică ». De fapt, se produce aici o substanțializare poetică prin revelarea (creația lirică) a stării metafizice de-a fi a lumii concrete. Astfel, « argintul e *pe* ape și aurul *în* aer », dovedește că apa este « stare » de argint și aerul « stare » de aur. Adică: apa = argint; aerul = aur, sub raportul stării metafizice. Plasticitatea poetică este la Eminescu ideia-lucru sau imagine-stare feerică a lumii. Astfel se produce extazul liric.

Pe drept cuvânt se recunoaște liricii eminesciene un « farmec » inedit:

nimeni n'a reușit, ca Eminescu, să aducă starea de-a fi a lumii (desvăluită de poetul popular) la locul pur poetic, adică la *substanță*. Nici ermetizarea lumii ca mister, la Barbu, nici transfigurarea metafizică, la Blaga, și, încă mai puțin, gospodărirea lumii primordiale într'o poetică a vizibilului, la Arghezi, nu sunt substanță poetică în sensul unui « joc unitar ». Ci, la toți acești lirici, de-o incontestabilă valoare, vom gusta mai ales reușita poetică, fără a ne simți unificați într'o substanță pur poetică ce revelă starea metafizică a lumii ca în « farmecul » (dureros de dulce) eminescian.

Eminescu e pretutindeni extaz poetic. Totul este absolut: dorul, « o sete care-l soarbe » spre eternitate, spre frumos, spre adevăr. Universalitatea dorului este mai presus de toate identitatea dintre starea afectivă a poetului și starea firească a lumii. Îndrăgostit, dorul de nebănuită frumusețe a unui « ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este » duce pe poet, dincolo de frumosul lumii, spre Frumoasa-fără-corp. Dragostea, în schimb, rămâne stearpă, deoarece dualitatea necesară (El - Ea) dispare în identitatea stării estetice (« joc unitar »), care este dragoste de « frumusețe » perfectă. Dornic de absolut, poetul își pierde ființa existentă; rugăciunea adresată Absolutului, ca Celălalt din dialog, (Tată, Părinte) se transformă adesea în blestem, adică în monolog. Și aici, pe măsură ce poeticul creiază substanța unitară a stării de-a fi, ca stare absolută, dispare diferența dintre Eu și Celălalt. « Jocul unitar » nu mai lasă decât o stare metafizică de-a fi, stare stearpă sub raportul religios sau uman, fără existență personală. Să fie oare acesta sensul misticei, unde extazul identificării cu Absolutul (după o fugă ascetică în noapte) duce la « tăcere » sau la teologie negativă?

Oricum, extazul este mai totdeauna al dorului. În unele poezii, fără implicații discursiv filozofice, adică fără dorința de a descrie tematic absolutul, extazul poetic duce la stări liniștite de-a fi, la stări de beatitudine pur și simplu. De pildă, poezia *Freamăt de codru* dezvăluie procesul liric atât pe planul metafizic al stării de extaz cât și pe planul conștiinței « singurătății » de tip romantic:

Strofa I-a: « Tresărirea» lacului provoacă eului contemplativ (« aleanul să mă fure ») dorința de a stărui natural, altfel spus de-a fi unul și același lucru cu Firea.

Strofa II-a: Substanțializarea lumii, ca stare poetică, apare mai întâi în sunetul « apei somnoroase ».

Strofa III-a: Identitatea de a fi (elaborată neîncetat de « jocul unitar » eminescian) se precizează în ciripitul universal al « neamurilor de paseri ».

Strofa IV-a: Starea extatică e ca un vis. Dar visul este poetic, adică o trezire pe tărâmul stării metafizice a lumii. Conștiința de-a fi în acest extaz poetic (de somn universal, de vis substanțial) o exprimă *luna*, singura « soră » a celor ce sunt în extaz (feeric). Deci luna nu este niciodată un element scufundat în vis extatic sau un orizont decorativ. Ci, la Eminescu, *Luna este conștiința poetică a lumii extaziate* (1).

Strofa V-*a*: Intrarea iubitei în natură are loc pe plan liric și nu epic. Într'adevăr, în strofele precedente natura a fost « extaziată » în așa chip că iubita pătrunde în substanța metafizică și nu fenomenologică a lumii.

Strofa VI-a: Pe plan fenomenologic, dialogul dintre om și natură este totdeauna dela *eterogen la eterogen* (căci omul este « ursit», iar lucrul « menit »); în starea metafizică (adică: extazul poetic al lumii dusă în dor), dialogul este de la *identic la identic* deoarece toate sunt, în « jocul unitar » eminescian, aceeași substanță. Chemarea izvorului, de pildă, revelă identitatea dintre « apă și picior », dintre unda lichidă și fața (« păr ») omenească.

Strofa VII-a: Absența iubitei provoacă pierderea stării de extaz: poetul se descoperă *singur*. Niciodată melancolia eminesciană, ca expresie a stării singuratice, nu provine — ca la poeții minori (Alecsandri, Baco-

(1) L. Blaga notează în *Hronicul vârstelor*... că totdeauna a fost întovărășit de două umbre: umbra *soarelui* și umbra *dorului*. Există, într'adevăr, o lumină a zilei, lumina cerului de noroc al omului, a ursitei, a noimei; dar lumina nopții — adică lumina misterului și a dorului — este fapta lunei: lumină secundă, reflectată pe cale indirectă. Se poate spune că, fenomenologic, omul este Conștiință a lumii prin grația soarelui ce luminează tot ce este; în acelaș timp, el este și Conștiința poetică a acestei lumi prin darul lunei ce transfigurează și ermetizează aceeaș lume. De aceea Luna, pentru poet, nu este un *element* luminat de Dimineața Cosmică, ci Elementul prin excelență ce reflectă, într'o conștiință a extazului, lumea desvăluită de soare (în jocul primar al poetului popular). Fenomenologic, deci, luna este Regina nopții, adică a lumii revelată de soare, dar dusă, ca la Eminescu, în starea de extaz.

via) — dintr'o neadaptare a insului în lume. Ci singurătatea eminesciană are loc în lumea prealabil extaziată. Conștiința melancolică — expresie a tragicului metafizic la Eminescu — implică totdeauna substanța poetică a lumii. Poetul este singur, adică: *ne-la-locul lui*, despărțit, sau părăsit, în lumea firească a extazului. Pe plan poetic, efectul trezirii omului (singur) în această stare transcendentă de a fi este extraordinar de tragic.

Strofa VIII-a: Conștiința poetului chemată să ermetizeze starea de extaz definește dogmatic starea creată de dor. De aici pasivitatea lui: miracolul extazului nu poate avea loc decât prin venirea iubitei. Așteptarea este, ca și dorul, infinită. O tristețe fără leac se așterne peste lume.

I. Barbu sau « ermetizarea elementelor ».

La Ion Barbu ermeticul provine din dublul act de despuiere a onticului și de ermetizare a lui în starea absolută de *Element*. De aceea lirismul barbilian, ascetic cerebral, pare a « usca » lumea și a o « steriliza » în esențialitate cu scopul de a-i da prestigiul de stare absolută în orice punct zenital al ei.

Să analizăm, de pildă, *Banchizele* (1).

Este vorba, hotărît, de niște lucruri din lume, de niște elemente constitutive ale ei, așa cum sunt: « Copacul », « Lava », « Arca », « Munții », « Luntrea », « Rîul », « Fulgii », etc. Într'un prim timp, Barbu le socotește ca niște stări firești a căror *facere* o povestește cosmic: « din aspra contopire a gerului polar » și a « pustietății lichide », din acțiunea frigului absolut și din lenea somnului oceanic (« stătător »), se nasc *banchizele*, « sinteze transparente ». Facerea elementului ca *Element* primordial— căci acesta este sensul « sintezei transparente » — se petrece, în alchimia lirismului barbilian, prin actul ascetic de despuiere a lui ca

(1) Precum în exemplul ales la Eminescu am luat una din poeziile comune (dar pline de « farmec ») — și nu *Luceafărul* sau *Mai am un singur dor* — tot așa, la Barbu, mă voi mărgini la una din poeziile comune (dar pline de « elemente ») — și nu *Riga Crypto și Lapona Enigel* sau *După melci*, care pun probleme de metafizică românească (și care figurează deci în *Letopisețul metafizic al Țărilor Române*).

lucru (obiect fenomenologic) și definirea stării lui firești ca Origină: asistăm la revelația *ieșirii* banchizei din « noianul cosmic ».

Apare, în strofa următoare, o geometrică descriere a Elementului. Nicidecum a banchizei, așa cum ea răsare în privirea navigatorului polar, ci a banchizei din *starea extatică* produsă prin facerea ei ca Element. Numai banchiza poetică este « stare » — sau « sinteză transparentă ». Deaceia banchiza facerii este revelația firescului ca Firesc.

Aici intervine timpul secund al actului poetic barbilian: *ermetizarea revelației*. Este clar că starea firească reținută ca Element genetic nu poate dăinui, în starea extatică a lirismului poetic, fără o închidere a ei sub forma unei « umpleri » a transparenței. Un « absolut » lăsat fără limite, fără noimă sau fără rost, este un absolut în destrămare: *trăirea extatică a lui se pierde pentru totdeauna, ca și cum n'ar fi fost*. Ci poetul folosește ermetizarea, închiderea și ținerea stării absolutului revelat pur și simplu (« sinteză transparentă ») printr'o metaforă sau simbol, printr'o idee sau semnificație, ce permit elementul într'o situație deapururi vie: este momentul suprem al *Genezei*.

Așa dar, dintr'un lucru de toate zilele (banchiza), Barbu procede, într'un fel de joc primar, la « Facerea » lui. El obține astfel, prin despuierea onticului, o stare extatică originară ce instaurează *Elementul*. Lirismul este rezultatul ducerii în exil a cotidianului — adică dincolo de starea lumească a lucrului și a în-ființării firescului ca Firesc sau Element (cosmic) originar. Pe urmă, într'un joc secund foarte conștient, poeticul se îndeplinește astfel: de la « Element » (cum e focul, apa, aerul sau pământul), prin actul genetic al ermetismului, la starea absolută de a fi ca *Loc aprioric*, *Deschidere* (Ocol, Dimineața, etc.) și *în-ființare de lume*. Banchiza Facerii și a Genezei din jocul secund al lirismului barbilian este « Fântână de ape noi », minereu incandescent de efluvii nemai zărite, într'un cuvânt: « Neprihănite zori ».

O astfel de înțelegere a liricei barbiliene, definite ca « matematică » — ba chiar și « nietzscheană » — este perfect acceptabilă pentru cel ce ține seama de etapele « facerii » și ale « genezei ». Voi reveni la Barbu în momentul când va fi vorba, la Sorescu (poet excepțional al « stării de urît »), de actul *des-facerii* lumii urmată de o nouă *Faptă fenomenologică*, subliniind diferența « jocurilor » dintre *geneza barbiliană* (dela firesc la Elementul luminător de lume) și *fapta soresceană* (de la lucru la Neființa

lui și de la Neființă la lucrul reînoit din lume). Nicăieri, într'adevăr, Sorescu nu va proceda ermetic (în sensul barbilian), deoarece lucrul dus în Neființă va trebui — din cauza stării nefirești a lui — să fie reconstituit (în timp ce Barbu rămâne în ontologia lucrului — printr'o majusculare a onticului în Firesc — ceea ce implică revelația stării absolute și *ermetizarea* ei). Pentru cel ce reconstruește lumea — pe plan poetic — numai Fapta fenomenologică are un sens. E cazul lui Sorescu.

Că ermeticul este o necesitate pentru acel ce vizează lumea în *facerea* ei, o dovedește producția populară din ghicitori și cimilituri. Blaga se înșeală atunci când consideră ermeticul ca un « joc de *tabu*-izare », adică un fel gratuit al misterului. Ermetismul, scrie Blaga în « Geneza metaforei și sensul culturii », cultivă o « tabuizare » a obiectului, adică o adevărată *ocolire* a lui, realizată printr'o metaforă născută din îngemănarea unor termeni de foarte depărtată analogie, din care pricină transferul de la unul asupra celuilalt se produce cu dificultate, iar proza devine obscură. Se ivește astfel un fel de mister artificial, sau, mai bine zis, un « surogat de mister ».

Deși descrie corect actul ermetic ca « ocolirea obiectului », Blaga este nedrept când conchide că nu avem deaface cu misterul adevărat și ermetizat. Într'adevăr, « a da ocol » lucrului înseamnă a-l despuia și a-l cunoaște în starea sa firească de « facere » originară. Dar ocolirea prin ermetizare nu înseamnă a face din lucrul pur și simplu (de toate zilele) un mister (1); ci de la *starea firească* a elementului extatic (adică: în starea sa *absolută* de ființare) — la misterul însuși al lumii. Banchiza ca sursă de « neprihănite zori » (adică de « Cerc de lumină », de « plai aprioric » oferit *generic* a tot ce se ivește fenomenologic), este hotărît Mister. Cum mister este copacul (din poezia cu același nume), hipnotizat de tării, Râul împietrit în curgere, sau Oul dogmatic dus în starea genetică de « nuntă », adică de permanent început de lume. Nu de dragul unui joc intelectual sau pur sintaxic (la P. Valéry, uneori, la epigoni totdeauna), ci din necesitatea păstrării misterului ca mister, din imperativul genetic al Stării de-a fi a lumei (și a lucrurilor ei), starea golașă și fără hotar desvăluită de poet este închisă, ca într'un cerc (propriul ei « Cerc de lumină »), de limbajul ermetic.

(1) Așa cum se întâmplă în surealism — chiar când se face apel la transferul oniric al lumii.

Altfel este lirica la Lucian Blaga. Importanța pe care o dă poetul luminii metaforei explică poetica exemplară a celui ce s'a instalat la Curțile Dorului pentru a slăvi pe Pan, zeul extatic al Cosmosului. Lirica lui Blaga provine dintr'un act permanent de transfigurare a lumii; metafora, cum o recunoaște poetul-filozof, « e chemată sau să compenseze insuficiențele expresiei directe (pentru un obiect) sau să reveleze laturi și semnificații ascunse, reale sau imaginare, ale unui obiect ».

Or, pe plan ontologic, metafora poartă pe cel ce este « firesc » până la Firea lui. In-staurarea extatică a firescului ca Fire este rezultatul stării de dor, adică a actului liric. Într'adevăr, numai dorul de perfecțiune, de frumusețe, de puritate, într'un cuvânt dorul dus la Curțile Dorului — acest conac de « locuire » al Absolutului — permite exilului starea de extaz a Firei.

Nu Element ca la Barbu, nici Substanță ca la Eminescu, ci Fire, adică Natură universală: *Pan*.

Când, după Blaga, « metafora revelă o latură de la sine ascunsă a obiectului dat », noi înțelegem mai degrabă că firescul lumii se totalizează prin mister. De aceea poezia blagiană este nevoit simbolică, deoarece transferul metaforic este o explicație transcendentală. Ceea ce înseamnă că trecerea de la firesc la Firea firescului se petrece în zona lirică a expresiei și a cifrului simbolic.

Nici-un poet român n'a fost atât de conștient de caracterul contemplativ al frumosului ca L. Blaga. Definindu-și poezia, el se recunoaște ca poet al ne-faptei, adică al stării de lene ce rotunzește misterul în orbul lui.

De aceea Blaga nu poate creia ca « fiu al faptei ». Lirismul pretutindeni este un joc peste fapte, adică în transcendență și în liniște:

« Prieten al adâncului,
tovarăș al liniștei
joc peste fapte ».

Rând pe rând, stările firești se absolutizează în Ființa largă a Naturii extaziate în miez de vară. Lumina este în starea ei cea mai plină de mister, fără umbră: soare la amiezi. Așa începe somnul zeului Pan, adică starea metafizică de amorțeală prin lene cosmică.

Ca și Eminescu, Blaga practică un lirism al extazului feeric. Dar extazul nu este nocturn, în miez de noapte lunară, ci diurn, împietrit sub somnul soarelui nemișcător: *Vară* universală.

« La orizont — departe — fulgere fără de glas
Zvâcnesc din când în când
Ca niște lungi picioare de păianjen — smulse
din trupul care le purta.
Dogoare.
Pământu-ntreg e numai lan de grâu
și cântec de lăcuste.
În soare spicele își ţin la sân grăunţele
ca niște prunci ce sug.
Iar timpul își întinde leneș clipele
și ațipește între flori de mac
La ureche-i ţârîie un greier. »

Nenumăratele firescuri și întâmplări ale Cosmosului — fulgere, lanuri de grâu, spice, flori de mac, greier — au devenit Fire. Dar starea ontologică nu-i posibilă decât prin extazul dorului, adică prin starea de lenevire a tot ce este. Blaga trascendă lumea servindu-se de dinamica lirică a metaforei. El se apropie de Eminescu, ca stare firească în extazul Ființei, cu toate că Firea lui este a luminii solar împietrită și nu de metal lunar. De Barbu, Blaga se apropie prin exilul firescului. Dar în timp ce Barbu pleacă dela starea firească spre a dobândi Elementul de unde procede lumina deslegătoare și înființătoare de lume, Blaga transcendă și absolutizează firescul în extazul Ființei. Astfel *Stalactita* exemplifică modul de creație lirică, adică de Exil și de Extaz.

Într'adevăr *exilul* se exprimă prin actul reducerii existenței proprii: asceza tăcerii (« tăcerea mi-este duhul »), asceza unei dorinţi de sine stătătoare: « ascet de piatră ». Încremenirea anunță deja starea firească în extaz. De aici se petrece transfigurarea lirică pe care metafora, ce este expresia ermetică, închide misterul stăruitor, îl adeverește ca Ființă. Stalactita devine Fire, toată Firea în curgerea ei statică: « lin, lin, lin — picuri de lumină și stropi de pace — cad necontenit din cer și împietresc, în mine. » Geneza frumosului la Blaga este totdeauna act de transfigurare a firescului cosmic în ontologia extatică a Ființei.

Starea de extaz pe care lirismul lui T. Arghezi o ermetizează consistă în restituirea fiecărui lucru a stării lui firești în lume. Exilul poetului este o insuficiență de ordine, de dreaptă așezare și de bunăstare. Extazul este dobândirea rînduelii și vecinătății elementelor lumii, altfel spus: gospodărirea lor. Lirismul arghezian este și el expresia dorului de Ființă. Dar cum nu este vorba de Substanță ca la Eminescu, de Fire ca la Blaga sau de Element ca la Barbu, ci de *Lume*, dorul este acela al ființării fiecărui firesc la locul lui în lume. Ființarea, ca orice act metafizic, este o revelație prin extaz a stării pur și simplu, adică a eticului. În consecință, Lumea ca Ființă la T. Arghezi se în-ființează și se sfințește, în același timp, într'un cuvânt se *sfiinţează*.

Treptele ce duc spre harul lumii gospodărite sunt, ca la orice mare liric român, ale luminii. De altfel este firesc să fie așa: nu este lumea opera luminii, începând chiar cu etimologia ei? (lume = *lumen*). Ci fundalul ei, locul de deschidere, adică de stăruință permanentă a lumii, este lumina: materie primă, cerc primordial, ordine prestabilită. Iată, de altfel, cum se exprimă principiul aprioric al lumii: « E pardosită lumea cu lumină ». Dar imediat ontologia lumii se adevereşte a fi așezare de ființă etică: « Ca o biserică de fum și de rășină. »

Expresia populară, anume că « omul sfințește locul », trebuie înțeleasă ca pur poetică. Ea consemnă procesul metafizic ce procede la creația lirică — adică la gospodărirea lumii: omul în stare de dor este totdeauna creator. Dorința este aceea de-a instaura lumea, de-a face ca ea să stăruiască în starea ei cea mai firească de Ființă în revelație. Sfințind locul, adică deschizătura etosului și a noimei, omul pardosește lumea cu lumină. La T. Arghezi, actul poetic de *sfiinţare* a lumii este și el joc:

Fetele, albinele
Au furat sulfinele
Ţărînă de soare
De pe flori ușoare
Pulberea de lună
De pe mătrăgună,
Scrumul de șofran
Nea de măghiran,
De pe isma — creață
Broboane de ceață
Lînă de tămîie
Și smirnă, moliie
Soiuri de lumină
Făcută făină.

Este clar că jocul poetic arghezian de pardosire a lumii cu lumină este acela de stare sființită. De aceea frumosul apare ca act de punere în ordine a creației (fetele — albinele), printr'un joc de sființare ce concretizează in-staurarea lumii. A instaura, pe românește « a sfinți locul », înseamnă a materializa ori a concretiza abstracțiunea sacerdotală a stării metafizice: soarele în lume este *țărînă*, lumina lunii este *pulbere*, tămâia și smirna, simplu miros și fum, capătă aici consistență de lînă sau de pastă molâie. E un act de facere lumească — cum am mai spus, de ființă-se-gospodărind pe locul sfînt al lumii. Până și lumina, pură ideie, se dă în fel și fel de soiuri de făină.

Căci lumina, oricât de rece, de fragilă, de nouă și de virginală ar fi, e în stare să « ducă omenirea'n poală ». Ea este ghiocul lumei pentru deslegarea unei ghicitori de cuvinte ce potrivesc sensuri și ursite. Lumina este jgheab și apă, doniță pusă pe prispa gospodăriei pentru omenirea lui Dumnezeu.

Minunat proces liric această Facere spre sființarea lumii în har. Asistăm la efortul pur extatic de revelare a misterului ca in-staurare a firescului în lume: fiecare cu socoteala și cu rostul lui, fiecăruia după omenia și rangul său. E un joc secund poetica lui Arghezi în măsura în care firescurile ivite prin jocul primar al poetului popular în ocolul lumii se gospodăresc în starea sființită de locul și de harul liric:

« Îmbrăcați în straie de iască
Sînt gata cartofii să nască... »

E și un aspect de sărbătoare, adică de celebrare a creației: de aici prezența neîntreruptă a actului de nuntire a firescului cu Lumea sa, ca dovadă a instaurării la locul sființit propriu. Dar pe când nunta la Eminescu este feerică, doarece lumea este extaziată în substanța ei unitară, iar la Barbu nunta este a misterului în pragul luminii elementare — de la Facere la Geneză —, la Arghezi nunta este împlinire:

« Cred că va-ncăpea
Într'un stup și-o stea
Care a venit
Și s'a rătăcit
Dintr'un roi de sus
Și care diseară
E miere și ceară. »

Rătăcirea stelei din roiul stelar în stupul lumii este de fapt instaurarea poetică a firescului (steaua) în cercul lumii (stupul) spre locul și rostul ei. Dar la Arghezi instaurarea este *sființare*: steaua trece dela starea firească (din universul galactic) la Ființa stăruitoare (în lumea omenească), sființind astfel locul. Încăpând în stup ca stare de extaz, elementul firesc se nuntește pentru un har al lumii: miere și ceară. Adică pentru gospodărirea lumii.

De fapt, a gospodări, prin nuntă harică, înseamnă a îmbelșuga lumea. Să ne reamintim de jocurile de copii ce privesc ivirea lumii ca lucruri firești, precum și colindele de iarnă ce menesc și ursesc lumea ca belșug. Arghezi se dovedește, în mod fericit, primul poet cult al extazului lumii desvăluite de jocul primar ce desăvârșește gospodărirea începută.

Este vorba de-a da fiecărui firesc locul, rostul și satul său. « Atâta cer pentru atâta sat » (ce se enunță în « *Un plop uscat* ») înseamnă hotărîrea lumii la hotarele ei: bolta rotunjită și mărginită la orizont este un jghiab de măsură corespunzător lumii pardosită în ghiocul luminii. Limitarea ține de condiția însăși a sființării lumii în așa fel încât nimeni să nu fie tentat să sară dincolo de umbra lui. Cu alte cuvinte, starea stăruitoare a lumii este finitudine. Dar sfârșenia este aici un act cu rost, la locul lui.

Fără îndoială că omul este deapururi închis în « odaia » lui, redus la ograda, țarina și uneltele cu care a sfințit locul. Dar noi suntem pe planul Lumei extatice, adică al lumii ce și-a găsit starea sființită. De aceea, nu numai lumea se îmbată cu fum de rășină, dar și « odaia a mucegai miroase, în fiecare noapte, a rai. »

De aici și belșugul lumii. E uimitor să constați că noțiunilor de bogăție și de sărăcie ce sunt categorii economice ale lumii profane, fără extaz, Arghezi le opune harul liric al belșugului, ce nu înseamnă nicidecum avere; ci prezența firescului ca Ființă în starea lui proprie, adică sființare. Căci în lumea lui Arghezi orice crîmpei de lume aflată sub zălogul istoriei poate fi extaziată în cupa harului divin.

De la acest belșug de pură dăruire ontologică — suntem pe planul frumosului genetic și nu al admirabilului — nu sunt exceptați nici cei cu dare de mână nici cei fără de stare. Tema rînduielii și a vecinătății, adică a rostului și a omeniei de care se bucură gospodăria lumii, implică dăruirea Absolutului. Dar cum suntem în cadrul Ființei (și nu al Firei, ca la Blaga, sau al Substanței, ca la Eminescu), absolutul extatic este

aici Dumnezeu. Precizez că Dumnezeul lui Arghezi nu-i nici Ființă mistică nici Principiu filozofic. De aceea este de neconceput să vedem în lirica lui Arghezi, în special în Psalmi, o temă religioasă sau o întrebare filozofică. Ci poetul blestemă sau « ontologizează » numai pe planul liric al extazului. Aceasta înseamnă: Absolutul ca Ființă trebuie negreșit să fie prezent în gospodăria lumii, vecin cu cele ce sunt la locul lor. El însuși, ca Absolut, nu poate fi decât locul sfințit al Lumii, devenită pentru circumstanță o uriașă biserică. Dar Dumnezeu în lume este sursă de belșug deoarece sărăcia lui la modul lumesc este de fapt bogăția de care dispune la nivelul ontologic:

« Doamne, așa de obicinuit ești, biet,
Să risipești făptura ta încet. »

Ființa se dă ca Ființă din ființă, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat: iată, în definitiv, secretul belșugului de care se bucură fiecare lucru firesc la rostul lui. Poetul ascultă această dăruire și ermetizează taina misterului de sființare a lumii:

« E o tăcere de-nceput de leat,
Tu nu-ți întorci privirile-napoi.
Căci Dumnezeu, pășind apropiat,
Îi vezi lăsată urma printre boi. »
Belșug

Lirismul arghezian ajunge astfel la apogeu: o ordine ontologică a ființei dăruite ce aduce pe fiecare la starea lui. Dar, cum am mai spus, starea de dor, ca stare de exil, provine din chipul dezordonat al Lumii ce nu este la locul ei. Extaziind lumea firească, Arghezi sfințește locul prin lumină și provoacă sființarea lumii. Șesul — adică locul de ursire și de menire — devine dintr'odată de mătasă; copacii, elemente firești, sunt împodobiți cu brocarte, adică extaziați. Iar satul, sub economia hotărîtoare a cerului, e o gospodărie de case ce, adunate « ca niște urcioare cu vin îngroșat în fundul lor de lut », se desfătează în « ținutul albastru al râului de soare », al luminei ce duce lumea în poala ei sfântă. E atâta ordine ontologică în imaginea arghezeană, atâta har îmbelșugat, încât totul a devenit *pace*: liniște și taină paradisiacă, stare de-apururi stăruitoare, pentru totdeauna firească sieși.

Analiza originei liricei românești, ca drum și metodă de la starea de exil la starea de extaz, este în același timp act de făurire a unui timp unic: este vorba de ziua lirică românească, de vremea și orariul nemaiîntâlnit pe care îl trăiește ființa românească pe planul metafizic al frumosului.

Într'adevăr, orice stare de a fi sau de a nu fi, ca stare absolută de stăruință, este fără timp și fără spațiu: *ethos* pur, neînceput și neîntrerupt de limitele și succesiunile vremii. Dar îndată ce intervine jocul stărilor afective, stări metafizice de dor sau de urît, starea stăruitoare este chemată să se reveleze ca stare de extaz. Pe deoparte, extazul este revelația misterului etic, așa cum este; pe de alta, ca scop ultim al lirismului poetic, extazul este exprimat de limbajul artistic.

Astfel el intră în sistemul cultural de valori. Dar problema ce se deschide Esteticei noastre nu este atât a *temelor* pe care le suscită misterul — teme ce sunt de felul lor culturale —, ci mai degrabă semnificația pe care o ia Absolutul extaziat, ca Imagine Frumoasă în actul ermetizării ei lirice. Se constată atunci că efortul liric pe care l-am descifrat la poetul popular, la Eminescu, la Barbu, la Blaga sau la Arghezi, este de fapt actul de creație a unei *Zile ermetice* prin care Misterul absolut al lumii devine rost și destin pur românesc. Lirismul inițiază astfel timpul originar în care *stăruie* din veacul veacurilor neamul românesc. Înțeleasă genetic, ca temă a înființării și-a întemeierii, lirica românească exprimă existența autentică a Românului în stările lui absolute, revelate prin dor sau prin urît, la modul estetic.

Se precizează aici și mai bine finalitatea creației lirice românești ca joc desvăluitor de stări firești și nefirești pe tema unui joc primar. Starea absolută, adusă la lumina zilei cosmice, va fi extaziată, ca imagine frumoasă, într'o lumină proprie ca:

— *Substanță feerică*, în « jocul unitar » al lui Eminescu,
— *Element în preziua zorilor*, în « jocul secund » al lui Barbu,
— *Ființă în faptul zilei*, în « jocul potrivit » al lui Arghezi,
— *Fire la amiaza somnului*, în « jocul transfigurat » al lui Blaga.

O adevărată operă a Luminii este timpul liric românesc. Și această zi zodiacală a neamului este neîntrerupt elogiată de un uriaș și rotund *Poem al Luminei* ce:

— răsare cu Luceafărul de seară eminescian în Noaptea extatică unde domină Regina conștiinței feerice;

— se nunteşte, pură și rece, în geneza Elementelor secrete ale lui Barbu;

— se bunăvestește în Dimineața sființită a harului arghezian;

— urcă'n tării, în miez de amiază, la extazul Somnului de vară al lui Blaga,

— până când, după chindii, în Marea Trecere, se asfințește la Apus...

... la Apus de soare unde, sub privirea Mioriței, răsare, din nou, Eminescu.

Constantin Amăriuței

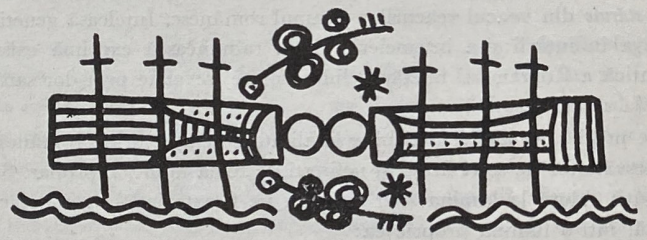

...fulg de omăt, punct de omăt,
să nu te uiți îndărăt!

Ștefan Stănescu

ORA RUGĂCIUNII

Ca o corolă'n soare, Doamne, mă deschid,
Tainele Tale să le'nțeleg și să le cuprind;
În inima-mi ce te adastă, să le adun
Și'n versul meu umil lumii să le spun.

Când oamenii Te răstignesc, cu gând ateu,
Adu-ți corabia în portul sufletului meu.
Ca să pot mărturisi cât ești de viu,
Scoală-mă pe mine, din al vieții mele sicriu.

În această oră a rugăciunii,
Destăinuește-mi, Doamne, secretele minunii,
Că mințile oamenilor, strâmte și necoapte
Nu pot pricepe cum trecuși prin ușile'ncuiate.

Nici nu pot înțelege, cu tot amarnicul chin,
Cum prefăcuși, c'o singură vorbă, apa în vin.
Ei cred că toate-s glume, că toate-s povești,
Când le spun c'ai săturat mulțimile cu cinci pâini și doi pești.

Vederea ce-ai dat-o orbilor, ei n'o pot vedea
Și'n învierea lui Lazăr, nu pot credea.
Ci, adunați în al urii cort,
Învață astăzi lumea că ești pentru veșnicie mort.

Ci eu, sărutându-ți rănile cuielor de pe mâini și picioare,
Mă deschid spre Tine, cum se deschide floarea spre soare.

Nicolae Novac

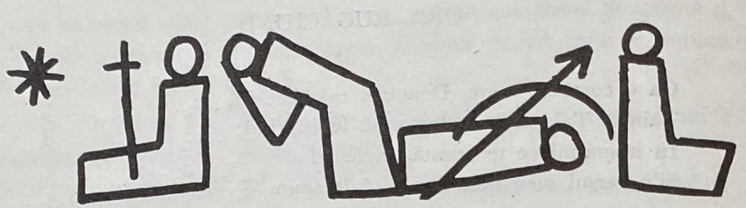

Doarme într'un gând!

George Uscătescu

CULORI

Din zori de'nceţoşări senine,
Pe-un drum de-albastru univers,
Crescând din unde de coline,
Porni cântarea unui vers.

Şi 'n triluri lungi şi nesfârşite,
Cerul a prins prelungi fiori
Iar roua 'n florile trezite
Răsfrânge sute de culori.

Şi 'n mări de fire de smaralde
Plutesc scântei de nea, şofran,
Safire sau rubine calde,
Ce le-aşteptam din an în an.

Şi 'ntr'un potop de aurire,
Culorile nasc umbre vii
Ce au pornit să se resfire,
Pe munţi, pe dealuri şi câmpii.

De peste tot curge culoare
Pe-un portativ de cânt doinit.
Doină din veac nemuritoare,
Şi-un gând mereu neîmplinit.

Ştefan Gheorghe Theodoru

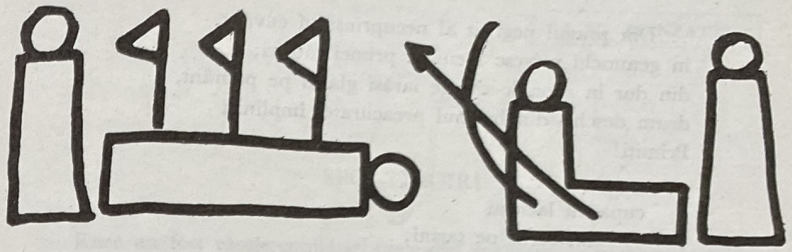

Tot alte fereşti deschizând...

Vintilă Horia

PAVEL ŞI SPIRU

În ceaţa zmeilor de fer apar, din nou, făclii
plutind pe pâlpâiri de aripi fără nituri;
chemări şi ecouri îşi dau bineţe'n simfonii,
gonind în gol smintite jazuri cu tertipuri.

Din apus
tibreanul,
pindeanul,
din soare-răsare
caută leacul
bolândului veac.

Paşii li-s grăbiţi de focul gloatelor golaşe,
pârjolind obloane zăvorîte cu idei;
înfruntând viţei de aur şi armuri trufaşe,
sfarmă prăvălind în hăuri ziduri reci de zei.

Spiru
păstorul,
zidarul
Pavel,
sosesc în zorii
timpului nou...

...Din pragul negrăit al necuprinsului cuvânt,
în genunchi privesc menirea primei făuriri;
din dor în zvon le-ajunge iarăși glasul pe pământ,
drum deschis din hramul preacuratei împliniri
Primiți!

cupa cu lacrimi
din cerul pe țarini;
temelie, lumină și țel
căminului nostru
pe plaiuri cerești...

Scărmănați de vreți și'n scama din noianul morții,
dărâmând chiar în altare vechii idoli din idei;
luați și răspândiți făclii din prispa dimineții,
croind și stăpânind orânduiri ca dumnezei.

Purtați suveica'n zbor prin doruri sumbre sau senine,
dar gătiți frumos ulciorul vostru pentru toți mesenii;
brodați-l mult, puțin, în vii culori sau umbre line,
dară dați-li-l în graiul nou din vechile vecernii.

De luați gustarea'n zori pe câmpul aburit de rouă,
sau puteți prânzi la umbra mândrilor cireși,
nu uitați că vă 'nfruptați din frâul rupt mereu în două,
darul cinei din livada primilor megieși.

Plămădiți întreg aluatul din copaia omeniei,
înviind în strana vieții lutul sterpelor mirişti;
rugă-i truda cu vecini pe plaiul nou al prieteniei,
muncă e și ruga'n denii, zbor spre viile privelişti...

Demostene Nacu

J. N. MANZATTI

SPOI-TINGIRI

Rare au fost casele copilăriei mele din București — vorbesc de prima decadă a secolului — când apa curgătoare se va fi aflat la îndemâna orișicui. O găseai la cișmea doar în curțile mai răsărite; la cei mai necăjiți o aflai la fântână sau puțuri. Dar și aceasta constituia un lux, dat fiind că spre periferie întâlneai apa doar la pompele comunale, instalate pe la colțuri de stradă. Iarna, pe o rază de câțiva zeci de metri, se forma o crustă de ghiață, pe care, lunecând, îți frângeai șalele. Cetățenii mai înstăriți cumpărau apa, cu cinci parale donicioara, dela «sacagiii» ce băteau străzile cu un butoi de lemn cu cep, acoperit de mușchi verzui, instalat pe un cărucior tras de vreo mârțoagă, strigându-și marfa cu un *alee-oop* prelung și monoton, ce se amesteca cu strigătul bragagiilor, cornarilor, zarzavagiilor, găzarilor, tăietorilor de lemne sau cărbunarilor.

Igiena butoiului lăsa de dorit, mai cu seamă în perioada de epidemii. Holera ce a bântuit în timpul campaniei din Bulgaria, în 1913, obligase chiar și pe cei mai nărăvași să fiarbă apa mai înainte de a o bea. Dar oamenii timpului, fataliști imperturbabili, lăsau în seama Domnului rezolvarea problemelor sanitare. Medicamentele erau puține la număr: pentru tot ce ținea de răceală, oftică sau aprindere de plămâni, înghițeai aspirină, antipirină sau piramidon. Pentru lingoare, încurcătură de mațe, dureri de ficat sau de burtă, doar picăturile doctorului Davilla te mai puteau mântui. În mintea cetățeanului de rând, vindecarea sau nevindecarea veneau dela Dumnezeu, atotputernicul medic și arbitru.

Îmi amintesc cum, odată, mergând de Paști la vie, la Valea Călugărească, în cătunul cocoțat în vârful Dealului-Mare, fui întâmpinat de Gheorghiță alu al' de Nea Gligore, paznicul viei, înconjurat de droaia de șapte copii.

— Dar ăl mai mic unde-i, măi Gheorghiță?

— S'a prăpădit, conașule. L-a luat Dumnezeu! Nici părintele

Ilie nu l-a putut scăpa. Se îmbolnăvise înainte de Crăciun și se topea văzând cu ochii. Ce nu i-am făcut ca să-l scăpăm! I-am dat să bea și ceai, dar tot degeaba. Așa a fost să fie!

Pentru bietul Gheorghiță, ceaiul fusese supremul medicament... Dar nu destul de miraculos ca să-l scutească pe « ăl mai mic » de a da ortul popii.

* * *

Până ce apărură vasele de gătit smălțuite, sarmalele și potroacele ori ciorba de perișoare se fierbeau în vase de aramă spoite. Un strat subțire de cositor acoperea interiorul, evitând oxidația sau cocleala. Nu numai tingirea, oala sau ulcica, dar chiar și cazanele mari pentru fiertul rufelor, bulionului sau magiunului de prune, trebuiau să fie cositorite odată pe an, spre a împiedica otrăvirea aramei coclite.

Pe vremuri nu exista ca astăzi bulion gata fabricat în cutii de conserve sau tuburi. Ar fi fost de altfel rușinos pentru o gospodină să cumpere bulion « de fabrică ». La fel se întâmpla cu magiunul de prune, marmelada, dulceața, șerbetul sau belteaua. Te uitai pieziș dacă cineva ți-ar fi oferit dulciuri de cofetărie.

— Ai văzut-o, soro, pe Mița că ne-a servit dulceață dela Ștefănescu-Grivița? Unde mai pui că se pretinde gospodină. De Bobotează ne-a servit tobă și cârnați cumpărați dela Pațac, în loc ca să-i facă în casă!

Facerea bulionului sau magiunului se transforma în adevărată sărbătoare națională. Ținea două, trei zile, fie cu tăiatul și alesul fructelor sau legumelor, fie cu punerea la fiert, până când începea « să scază » la justa densitate. Apoi răcitul, pusul în sticle sau borcane smolite, ca să nu răsufle, mai cerea alte două, trei zile. Pentru noi, copiii, facerea magiunului era un eveniment la fel de însemnat ca sărbătorile Paștilor sau Crăciunului. Zile în șir lingeam rămășițele de pe cazan, până când ni se făcea lehamite. Comentariile gospodinelor sau suratelor nu lipseau de pitoresc:

— Ți-am spus eu că lu'Andreiasca o să i se taie bulionu'. De zgârcită ce e, a cumpărat roșii mai ieftine dela ' oțu de Costică, în loc să le ia dela piață.

— Las' că nici majunu' lu' madam Neicu nu e mai breaz! S'a borșit fiindcă nu i-a pus destul zacăr. Îți face gura pungă când îl guști. Să-l mănânce sănătoși, cu tot neamul lor!

* * *

Singurii specialiști ai operației spoitului erau țiganii. Mergeau deobicei în doi sau mai mulți: bărbatul, nevasta și plozii. Ca toți negustorii ambulanți, își strigau profesiunea pe o melopee cu accente orientale: *spoooi-tingiri, hai la spooi-tingiri...* Gospodinele ieșeau la poartă sau la fereastră și se tocmeau, făcând târgul sau stricându-l, dacă nu cădeau la învoială.

Spoitoresele sau spoitorii, odată acordul încheiat, intrau în curte, sau, dacă nu exista curte, operau chiar pe marginea trotoarului spre admirația mahalagiilor, etalându-și sculele: un trepied de tuciu, câteva vreascuri de lemn cu care aprindeau focul și foalele de piele, cu care suflau ca să alimenteze flacăra. Se așeza vasul gata de spoit deasupra trepiedului și, odată bine înfierbântat, se stropea cu praf de țipirig, peste care se topea o bucată de cositor. Meșterul spoitor, cu un șomoiog de bumbac sau de vată, distribuia cositorul cu îndemânare, astfel ca să acopere întreaga suprafață interioară a vasului. În timp ce toată suflarea căsca gura la miraculoasa operație a spoitului, copiii țiganilor șterpeleau tot ce găseau prin curte: rufele de pe frânghie, frânghia de rufe, câte un pui de găină sau alte mărunțișuri, ascunzându-le sub zdrențe ori în săculețul ce purtau la spinare.

Acești « spoi-tingiri », spre deosebire de spoitoresele sau « chivuțele » care zugrăveau casa cu var (îi găseai în Piața Mică, pe locul unde mai târziu s'au construit Primăria de Galben și Studioul Teatrului Național), au constituit un element caracteristic al Bucureștilor de odinioară. Alimentau sketchurile revistelor și vodevilurile, sau cronica timpului. Au dispărut odată cu apariția uneltelor moderne de bucătărie. Cât despre vasele de aramă, au rămas doar elemente decorative, melancolice ornamente ale unor timpuri lipsite de multă igienă, dar și de multe preocupări.

* * *

În primăvara lui 1948 mă plimbam la Buenos Aires cu doctorul Ovidiu Alexandrescu pe imensa arteră comercială a capitalei argentine: Calle Corrientes. Cerșetori nu se prea văd pe acele meleaguri. Cei cari există sunt îmbrăcați decent, ca orice onorabil profesionist, justificându-și

meseria prin vânzarea unui fleac de nimic, care să reprezinte oarecum contravaloarea milei: un creion, șirete de ghete, o agendă. Cer mila fără a provoca repulsia milogului oriental, care își etalează rănile sau infirmitatea în plină stradă.

Din forfoteala trecătorilor se desprinse un stol de copii tuciurii (lucru natural pentru indigenii din Sudamerica), milogindu-se cu mâna întinsă:

— *Un pesos, Señor. Un pesito, por favor!*

Crezurăm că's pui de indios din pampa prăpădită de valul de lăcuste, ce devastase culturile de bumbac, veniți ca să cerșească în capitala federală. De pe celălalt trotoar, o femee, îmbrăcată cu o fustă lungă înflorată și un corsaj strâns pe trup, controla mișcările micilor cerșetori.

Enervați de insistența copiilor, care ni se agățau de haine, le-am dat peste mână, însoțind gestul și de obligatoria înjurătură valahă, ce te salvează din toate încurcăturile naționale sau internaționale.

— Dece mă'njuri, boerule? Ce ți-am făcut, mânca-te-aș, de mă'njuri?

Rămaserăm înmărmuriți de intervenția tuciuriului. Să înjuri pe românește un presupus indio la o palmă de Polul Sud și să te simți interpelat cu « boerule », nu e lucru de toată ziua.

Intrarăm în vorbă cu tuciuriul. Era pui de spoitori nomazi, plecați de prin părțile noastre între cele două războaie. Deși născut în Argentina, învățase românește după ureche, ascultând pe părinți vorbind în casă. Evident, o românească presărată cu « baftă », cu « ciordeală », « haleală » sau « mardeală », dar totuși românească. Locuiau cu întregul trib din Buenos Aires în cartierul Flores, în încăperi îngrijite, lipsite de mizeria țiganilor orientali.

Niciodată nu le-am îndrăgit neamul, chiar dacă se vor supăra U'Thant și Națiunile Unite. Cu excepția lăutarilor, florăreselor sau dansatorilor spanioli, profesioniști ce farmecă viața, majoritatea țiganilor sunt intratabili. Îi întâlnești implicați în mai toate cronicile judiciare.

Dar auzind pe dănciucul din Buenos Aires vorbind românește, am resimțit o duioșie, chiar un fel de orgoliu. În mijlocul imensei mulțimi pestrițe a celor șapte milioane de locuitori, mi s'a părut că limba noastră, circumscrisă de obicei la spațiul locuit de Români, căpătase un sens universal, alături de marile limbi ale pământului, ce le auzeai vorbite la fiece pas. Un pui de țigan difuza cu fonetica aproximativă a strămoșilor un idiom carpatin, dându-i valoare de circulație nelimitată. La sud de Buenos Aires începea pampa, apoi Patagonia, și Țara de Foc. Un alt sol de prin părțile românești, Popper, străbătuse cândva ținuturile polare ale Sudului, cu oaste proprie, bătând monedă proprie și botezând râuri și munți cu nume de scumpă rezonanță românească.

* * *

Am dăruit țigănușului cinci pesos în loc de unul singur. Îl chema Esteban, sau, pe românește, Ștefan.

— Ține, bă Fănică. Vezi să nu ți-i ciordească cineva!

— Săru' mâna, boerule!

Întorcându-ne spatele, își continuă meseria, agățându-se de primul trecător, cu aceeași frază insinuantă, cerșetoare:

— *Buenos dias, Señor. Un pesos por favor. Un solo pesito!*

J. N. Manzatti

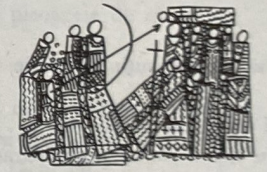

Cine mă știe nu mă batjocorește că sânt...

Miron Chiropol

UN DRAM DE DĂRUIRE

Nu-ți poți aduce-aminte căci n'ai trăit cu mine,
în noaptea încuiată în pivnița cu cântec
și unde lumina ce se juca cu tine
era doar din trecut.

Ca ploaia ce mă prinse'n ședерea năucită
la margine de case cu zâmbet de uitare
ce importanță are a fi sau a rămâne.

Ori în Paris din Londra, când vreai să dai și totuși
găsești doar întrebarea de ești sau hoț sau beat
și noaptea rece spune nimic din tot ce are.

ori Viena
dumerire
dacă tu cerci să rândui puțină bucurie
în tine
ori să cumperi un dram de dăruire
și banul pentru lucrul rămas necumpărat
la margine de masă

Nu-ți poți aduce-aminte că am umblat doar singur.

N. Petra

CALEA PIETRELOR

I

Poezie,
Eu te-am știut
— Tata te scrie.

Poezie,
Fetele-uitatele,
Umbrele-plecatele,
Urmele
Și pietrele
Le-au adunat apele.

Poezie,
Tata nu știa să scrie
Cu cerneală pe hârtie.

Poezie,
În somnul tău
Mi-am șters pleoapele de rău.

Poezie,
Mama, tata m'au scăldat în sânge
Ce-au arat și-au înflorat cu ac
În mine s'a făcut lac
Și'necată pasărea plânge.

Poezie,
Te scrie
Cine nu știe:
Maria — mama,
Dina — sora,

Maria — nora,
Radu — fiul;
La tata, calul cu frâul
Venea să-i mănânce grâul.

Ioan,
Marcela
Și trei fecioare
Poezie,
Te-au spălat doar pe picioare.

Poezie
Cu ploile
Șterg numele
Și oasele —
De pasările — adormite
Ai să-ți mai aduci aminte?

II

Până vei pleca
O, cartea mea,
La noi în oraș
Și'n toate orașele lumii
Vor fi morți toți cei de-o vârstă cu mine.

Apele,
Pietrele,
Iarba,
Pasările,
    Clopotele,
    Oasele,
    Morții
În mine moartea își schimbă

În toate orașele lumii
    Pietrele,
    Morții,
    Pasările,
    Vii.
    Bunii
Au dezgropat oasele
Și le-au dăruit casele.

În toate orașele lumii
Sângele
L-au băut nebunii.

Pietrele,
Ploile,
Vântul,
Orele,
Lutul —
Morții se mută.

Tu, cartea mea, du-te — și uită.

III

Pasăre de aur
Prinsă de balaur
Ciugulește'n grâu
Scaldă-te în râu
Culcă-te pe pietre
Zboară c'un erete
O pasăre tristă
Să mă bea de sete.

IV

Pietrele
— Copilele
Legănau păpușile.

Mamele
Umilele
Îngropau scutecele.

Stelele
Ursitele
Le-au aprins cămășile.

V

Căile — căi
Pietrele — pietre
Vetrele — vetre
Ioan bate'n porți —
Ioane, Ioane,
Morților — morți.

Mamele — mamă
Plânsete — plâng
Blesteme — blestemă.

Eu sunt Ioan
Ierburile — iarbă
De părinți întreabă.

VI

Cerul alb, de var.
A coborît iar —
Ceața s'o mângâi
Moale pe călcâi.

VII

Cavalerul din oglindă
Îl mănâncă o omidă
— Fetele-l atârnă'n tindă.

Cea mai mare
I-a luat scutul
Din spinare.

Mijlocia cu mâini uzi
L-a ascuns
Sub cărămizi.

Cea d'un an
L-a bătut
C'un buzdugan.

VIII

Pasările
Pietrele
Oasele
Mută casele.

Morții
Părinții
Adună sfinții.

Sângele
Ploile
Spală moartele.

Mama
Tata
Închină
Fundul la fântână.

IX

Visul de dimineață
La prânz ne descalță.

Când trecem spre înserat
Uităm tot ce-am îngropat.

Numai noaptea pasările
Aprind casele, oasele.

X

Oile din vadul stâng
Au lăsat berbecii'n crâng —
S'au împuns si nu mai sânt
— Poate rumegă pământ.

Oile din ceata doua
Ling țărâna și beau roua.
Bacii-adorm la denie
Lupii din vedenie.

XI

Poate era el — de care s'a vorbit câteodată —
Din locul pustiit n'a vrut să se întoarcă,
Se apleca'nainte mai orb — dar n'a strigat;
Rănit de două ori, din ce-și aduce aminte
A așternut pe câmp, sub coasă și'ntre el
În gol, întinde mâna ca să-și mai șteargă fruntea
Pe scoarță de copac, alt trup căzuse în altă carne
Unde părinții l-au lăsat să treacă
Cu spada ruptă, orbit de ziua care începe.
Nechiază cai murgi și își ascund copita
Pe șăi, ploi reci spăl trupuri
cu muguri verzi la tâmple
Târziu, sub bolta pe care timpul
împotrivit s'o umple.

Ioan I. Mirea

IIE

E par'că ar fi arat, cântând, ogoare,
Fecior, în primăvara cea dintâi.
Și cum ținea cormanul, din călcâi,
Din orice brazdă s'a iscat o floare..

Un clin pân'la amiază: o altiță.
Și șănătăul, un răzor mai lat,
Unde dorul beat de ceruri a uitat,
La mijloc, crucea'n sbor de porumbiță..

În jos, pe stani, isvoare guralive
De glume și de lacrimi în culori:
Ghici, cine-și toarce gându'n ghicitori?
Și cine-a scris tăcerea'n portative?...

Pe mâneci, soarele topit: sfială
Albastră, ca de bribănoc, pe strat.
Colina șerpuiește din veleat
Și clopoțelul sună'n vânt: vocală...

Când ai parcurs grădina, brizărăul
Învie chipul ce-a rămas nescris:
Vară chiotind în sânge, vis...
Se rânduiește'n sâni și'n zâmbet, hăul...

Un prag de zori. În liniștea de in,
E numai firul ei. Și stă, altița.
— Trimite-un roi de flori după bădița,
Și prinde'n ac luceferii ce vin...

ÎN NOAPTEA DE SÂNZIENE

Mai este mult, mai este pân'la stână ! . . .
Un codru bun de vreme, și-un oftat
De bătrânică, pe-un hotar de sat,
Torcându-și firu'n liniștea de lână. . .

Din creastă'n creastă, pașii tot mai grei,
Împart tăceri și stele cu moșneagul.
Și vântul bate cu parfum de tei,
A sărbătoare de-a mai mare dragul. . .

Se vrea acasă, Moșul. — Mai e mult?. . .
— Un clin de deal și iezărul cel mare.
Și desnădejdea-l frânge, codru smult,
Și-l răstignește'n semne de'ntrebare.

Când vom ajunge? Pasul i-s'apleacă
În obcina'nserării, sub pietriș.
Și inima-i ca piatra. Tot mai seacă,
Iar drumul tot mai strâmt și mai pieptiș. . .

Se frânge Moșul. Intră'n vis, oier.
Și din cădere, ochiul dă'n poiană.
În clipa asta, ridicată'n cer,
Învie stâna'n el, ca'ntr'o icoană. . .

Mă'ntrebi și tu: — Mai este pân'la stână?
— Doar cât colea. Un clipotit de geană.
De când mă'ntrebi povestea e bătrână,
Și Fătfrumos tânjește a Ileană. . .

Vasile Posteucă

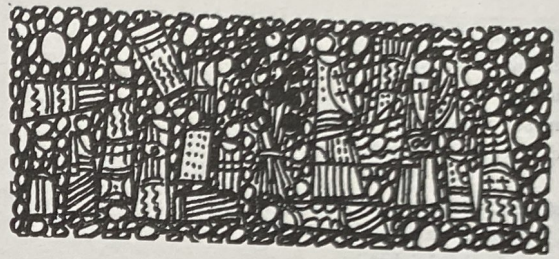

. . . unde e țara în care ne-am născut și toate amintirile care ne leagă de ea?

Iordan Chimet

ORA COPIILOR

În șirul alb și monoton de ore cotidiene
există o oră în care te poți înălța la cer, la Dumnezeu, cu-n avion de plumb,
în care poți înfrunta mările spațiului și timpului
cu o corabie de hîrtie fără pînze,
și-n care tu nu mai ești tu,
ci un rege, o stea sau un tren.
E ora cînd copiii se joacă.

E ora în care vezi lucruri ce nu se văd și auzi muzici necîntate,
ora în care orice păpușă de transformă într-un copil
și copilul într-un dumnezeu vrăjitor.
E ora în care copiii se joacă.

N-o vestesc orologii nevăzute,
nici răpăit asurzitor de tobe,
ci doar clopoței de-argint aninați de-o rază
și goarne de tinichea
cu sunet de joacă.

Toți am trăit această oră,
oră nedesemnată de nici-un ceas din lume,
oră fermecată,
oră ce nu se va mai repeta,
Ora în care copiii se joacă.

Astăzi nu mai auzim
clopoțeii de-argint aninați de-o rază
și nici goarnele de tinichea
cu sunet de joacă,
căci există o poartă sonoră, nevăzută,
și n-o poți deschide fără a cunoaște cuvîntul fermecat,
fără a rosti formula magică « Hai să ne jucăm! »
și pentru asta trebuie să fii copil...

Să încuiem lacătele simțurilor
și să ne cufundăm în noi
în adîncuri negîndite...

Acolo, poate, vom mai găsi
ora fermecată,
oră nedesemnată de niciun ceas din lume,

Ora în care copiii se joacă...

Tobi WECHSLER

Lui Theodor Cazaban

LA UN CONGRES AL SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE

Vineri, 22 *Septembrie* 1967

Roma într'un minunat sfârșit de Septembrie. Niciodată nu am trăit asfinţituri atât de melancolice ca în toamna aceasta romană, nici măcar în Parisul adolescenței mele. De când am coborît la aeroportul Leonardo da Vinci din avionul care mă aduce de la München, câmpia romană mă învălue, ma împresoară, compact.

Puțin mai târziu, pe Corso, sgomotul, febrilitatea Romei, după atmosfera molcomă, cu Gemütlichkeit, a capitalei bavareze.

Seara, la Domus Mariae, unde sunt găzduiți congresiștii, întâlnesc în semiobscuritatea unui culoar, la o masă, pe Mircea Eliade, Virgil Ierunca, Horia Stamatu. Stăm la « taifas » până târziu după miezul nopții. Ochelarii lui Eliade cu puternice dioptrii îmi par a fi aceiași pe care îi purta când l-am văzut pentru prima oară la o Săptămână a Cărții din România de altădată. Cred că era prin primăvara anului 1933 sau 1934. Elev de liceu, i-am cerut atunci, în foyerul Teatrului Național din București, un autograf pe romanul său « Lumina ce se stinge ». Apăruse de curând. Cine își mai aduce aminte de acest roman cu titlu din Kipling?

Sâmbătă, 23 *Septembrie*

Piazza Venezia, impunătoare, strălucind parcă mai albă sub un soare festiv. La Campidoglio, la Primăria Romei, în Sala della Protomoteca, inaugurarea congresului nostru. Fast, aşi putea spune roman, stil, discursuri. Şi în încheiere o prelegere a lui Aldo Ferrabino despre « In-

tuiția Eternului». Printr'o fereastră laterală, deschisă larg, la picioarele mele priveliștea Romei... eterne. Tema Congresului: «Storia e valori perenni».

Duminecă, 24 *Septembrie*

La Basilica Sfântului Petru și în catacombele Romei, slujbe religioase. Predici, Biserica tăcerii. Chiesa del Silenzio.

După amiază vizită la Tivoli cu toți congresiștii: Villa d'Este și Villa Adriana. Nostalgie. Nostalgii.

Luni, 25 *Septembrie*

Conferința lui Ștefan Teodorescu de la Stuttgart: «Neputința filozofiei (Ohnmacht der Philosophie)». Titlul îmi ajunge.

La secția de literatură și artă, Sanda Stolojan vorbește despre scrisorile inedite ale lui Duiliu Zamfirescu. Această nepoată a autorului «Vieții la Țară» și al lui «Tănase Scatiu» se exprimă într'o franceză admirabilă. Suntem toți captivați. În așa fel încât la urmă, pentru a împiedica orice discuție, Radu Enescu se scoală, implorând: «Ne rompez pas le charme, je vous en prie!»

După amiază pe Via Appia cu S. Mă cuprinde o nesfârșită tristețe. Îi repet recitând — de câte ori? — celebra frază a lui Chateaubriand: «J'ai vu aujourd'hui la fameuse voie appienne. Elle ressemble à ma vie, une allée de cyprès, bordée des tombeaux». Les Mémoires d'outre-tombe le citisem în nopțile de iarnă ale ocupației hitleriste la Paris. Câți ani au trecut de atunci? Câte visuri s'au spulberat și câți prieteni au dispărut! Unde mai ești, unde mai sunteți?

Marți, 26 *Septembrie*

Aseară la Galleria Nazionale d'Arte Moderna comemorarea lui Brâncuși, de la a cărui dispariție s'au împlinit zece ani. Conferințe savante. Profesorul Argan încearcă să deslușească sensul artei lui Brâncuși. Retrospectivă. Mostra documentaria. O sală plină până la refuz.

Închid ochii o clipă și revăd totul așa cum a fost. În anii imediat

de după războiu îl cunoscusem pe Brâncuși la Paris. Cine din cei ce l-au văzut nu își amintește de bătrânul cu ochii vii și maliționi, de locuința și atelierul lui atât de pitorești, în pasagiul Ronsin? Pe atunci citeam cărți multe și credeam c'am să devin un om mare. Adesea îl plictiseam pe Brâncuși cu întrebările mele, pe care le găsea nesăbuite. «Prietene oltean, prietene oltean, de ce vrei să găsești neapărat un Weltanschauung în sculptura mea? Eu nu știu ce vrei să spui cu filozofia dumitale» — îmi răspundea el. Și era mai multă mirare în ochii mici și sclipitori ai bătrânului față de misterele universului decât în neastâmpărul tinereții mele de atunci.

Dimineața, la Congres. Remarcabilă, conferința lui George Uscătescu: «Nemesis și libertate în cultura românească.» Directorul revistei «Destin» este inspirat, simt că trăiește orice cuvânt pe care-l rostește. Într'un carnet iau câteva note despre cultura română, cum o vede conferențiarul: «O cultură care naște și-și împlinește menirea într'un sens tragic. Isvorăște din tragic, parcurge tragice dimensiuni și-și înfruntă eforturile cu o permanentă adversitate a istoriei. Pentru alte culturi, pentru alte popoare, istoria a fost un aliat și un prieten. Pentru cultura noastră și pentru trecerea noastră prin lume, o succesiune neîntreruptă de potrivnicii. În acest spirit, cultura românească încearcă miracolul de a se regăsi în Nemesis și în libertate, pe un plan în care fericiri și nefericiri istorice nu-i pot opri eternul impuls creator».

Spre seară, singur la Columna lui Traian. Le pèlerinage aux sources. Întoarcerea unde au fost jurămintele. Acolo șezum și plânsem. Titluri. Titluri. Nici o evocare.

Miercuri, 27 *Septembrie*

În marginea Congresului, o «masă rotundă» despre Mircea Eliade, care a împlinit — cine ar fi crezut — 60 de ani? Acest savant de reputație internațională astăzi a rămas pentru mine acelaș accesibil Eliade pe care de ani de zile îl întâlnesc în exil între două trenuri, două avioane și două conferințe, plin de fervoare, de tinerețe, mereu curios, mereu avid de ceea ce este nou, de ceea ce este românesc.

În afară de el iau parte la discuția de azi dimineață George Uscătescu,

Ionel Jianu, Horia Stamatu, Virgil Ierunca. Eliade om de știință, istoric al religiilor, interpret original al miturilor. Eliade romancier. Evocăm împreună aceste două laturi ale personalității sărbătoritului. Încep prin a spune cât de actual rămâne Eliade și astăzi pentru tineretul din țară, care caută în opera lui răspuns la întrebările românești care îl chinuie. Amintesc cum cu câteva zile în urmă, la München, m'am pomenit într'o dimineață acasă cu un tânăr de 18 ani, un adolescent, proaspăt sosit de la București. După primele cuvinte m'a întrebat: « Ai ceva de Eliade, ceva ce nu am putut citi în țară? »

Când ajungem la capitolul Eliade romancier, comit imprudența sau greșeala de a spune că, spre părerea mea de rău, Eliade acordă parcă mai multă importanță romanelor și nuvelelor lui decât scrierilor științifice, tot așa cum — în mod invers — Goethe credea într'un fel prea exagerat în descoperirile lui științifice. Poate sunt încă sub impresia unei « Vieți a lui Goethe » de Friedenthal pe care o citisem de curând! În orice caz, remarca mea intervine după ce Stamatu explică ce a însemnat pen ru el « Isabel și Apele Diavolului » în România de acum 30 de ani, în noianul de romane « conformiste » de atunci, și după ce Ierunca vorbește cu admirație pertinentă despre « Șarpele » și « Nuntă în cer ».

Cum să mai repar acest faux-pas? Și dacă Eliade este într'adevăr supărat?

Mauvaise conscience. Sufăr. Consolări. Amintiri. « Aș vrea să mai privesc ochii lui Maitrey ».

Îl întâlnesc pe Eliade pe un culoar, puțin mai târziu. « Știi, cred că nu ai dreptate. Goethe este important prin contribuția lui în științe, de exemplu în mineralogie, în botanică (el a descoperit metamorfoza plantelor), în anatomie, în teoria culorilor. Nu trebuie să subestimezi acest aspect al geniului goethean ». Îi răspund: « da, foarte probabil, dar nu în aceasta constă importanța lui Goethe », ceea ce cu alte cuvinte înseamnă că Eliade este mare pentru noi nu ca romancier.

Îmi dau seama din nou cât de mult ține la romanele lui, la nuvele. Îmi face acum impresia că afirmația mea îl supără, îl contrariază puțin. Cum aș vrea să-i amintesc șocul pe care mi-l dăduseră odinioară, ca elev de liceu, fragmentele din « Romanul adolescentului miop » pe care le publicase în foiletonul « Cuvântului » la București. Știam aproape pe de rost capitolul « Papini, lumea și eu ». Romanul nu a apărut niciodată

în volum. Filele îngălbenite ale « Cuvântului » s'au pierdut probabil în mansarda copilăriei mele craiovene.

Seara, puțin înainte de cină, Eliade mă ia de mână, îmi spune: « Vino să cumpăr țigări la chioșcul din colț ». Îl urmez. Pe drum mă întreabă deodată: « Ce crezi despre situația politică din țară? Știi, tinerii de la Paris cu care am vorbit, Korne, Filitti, nu sunt prea optimiști ». Îi răspund că prefer să nu fac nici un pronostic. Eliade are aerul să spună: « să lăsăm literatura de o parte, nu este domeniul dumitale, și să vorbim de politică ». La ce bun să-i spun, și tocmai lui Eliade, că problema, că problemele omului care mă frământă pe mine nu sunt de ordin politic, social. Tac, o tăcere care ne stânjenește pe amândoi.

Joi, 28 *Septembrie*

Nu prea am chef să ascult astăzi conferințele de la Congres, una mai interesantă și mai pasionantă decât alta. Culture et Histoire. Le rôle de la poésie dans la renaissance roumaine. Letopisețul metafizic al țărilor române. Beitrag zu einer Phänotypologie der rumänischen Sprache. Marx fra Romeni e Russi. Le sort tragique du poète Urmuz. Urmuz și teatrul ionescian. Români, italieni, francezi, nemți se succed la catedră. Privesc distrat pe fereastră, în parcul lui Domus Mariae. Pini. Chiparoși. Soare. Soare. Pretutindeni. Azi dimineață, foarte devreme, m'am plimbat cu Ierunca, pe o aleie a parcului. Nu este prea optimist în ce privește evoluția literaturii în România. Îi spun că astăzi în România pot fi citiți Blaga, Barbu, Voiculescu. « Putem să ajungem cel mult la peisagiul spiritual al Jugoslaviei », îmi răspunde el deodată, curmându-mi optimismul, și îmi amintește de cazul Mihailov.

Plictiseala mea o întrerupe în ședința de dimineață o remarcă a lui Ștefan Teodorescu, care, răspunzând nu mai știu cărui conferențiar, exclamă: « Dacă Orfeu ar fi învins, lucrurile s'ar fi schimbat ». Dacă Orfeu ar fi învins...

Seara, în camera mea, privind aceste note, mă întreb cât spirit, câtă erudiție s'au risipit în aceste zile ale Congresului de la Domus Mariae. De ce în clipa aceasta nu pot dispera de ceea ce este românesc?

Vineri, 29 *Septembrie*

Ședința de azi dimineață a Congresului — o adevărată apoteoză a lui Eliade. Participanții îi aduc un binemeritat omagiu. Vorbesc profesorul Mircea Popescu, doct, erudit, despre Eliade și folclorul românesc; Ionel Jianu, care deapănă amintiri în legătură cu generația « trăirii »; și Virgil Ierunca, al cărui referat « Existență, formă și valoare în opera literară a lui Mircea Eliade » îmi pare a fi de primul ordin. Îl regăsesc pe Ierunca, după ani de despărțire, parcă mai matur, așa cum mi-a dovedit-o și articolul lui recent despre «Dan Botta, traducător al lui Villon», apărut în « Prodromos ». Conferința lui în limba franceză, despre Eliade romancier, putea fi ținută în fața oricărei Societăți savante din Occident. Sper că textul va fi publicat cândva. Dacă înțeleg bine, « căderea în timp » (la chute dans le temps) — aceasta este tema majoră a romanelor lui Eliade, după opinia lui Ierunca —, și documentarea lui cu referințe îndeosebi la Faulkner, este temeinică. Ierunca vorbește și de pretinsa lipsă de stil a lui Eliade, care, pare-se, a exclamat cândva: « Nu am reușit niciodată o metaforă ».

După conferință, Eliade îl îmbrățișează pe Ierunca, și, cum mă zărește alături, îi spune în mod ironic, destul de tare ca să aud și eu: « Păcat că nu poți să-l convingi și pe Cismărescu! » De ce să mă convingă? Cred că nu este de ajuns să ai o ideie și pe baza ei să încerci să înfiripezi un roman. Ierunca îmi spune mai târziu: « Depinde ce concepție ai despre roman, ce aștepți de la roman ». Îi răspund în mod indirect că, după părerea mea, personagiile lui Eliade nu trăiesc. Fără îndoială că în « Război și pace », ca să luăm un exemplu (si parva licet componere magnis), Tolstoi a încercat să ne arate că istoria nu o înfăptuiesc oamenii. Și totuși, personagiile lui sunt vii și de neuitat: prințul André, Pierre Beziukhov sau Natașa Rostov.

Cuvântul de închidere al ședinței îl rostește după aceea Mircea Eliade, sărbătoritul. Vorbește despre nenorocul istoriei la Români. « Nous n'avons pas de chance en histoire. Mais je reste quand même optimiste, car cette malchance nous a obligés de chercher des formes d'expression nouvelles, inconnues ailleurs. Chaque intellectuel roumain s'est efforcé de transmuer cette malchance en valeur ». Eliade evocă în acest context « Miorița », în care unii intelectuali comuniști au văzut astăzi în România un

pesimism excesiv, care trebuie combătut. Îl amintește pe Victor Eftimiu, care întreba, se pare, intrigat, despre păstorul care *știe* că trebuie să moară: « Mais pourquoi le pâtre de Miorița ne se défend pas? Pourquoi ne se défende-t-il pas? ». Bietul Eftimiu!

Sâmbătă, 30 *Septembrie*

Aventura mea romană se încheie. De aseară, congresiștii au început să se risipească în cele patru colțuri ale lumii. La aeroportul Leonardo da Vinci, un vânt ușor, venit brusc dinspre mare, gonește în dimineața aceasta nori alburii, care întunecă cerul Italiei. Ultima zi din Septembrie. Sortilegiul Romei ia sfârșit. Storia e valori perenni...

Mihai Cismărescu

Lui Marcello Camilucci

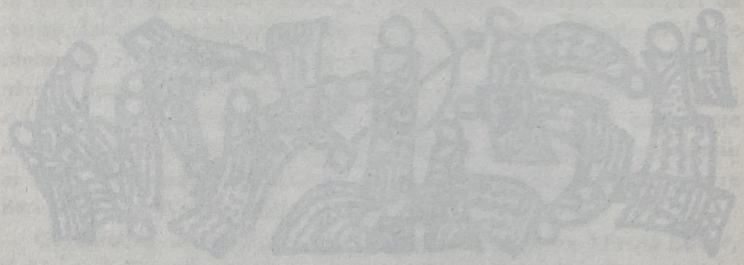

TRADUCERI

ALEXANDRU GREGORIAN

SFÂNTUL FRANCISC DELA ASSISI: *Cântecul Soarelui* (*)

Doamne Dumnezeule Mare, atotputernic și bun.
a ta este lauda, închinarea, mărirea
și toată binecuvântarea.
Ție, Doamne, unul, toate se cuvin;
ci numele tău împărătesc
limbă de om a-l rosti vrednică nu e.
Dimpreună cu pretutindeneasca ta făptură
fii, dar, tu, Cel din Tării, lăudat deapururi.
Lăudat fii mai întâi pentru Măritul frate soare,
carele din neguri desfoae lumina.
Fratele soare e frumos și fața lui strălucitoare,
icoană, veșnicia ta o mărturisește, Dumnezeule Mare.
Fii lăudat, Doamne, pentru sora luna, pentru stele,
pentru cereasca lor licărire,
pentru limpezimea de cleștare din ele
Și iar fii, Doamne, mult lăudat
pentru fratele vânt,
pentru aer și pentru nori,

(*) Incipiunt laudes creaturarum
que fecit Beatus Franciscus ad laudem et honorem Dei
cum esset infirmus ad Sanctum Damianum.

pentru seninuri, pentru anotimpurile
în carele crugul lumii roteşti.
Pentru prea buna, umila, curata sora apă
încă fii, Dumnezeule, lăudat.
Lăudat să fii şi pentru jucăuşul, uriaşul foarte
fratele foc: cu văpaia lui tu luminezi, Doamne,
străfundurile adânci şi mările noapte de noapte.
Doamne, fii lăudat pentru taica pământu':
el ne ţine'n spinare,
el dă lumii dămâncare,
el rodeşte pomii,
el nutreşte florile, iarba, colorile.
Bunule Dumnezeu, lăudat să fii acum şi'ntotdeauna
pentru cei blânzi şi'ndurători,
pentru oropsiţi,
pentru cei ce întru sfânt numele tău pătimesc.
Fericiţi, Doamne, făcătorii de pace
că aceia de tine bine-fi-vor-cuvântaţi.
Doamne Dumnezeule, fii lăudat
pentru sora noastră moarte de-aici, de jos.
Vai de cine'n vipia păcatului apune
şi ferice, Doamne, de cel ce de sfânt harul tău are parte,
că pe acela nu-l mai poate atinge
cea de a doua a lui pământească moarte.

Lăudaţi şi binecuvântaţi, dar, toţi pe Domnul,
închinaţi-vă lui,
umiliţi-vă şi'nrobiţi-vă lui.
Lăudaţi şi binecuvântaţi, dar, toţi pe Domnul.

Înmormântarea lui Baldur (din « EDDA »).

Zece şi'ncă una
Zeiţe la număr
Pe Baldur aduc,
Pe caic mi-l pun,
Spre mare-l grăbesc
Pe valuri spumoase,
Valuri furtunoase
În adânc de-adâncuri.

Rug că-mi înălţa
Zeiţele toate
La catarg înalt
Nalt, îndepărtat
Şi-aur din belşug
Şi odoare multe
I-au pus lui Baldur
Feciorul lui Bur.

Pe braţele lui
Odin mi-l purta,
Pe rug l-aşeza
Pe feciorul mort.
La cap îi punea
Steag ce fâlfâia
Mândru gălbior
În zări lucitor.

Rugul mi-l atinse
Wingthor cu ciocanul,
Să fie năpraznic
Să se nalţe'n nori.
Focul mi-l aprinse
Zeiţele toate,
Limbi de foc se urcă,
Către cer se-aburcă.

Când se mistuia
Baldur soţior,
Inima-şi frângea
Mândra-i soţioară
Nanna cea iubită
Şi nefericită.
Lângă rug se pleacă
Şi rămâne moartă.

Feciorii lui Bur
Mânară'n adânc
În hău de ocean
Pe val mohorît,
Furtuna-l izbea
Caicul plutea
De foc volburat
Pe valuri mânat.

R. E. Stoddard: *Păsări*

Păsări îmi cântă sub fereastră
Melodia cea mai dragă,
Le'ntind laţul ziua'ntreagă,
Dar nu le prind niciodată.
Plin mi-e creerul de gânduri,
Şi le-aud cântând mereu:
Dar nici unul aripa nu-şi bate
'N colivia cântecului meu.

Stephen Crane: *Inima*

În pustiu
Am văzut un om gol cu înfăţişare de bestie
Care ghemuit la pământ
Îşi ţinea inima'n palme
Şi mânca din ea.
Am zis: « E bună, prietene? »
« E amară — amară », răspunse el;
« Dar îmi place
Fiindcă-i amară
Şi fiindcă-i inima mea »

NEGRU PE ALB

Cronici, idei, fapte

REALISMUL UMAN AL LUI LECA MORARIU

La 15 Decembrie 1963, în apăsătoare tăcere, a închis verzii săi ochi, la Râmnicul-Vâlcii, cel mai blând şi complet din cărturarii ultimei generaţii patriarhale a Moldovei din prima jumătate a secolului al XX-lea. Ţi-a îngheţat mâna pe condei, neştiind la care poartă să baţi şi la care înger să apelezi, spre-a avea necesarele informaţii... Sântem doar în epoca progresului social...

Erau trei fraţi şi două surori fiii preotului bucovinean Constantin Morariu şi ai Elenei Popescu. Părintele, originar din Mitocul Dragomirnei lui Anastasie Crimca — nepot al mitropolitului Silvestru Morariu, coleg al compozitorului Ciprian Porumbescu şi al arhimandritului de mai târziu al Suceviţei, Orestie Popescu; al scriitorului George Tofan, — a înfruntat, împreună cu aceştia, încă student, închisoarea austriacă, pela 1877, pentru spontanele sale manifestări de conştiinţă şi de sentimente româneşti. Cărturar fără arginţi, preotul cultiva tradiţiile şi istoria, traducea marii poeţi germani (*Versuri de Schiller şi Goethe*, Suceava, 1916) şi el însuşi compunea stihuri religioase şi patriotice (1), desfăşurând o intensă activitate de şapte ani în rustica parohie din Toporăuţii lui Miron Barnovschi-Vodă şi de zece ani în cea urbană din Cernăuţi, cu redactarea gazetei săteşti *Deşteptarea* şi cercetări în arhiva consistoriului mitropolitan, luând un amplu avânt în idilicii Pătrăuţi ai Sucevii, unde a păstorit timp de treizeci şi trei de ani, cu adânci preocupări religioase difuzate de al său *Institut biblic*, cu conducerea unei alese biblioteci şi a băncii săteşti. Om fără prihană şi învăţător al mulţimii, a purtat prin oraşe şi sate, dela Suceava la Siret şi din Rădăuţi la Putna şi Vatra Dornei, crezul de întregire a patriei. În timpul primului război mondial a trebuit să pribegească până şi'n Rusia, împreună cu soţia şi fiica Elvira, îndurând lipsuri şi toanele revoluţiei bolşevice. Autobiografia, rămasă în manuscris, *Cursul vieţii mele*, oferea o palpitantă imagine a istoriei bucovinene dintre 1875 şi 1925. Nobila figură de patriarh a acestui păstor de inimi fu plastic evocată de Nicolae Iorga (2): « Aproape de Suceava, în Pătrăuţii lui aşa de bine gospodăriţi, în casa cu feciori învăţaţi şi plini de inteligenţă — o, ce mai era să scrie despre mine unul dintre dânşii, profesorul Alexandru, la schimbarea vremurilor şi mai ales a inimilor! —, cu fata aşa de frumoasă, care era să mântuie într'o înspăimântătoare tragedie, ochii limpezi, umezi de duioşie ai părintelui Morariu, vechi şi preţuit scriitor, se ridicau ca ai unui sfânt în

(1) C. Morariu, *Versuri*, Cernăuţi, 1924; *Versuri*, antologie pentru comemorarea a 10 ani dela moartea autorului, Bibl. « Făt-frumos » nr. 7, ivi, 1937. Cfr. P. Iroaie, *Poezia lui Constantin Morariu*, în « Junimea literară », 1937. Bibliografie în *Floarea Soarelui*, 1927; în *Făt-frumos*, 1933, p. 94 şi 1941, p. 106.

(2) N. Iorga, *O viaţă de om*, II, Bucureşti, 1934, p. 171.

ceasul revelațiilor către ceia ce cu voia lui Dumnezeu trebuia să se întâmple, și în foarte scurtă vreme».

Acel Alexandru, asupra căruia insistă Iorga, este Leca, hipocoristic al diminutivului Alecu, beniaminul familiei, născut la Cernăuți în 25 Iulie 1888. El, de copil încă, și-a îndreptat atenția înspre folclor. Două doine culese de dânsul apărură în prețioasa colecție *Cântece de țară* (Acad. Rom., 1913, pp. 243-244 și 263) a lui Tudor Pamfile. În 1915 publică la Suceava propria colecție de basme populare bucovinene *Dela noi*, una din cele mai artistice opere nu numai de folclor, ci de aleasă literatură, care solicită imediat aprecierile lui Iorga (3): «Culegerea cea mai bună e aceea care merge drept la izvor. Și acest izvor trebuie căutat în locurile unde viața populară a fost mai puțin schimbată și viciată». «Dar fără scriitor nu se poate culege povestea. E o întreagă operă, așa de gingașă, de armonizare și de proporție, de purificare și restabilire, pe care numai el e în stare a o face. Și în valoarea poveștii se vede și valoarea talentului său. Atunci — și așa este — d. Alexandru Morariu e un scriitor de deosebit talent, care în acest domeniu poate sta alături de cei mai buni. E atâta coloare și mișcare în această cărticică, e atâta nuanță și atâta capriciu popular, atâta haz ascuns în lumina ochilor șireți cari se văd printre rânduri, atâta adevăr în dialog, încât această sută de pagini poate fi așezată mai sus decât multe volume de literatură care au ieșit in public cu vuiet și zarvă». Premiată de Academia Română în 1920, cu raportul lui Sextil Pușcariu, *Dela noi* avu în 1942, la Casa Școalelor, a 6-a ediție. Și totuși opera nu e destul de cunoscută, iar superficiala critică oficială, considerând folclorul drept producție puerilă ori băbească, și-a rezervat luxul de-a o ignora și de-a rămânea ignorantă. Ci bogăția de gingașă adâncă omenie și de nuanțată fină expresivitate, promovată de un complex etos, oferă acestei opere o relevantă valoare literară. Fără a trăda autenticitatea folclorică, culegătorul, notând o repetată serie de lecțiuni spuse de același narator, a înlăturat cu bun simț materia prozaică, reținând și accentuând imaginile palpitante de viață și de pitoresc și, ridicându-le la nivel literar, după exemplul lui Creangă — fără a-și permite vreo personală intervenție, cum a făcut acela, aplicând propriul timbru pe compoziție și limbă — a păstrat turnura lor genuin regională, purificându-le însă de acel regionalism fonetic și de aspectele inexpresive ce le-ar fi obstaculat universala înțelegere.

Sora Victoria alimenta același religios cult pentru folclor (4). Fratele mai mare, Victor, un enciclopedic, de un exagerat simț auto-critic, se distingea în acea interpretare literară, cu miez și cu ales comentariu, sondând inovațiile din *cântarea pătimirii noastre* a lui Goga ori din trilogia lui Delavrancea. Pe fratele mijlociu, Aurel, îl interesau problemele politice și economice.

Zdrobitoare, neașteptate evenimente frământară însă adânc aceste suflete liniștite. Leca participă la război pe frontul austriac, căzând prizonier, cu întreaga sa trupă, în puterea haiducului comitagiu sârb Bosco Giuricianin, despre personalitatea căruia a păstrat fabuloase amintiri. În Vinerea Mare din 1919, chinuitul drumeț apăru în pragul casei paterne ca un înviat din morți.

(3) N. Iorga, în *Drum drept*, X, 1915, nr. 26.

(4) Victoria Morariu, *O fost odată*, Suceava, 1933; publicație postumă.

Între 1922 și 1940, Leca fu profesor de literatură română modernă și folclor la Universitatea din Cernăuți; Victor, profesor de materii literare și filosofie, de limba germană și română, la Liceul «Ștefan cel Mare» din Suceava, în 1927 ocupă prin concurs catedra de limba germană dela Universitatea cernăuțiană. Deși de variată materie, scrierile sale se impun prin serioasa lor contribuție: *Călăuza istorică a orașului Suceava* (1921), *Istoria războiului pentru întregirea României de Const. Chirițescu* (1924), *Novalis, teoreticean al romantismului* (1924), *Amintiri despre Ion Grămadă* (1926), *Sintaxa propoziținii în Psaltirea Șcheiană* (1927), *Începuturile nuvelei germane: Premisele istorice, teoria, Goethe, Tiek* (1928), *Foaia Soțietății pentru literatura și cultura română în Bucovina* (1932), *«Povestea vulpii» de Anton Naum* și *«Reinecke Fuchs» de Goethe* (1932), *Pedagogul Jean Paul* (1933), *Agata Bârsescu și Bucovina* (1936), *Pedagogia lui Herder* (1936), *Problema nuvelei în literatura germană* (1937), *Vasile Bumbac* (1940), *Prima traducere germană a «Luceafărului»* (1940). Aurel se dedică organizării meseriașilor din Bucovina, participând ca deputat liberal la conducerea țării.

La prima invazie rusească din 1940 în Bucovina și Basarabia, Leca rămase la Cernăuți, sub Ruși, de unde fugi, împreună cu soția, frumoasa și energica doamnă Țachi, oficial Octavia Lupu-Morariu (5), fiica senatorului liberal Teofil Lupu, celebru chirurg din Suceava. După un an de activitate la Universitatea din București, Bucovina și Basarabia fiind reintegrate prin acțiunea mareșalului Ion Antonescu, el se întoarse în Cernăuții natalității sale, funcționând la Facultatea de Litere dela Universitatea din Iași și apoi la catedra de Istoria literaturii române dela Facultatea de Teologie din Cernăuți, încadrată în același ateneu, celelalte facultăți cernăuțene, și deci întreaga universitate locală, fiind desființate din sugestia unui politician, Gheorghe Alexeanu. În 1944, la noua iremediabilă invazie a bolșevicilor, se refugie la Râmnicu-Vâlcii. Fără pensie, apoi pensionat de ochii lumii, împiedicat în orice activitate publică și publicistică, complet izolat, ajunse să vadă stingându-i-se aproape întreaga familie: din doi nepoți, ca doi brazi, fiii Victoriei și ai bizantinologului Vasile Grecu, ambii proaspeți ingineri, unul căzu pe frontul din Rusia (1941); Victor mort prin 1945; Aurel vreun an mai târziu. Ne lipsesc informațiile privitoare la sora Elvira, soția profesorului Ilie Torouțiu, înțelegătoare secundantă a acestui critic și redactor al voluminoasei colecții de *Studii și documente literare* (1931 seg.), interpretă și ea a mișcării culturale.

Leca mai fu președinte al Societății muzicale «Armonia», director al Teatrului Național din Cernăuți (1933-1936), secretar al revistei «Junimea literară» (dintre anii 1920-1926), fondator și director al revistelor *Făt-frumos* (1926-1944), *Buletinul «Mihai Eminescu»* (1930-1943), *Fond și formă* (1938). Între principalele sale studii contează cele despre Eminescu (*Frățiinii Eminescu*, 1923; *Eminescu, note pentru o monografie*, 1932; *Eminescene*, 1937; *Cărturăria lui Ilie Eminovici*, 1938: *Eminescu și Veronica Micle*, 1939; *Eminescu*, 1940; *Veronica Micle*, 1942), despre Creangă (*Institutorul Creangă*, 1925; *De-ale lui Creangă*, 1926; *Pe marginea cărților*, IV, 1932; *Creangă*, 1940), despre *Morfologia verbului predicativ român* (1924, 1926, 1928), despre Istroromâni (*Istroromânii*, 1927; *Lu frați noștri*, 1928; *Noterelle istro-rumene*, Roma, 1928; *De-ale Cirebirilor*, 1929, 1932, 1933, 1934). Bogate sânt cercetările de critică și istorie literară, unele mai mărunte, altele mai extinse: *Pe marginea cărților*,

(5) Cfr. Octavia Lupu-Morariu, *Frunză verde dor și floare*, Râmnicu-Vâlcii, 1944.

I-IV, 1928, 1929, 1932; *T. Robeanu*, 1936; *Maiorescu şi neologismul*, 1937; *Bucovineanul N. Gane*, 1938; *Iraclie Porumbescu*, 1938; *Precizări*, 1938; *Bucovinia lui Iacob Negruzzi*, 1939; *Studii*, 1939; *Multe şi mărunte*, 1940; *Miron Costin*, 1942. Stilist nutrit de energie creativă, el opuse artificioasei limbi de « hârtie » a scriitorilor de cabinet vivacitatea limbii populare: *Graiul viu - corectiv stilistic* (Focşani, 1940). Pe acest motiv, ridicându-se contra structurilor de model străin ori inestetice ori scornite de anemici cărturari, cât şi contra romanticilor susţinători ai purismului lingvistic ori ai şerbirii unei discipline faţă de alta, duse victorioase polemici: *De vorbă cu stilistul I. Gorun* (Cernăuţi, 1926), *Folclor aservit filologiei* (Siret, 1926), *Maiorescu şi neologismul* (Cernăuţi, 1937). Cercetător de vechi manuscrise (*Un nou manuscris vechi*: *Isopia Voroneţiană*, 1922; *Codicele Pătrăuţian şi asasinarea lui Grigore Ghica*, Botoşani, 1923; *Războiul Troadei, după Codicele Const. Popovici*, 1796, Cernăuţi, 1923; *Isopia Braşoveană din* 1784, ivi, 1924; *Decameronele strămoşilor noştri*, Bucureşti, 1927), el consideră limba arhaică izvor şi model de expresie actuală. Dând cuvenită atenţie manifestărilor şi aspectelor regionale (*Ce-a fost odată, din trecutul Bucovinei*, Cernăuţi, 1922; *Un cântăret al Sucevii*: *T. Robeanu*, 1926; *La semicentenarul C. Porumbescu*, Suceava, 1933; *Muzeul Porumbescu*, Bucureşti, 1934; *Ţara scaunelor de domnie*, în « Revista fundaţiilor regale », VIII, 1941, nr. 8-9: Omagiu mareşalului I. Antonescu, şi în « Făt-frumoss », 1941), accentuiază substanţiala tăcută contribuţie provincială la cultura şi literatura naţională. În ceea ce priveşte folclorul, culegerile bucovinene şi istroromâne, cât şi studiile (*Pentru cântecul popular, precizări*, Cernăuţi, 1933) îndeplinesc una din cele mai viabile exigenţe filologice.

Dar cine-şi închipuie că personalitatea lui Leca Morariu se epuizează cu cea de filolog şi folclorist, de interpret al tradiţiilor, dă piept cu criticul şi stilistul şi mai încolo descopere artistul şi omul de viaţă şi de omenie care neagă critica şi se opune filologiei. Aceasta-i marea contradicţie şi disparata afirmaţie a personalităţii complexe din omul blând, gospodăros, din sportivul şi turistul Morariu. De fapt, el nega critica de salon, umflată în cuvinte, convenţională, plagiatoare, falsificatoare şi plină de erori; ură şi filologia care ignoră documentarea autentică şi viile forme ale obiectului său. Pe de-o parte combătea « patologica manie de a deforma, de a-şi stârvi subiectul » (6), practicată de Gheorghe Călinescu; pe de alta considera « istroromână de laborator » textele transcrise de Sextil Puşcariu, nu direct în Istria, ci la Viena, sub dictarea medicului Belulovici (7). Respingând « pedanta bucherească a gramaticei moarte » (8), gramatică nu numai a limbii, ci a tuturor investigaţiilor, el recomanda « viteaza trudă a cercetării cu orice preţ » (9). Luptă cu un eroism *sui generis* contra tuturor şi mai ales împotriva incontestatelor somităţi. Constată, spre exemplu, că Lucian Blaga, în *Spaţiul mioritic* (1936), aducea o *filofastrie* « de romantice vagabondări în vid », întrebuinţând o limbă uneori destul de agramată şi improprie (10), ceea ce demonstrase şi Gheorghe Bogdan-Duică, mulţi ani mai înainte, referindu-se la alte opere ale lui Blaga; mai arăta că Dimitrie Caracostea cultiva o « atitudine grozăvistă » (11), că Iorgu Iordan era obsedat de germanisme (12) şi ignora prozodia limbii române, despre care scria fără pricepere (13). Lâncezeala filologică şi clocirea literară le combătea cu chemarea la o activă întoarcere în sânul înviorător al dinamicei naturi.

(6) *Făt-frumos*, XVII, 1942, p. 57.
(7) L. Morariu, *Drumuri cirebire*, Bucureşti, 1941, p. 10, nota 6.
(8) L. Morariu, *Drumuri moldovene*, Cernăuţi, 1925, p. 85.
(9) Idem, *Drumuri cirebire*, p. 18.
(10) *Fond şi formă*, 1938, p. 7 seg.

Imediat după primul război mondial, fu unul din înflăcăraţii promotori ai cercetăşiei, luând parte la mitinguri internaţionale. Nu rareori, după vreuna din desele şi frumoasele sale conferinţe, întâmplându-se la îndemână vreun violoncel, Leca Morariu surprindea publicul care încă nu-l cunoştea îndeajuns cu execuţia unei arii clasice ori populare. Excursionist metodic, a fixat pe lastre fotografice aspecte unice ale naturii şi civilizaţiei. În larga grădină din strada Munteniei n. 14, unde-şi construise casa sub proprie supraveghere şi plan, avea orele sale de cultivare a pomilor şi a florilor. Doamna Ţachi trecea cu admirabilă naturaleţe dela pian la florile depe straturi. Profesorul umbla la pescuit şi la vânătoare, practica bicicleta şi patinajul şi nu se sfia să se bată cu zăpadă cu tinerii. Era o viaţă completă cea a Morărenilor, cultivând prietenii ca cele cu Vasile Bogrea, Nicolae Drăganu, Gheorghe Bogdan-Duică, Grigore Nandriş, Alecu Procopovici, Alexandru Ieşan, Ion Nistor, Romul Cândea, Emanoil Bucuţa, Axente Baciu, Alexandru Lupeanu-Melin, Gheorghe Kirileanu, Tiberiu Crudu, Artur Gorovei, Alexandru Vasiliu din Tătăruşi, Bruno Manzone, Edgardo Giorgi-Alberti, Francesco Politi, Giovanni Alessio, Ion Diaconu. Deşi răpiţi de lucru, casa lor era uneori plină de oaspeţi. Publicul cernăuţian şi sucevean i-a aplaudat adesea în acele cvartete muzicale date pe scenele teatrelor locale şi'n salele de concert. Victor cânta la violină, Leca la violoncel, Aurel din flaut, doamna Ţachi la pian, executând cu pasiune şi nuanţe repertoriul unui întreg concert de piese clasice. Leca chiar publică, în proprie transcriere pentru violoncel şi pian, *Dorul* de Ciprian Porumbescu (Cernăuţi, 1937). Apoi doamna Ţachi mai era o altistă desăvârşită. Şi-acum îţi sună în auz *Peste vârfuri*, muzică de August Karnet, *Cântec de leagăn* de Bârgăoan, *Lorelei* de Sabin Drăgoi, cântece însufleţite de acea voce catifelată, plină de sensibile modulaţii şi armonii.

În Leca Morariu se nota absenţa spiritului de parte, cauză din care el intra lesne în conflict cu cei ce se nutreau din meritele şi viaţa altora. Spre-a înţelege mai bine principiile de orientare ale întregii familii, afli că încă din anii de studenţie Constantin Morariu îşi apropriase avertismentul unchiului omonim, profesor la Facultatea de Teologie: « Ţine minte, măi, să aperi şi tu în viaţa ta orice cauză ce vei afla-o dreaptă din toate punctele de vedere! » (14). Evident, această linie etică îşi trage originea din acel kantian imperativ categoric, care sta la baza spiritului social iluminist de formaţie al intelectualităţii austriace din secolul al XIX-lea. Vrând-nevrând, cărturarii români din Bucovina şi Transilvania şi chiar unii din România liberă (Maiorescu, Iacob Negruzzi, Carp, Eminescu), frecventând cercurile culturale vieneze şi alimentându-se din cultura germană, se întorceau convinşi pentru totdeauna de acel superior spirit moral de conduită şi disci-

(11) *Ibd.*, p. 7.
(12) *Ibd.*, p. 8
(13) *Făt-frumos*, XVI, 1941, p. 186.
(14) C. Morariu, în *Făt-frumos*, 1929, p. 173, cfr. *şi idd.*, 1942, p. 92.

plină, distinctivă notă occidentală a personalității lor. Considerând tăria de caracter și tenacitatea în opera întreprinsă ca legi supreme de civilizație și progres, ei formau o categorie de elită ce se simțea datoare a reforma moravurile, imprimând mai mult simț de responsabilitate în activitatea culturală și la conducerea țării și, în genere, la îndeplinirea corectă a obligațiunilor. În acest sens se desfășură întreaga critică junimistă și, în sensul unui kantianism mai proaspăt și de mai adâncă experiență, activară, după primul război mondial, contribuțiile Bucovinenilor și ale Transilvănenilor, în opoziție cu mentalitatea levantină existentă în anumite cercuri din vechiul regat.

De un treaz realism, Leca Morariu simțea că răul epocii (*le mal de l'époque*) venea din spiritul de *gașcă* și de *mișelie*. În afara partidelor politice, dar întotdeauna mai puternică decât ele, presa de toate nuanțele, unită în *Sărindar* (strada bucureșteană în care se editau mai toate cotidianele), complota împotriva intereselor publice și particulare, gazetarii acordându-se într'o urîcioasă reciprocă promovare a ieftenelor profituri de castă. Critica devenise o șarjă prin lauda ce-și schimbau condeierii, rămânând pilduitor cazul Gheorghe Călinescu — Mihail Sebastian, de prin 1938-1939, denunțat de însuși Sebastian (în « Adevărul literar și artistic »), care se simțise trădat în prestabilitul acord. Izolarea valorilor inconveniente se practica după formula divulgată, ca alt « imperativ categoric » pentru discipolii săi, în cursurile dela Universitatea din Iași, de Călinescu: *Cu tăcerea îi frigi pielea*. Observați că puzderia de *gens scribax* e convinsă că numele, tipărit și încondeiat cu cât mai multe flori, ar și constitui o suficientă garanție de glorie și de nemoarte. La rândul lor ziariștii beneficiau de rentabile achiziții, în virtutea unui principiu destul de practic: *șantajul și etajul*. Lumea cunoștea desgustătoarele mașinalizări, dar nimeni nu îndrăznea să înfrunte această fortificată « academie a Sărindarului », cum îi spunea Leca Morariu. Nimeni nu îndrăznea s'o atace, fiindcă nimeni nu se încumeta să judece. Lui Leca Morariu nu-i lipsi curajul de-a încerca să spargă gașca. Ci lupta de-a unul mereu apare ca un fenomen donchișotesc. Astfel, personalități care se și considerau turnate în bronz, rămaseră surprinse de sulița ce le molesta tocmai dela Cernăuți. Nichifor Crainic, Călinescu, Caracostea, Blaga, Alexandru Rosetti, Iorgu Iordan simțiră boldul din strămurarea bucovineană. Însuși Iorga, mentorul culturii, atacat în părțile lui slabe, deși i se recunoșteau incomensurabilele-i merite, trebui să se clatine: « o, ce mai era să scrie despre mine unul dintre dânșii, profesorul Alexandru, la schimbarea vremurilor și mai ales a inimilor! ». Când, la 8 Iulie 1941, savantul Ion Simionescu îl invita pe Leca Morariu să se alăture mentalității curente, să fie unul din cei ce văd și nu judecă, el nu-și dădea seama că-i cerea să renunțe la fundamentalul principiu vital: « Și *tonul* d-tale e vinovat! Deși uneori e bine și așa. Totuși nu uita: Ești unul singur! Pe când ceilalți — cu zecile și sutele » (15), sfat primit cu surâsul pe buze de neostoitul polemist. Dar vremurile nu s'au schimbat îndeajuns atunci, cum credea Iorga, pe cât în 1944, o parte din gașcă obținând deplină « victorie »... și, mai ales, putere...

Între atâta exuberant individualism de afirmare a drepturilor personale și a pasiunilor extravagante, accentuarea elementului colectiv, a fenomenului popular, a « miracolului » folcloric, apărea ca o incredulă rămășiță romantică. Ci el era un realist modern.

(15) L. Morariu, *Ei bine, nu!*, în *Făt-frumos*, XVII, 1942, p. 91.

Ascuțită de solicitudinea pentru dialectal, regional, rustic, atenția sa se îndrepta, prin 1940, spre scriitorii spontani, genuini, cât mai aproape de expresia populară ori lipsită de ambiție, cum sânt Costache Bălăceanu, Teodor Vârnav, Ion Codru-Drăguşeanu, de care se ocupă la Universitatea din București, provocând un viu interes printre oamenii de litere. Pentru Leca Morariu literatura era viață, viață spirituală, care își are suportul în constituția fizică a omului și'n viața reală, dar spiritualizată de muncă, de afecțiuni și gânduri dictate de necesitate, nu de mofturi. Producțiile care fac abstracție de această realitate le considera opere vane, lucrări de formalitate și de ceremonial, care uneori se'ntâmplă să nimerească tonalități potrivite. Gradul de emotivitate, sensibilitatea, contemplarea lirică constituesc măsura omeniei care conciliază sentimentul democratic cu cel aristocratic, rezultante din meritul de apărare a tradițiilor și din meritul personal de-a îmbogăți și a da viață acestor tradiții. De aceea Leca Morariu, după sugestiile lui Creangă (expuse plastic în episodul referitor la buchiseala lui Trăsnea), condamnă confuzele încâlcite studii care tulbură sufletul și zăpăcesc mintea, și accentuiază în schimb prioritatea cunoașterii realiste (16): « În excursii școlare, în culegerea vieții, nu de prin moartele cărți, ci din însăși cartea vie a vieții ». Cât privesc studiile literare, lingvistice și umanistice în genere, el preconizează o reînoită metodologie (17): « inițierea unei mișcări de *filologie mai vie*, de cercetare a materialului la izvor, de salvare a materialului care mai poate fi salvat prin explorări la fața locului ». Din constatarea că atât dascălii și savanții, cât și elevii lor, luau cărțile drept realitate, desumanizând omul și falsificându-l, el ajunse la această invitare a cercetătorilor de-a se întoarce la obiectul adevărat, la natura lucrurilor. Cel puțin pentru studiul literaturii române, atât de mult determinată de folclor, cunoașterea directă a tradițiilor și a vieții rustice, a produselor literare populare, era, printre altele, principala cale de-a pătrunde spiritul limbii și gândirea marilor scriitori (18): « stricați... sântem de calapoade străine și mai ales de pedanta bucherealâ a gramaticei moarte ».

Pe când Victor Morariu era un dialectician subtil, lui Leca îi repugnau teoriile. Speculațiile intelectuale îi sunau la ureche ca vorbe zânatice ori sofisme. Filologia de laborator, gramatica moartă, elucubrațiile, caliloghia, care pretindeau a considera eroare orice abatere dela mizerele norme prestabilite și de a uniformiza limba ori de-a trage concluzii pripite fără de-a cerceta faptele, erau obiectul vestejitoarei sale critice. Arta se reducea la bunul simț, la bunul gust, la intuiție și transfigurare: în definitiv la *estetica potrivirii*, a convenienței, a acelui antic principiu pe care Elinii îl chemau πρέπον, identificat cu intuiția și expresia, clar expus de Ion Caragiale (1896) în *Câteva păreri* (19) și de Benedetto Croce în diverse ocaziuni (20). « Ce este oare — scrie Croce (21) —

(16) L. Morariu, *Drumuri moldovene*, Cernăuți, 1925, p. 68, n. 28.
(17) *Drumuri cirebire*, București, 1941, p. 76, n. 60.
(18) L. Morariu, *Drumuri modovene*, p. 85.
(19) I. L. Caragiale, *Nuvele, povestiri, note critice*, vol. I, ed. de M. Paulian și T. D. Măruță, Clasicii români comentați, sub îngrijirea lui N. Cartojan, Craiova, 1936, p. 208.
(20) B. Croce, *Filosofia, poesia, storia*, Riccardo Ricciardi, Milano-Napoli, 1951, pp. 55-56, 80, 94, 97, 124, 148, 157, 219, 231, 224-243, 256-257, 268-269, 275, 277, 333, 233, 285, 402-415, 954, 1080.
(21) Croce, *op. cit.*, 269.

acest πρέπον, această *potrivire* și *adecvare*, în care stă valoarea formei expresive și criteriul de judecată, pe când unica valoare și criteriu al poeziei este frumusețea? Iar frumusețea e fulgerare teoretică, pe când potrivirea are caracter practic, ca o gheată în care piciorul se simte bine ori ca un comportament care obține efectul dorit». Dar Leca Morariu nu se lasă condus numai de estetica adecvării. Pentru el contează formația culturală, artistică și mai ales talentul: «mai presus de tot ce se cheamă educație literară — după afirmația sa (22) —, determinant în creația operei scriitoricești e darul duhului sfânt al talentului». Opera e «Viață reală», dar «transfigurată literar-artistic» (23) de predominante stări sufletești, care separă sfera lumii aievea de cea creată de fantazie. Pe de-o parte, dacă el exige fotografiere și imitarea realității, reproducerea exactă a graiului viu, psihologizarea vieții, pe de alta pretinde intuiție, simț lingvistic, virtualitate stilistică, condamnând prețiozitatea și caliloghia, spre a trăi concret iluzia estetică și a intra, prin transfigurare, într'o poetică realitate. Procesul *transfigurării* — de care se face atâta caz în critica de avangardă, termen de reînoite virtualități sădite în semantica sa de estetica italiană și mai ales de Croce și Bertoni — pătrunde în gândirea lui Leca Morariu din critica lui Titu Maiorescu.

Criticul Junimii expusese principiile sale estetice, nu sub formă de tratat, ci ca necesare puncte de orientare pentru noua direcție dată de el literaturii române, de unde derivă acele continui întregiri ale concepțiilor enunciate in *Poezia română la 1867*. Adăogând la definiția «poezia este și trebue să fie un product al fantaziei» (24), atributele de *intuiție* (25) și de *transfigurare* (26) (întrebuințate înainte de apariția esteticei lui Croce) (27), și cel de lume poetică, noțiunea artei se lămurește în precise note esențiale. De unde i-o fi venit lui Maiorescu termenul de *transfigurare* (în 1895 și 1898) constituie o importantă problemă. Deși întrebuințat fără deosebit relief, în gândirea criticului apare ca descoperirea unuia din cele mai semnificative aspecte ale artei. Referindu-se la o impresionantă epistolă primită dela Ioan Popovici Bănățeanul, gânditorul constată: «Dar e admirabil *scrisă* toată scrisoarea, *în acel stil intuitiv, din care renaște realitatea, și se înfățișează în acelaș timp transfigurată în imagini tipice*». Chiar mai subtil decât Croce, esteticianul român descopere că, sub puterea *stilului intuitiv*, realitatea comună *renaște și se înfățișează în acelaș timp transfigurată în imagini tipice*. Astfel Titu Maiorescu, ale cărui idei relative la artă postulează o ulterioară specială aprofundare, distingând cunoașterea intuitivă, izvor de poezie, de cea logică, științifică, și de activitatea practică, apare în istorica sa splendoare de serios estetician. Nu întârzie (1898) genialul critic să dea o explicație mai exactă a noțiunii: «varietatea cunoștințelor și acea neobosită și nemiloasă cizelare... transfigurează pe cel pătruns de sfințenia formei, precum a transfigurat pe Eminescu în epoca sa de maturitate».

(22) L. Morariu, *Memento istoriei noastre literare*, în «Făt-frumos» XVI, 1941, 36.
(23) *Ibd.*, p. 35.
(24) Titu Maiorescu, *O cercetare critică asupra poeziei române dela* 1867, în *Critice*, I, Socec, București, 1931, p. 31.
(25) Maiorescu, *Eminescu și poeziile lui* (1889), în *Critice*, III, ed. 2-a, Minerva, ivi, 1915, p. 119; *Povestirile d-lui M. Sadoveanu* (1906), *ibd.*, 267.
(26) Maiorescu, *Ioan Popovici Bănățeanul* (1895), *Critice*, III, 193; *In memoria poetului dialectal Victor Vlad (Delamarina)* (1898), *ibd.*, 173.
(27) B. Croce, *Tesi fondamentale di un'Estetica come scienza dell'espressione e linguistica generale*, Napoli, 1900.

Această lume fantastică, ivită din realitatea intuită și transfigurată de stilizare, se impune în exigenta concepție a lui Leca Morariu, care nu tolera încurcatul joc al artificioaselor teorii. Verismul pe care pare a-l proclama cu apelul la reproducerea exactă a graiului viu și a realității «fotografiate», acest recurs la o modernă *mimezâ*, ia cu totul alt sens sub intervenția transfigurării. Diferențiată de practică și de știință, deci de etica politică și de judecata abstractă, pentru dânsul arta era contingentată de experiența poporului, de etos, și de specificul național, realități prin care se apropia de Gheorghe Bogdan-Duică și de Garabet Ibrăileanu. Totuși, deasupra tuturor faptelor și ideilor, el vedea planând *omul*, încă nedescifrat în *omenia* sau *neomenia* sa, gata oricând să reducă în vanitate elucubrațiile celor ce-și închipuie de-a fi pus mâna pe adevăr. În numele acestui suveran *realism uman*, el se ridica impetuos contra abuzurilor și îngâmfărilor. Se înfiora de acele persoane care în momente de inconștientă sinceritate își descopereau bestialele porniri, cu exclamația: *De-aș avea putere, i-aș arăta eu cine sânt!*... Nu-i trebuia o altă lămurire și se chinuia să comenteze câtu-i de bine ca omul să nu prea aibă ilimitată putere (28), mâhnindu-se adânc de abuzul atâtor violenți, victime ale dăunătoarelor slăbiciuni care bântuiesc și degradează omenimea.

Deci, ca și Bogdan-Duică, spre a studia opera, el recomanda cunoașterea omului și a ambianței sociale. Dela cercetarea operei la studiul biografic al autorului și dela viața scriitorului la critica operei, cu inteligente examinări ale comunității umane, monografia și istoria literară aveau șansele de-a se realiza durabil. Eminescu constituia exemplul cel mai strălucit de armonie între om și operă: «o genială intuire artistică știa să toarne în tipare desăvârșit noi, nu numai materialul curent, dar și materialul posibil» (29); «Atotcovârșit de imperativul categoric al creației și al românismului său integral, atotuitător de sine, deci, Eminescu pare a nu-i fi cerut vieții decât sincera, desăvârșita trăire, pentruca atât mai *adevărată* să i se împlinească opera» (30); «Omenie care aproape depășește omenescul. Omenie vecină cu divinitatea. Omenie — altar de închinare» (31). Conștiinciozitatea cercetării îl ducea până acolo că orice descoperire ori inedită observație critică personală după lungi studii și meditații, odată ce-și afla analogii în cercetările altora, ținea s'o documenteze și s'o apropie de acelea, citând și răscitând lucrările străine până a-și anula originalele-i constatări. Firește că conflictul cu Gheorghe Călinescu, eseist de facile improvizații și de uluitoare romanțioase afirmații, trebuia să fie destul de grav. Totuși obstinatul Călinescu, revizuindu-și monografia referitoare la Eminescu (1932), ținu seamă în evidentă măsură de observațiile lui Leca Morariu (32), deși nu-i citează decât contribuțiile din 1923 și 1924.

Călător înarmat de toate rechizitele, el transformă satele într'un vast atelier de studiu,

(28) L. Morariu, *La munte*, p. 11.
(29) L. Morariu, *Mihai Eminescu*, în «Convorbiri literare», LXXII, 1939, 765.
(30) *Ibd.*, 776.
(31) *Ibd.*, 780.
(32) Cfr. G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, ediția 4-a, București, 1964.

de unde derivă acele mărunte sistematice observații, repartizate, în cronicile sale de drumeție, după specialitate (științe naturale, fonetică, lexicologie, istorie, arhitectură, literatură, folclor și etnografie), clasificare îmbogățită de precise indicații bibliografice, care, apelând la cunoștințele și interesele noastre științifice, îngreuiază lectura și îndepărtează contemplarea estetică. Ci tocmai când ai sta să pui cartea la o parte, intervine un frumos peisagiu, vreun personagiu neobicinuit, o întâmplare ori o aducere aminte, care provoacă mirarea, atâță zâmbetul ori te pune pe gânduri, te răscolește cu umorismul ori pasiunile conaturaie, de parcă ai citi o originală operă de imaginație. A bate asudatele țarini, a surprinde sătenii la lucrul lor ori împrejurul vetrelor, în viața lor intimă; a nota vorbirea cotidiană, geneza sentimentelor ce-i frământă, observațiile și reflexiile lor turnate în spontane expresii, întâmplările, povestirile și cântecele lor, acesta era un mare program nu de « sămănătorism » ori de « poporanism », ci de *nou umanism*. Dacă pe de-o parte îi plăceau directivele lui Iorga și ale lui Ibrăileanu, pe de altă parte el îi dădea dreptate și lui Lovinescu, aspirând spre o viață mai conștientă și spre o cultură și civilizație mai solide. Din asemenea completă gamă a vieții s'au adunat în opera lui Leca Morariu acele variate tonalități pe care nu le poate sesiza unilaterala formație intelectuală. Printre critici însă, el se simția mai aproape de Bogdan-Duică, al cărui discipol îi plăcea să se considere. Cine îngăduie cu puțină răbdare să citească măruntele note postpuse la textele *De-ale Cirebirilor* rămâne uimit de atâtea juste și fertile observații de stilistică, nu numai dialectală.

Ci Leca Morariu e filolog, cercetător de istorie literară și folclor, muzician și turist, acolo unde trebuie. Umanismul său desvăluie grija de expresia adecvată, de plasticitatea și originalitatea imaginii, de frumusețea și adevărul cugetelor, de simțirea, sinceritatea și responsabilitatea purtătorului de condei. În ultima analiză, Leca Morariu e un autentic scriitor, peisagist și povestitor, sacrificat pe altarul filologiei. Preferind neologismul precis și distinctiv vorbelor învechite și ambigui ori termenilor hibrizi (*influență* și nu 'înrâurire', *exigență* și nu 'cerință', *sentiment* și nu 'simțământ', *colaborare* și nu 'conlucrare', *conversație* și nu 'convorbire'), stilistul arată că viața modernă cu tehnica și inveniile sale, în continuu progres, postulează specializarea și rapiditatea nuanțată și exactă a vorbirii: mai dă *blagoslovenie* un popă de țară, dar *binecuvântare* un preot de oraș și *benedicțiune* un elegant episcop. Cu *cleampa* ori *clanța* deschizi o simplă ușă, cu *mânerul* însă ușa de evoluată formă urbană, cu *manivela* se pune în mișcare morișca ori pompa. Deci nu primitivismul ori etnograficul ori puerilul guvernează viața și expresia, ci necesitatea, simplificarea, urbanitatea, frumusețea, în perfect acord cu tradiția.

În descrierile de călătorie (*Drumuri moldovene*, Cernăuți, 1925; *La Comăneşti*, ivi, 1926; *La Cetatea-Albă*, București, 1927; *La Voroneț* în 1913 și 1914, Suceava, 1933; *Drumuri cirebire*, București, 1941; *La munte*, Iași, 1941) oferă o viguroasă viziune a spiritualității etnice tradiționale. Formal, aceste eseuri cu alură de ziare intime notează aspecte și întâmplări de drumeție, se interesează de organizarea și posibilitățile turismului; de fapt, ele sânt memoriale de metodice explorări (cu mai abundente accente filologice decât *O primblare prin munți* din 1844 de Vasile Alecsandri și mai aproape de *Câteva ore la Snagov* din 1862 de Alexandru Odobescu) a unei determinate cercetări literare, folclorice sau lingvistice. Leca Morariu e admiratorul vieții dela țară, când aceasta e cuviincioasă, creiatoare,

spornică, echilibrată, ca cea a vrednicului dughenar Alexandru Leca, invalid, dar iscusit tehnician, din Borca (33):

« Omul ista deci nu-i nici... Elveţian, nici Palestinian, ci-i om de-ai noştri, sărmanul!... Învârte un robinet: apa-i vine pe ibricul din părete ca să se spele pe mâni.

— Elei! Cică aveți și apaduct în Borca?

— Ba-l am eu, că singur mi l-am făcut!

— Cum singur?

Așa bine, mi-am adus-o apa din deal, de peste drum!

Noi schimbăm la fețe de un răspuns ca acesta.

A da! Aice-i ușor de apaduct că izvorul vine'n deal!

— Ba vie și din vale, de sub nivelul casei, tot o aduci apa, comprimând-o cu o greutate!

Hotărît lucru, omul ista-i om odată! — zic privirile noastre aruncate dela unul la altul. Câtă energie în acest bine marcat profil, foarte viril, cavat de liniile mușchilor și bronzat de soare! Ce rânduită bunăstare în jurul lui! ».

Altădată (34) turistul întreabă o fetișcană de-ar dori o broboadă ca doamna. Bunul simț rustic apare în justa sa măsură: « Nu! Că nu oricine poate fi doamnă; că la domnie se cere școală și bătaie de cap... ». În opoziție cu această autocontrolată atitudine se ivește cea coruptă de mahala și de politicianism, caz în care aprecierea nu poate fi egală: « Deci cu totului-tot altă omenie decât cea experiată alaltăieri în cutare compartiment de clasa a III-a, cu o ceată de săteni, stând in gura unei puşlamale țărănești, care mi ți-i tot descânta pe *domni*, că *domnăretu nu-i nici de zeama ouălor*, că *domnii-s ghioarle*, că așa și pe dincolo... Pânce, sărindu-ți țandura, l-ai retezat scurt: — *Ia ascultă, bădi, trenul ista cu care îmbli acuma, dumiata cu sapa l-ai făcut ori minte de domn?* — de-a rămas gurăcască în hohotele de râs ale întregului său auditor... »

Limitele aristocraticei omenii agreste încep cu periculoasa venire în contact a sătenilor cu civilizația citadină, conjunctură care postulează mult control și o sănătoasă instrucție, situație în care s'au ales cu insipide chiorăieli atât sămănătoriștii cât și poporaniștii și mai cu seamă socializanții, începând cu ineptul vagabond Dobrogeanu-Gherea și sfârșind cu visătorul Ibrăileanu și cu irascibilul Călinescu, spre desfătarea clasicului Lovinescu. Leca Morariu n'a fost nicicând un fetișist admirator al lumii rustice și al literaturii populare, ci un critic interpret al acelei vieți și al acelor tradiții din care a crescut cultura românească.

Drumuri moldovene reprezintă deplasarea scriitorului dela Vatra Dornei, dealungul Bistriței, până la Humulești, în căutarea urmelor lăsate de Creangă cu trepădătoarele sale multiple școliri, care de fapt depășesc nu numai cele de ordin primar, ci și cele secundare, dobândind în formația personalității sale, pentru varietatea de exprienţe și câștigarea atâtor cunoștințe etnografice și poetice populare, însemnătate de empirice

(33) L. Morariu, *Drumuri moldovene*, p. 34.

(34) L. Morariu, *La munte*, p. 18.

studii academice. Privelişti şi comportamente umane sânt înregistrate pas de pas. Cumplita ploaie de Iulie (1925), care a desfundat drumurile şi umflat apele, nu împiedică continuarea călătoriei fără plută. Chiar din capul locului, autorul începe a nota toponimice şi locuţii, nume de plante şi de animale, precizări semantice în legătură cu viaţa sătească, întâlniri de persoane şi aspecte de locuinţe. Curăţenia caselor îl induce a observa puritatea spirituală a sătenilor, ba şi măreţia lor fizică (pp. 37-38): « Ce frumuseţă de oameni! Părul brun domină. Boiul înalt şi suleget. Trăsăturile feţei de o proporţie cum nu s'o fi întâlnind cu anii în Calea Victoriei din Bucureşti! Doamne, dece această atât de frumoasă sănătate a trupului nu poate stărui şi'n generaţia cărturarului! Dece atâţia clăpăugi şi scofâlciţi printre cei savanţi şi academiceni!... Şi se vede lucrul a nu fi chiar numai oarbă întâmplare că aceleaşi amintiri care ne călăuzesc în drumul nostru află cuvinte de admiraţie ca acestea pentru *musteciosul Davidică dela Farcaşa* rătăcit şi el la *fabrica de popi din Folticeni* pentru ca să se pricopsească ». Poposind în casa lui Matache Teodorel din Coverca, admiră bunăstarea şi ospeţia tradiţională, în contrast cu primirea dela *Văcăria Regelui*, dotată cu o rentabilă brânzărie, unde roţile de caşcaval aţâţă pofta obositilor turişti, îndepărtaţi diplomatic de directorul şi contabilul care se grăbesc a le pune la dispoziţie trăsura, spre a nu se pomeni că dau năvală la brânza regală. La Broşteni, scriitorul semnalează cu duioşie întâile urme ale lui Ion Creangă, adus de bunicul David la şcoala vestitului « profesor înţelept şi iscusit », cum citeşti în ale sale *Amintiri din copilărie*. Memorialistul ne evocă în termeni precişi bisericuţa de lemn frecventată de genialul humuleştean, « un anumit tip regional al bisericii de lemn »: « Rămâi uimit de solida şi totodată frumoasa închegare a căpriorilor, admiri apoi, la pridvor şi la ochii de pândă ai turnuleţului, cocheta imitare a arcurilor, cu suporturi de bârne sprijinitoare. Primitivul meşteşug de arhitectonică a lemnului are motive cari uimesc şi cari denotă îndelungată experienţă împerecheată cu un fin simţ artistic. Aceiaşi temeinicie, aceiaşi armonie a liniilor şi a proporţiilor în interior ». În curtea bisericii stă crucea monumentală a lui Nicolai Nanu. Vizitatorul deschide cartea *Amintirilor*, ca operă destinată a inaugura o nouă epocă:

« Şi pentru ca întruparea celor ce-au fost odată să se facă cu atât mai desăvârşit, soarta, binevoitoarea soartă răsplătitoare a tuturor ostenelelor, ni-l scoate în cale pe macrobiotul veteran Vasile Candrea (moşneag de 106 ani şi 6 luni vârstă), născut chiar aici în Broşteni. E desigur cel puţin contemporan cu *întâiul învăţător din valea Bistriţei*. Dacă Creangă al nostru s'a născut la 1837, atunci moş Candrea îi cu 18 ani mai mare decât Creangă şi ar fi fost chiar tovarăş de ani cu profesorul N. Nanu.

— Da' de şcoala Nanului, îţi mai aduci aminte, moş Vasile?

— Ba! Că de-a puterea-hi îi trecută ea o bucată de vreme de atunci... Numai de Creangă parcă am auzit şi noi, c'o mai fost nişte domnăret pe aice şi tot întreba de dânsul...

Orcum iarăş o minunată înseilare a întâmplărilor: faima elevului întunecă faima dascălului... Că nu pot pietrele şi apele şi florile mai limpede povesti ceea ce nevolnica făptură omenească nu mai ştie să povestească!... ».

Unda puternică de ascunsă poezie străbate din toate părţile acest pietros teren de cercetări etnologice, învăluindu-l de jocuri de umbră şi lumină, coborîte pare că din lumea visului. Ici colo pasiunile cresc, mişcând mase de amintiri şi destinuri, bucurii şi

dureri, resemnare şi speranţă, care se adună în repezi vârteje cu adânci cadenţe idilice ori epice. Oameni şi oameni, păduri şi ape, munţi şi văi se perindă dinaintea noastră în tainice relaţii cu limba şi tradiţiile întregului neam. Soartea derivă din firea lucrurilor şi de obicei urmăreşte faptele şi caracterul omului, ajutându-l, după merite, ori pedepsindu-l pentru răutăţile sale. Fără a se identifica cu implacabilul atotputernic *fatum* antic, se manifestă uneori ca oarbă întâmplare (*Drumuri moldovene*, 60-61):

« Colo unde ai trebui să păşeşti e numai o baltă, iar de margine, unde dai să te fereşti, calea ţi-i tăiată de uriaşi butuci de brazi cu zeci şi sute de împungătoare cepuri. Las' că şi panta creşte mereu. Colţuri de stânci pândesc din scoarţa de frunze uscate şi din cetiniş, ca să-ţi pună piedică şi să-ţi sclintească gleznele. Mai fiecare pas îi făcut pe gâcite. Şi nu mai îmbli, ci încărcat cum eşti, te slobozi de-a dărâmata la vale... Fugă şi zbor, nu marş! Singura răsuflare într'o năvală ca aceasta e doar câte o trecere de punte. Dar ce zic punte! Un molid cojit şi lucios cumu-i şarpele, prins dintr'un mal în cela mal, deasupra unui ameţitor clocot de apă... Ferească Sfântul să-ţi arunci ochii în jos, când treci peste aşa punte. Şi trecutul numai cu îmbletul lăturiş, pas de pas, pas de pas, îl dovedim. Dar bădica Toader cică vrea s'o treacă deadreptul puntea. Şi câtu-i de *cucoş*, unde nu mi se iezeşte odată în apă, cât mi ţi-i meleanul!

— Breee! Ce mi-a fost a păţi! Şi-au trebuit dumialor să vie atâtea şi atâtea poşte de loc ca să vadă aşa treabă! —, se miră bietul om, storcându-şi cămeşa de apă.

O seamă dintre noi, dacă văd aşa tâmplare, nici nu se mai încumetă a trece punţi, ci o iau cu binişorul deadreptul prin apă înainte!... Vorba ceea: Decât stâlceală, mai bine udeală! ».

Duioşie şi zâmbet, acel sentiment de *horror vacui*, care pe româneşte se cheamă *lehamite*, adică *urîtul* simţit până la desperare, se alternează întreolaltă în lunga depănare de întâmplări şi observaţii, împreunându-se uneori, ca în alunecarea depe punte a lui Toader Cucoş, într'un admirabil *haz de necaz*, sublimat de un rafinat umorism. Foamea turiştilor şi interzicerea brânzei regale e unul din aceste momente (pp. 14-15):

« Drumuri de-o monotonie şi singurătate desasperantă, când până la caşcavalurile elveţiene mai sânt vreo douăzeci de kilometri. Pădurea fumegă necontenite pale albe ca laptele. Buştenii şi frunzăretul putrezit miroasă a...caşcaval... », « Şi ne străduiam noi aşa într'o doară să batem şeaua ca să înţeleagă iapa... că bună trebuie să fie şi la gust căşăria aceasta, dar omul socotelilor se poartă aici cu cea mai mare precizie şi deci... Ni se spune apoi că brânza e cu atât mai bună cu cât mai veche e... — Dar nu prea apucă a se învechi — ne lămureşte iarăşi d-l Pl. — pentrucă *mai rup* şi domnii miniştri dintr'însa ».

Fabulosul fel de-a se îmbrăca al lui David Creangă e alt moment de subtilă arguţie (Ibd., p. 74):

« Dar dintr'o casă a copilăriei lui Creangă tot mai cu cale-i să pleci înseninat de-o glumă şi deaceea ţi-i binevenită bunăvoia prietenului D. A. Gheorghiţă: — Îrra, mătuşă Nastasie, adevăratu-i, mă rog, că moşul David, când voia să-şi tragă cioarecii, cică

se suia colo în pod și bunica Nastasia aici în tindă îi ținea cioarecii. Și când își da odată vornicul David drumul din pod, drept în cioareci întra! Mă rog dumitale, adevăratu-i?...

— Adevărat, dacă spuneți dumiavoastră! Că dece, se cheamă, îți fi știind dumiavoastră carte! Ca să împleți lumea cu scorneli! — răspunde cumnata lui Creangă».

Nu mai puțin umoristică e dorința inexprimată a drumeților de-a se odihni în măreața casă a vânătorilor din Boboiești, contrariată de indiferența brigaderului Vlad, stăpân oficial al acelui institut: «Dar nu-i dă Domnul omului câtu-i vârful pomului! Și-l mai lasă și la poale și-l mai ține și cu moale!» Cristu Vlad însă excelează în acele virtuți, pe care le apreciase și Odobescu: «Câtu-i de aplecat la vânătorie se vede nu din faptul că știe să provestească cum se omoară sălbătăciunea, ci mai vârtos că stăruie să-ți arate cum trebuie cruțată, cruțată de fiară și de om, și mai ales de *fiara de om*, care... e braconierul».

Cu *Drumuri cirebire* asistăm la viața românească extinsă în spațiu și în timp. Explorările filologice, inițiate cazual în 1910, duc la sistematicele cercetări din 1927 și 1928, încununate de *Cartea Românilor din Istria* întitulată *Lu frați noștri* (Suceava, 1928). «E într'adevăr uimitor câtă vigoare stăruie în acest neam crescut din stâncă». Puterea și vitalitatea, consumate de lipsuri și de fatala croatizare, sânt evocate în tragicele zbateri care se reduc pe măsura scurgerii timpului, ca palpitațiile din carnea de miel proaspăt măcelărit și atârnat în gard, descrise, pe un minor ton elegiac, de același autor, în *La munte*. Strigătul învinșilor nedreptățiți străbate totuși vegheata izbucnire și răsună îndelung în sânul acelei insensibile naturi care l-a împins la desperare pe Leopardi: «Frageda cărniță tremură în continuă vibrare, trupul întreg fiiind de mult mort, dar nervii murind încetul cu încetul, unul câte unul». Pentru Leca Morariu însă natura are ritmul ei fatidic, iar ființele pătimesc ori se bucură după datul lor, care corespunde undelor din tainicul ritm cosmic. De aceea, pentru dânsul, nervii pieritori sânt postuma imagine a morții întâmplate cu mult mai înainte, idee care-i amintește lumina stelelor stinse de milenii, captată atât de târziu pe pământ, ca'n *La steaua* de Eminescu. Înfiorându-se de «eternul pâlpâit între viață și moarte», autorul privește cu adâncă evlavie «răstrîștea bătrânelor morminte», căutând a salva de uitare rosturile mai de fire ale acestei lumi anonime, ceeace se destăinuie limpede din *Drumuri cirebire*, unde urmărește nervos, cu toate fibrele, viața neamului care moare și învie în cuvinte și obiceie, în religia muncii și a omeniei, luptându-se cu sărăcia și ostila ambianță carstică. *La munte*, în schimb, ultimul jurnal de călător publicat de Leca Morariu, îți face inima să crească de măreția peisagiului: «În fund n'o vezi, dar o știi, Valea-Colbului, rai al undițarilor în zile bune, dar tărâm al prăpădului și al lui Strâmbă-lemne și al lui Sfarmă-piatră, cându-i cumpănă și nevreme». «Trăiești acolo simfonii unice, când crudul miros de stâncă îmbrăcată'n mușchi se amestecă cu șopot de șipote (în toate dinamicile apropierii sau depărtării), și cu sfârâitul untului din tigăița în care se sfârogesc păstrăviorii. Vreme ce pescarul, mai hodinind o toană, cată dus în pripitele unde, care se duc... unde?..., mereu se duc, curgând ca vremea, curgând ca viața...» Filologul și directorul de reviste — care adesea corectează și pune la punct, completând și perfecționând textele poetice primite

la redacție, împodobind tainic cu propria muncă și personalu-i talent opera altora, și instruind colaboratorii în același timp, cum au făcut un Ibrăileanu și un Topîrceanu și probabil și Eugen Lovinescu, și cum au procedat și mai procedează și alții, printre ei și Morariul nostru, spre promovarea unei mișcări literare —, nu se ia aici la întrecere cu scriitorii (ceeace pentru L. M. ar fi constituit o profanatoare înjosire), ci, uitând de propria specialitate, se lasă răpit de încântarea vieții, de ritmul pasiunilor și al privelиștilor, și, desemnând imaginile provocate de turburătoarele-i impresii, renunță la erudiție și devine om întreg, a cărui definiție n'ar fi exactă dacă n'ai lua în considerare darul de a-și alimenta inima din fantazii și idealuri, cum au teoretizat Dimitrie Cantemir și Giambattista Vico. Așa s'a întâmplat cu Iorga, cu Pârvan, cu Bogrea, cu Ibrăileanu, cu Lovinescu. Poezia oamenilor de știință își are singularu-i interes, căci, față de poeții de meserie, se manifestă desigur ca expresie necesară și spontană (deși uneori dăltuită de elaborare), sinteză lirică a sufletului bătut de toate valurile problemelor ce tratează. Cât de exemplificator e sublimul *Joc secund* (1930) al matematicianului Ion Barbu! Aducându-ne aminte de suflul poetic odobescian, cu puterea-i de-a transfigura până și preparatele gastronomice, Leca Morariu află cadențe muzicale și sugestive imagini realiste și de basm spre-a ne evoca acel rai (în care stăruie prezența *Mioriței*), pe cât al pescarilor, tot pe atâta al sălbaticilor Strâmbă-lemne și Sfarmă-piatră. Onomatopeile înseși, provocate de aliterațiile de ritmic curs, răsună cu adânci ecouri de vechi păduri și străluciri de ape care cântă duios enigma vieții. Călătoria în plută pe Bistrița se desfășoară sublim, cum mai rar se'ntâmplă în altă țară: «Ochi, auz, agerime, bunăcumpenire, miros — toate ți le cere plutăritul!».

Ordinea umană se întemeiază pe obiceie și limbă, pe activitate și dragoste. Spiritualitatea colectivă e o înlănțuire de anonime experiențe și cugetări, de amintiri și reflexe de veche cultură câștigată prin muncă ori popularizată de înalte instituții și de învățați cu care oamenii simpli ori din familii instruite, împinse de soarte la îndeletniciri primare, au venit în contact. Un modelator simț comun determină ivirea de surprinzătoare proaspete expresii, care aparent izbucnesc din pătrunzătoare observații și colcăitoare sentimente individuale, pe când adesea își trag originea din nelămurite procese psihice și etnologice ale prezentului și mai ales ale trecutului.

Reflexiile se amestecă cu misterul și fabulosul, iar *realismul magic*, atât de caracteristic în opera lui Massimo Bontempelli, cu rădăcini în *Amintirile* lui Ion Creangă și cu vitale origini populare, învăluie paginile scriitorului Leca Morariu. Până a ajunge în *raiul undițarilor*, autorul ospătează la *masa piticilor*, trece prin *țara urșilor*, vizitează țările bucuriei, luminii, țara pietrii, dogorelii, *târgul lui Cremene*, străbătând vămile văzduhului, spre-a ajunge pe *drumuri subpământene* pe *alte tărâmuri*, aflând, în cea casă a vânătorilor, alături de coarne de cerb, chiar fețe de *căpcâni*. La stâna lui Gavril Crețu, din *Drumuri moldovene:* «Mânânci deci la o masă de pitici desăvârșit înfrățiți într'ale mâncării, așa cum în Octombrie 1918 mâncai la ospățul haiducului căpitan de *caceaci* (comitagii) Boșco Giuriceanin din omericul și ultraprimitivul Muntenegru». «Sântem, nu știu până când, încă mereu în țara urșilor, și nu ne prinde acum mirarea că pela 1849 ursul *nu se rușina... a se arăta ziua-miaza-mare* prin Broștenii lui Nică Creangă. Sântem însă nu numai în țara ursului, ci și'n țara vîrilei poezii primitive, — a cânteculuì și a basmului,

și a celorlalte deci. Măria sa Muntele e cel ce ni le păzește». În casa vânătorilor din Boboiești: «Coarne de cerb, de căprior, arme, pistoale, cornuri de vânătoare, căpcâni...». Puțul cu trepte din curtea Cetății Neamțului are «două tainice drumuri subpământene», care duceau «pe alte tărâmuri». Cazarma de carabinieri, în drum spre Susnievița (în Istria), e o *vamă a văzduhului*. La Cirebirii din Susnievița «toată lumea râde și-i veselă de parcă ai fi întrat în țara bucuriei». Pentru Susnievițeni, persoana filologului din România, care i-a fotografiat, dobândește aureolă magică, fiindcă noaptea scoate «chipuri de Cirebiri în bezna tainiței de sub cizmăria lui Ernesto Rotta». Meleagurile cirebire sânt pe rând *țară a luminii, lumea pietrii, țară a dogorelii, țară a învinșilor*. Calul din poveste apare în carne și oase: «Jos la poartă un cal înșeuat, ocolit de povestașii noștri Cârțulici și Șcalir, de parc'ar fi Pegasul basmului cirebir. Și totuși nu-i decât Rosinantele Sf. Sale Michele Planinșek, care se dovedește a fi un mult mai abil încălecător de cai decât de fotoliuri...». Pe Bistrița, «bună școală marinărească», turistul, care practică și acrobația, trece și pe la *moara dracului*, o volburoasă bulboană periculoasă: «Primăvara s'o auzi, când îs șivoaie: te asurzește! Aice-i macină *Ducă-se'n bolohani* pe cei ce *se plutăresc* asupra unei sfinte sărbători — își face cruce tovarășul nostru de drum». Spre Bârdo, noaptea, Ive Claniaț, care de nouă ani n'a mai băut apă, ci numai vin, dă piept în piept cu un strigoi (strigoniu), *negru ca și corbu*.

Filologul totuși își face datoria, înregistrând în a sa *carte a vieții* alături de observații întâmplări descrieri narațiuni, expresia particulară țâșnită din intuiția sătenilor. *Curu Halaucii* se cheamă localitatea căreia «Creangă, mai delicat, îi zice Fundu Halaucii». Unele locuri reclamă să fie reținute în conexiune cu prepoziția care le caracterizează: *În Liniște, La Catrinari, La Irinuca*. Lexicul popular îmbogățește terminologia tehnică și imaginația: *spinarea* râului «e aici termin tehnic plutăresc, însemnând partea cea mai ridicată, mai convexă din mijlocul râului»; *ochiul șarpelui* e cărturărescul și neromânescul nu-mă-uita (myosotis palustris); *steluță* ori *flocoșea* e 'floarea reginei'; *strigoaică* (veratrum album); *cerga ursului* e barba ursului ori năvalnicul; *zăvoarele stânii* e 'poarta părcanului'; *vâna apei* e curentul undelor. Citești descrierea stânii lui Gavril Crețu (35) ori descrierea cimpoiului (36) și te minunezi de atâta surprinzătoare expresie: *picioare*, compuse din *ciubuc* și *bârzoi; caraba* cu șase borți «pentru *călcătura* cântecului. Și la capăt mai are și-o cărăbuță care-i de corn». «Caraba, închisă (adăugită) acum cu fluierelul de *cărăbuță*, o'ntoarce pe game minore». Locuțiile deliniază stări psihice colective care reflectă tradiții și contemplări. *A fierbe piatră scumpă*, la stâna lui Crețu, înseamnă a sta de vorbă, de povești; pluta împotmolită forțat e «înfiptă *cu buza* în mal». Istroromâna oferă și ea propriul farmec idiomatic: *meere mnânda* (37) (a merge umblând), înseamnă 'a merge pe jos'; *fuare din cuale* (afară din cale) înseamnă 'nebun'; «clopotele zvonescu *pre* oi» înseamnă 'clopotele dela oi sună': *meere pipele fuace* (a se duce să facă lulele) înseamnă 'a muri', care în dacoromână amintește locuțiunea *a fi oale și ulcele*, referitoare la cel decedat de mult.

(35) L. Morariu, *Drumuri moldovene*, 46-57.

(36) L. Morariu, *La munte*, 26-29.

(37) Timbrul foarte lungit din *e* și *a* istroromân îl transcriem cu *ee* și *ua*, considerate ca diftongi ori foneme lungite.

Leca Morariu mai fu un admirabil pedagog și iubit îndrumător. Cursurile despre Alecsandri, Maiorescu, Creangă, Eminescu, Caragiale, Delavrancea, Iacob Negruzzi, Gane, Coșbuc, Iosif, Goga, despre stilistica limbii române, despre cântecul popular, rămase în manuscris, sânt reale contribuții la istoria noastră literară.

Reconstituirea formației literare a lui Eminescu și Creangă se datorește în bună parte monografistului cernăuțian. Pe urmele sale, Călinescu a scris despre viața și opera lui Mihai Eminescu (38); și din aceleași sugestii a întreprins acele călătorii «în scopul de a studia un număr de clasici români», printre care și Creangă (39), dar cu atâta diferențiere de mijloace și... sensibilitate, spre a nu vorbi de scrupulozitatea științifică.

Cursul de istroromână se îndeplinea viu, studenții reușind să-și însușiască dialectul, așa că din rândurile lor s'au ivit noi cercetători, din care fac parte Traian Cantemir și celălat secretar al Institutului de literatură dela Universitatea din Cernăuți. În seminar se citea săptămânal o disertație supusă la critica numeroșilor auditori. Începând cu 1937 luă ființă Institutul de literatură care își amplifică rândurile cu adeziuni de cărturari consacrați. Astfel noua generație de scriitori și cercetători din Bucovina se mândrea a face parte din școala lui Leca Morariu, filolog de categoria lui Vasile Bogrea, amândoi fiind dotați de o rafinată sensibilitate lirică: Bogrea, lingvist care a simțit necesitatea de a-și exprima palpitațiile în versuri elegiace și epigrame; Leca Morariu, istoric literar cu talent narativ, care și-a exprimat observațiile și convingerile în memoriale de călătorie.

Imaginea sa adevărată stă însă sigilată în puzderia de note, care substituie bogate articole și semnificative precizări, întitulate *Multe și mărunte* (alt punct de asemănare cu Bogrea), din revistele și publicațiile sale, și sub stânca prăvălită pe inima sa vorbăreață, așteptând ca pietrele, apele și florile să mărturisească ceea ce oamenii au fost obstaculați să povestească... Măsurat admirator al naturii și al naturalului îl arată studiile și meditațiile sale.

Petru Iroaie

PROFESORUL GRIGORE NANDRIȘ (1893-1968)

Despre eminentul cărturar Grigore Nandriș s'au făcut — și se vor mai scrie — multe aprecieri elogioase de cercurile științifice internaționale, care îi vor fixa locul ce-l merită în rândul oamenilor de cultură cu nume nepieritoare. Este, însă, o datorie imperioasă a se evoca memoria celui dispărut și în cadrul afirmărilor românești din străinătate, pentru a se sublinia munca neobosită — de peste cinci decenii — pe care el a desfășurat-o pe teren cultural, științific și patriotic.

(38) Chiar și numele de *Mihai* (cum își zicea poetul și cu care îl chemau ai săi) e o cucerire a criticului bucovinean contra slavonului și bisericescului Mihail, devenit, până atunci, oficial în literatura română.

(39) Cfr. G. Călinescu, *Cronicile optimistului*, București, 1964, pp. 245 segg. O justă interpretare a acestei opere oferă criticul Virgil Ierunca în volumul său *românește*, Fundația regală universitară Carol I, Paris, 1964, pp. 131 segg.

Dacă lista cu titlurile zecilor de studii, articole, conferințe și alte realizări de valoare ale prof. Nandriș ar fi greu de înșirat în câteva rânduri, se poate spune totuși că prodigioasa sa activitate s'a extins în special în trei domenii; și în fiecare dintre acestea străduințele îndelungate s'au cristalizat în realizări de valoare deosebită:

1) Pentru prietenii poporului român din țările anglo-saxone și pentru cei ce se interesează de limba noastră, Grigore Nandriș a publicat în 1945 un excelent manual de limba română « Colloquial Rumanian », care după opt ani s'a tipărit în a doua ediție.

2) Despre afirmarea poporului român pe plan spiritual și politic în Bucovina, cărturarul și patriotul român — cunoscător și protagonist al mișcării academice din Cernăuții de altă dată, — a dat la iveală în ultimele zile ale vieții sale acea valoroasă contribuție la istoria culturii românești, întitulată: « Din istoria Societății pentru cultură. Centenarul: Cernăuți 1862-1962 New York ». Anexe în limbile engleză și franceză din părțile principale ale broșurei fac posibilă cunoașterea de către cercurile internaționale a situației reale din scumpa provincie românească.

3) Când, în ziua de 29 Martie 1968 — în vârstă de 73 ani —, a închis ochii pe veci, profesorul Nandriș se afla în așteptarea răspunsului privitor la tipărirea lucrării principale a vieții sale, despre *pictura bisericească* în România și în răsăritul Europei; studiu care va fi publicat, probabil, sub auspiciile unei instituții culturale germane.

Dar, în afară de creația sa cultural-științifică, Grigore Nandriș rămâne pentru noi — compatrioții care-l plângem — un exemplu de caracter demn, care întruchipa în mod armonios calități ce se îmbină rar la aceeași persoană: cu toată modestia sa, el s'a arătat totdeauna un patriot dârz, fără a accepta niciun fel de compromis, când era vorba de țara și poporul lui. Ca om de știință, el se caracteriza printr'un minuțios discernământ de cercetător, dezvoltând totodată o prodigioasă și multilaterală activitate intelectuală. În sfârșit, profesorul Nandriș știa să-și menție un înalt prestigiu, atât în lupta de afirmare națională, cât și în cadrul cercetării științifice internaționale.

Câteva fragmente din corespondența sa ilustrează în mod elocvent linia de conduită și imperativul dominant din viața profesorului Nandriș. Astfel, modestia ce-l caracteriza se oglindește în mod evident în frazele scrise în 1961:

> « Nu sunt niciodată mulțumit cu articolele mele și cu ceea ce fac, și la apariția oricărui studiu aș vrea să-l fac altfel. Asta nu înseamnă că trebuie să încetăm de a publica orice credem că ar putea scoate din anonimitate tragedia groaznică a neamului... » (17 Noembrie 1961).

Ideia de *afirmare a românismului peste graniță* îl preocupa pe distinsul cărturar în mod deosebit. În același an, scria:

> « Noi nu avem mijloacele să răspundem prin volume la toată literatura și știința ce se tipărește în țară. Ceea ce putem face e să aruncăm idei-dinamită, care să distrugă polologhia comunistă » (18 Iulie 1961).

Iar doi ani mai târziu preciza:

> « Mai întâi, cred că aceasta trebuie să facem: să informăm țara unde trăim despre ale noastre, prin orice formă. Produsele literare, lirica plângăreață, pe care o citesc cei ce o scriu, nu e de mare folos » (3 Aprilie 1963).

Sunt cuvinte potrivite a și le întipări orice român ce trăește în lumea liberă.

Constantin Sporea

UN EXEMPLU LUMINOS

E de mirare cum, cu maeștri atât de oportuniști și de cedăreți — mă refer la o bună parte dintre ei, și în orice caz la cei mai reclamizați; excepțiile sunt cu atât mai onorabile —, tineretul studios din România a reușit să-și salveze, nu numai pregătirea, care e solidă, dar și sufletul, neîntinat. Ne uimesc unii din ei, cărora li se permite, nu știu cum, dar e bine, să umble prin Occident: dovedesc o seriozitate și o profunzime de gândire excepționale, și apar însetați de cunoaștere, ahtiați de « dialog » cu noi și cu lumea numită liberă.

În exil, pe lângă alte șanse, am avut norocul câtorva maeștri de înalt prestigiu moral, care, fără să vrea, ne-au dat, cu exemplul lor, putere să rezistăm la ispitele ce însoțesc fatal pribegia. Mult regretatul profesor Herescu ne-a fost model multora dintre noi. Cum continuă să ne fie model de muncă și de ținută, din Argentina, unde s'a mutat îndată după războiu, profesorul Dimitrie Găzdaru.

Dacă nu mă înșel, fostul director al Școlii Române din Roma împlinește anul acesta 72 de primăveri. Dar ultimele două cărți ale sale — « Qué es la Lingüística » și « Controversias y documentos lingüísticos » — au o vână tinerească de invidiat, și rezumă calitățile fundamentale ale acestui savant autentic pe cât de modest și retras: o expunere limpede, precisă, denotând perfecta posesie a materiei, în acest caz știința limbii, și o documentare erudită cum foarte rar poți întâlni. E proverbială, de altfel, curiozitatea cu care școlarul predilect al lui Alexandru Philippide a scormonit prin cele mai de seamă biblioteci ale Apusului, în căutare mai ales de urme românești. Fiindcă, iarăși, ceea ce caracterizează știința profesorului Găzdaru e strânsa și constanta ei legătură cu problemele românești. Fără o fărâmă de retorică, fără discursuri patriotarde, savantul dela Iași, respectând întru totul adevărul științific, a făcut și face naționalism (indiferent și pe deasupra unei poziții politice, căreia i-a rămas credincios, dând iarăși o pildă de coerență riguroasă și, mai ales, de curaj). Ajunge să ne gândim la acel studiu capital, care este « Contribuția Românilor la progresul cultural al Slavilor », publicat în revista « Cuget românesc » dela Buenos Aires (1952-1954), și care trebuie neapărat retipărit: scriere doctă, informată în cele mai mărunte detalii, și tocmai prin această calitate extrem de utilă cauzei românești (a se măsura distanța de Iorgu Iordan, responsabil, între altele, de asasinarea lui George Pascu, și care, cam în aceiași ani, căuta să arate că numai noi am luat, și am luat chiar totul, dela slavi, dela ruși mai ales...).

În patruzeci de ani de activitate ştiinţifică, dela « Contribuţiile privitoare la originea, limba şi influenţa Mitropolitului Dosofteiu », publicate în « Arhiva » dela Iaşi, în 1927, până la amintita « Controversias y documentos lingüísticos », apărută la Buenos Aires, în 1967, şi care e o excelentă istorie a lingvisticei, pe baza corespondenţei dintre Ascoli şi cei mai de seamă lingvişti şi filologi din a doua jumătate a secolului trecut şi din primii ani ai secolului nostru, profesorul Găzdaru a publicat aproape 300 de lucrări, în româneşte şi în diferite limbi străine. Sunt lucrări de filologie şi lingvistică, de istorie literară şi de comparatistică (motivul « amărîtă turturică »), de istorie, de dialectologie şi de folclor. În toate aceste domenii, un aport nou, o contribuţie preţioasă, rod al cercetărilor personale: nimic de mâna a doua, cum se obişnuieşte adesea. Lecţia lui Philippide, la care s'au adăogat Bertoni, Jaberg, Spitzer, al cărui asistent Găzdaru a fost la Universitatea din Marburg, nu putea da alte rezultate.

Ctitor al Institutului de filologie romanică « Alexandru Philippide » dela Iaşi, domnul Găzdaru conduce astăzi două Institute în Argentina: pe cel de filologie romanică de pe lângă Universitatea Nacional din La Plata şi pe cel de filologie şi lingvistică de pe lângă Universitatea del Salvador din Buenos Aires, unde a creiat o adevărată şcoală filologică, cu profesori şi discipoli care au numai recunoştinţă pentru un maestru atât de doct şi de uman, atât de aproape de fiecare din ei.

Preşedinte, încă dela întemeiere, din 1957, al secţiei de filologie a Societăţii Academice Române, prezent cu comunicări la congresele instituţiei şi cu studii de mare valoare la seria de « Acta », profesorul Dimitrie Găzdaru e un far în exilul nostru: un punct de reper sigur pentru cine înţelege să facă ştiinţă, şi ştiinţă riguroasă, fără a uita că e român şi că ne găsim într'o anumită situaţie, particulară, care ne înmulţeşte datoriile către neam.

Mircea Popescu

O OPERĂ DE REVALORIFICARE A RETORICEI

Apar, şi în acest exil al nostru, o sumedenie de cărţi inutile, de care totuşi se vorbeşte; şi poate scăpa din vedere o lucrare fundamentală, ca aceasta din urmă a domnului profesor Bazil Munteanu: *Constantes dialectiques en littérature et en histoire* (Didier, Paris, 1967). În peste patru sute de pagini masive, fostul profesor de franceză dela Universitatea din Bucureşti a adunat diferite studii publicate mai ales în excelenta « Revue de Littérature comparée », pe care o conduce, comunicări la congrese internaţionale, contribuţii la volume de « Mélanges », etc.; şi ne-a pus astfel la îndemână un manual preţios de retorică în sensul vechi şi bun al cuvântului, de literatură generală, adică în fond de teorie şi de filozofie a literaturii. E şi un act de curaj, în timpurile de astăzi, când scriitorii îşi fac parcă o glorie din a refuza orice normă, iar estetica tinde să absolutizeze opera de artă, sustrăgând-o contextului psihologic ori istoric ori social ori geografic în care se naşte.

Scopul precis al autorului e de a introduce şi în această materie vagă şi fluidă a literaturii o oarecare rigoare de metodă, în lipsa căreia nici nu se poate vorbi de o « ştiinţă

a literaturii ». Se identifică, aşa, o serie de « constante dialectice » sau, cu un termen şi mai aparent paradoxal, de « constante variabile »: structuri sau formule fixe cu conţinut variabil, după epocă, şcoală, curent literar, şi mai ales după capacitatea de « invenţie » a scriitorului, care înseilează, de cele mai multe ori fără s'o ştie, pe aceste scheme, concretizând categorii universale, cu caracter bivalent. Bipolarităţi de genul acesta sunt: clasic-romantic, imitaţie-originalitate, *ingenium-judicium*, raţiune-sentiment, *docere-movere* (ca intenţie şi rezultat al operei de artă), *esprit-coeur*, şi aşa mai departe. Sunt structuri care nu se contrazic, ci se alternează dialectic, oscilând între ele, secol după secol, arta literară.

Fără a fi un filozof de profesie, domnul Bazil Munteanu trage concluzii mai generale, şi aplică legea constantelor variabile nu numai la istorie, a cărei natură dialectică e, după Hegel, un loc comun, dar şi la istoria ideilor, la evoluţia culturii şi a omului în general. Primul studiu reia, de altfel, reflecţiile asupra istoriei, unele de o profunzime nebănuită (ca acelea despre viaţă şi adevăr) pe care tânărul savant le-a publicat la Bucureşti, în îndepărtatul 1934, în volumul închinat memoriei lui Vasile Pârvan. Cartea de faţă e, deci, fructul câtorva decenii de gândire cu metodă asupra culturii în general şi asupra literaturii în special.

Toţi ştim pasiunea cu care autorul s'a dedicat literaturii comparate. Bună parte din volum se ocupă de problemele pe care le ridică această disciplină, relativ nouă, de vreo jumătate de veac, deşi precursori se pot găsi chiar în antichitate, dar mai ales de vreo două secole încoace, dela abatele Du Bos, căruia i se consacră, de altfel, un studiu consistent şi exhaustiv. Dar şi comparatismul, ilustrat de nume ca Baldensperger, Paul Van Tieghem, Paul Hazard, Auerbach, E. R. Curtius, Leo Spitzer, Hatzfeld, e ridicat la o lege mai generală, a gândirii înseşi, fiindcă nu gândim decât prin raporturi, adică, tocmai, comparativ. Această tendinţă a autorului, legitimă şi oportună, de a da o bază filozofică teoriei literaturii nu denaturează scopul cărţii, care -repet- e un preţios tratat de retorică şi estetică, în care se lămuresc termeni ca stil, isvoare, influenţe, mediu, culoare locală, *convenance* sau, pe latineşte, *decor*, curente, verosimilitate, intuiţie, expresie, şi aşa mai departe. Convingerea autorului e că antica *techné* a lui Aristotel e încă vitală şi alimentează, ocult, literatura, azi ca şi ieri; de aceea trebuie reluată, mai ales când i se cunosc limitele: ea nu explică, firește, capodopera, dar ajută la înţelegerea ei, e chiar indispensabilă unei adevărate înţelegeri a operei de artă.

Cu astfel de convingeri, domnul Bazil Munteanu nu vrea să ofere, totuşi, decât jaloane deocamdată. Subtitlul unei opere atât de dense e semnificativ: « Probleme. Cercetări. Perspective ». Această viziune problematică a chestiunilor, esenţiale, luate în discuţie, constituie un motiv în plus de îndemn la lectura « Constantelor dialectice în literatură şi în istorie ». Alt motiv, pentru cititorii acestei reviste, este studiul final despre « Universalism şi Autohtonie »: revendicare pasionată şi totuşi obiectivă (altă bivalenţă dialectică?) a câtorva valori universale ale culturii noastre româneşti. Citind cu emoţie aceste pagini, deloc retorice, l-am regăsit, viu ca totdeauna, şi inciziv, pe autorul neuitatei « Littérature roumaine » din 1938: prima sinteză fericită a culturii noastre moderne într'o limbă de circulaţie universală.

Mircea Popescu

ÎNTÂLNIRI

La liceu se învăța că poezia poate fi lirică, epică, didactică, satirică și nu mai știu cum, iar « Pastelurile » lui Alecsandri ni se propuneau ca exemplu de poezie descriptivă și obiectivă. Cu excepția unică a versului subiectiv: « Omul, trist, cade pe gânduri și s'apropie de foc ». Îl știusem pe dinafară înainte de-a fi ajuns, cu vremea, să-l știu și pe dinăuntru. Parcă mi se năzărea silueta opacă a omului adunat la foc, din primul plan al tabloului; dar tabloul nu-l vedeam și n'auzeam nici șueratul vântului prin hornuri « răspândind înfiorare », nici larma vitelor și a cânilor, ci doar tăcerea îngândurată a omului, ca o măsură a lucrurilor.

Mai târziu, la Paris, adunând material pentru antologie, aveam să descoper această dedicație a poetului « Pastelurilor » pe albumul unei duduci: « În ce lume, unde merg, / Lacrimile ce se șterg? ». Am tresărit, surprins de brusca radiere a înțelesului din planul literal, într'un păienjeniș de semnificații misterioase și de corespondențe subtile. Începuse un cântec și cântecul se nesfârșea... Veselul Alecsandri avea deci mai multe strune la lira lui decât socotisem.

Prima imagine și intuiție a țării, ca priveliște memorabilă, i-o datorez tot lui: cuprinsă de « ...cea zare aurită / Și cu flori acoperită, / Ce se'ntinde ca o ceață, / Pân'la Dunărea măreață ». « Sentinela română » mi-a rămas de atunci, în auz, cu glasul fratelui meu, de când o recitase la o serbare de sfârșit de an, la Oltenița, unde urmam amândoi la școala primară. Priveliștea țării, din vorbele poetului, o recunoșteam aevea în spațiul copilăriei mele oltenițene, vrăjită de acea Dunăre măreață pe care, de pe acoperișul școlii, o puteam zări licărind în depărtare, ca printr'o ceață; iar până acolo, de-o parte și alta a șoselei cu plopi și flori de câmp pe marginea șanțurilor, lanuri de grâu presărate cu maci, întrerupte de bostănării și răzoare cu floarea soarelui.

Mi-am adus aminte, și de imaginea omului trist din « Sfârșit de toamnă », și de priveliștea țării proiectată « din vârful Carpaților », recitind în volumul « Nou Itinerar », de George Uscătescu (Colecția Destin, Madrid 1968) — cu același simțimânt de participare intensă de la prima lui lectură, în revistă — eseul întitulat « Actualitatea lui Eminescu »: tot ce spune autorul, acolo, despre « Sara pe deal » mi se pare demn de reținut. Cu o bucurie a însoțirii am răspuns apoi, întâlnind mărturia semnificativă, surprinzător de vastă în sobrietatea ei, a lui Virgil Ierunca: « Trei culori cunosc pe lume: focul, apa și sara pe deal » (Revista Scriitorilor Români, 1967).

Prilejurile unor astfel de întâlniri sunt rare. Iată-ne, dar, cel puțin trei, pentru care această poezie are un loc unic în lirica eminesciană: locul însuși al Poeziei. «Sara pe deal » ilustrează în felul cel mai vădit, cred, și justifică, observația lui George Uscătescu (din eseul menționat): că, apropiindu-ne de Eminescu « pe linia semnificațiilor, nu mai suntem obligați la reducții, ci ni se oferă generos plenitudinea ». Ambiguitatea ei paradoxală e subliniată de la început: « Un esențial lăcaș poetic, dar în același timp o trăire poetică a întregului univers românesc ». *Tocmai* pentru că ne oferă o trăire integrală a universului românesc, devine, cred, locul Poeziei însăși, așa cum spațiul copilăriei moldovenești și țărănești a lui Creangă se transfigurează, devenind chiar spațiul Copilăriei.

Aș numi-o poezie *totală*, pentru că ceea ce spune se împlinește cu ceea ce tace. Ambiguitatea ei este de natura omului însuși, care, neputând să nu spună, dar vrând și să tacă, va cunoaște — prin același demers nedespărțit — și bucuria de a spune și tristețea de a fi spus. Nu-i oare, lacrima, aceeași, pentru râs și pentru plâns?

Omul trist din « Sfârșit de toamnă » se apropie de foc, într'un gest de apărare împotriva naturii ostile. Silueta-i opacă astupă tabloul, așa cum tăcerea lui îngândurată stinge larma de-afară. În « Sara pe deal » poetul se integrează peisajului vast, într'un moment extatic privilegiat, foarte rar în poezia eminesciană, îngânată obsedant de un timbru al desfermecării omului știutor, decăzut din harul copilăriei. « Sara pe deal » ne sugerează, într'un spațiu vrăjit, ieșirea din timp a poetului: în fărâtimpul clipei care durează prin harul răscumpărător al Poeziei. Ceea ce *tace* « Sara pe deal » este fragilitatea acestei clipe, pândită de blestemul petrecerii în timp, al încetării: « Mai încet, tot mai încet, / Sufletu-mi nemângâiet / Îndulcind cu dor de moarte »; refrenul desfermecării, ruptura existențială a cunoașterii că « Numai omu-i trecător, / Pe pământ rătăcitor ».

« Sara pe deal » este, la prima vedere, o poezie de dragoste. În primul plan al vederii se proiectează îndrăgostiții de sub salcâm: El și Ea. De fapt, numai Ea, fiindcă El — deși pasu-i « grăbește » — nu va ajunge la întâlnire, pe care doar o anticipă, închipuindu-și cum va fi. Din toată opera eminesciană reiese că poetul, iubind în taina unei clipe de nesfârșită apropiere și încins de jindul iubirii, n'a ajuns niciodată la întâlnire. Ca și cum s'ar fi temut de sfârșitul apropierii, întâlnirea de fapt. Impresia de la prima vedere se cuvine deci precizată: « Sara pe deal » e o poezie de dragoste nepetrecută.

Spațiul ei fizic asociază cerul și pământul, într'un tablou panoramic de amploare cosmică, unde prezența unuia din cei doi protagoniști, a Ei, apare ca o simplă notație la sfârșitul descrierii din prima strofă. În cea următoare, Ea se desprinde în primul plan al tabloului, sugerându-i parcă un centru. Motivul Ei alternează acum cu motivul peisajului, — contrastul lor aparent creind un schimb de corespondențe misterioase. Peisajul acoperă exclusiv spațiul color două strofe următoare, într'un crescendo al notațiilor văzului și auzului, întrerupt brusc prin ultimul vers al strofei a patra, unde intră în scenă El: « Sufletul meu arde'n iubire ca para ». Îndată, apoi, peisajul fizic se stinge, ca atare (« satul în vale-amuțește »), stăruind însă ca o fire a locului, sub vraja căreia se desfășoară, fără să treacă, într'o curgere nemișcată, « subiectul » acestei poezii de dragoste, până la exclamația finală: « Astfel de noapte bogată, / Cine pe ea n'ar da viața lui toată? ».

Martorul unei astfel de nopți continuă să ne-o promită, după ce și-o promisese mai întâi sieși, ca și dragostea către care « grăbește », într'o nesfârșită apropiere. Mai frumoasă decât toate câte au fost, căci nu va fi niciodată, rămânând ceea ce este, mereu: firea dragostei, felul de a fi iubind. Vrăjită de firea locului, firea dragostei farmecă spațiul poeziei, al cărei potențial de sugestii, corespondențe și asocieri se revarsă peste limitele conceptelor desmărginite, într'o aspirație nesfârșită ca și a dorului de iubire.

Aceasta mi se pare a fi, până la urmă și în esență, « Sara pe deal »: expresia unei aspirații către ceea ce este și ține, prin tot ce se petrece. Iar o dată cu permanența sugerată, sugerând parcă și autoritatea anonimă a elementelor — a focului și apei — din mărturia lui Virgil Ierunca, unde « Sara pe deal » devine sara pe deal, elementul poeziei, alături și împreună cu elementele cosmice.

Mihai Niculescu

POEZIE DIN NOU POEZIE

Prin 1964, un foarte tânăr critic, abia ieşit din şcoală, NICOLAE MANOLESCU (n. 1940), avea satisfacţia să-şi vadă necenzurat un articol de o nemaipomenită îndrăzneală, unde spunea în esenţă că poezia, indiferent de întrebuinţările la care este afectată, trebue să fie şi... poezie.

O exclamaţie de profundă sinceritate, care aminteşte de adevărul « gol goluţ » ieşit din gura unui copil în celebra şi mult citata povestire a lui Andersen. Curajul criticului debutant de atunci se baza pe o înăscută sinceritate, pe dragostea nefalsificată pentru poezie şi pe consensul celor ai lui, adică o sumă de intelectuali foarte tineri şi convinşi de realul lor mesagiu.

Tineretul literar din România apare original faţă de alte tinereturi din prezent prin seriozitatea preocupărilor lui, prin luciditate, prin setea spirituală care aminteşte de a generaţiei precedente, din urmă cu treizeci de ani, prin lipsa lui de acreală ranchiunieră faţă de comunitatea umană. Un tineret care în loc să se simtă, cum vai! se tot spune, « frustrat », e bântuit efectiv de setea cunoaşterii, un tineret care în loc să viseze catastrofe pentrucă pur şi simplu « nu îi mai place », se sbate să repună spiritul românesc la loc de cinste, revendicându-i prin creaţie valabilă o « restitutio in integrum » şi reintegrarea lui în marele suflu al Occidentului, căruia îi aparţinem organic, prin însăşi naşterea poporului nostru.

Aşa se explică şi de ce un critic debutează invocând drepturile poeziei de-a fi la ea acasă într'o ţară a poeziei, drepturile elementare ale poeziei de-a fi în poezie, de unde vreme de patru lustre şi mai bine a fost dată afară, în ţara în care Eminescu nu are dreptul la o catedră « Eminescu », deşi autorităţile l-au făcut... membru al Academiei, ridicându-l la rangul lui... Arghezi. E drept că manuscrisele lui Eminescu se şterg de timp în arhivele Academiei deoarece nu se găseşte hârtie pentru punerea lor în carte. De câte ori nu a scris Arghezi, care numai de lipsă nu s'a putut plânge în vremile burghezo-moşiereşti ale Voevodului Culturii, de mizeria în care-au trăit poeţii pe vremuri? Dar la un infolio care să cuprindă caetele lui Eminescu nu s'a gândit; să-şi pună astfel mai nobil ca de obicei arţagul la lucru. Cu cât amar scrie Marin Sorescu, revendicând acest infolio pentru neamul pe care-l iubeşte mai mult decât arginţii, fie ei chiar « mană populară »: « Să se mai tae, dacă nu e hârtie, din jurnalele intime, din notele de drum, din romanele fluviu. Fluvii-fluvii, dar seceta uite că nu ne iartă. Apa trebue întoarsă spre menirea ei primară, la irigat. Sânt sigur că acei care-au scris mii de pagini, dacă sânt cu adevărat interesaţi, vor face bine să şi le citească. Să se citească singuri dacă sânt cu adevarat remarcabili, că doar n'o să lase treaba asta pe seama poporului, care e prins cu treaba... Artistului să-i pese mai puţin de tămâie. *Şi să tremure şi să se cutremure mai mult în faţa adevărului şi a cuvintelor care să-l încapă* ».

Desigur că orice curaj, în ţările dintre două lumi, apare azi înzecit faţă de ifosele unor fii de bani gata care suspină după Mao, făcându-se că nu aud ameninţarea balaurului din răsărit: « Dacă Cehii şi Slovacii nu îşi bagă minţile în cap, deportarea câtorva sute de mii în Siberia nu constitue nicio problemă ».

Cu generaţia de azi se petrece o primenire naturală, fără convulsiuni, fără violenţe;

este o refacere a celulei româneşti, ameninţată o vreme cu distrugerea, aşa cum nu a mai fost niciodată.

Acest tineret este conştient de vocaţia profundă a românităţii pentru cultură, *pentru căutarea adevărului*, de vocaţia unui popor al cărui miracol îl desvălue basmul cu mitul « încercărilor » şi al « modestiei » biruitoare, vocaţia unui popor care nu a distrus nici asuprit vreun alt popor şi care-a suferit mereu fără capăt din cauza multor asupriri de mai multe feluri.

Cioran, ajuns la vârsta moderaţiei, scria că, dacă e mare lucru să aparţii unui mare popor cu mare expansiune, nu e deloc mai puţin mare lucru să te fi născut dintr'un popor ce nu poate fi acuzat niciodată de invazii, distrugeri, genocid. Nu e de uitat, de altfel, că, deşi profund religios, poporul român nu a practicat războiul religios, până când nu a fost aruncat în acest păcat de ocupaţia sovietică, sub care s'a operat desfiinţarea unei biserici prin forţă, în ciuda celei mai evidente armonii între credinciosii diverselor confesiuni.

Desigur că asupra acestui tineret dotat şi setos de spirit apasă apostazia oficială a cadrelor lui, dar e greu de crezut că se poate opera chiar o des-călire a structurii fiinţei româneşti. Ofensiva creatoare a tineretului arată mai curând contrariul: revenirea unui popor cu adânci tradiţii la sine însuşi, fiind vorba de nişte europeni constitutivi şi nici de cum de o adunare de triburi puse peste noapte faţă în faţă cu civilizaţia modernă, pe care Românii o asimilaseră încă din veacul naţionalităţilor, când s'au ridicat la rangul de Stat unitar independent, ajungând astfel la recuperarea graniţelor proprii, ştirbite ulterior de jocul defavorabil al înţelegerilor între alţii.

Odată cu poeţii, care cer dreptul de a publica poezie, era normal să ajungă şi criticul la revendicarea drepturilor gândirii de a se consacra « obiectului », deci *literaturii*, fără subiectivarea unui sistem exterior creaţiei poetice.

Ridicându-se cortina de fier lăsată două decade peste literatura noastră dintre cele două războaie mondiale, Nicolae Manolescu (*Metamorfozele poeziei*, Bucureşti, 1968) poate întreprinde, mereu curajos, cum spune el însuşi, « un fel de *introducere* în poezia modernă românească », prin aplicarea metodei unei « istorii interioare » a acestei poezii, bine înţeles în cadrul cronologic inevitabil şi care marchează filiaţiile.

O *istorie a poeziei româneşti*, constată autorul, nu există. În primul rând, pentrucă de o viaţă de sine a poeziei la noi nu se poate vorbi înainte de perioada interbelică. Manolescu merge mai departe şi afirmă că, la drept vorbind, până la « poezia modernă », adică începând din veacul trecut, poezia — bine înţeles prin mijlocirea poeţilor — nu avea încă o *conştiinţă de sine*. Înţelegem foarte bine că Manolescu face o reducţie metodică, pentrucă nu avea spaţiul necesar s'o ia din vremi, dar nu mai puţin e adevărat că ceea ce s'a petrecut cu « poezia modernă » se mai petrecuse alte vremi cu alte poezii... moderne, şi în Occident şi în Orient. Formele poetice au fost decisive în « transmiterea » celor mai adânci conţinuturi pe care le-a atins umanitatea. Mişcarea trubadurilor, de pildă, nu a fost deloc mai puţin conştientă decât a suprarealiştilor din vremea în care unii dintre noi învăţam să punem virgula la locul ei. Ceva « nou » ne-a venit din « lumea nouă », cu descoperirea experimental-psichologică a « mecanicei » poeziei de către Edgar Allan Poe, precursor al revoluţiei rimbaldine, şi nu mai puţin *dupe* al geniului

poetic, care se poate analiza « după », dar niciodată « înainte ». Absolutizarea poeticului, care ar duce la sterilizarea lui, este o chestiune pe care Manolescu o ia în piept, ajungând la Barbu, și asupra căreia vom insista puțin, verificând o afirmație incipientă: « Dacă poezia modernă poate fi definită, la început (remarcabilă prudență, n.r.), ca o creare (mai corect « recreare », n.r.) a lumii și în același timp ca o creare lirică a limbajului, ea devine cu timpul numai o aventură pură a limbajului ». Dacă acest lucru s'a petrecut într'adevăr la noi, rămâne de văzut.

Punctul de plecare posibil pentru o istorie a poeziei românești, deci momentul în care această poezie se detașează de contextul cultural general, ar fi poate simbolismul (p. 19). Într'adevăr, cel mai tânăr critic literar român de azi dă dovadă de o perspicacitate surprinzătoare. Nu a fost Minulescu un fel de « Cocteau » al nostru « avant la lettre »? Primul care făcea « un fel de-a fi » din poetic-artistic, ceva fundamental deosebit de ceea ce Eminescu înțelesese prin « a vorbi în poezie », ceea ce era mult mai profund, chiar fundamental? Nu e Minulescu primul nostru « poet de lux »?

Reținem din descrierea simboliștilor celor mai autentici: « Dacă Bacovia se pune în scenă pentru a se *exprima*, Ion Minulescu joacă teatru pentru a se *disimula* (p. 23) », iar « dintre poeții români Bacovia e singurul care-a coborît în infern (p. 20) ». Păcat că Manolescu nu a citit articolele lui Vladimir Streinu, care rămân tot ce s'a scris mai bine despre Bacovia, și între cele mai bune lucruri pe care le-a scris Streinu. Sau poate tocmai le-a citit, vorbind apoi de « infern »? Pentrucă Bacovia, înainte de Beckett, este poetul absolut al descompunerii, nu al celei « burgheze », cum zice propaganda, ci al descompunerii umane, al abdicării fără nicio nădejde. Nu un « elegiac », ci un *nihilist* absolut. Faptul că am dat asemenea podoabă arată că ajunsesem la nivelul marei culturi, dar aceea care urma lui Dante și Eminescu. Se înțelege. Nu mai puțin nobila ieșire a lui Streinu de atunci a fost un semn de sănătate, « malgré tout ».

Nu mai puțin surprinzătoare prin justețe și concizie este remarca asupra « tradiționalismului » nostru de după primul război mondial, despre care ni se spune (p. 26) că nu era continuarea semănătorismului, mișcare ideologică, ci un estetism: « Tradiționalismul nu este convertirea semănătorismului; tradiționalismul e un stil, o formulă inventată de poeți moderni, ieșiți adesea din școala simbolismului ». Așa cum semănătorismul era o « postură » ideologică, sau nostalgie a unor desrădăcinați dela sat la oraș, « tradiționalismul » era una estetică, un rafinament, și « mai mult un program decât o sensibilitate reală ». Desigur fără « sensibilitate » poeții n'ar fi făcut nimic, dar e foarte just că « programul », chiar dacă nu « premergea » sensibilitatea, în orice caz mergea cu ea mână în mână. De aceea Manolescu opune radical « modernismul », care este în primul rând « un mod de-a simți », lucru de altfel foarte adevărat.

Remarcăm de asemeni și observația că, în ciuda « ortodoxismului », « Gândirea », începând cu Crainic, nu a dat o poezie mistică. Același lucru notam și noi acum câțiva ani, într'un articol consacrat lui Eugen Lovinescu, și în care spuneam că « modernismul » a dat mai multă poezie apropiată de mistică decât « ortodoxismul ». Nu mai puțin binevenită este distincția după care « tradiționalismul » nu e « un clasicism », ci « un romantism minor » (p. 44).

De poeții cei mai cu vază ai generației precedente, nu numai lui, ci și nouă, Manolescu se apropie cu o chibzuială de om matur și se salvează miraculos de toate locurile comune ale unei critici pre-fabricate vreme de patru lustre, lungi cât un veac de post cu gratii. Uneori vine și câte un citat impresionant, cum e al spuselor lui Blaga (p. 74): « Îmi dau seama că, față de versurile mele de altă dată, noua mea poezie se adâncește pe un plan mai organic și mai omenesc ». E drept, această re-organizare ne arată un Blaga diferit, dar din punct de vedere artistic apar unele neașteptate scăderi. În orice caz, complementaritatea celor două etape poetice, fără să fie vorba de « două poezii diferite », nu a mai arătat-o nimeni până acum în termeni așa de precișI ca ai lui Manolescu: « Acolo (poezia de înainte de ' Mirabila sămânță ', n.r.) mecanica cosmică se resfrânge asupra vieții omului, aici legile vieții omenești se comunică universului (p. 73) ».

Arghezi, punctul cel mai dificil al discuției poetice în R.S.R., din atâtea și atâtea motive, este magistral sublimat de Manolescu: « poetul e când beat de har, când lipsit de har, pe rând în grația lui Dumnezeu sau alungat departe de El, comunicând cu El sau implorând zadarnic un semn ». Nicodată nu a fost mai bine rezumată, în câteva cuvinte, drama lui Arghezi, și fară de care nu ar fi existat în poezia română niciun Arghezi. Și poate că e drama cea mai profundă a umanității, fie că e vorba de poporul ales din Vechiul Testament, fie că e vorba de Petru din Noul Testament. Poate că tot necesități metodice au dus pe Manolescu să transeze « more geometrico » chestiunea, considerând că ar fi o « dramă a creației » și nu una a existenței, din care orice poet își scoate creația. Mai mult religios-etic decât estet, în ciuda necontenitelor lui « efecte », Arghezi nu a fost întâi de toate un artist, ca Sadoveanu, de pildă; moldoveanul mai puțin argăsit la suportarea păcatelor ca vechiul oltean, ale cărui « rezerve mintale » Dumnezeu din ceruri le știe. Arghezi nu a fost nici pe departe un artist și gânditor ca idolul lui de toată viața, Baudelaire, umanist ieșit dintr'o civilizație ajunsă la apogeu. Oribila traducere a « Albatrosului », total alăturea cu drumul, arată că Arghezi nu a ieșit niciodată din « cimilitură », că era un arhaic care-și făcea « probleme », plutind însă imun într'un arhaic scepticism, care în același timp era și optimism. Arghezi a fost un chinuit repede resemnat, și fără greutate cinic mai târziu, dar senin ca un « inspirat » niciodată, ci îndoit, și de îndoială și de evidență, nu a crezut nici măcar în perfecția artistică visată de Baudelaire, dar reușind să evite vulgaritatea până la « Cântarea omului », sfidare aruncată veacului, probabil în urma unei revelații ce nici scrisă nici spusă n'a fost (*et pour cause*...).

Vorbind despre Al. Philippide, Manolescu dă încă un examen dificil de « pipăitor » al poeziei: « Poetul inventează pseudo-alegorii, *căci pe el nu-l interesează deslegarea simbolurilor*, ci echivocul lor. Acest alegorism întors este, fără îndoială, lucrul cel mai turburător ». Greu ar fi fost să se definească altfel un *poet*. Dela articolul lui Ion Barbu, « Salut în Novalis », apărut în « Vremea » în 1930, cu prilejul volumului « Aur sterp », până la scurta, dar pătrunzătoarea evocare a lui Manolescu, s'au spus despre Philippide mai mult platitudini, cel mai pozitiv dintre critici rămânând G. Călinescu. Cum Dumnezeu a putut fi ridicat atâta în slăvi Bacovia, când există de patruzeci de ani un poet de bogăția lui Philippide, este încă unul din misterele mistagogiei ultimilor douăzeci de ani. Iar puținul din ce-ar fi fost de spus despre Bacovia, transformat de stakanoviștii realismului socialist în profet social, a trebuit să-l spună tot copilul care constată că Regele umblă

gol pe stradă: «Jalea lui nu are nimic omenesc, căci omul care s'a coborît în infern nu poate fi un disperat oarecare» (p. 21).

Ajuns la Ion Barbu, Manolescu întâmpină unele inevitabile dificultăți. Și în cazul lui Barbu s'au distribuit atâtea locuri comune încât cine nu a trăit în epocă cu greu poate ajunge la un discernământ. Criticii încă existenți azi au fost în genere ostili lui Barbu, pentrucă, deși afirmați categoric «raționaliști», au fost subjugați mai mult de datul în bobi al lui Arghezi din lucrurile lui mai puțin inspirate, cum s'a dovedit cu farsa «Cântării omului». Cultura lui Barbu era la marele nivel al marilor noștri poeți: Ion Budai-Deleanu, Grigore Alexandrescu, Eminescu, Blaga, lucru care nu se poate spune despre nivelul lui Arghezi, care cu ingenuitate de catihet, însă fără geniul lui Creangă, a fost în stare să spună la un moment dat «demonic infinit». Eugen Ionescu se întreba în «Nu», pe bună dreptate, cam ce-ar fi fost să însemne așa ceva, și nu putea răspunde. După Anton Pann, Arghezi apare la noi ca o natură foarte dăruită, dar care n'a ajuns până la o «a doua natură», a acelui lustru pe care-l avea maestrul său Baudelaire, sau strămoșul Grigore Alexandrescu. Arghezi a fost ultima noastră apariție folclorică reală, adică fără să fabrice nici folclor nici tradiționalism, deci «autentic», până la punctul critic al deplasării balanței în ochii clientului, care nu se poate gândi la așa ceva.

Barbu a fost mult persecutat cu abatele Brémond, care se extazia citând «la fille de Minos et Pasiphaé», ca să arate cât de cât cum ar fi cu «poezia pură». În mai multe rânduri Barbu s'a apărat de nobilul abate, și cand a spus cuvântul «pur», acesta se lega de «lirism», ceea ce duce la *conținut*, nu la sunet, «lirismul absolut» fiind altceva decât «poezia pură» la Brémond, și pe care-l putem căuta la Pindar, la Hölderlin, la Leopardi, la Eminescu, etc. Dar îl putem face vinovat pe Manolescu de apropierea Brémond-Barbu, dacă așa se scria în anii lui Barbu? De aceea afirmația «începând prin a exprima ceva, poezia sfârșește prin a se exprima pe sine», nu are nicio aplicație la Barbu, care n'a scris, în proză sau versuri, niciun rând *gratuit*, adică «de dragul zicerii». Doar că, spre deosebire de Arghezi, care a fost funciar un moralist, cu toate păcatele moraliștilor bine înțeles, Barbu a fost un metafizician, nu în sensul de profesie, era matematician, ci de aspirație. Se știe că spiritele metafizice au vorbit întotdeauna fără gratuitate, spre deosebire de moraliștii care-și mai schimbă moralele. Niciodată Eminescu nu a avut «logica» lui Arghezi, după cum nici Arghezi n'a avut vreodată concentrarea de limbaj a lui Eminescu sau Barbu, care nu își căutau însă limbajul de dragul limbajului, ci pentru conținutul liric pe care voiau să-l desvălue.

Postura «poeziei pentru poezie» a fost schițată la noi numai de gruparea «U N U», fără să înăbușe însă total suflul afectiv de care erau castrate alte grupări ale vremii, pe urmele dadaismului.

La «poezia pură» ajungem însă cu Dan Botta, în esența lui deloc «barbist», și primul care, dela Eminescu încoace, se afirma explicit (spre deosebire de Eminescu, poet al «sunetului» fără teorie) adept al «spunerii frumoase», — «Eulalie sunt crin» —, deși nici la el echivocul nu lipsea, pentrucă «Eulaliile» sunt și concepție, nu numai sunet. După Călinescu, Manolescu îl nedreptățește și el pe Dan Botta, care nu este în niciun fel un epigon al lui Barbu, cum fusese Vlahuță al lui Eminescu. Dan Botta a rămas până la urmă personal credincios sunetului și desfăcându-se de prețiozități, cu inclusivele neologisme din prima tinerețe, a ajuns la puritatea și plinătatea din uluitoarele «Sonete», pe care poate că odată cititorii și poeții români le vor avea la îndemână. Dan Botta și-a realizat sunetul lui plin și sensul propriu, așa cum Barbu, retras în gândirea pură, și-a sublimat pasiunea în matematici și mistică.

Desigur că, după atâta vreme de brutale confuzii, în care, de pildă, interesul față de ortodoxie este prolet-cultural amestecat cu «huliganismul», Manolescu nu poate să-și dea bine seama ce-au însemnat anii '30 pentru tineretul de atunci. Tragedia lumii era în aer, iar în același timp România ajunsese la momentul în care trebuia să-și stabilească standardul la marele nivel european. Poeții se întrebau ce este poezia din alte motive decât de «gratuitate»; îi încurca și apropiatul trecut semănătorist și ceea ce era prezent prin tradiționalism, sau un haotic «modernism», dar întrebându-se ce este poezia și care este rostul ei adânc, dincolo de versificări, care se făceau tot mai bune, desvăluiau neliniști și întrebări pe care le re-descoperă azi generația lui Manolescu. Dan Botta nu mai era «poetul de lux» care fusese Ion Minulescu. Încă din preajma primului război mondial poezia începea, cu Vinea, să fie altfel trăită decât în momentul de apogeu al «Flacării», revistă tipărită în câteva zeci de mii de exemplare, și unde Oreste, Cincinat, A. de Herz, și câți alții, publicau versuri perfecte care nu spuneau nimic. Acest salt este perfect intuit de Manolescu atunci când vorbește de o luare de conștiință de sine a lumii poeziei. În trecerea dela o serie la alta, această conștiință s'a adâncit și în același timp «gratuitul» a fost tot mai descalificat, pregătindu-se tot mai mult posibilitățile poeziei de a revela ceva. Acest «ceva» nu mai era un «obiect» ca la Arghezi, sau ca la tradiționaliștii cu obiect «religios», obiect «etic», obiect «pitoresc-misterios-folcloric», etc., ci tot mai aproape de ceea ce spune Hölderlin când compară poetul cu natura, în sensul că și unul și alta par că dorm, dar ei «presimt» («Wie wenn am Feiertage»).

În acest sens străbania poeților tineri și foarte tineri, din acei ani, a fost să redea poezia ei însăși, aceasta fiind contemplație, meditație, transfigurare, și nici decum soluție a cotidianului, fie că e vorba de un mic amor, fie că e vorba de organizarea primăriilor.

Prin incizia expresiei și seriozitatea preocupării, cartea lui Manolescu anunță un viitor critic de mare format.

Horia Stamatu

TREI POEȚI AUTENTICI

Pe masa de scris stau vreo câteva zeci de volume de poezie apărute de curând în țară și care ori mi-au fost trimise ori mi-au fost înmânate personal de autori. Fireşte, valoarea lor nu e deloc egală. Printre versuri simți că se mai strecoară și impostori — unii de altfel au făcut și carieră politică, legând rimă de rimă. Sunt «rimătorii» regimului, și de ei nu ne vom ocupa, chiar dacă au descoperit brusc că odele către partid și imnurile către Rusia, în care se specializaseră în trecut, și-au trăit traiul și că acum trebuie schimbată struna. Bine e, totuși, că s'a diversificat peisajul liric din țară și că, de câțiva ani, scriitorilor adevărați li s'au recunoscut *oarecari* drepturi asupra literaturii.

De trei din acești scriitori autentici voi spune câteva cuvinte; și nu numai fiindcă

sunt poeți « în toată puterea cuvântului », cum ar fi zis Maiorescu, dar și pentru un motiv cu totul exterior: i-am cunoscut, am vorbit îndelung cu ei, am putut lega un dialog, descoperind că ne putem înțelege, chiar când ideile noastre, mă refer la cele estetice, nu întotdeauna coincideau. Pe străzile și în piețele Romei am vorbit cu ei « românește », în accepția blazonată pe care i-a dat-o Virgil Ierunca acestui sfânt adverb. Fiindcă a vorbi « românește » nu e un simplu fapt mecanic. « Românește » vorbește și pluriacademicianul Zaharia Stancu... Și totuși nu ne putem înțelege.

* * *

Pe Ștefan Bănulescu îl cunoșteam și-l admirasem ca prozator de statură clasică, după ce Mircea Eliade îmi semnalase cu entuziasm, de data aceasta cât de întemeiat, « Iarna bărbaților »: o carte în care vigoarea sentimentelor, amploarea descriptivă, măsura stilului, din care nu poți scoate ori schimba o vorbă, definesc un artist de primul rang.

Cele 20 de « Cântece de câmpie », adunate anul trecut într'un volumaș deloc arătos, ilustrează o altă latură a personalității, complexe și aș îndrăsni să spun chinuite, a lui Bănulescu; deși același Bărăgan, aceeași « gârlă », Dunărea, aceeași « miriște arsă și lată », același « câmp gol și spân » constitue fundalul versurilor de astăzi și al prozei de ieri. Autorul face o experiență curajoasă: creiază, voit, ca poetul popular, în matca folclorului; și totul pare autentic, dar la o tonalitate superioară. Amintirea durută a locurilor natale, parcă împietrite într'un hieratism milenar, a unei sălcii, a unui salcâm, a unei dropii, a Dunării mai ales, a tinereții « toată, prefăcută'n colți de piatră », e dorul cântărețului anonim, însă sublimat, existențializat. Poetul se simte adesea înstrăinat de sine și suferă, dar cu discreția doinei:

Am împins un rîu în mare
Mi-a rămas setea-n izvoare.

Poate că, în această ordine de idei, a dedublării, a « alienării » de sine, poezia cea mai expresivă, o capodoperă, e « Omul din nisipuri »:

Nisip alb, nisip întins,
Zi și noapte ai tot nins.
Și mi-am pierdut urmele,
Ca mocanul, turmele.
Vine Crivățul, le scurmă,
Sînt sărac de n-am nici urmă.
Urmele zboară la nori
După cîrdele de ciori.

Caut unde-am fost — și plec,
Și pe lîngă mine trec.
Frică mi-e și mi-e rușine,
Am să mă lovesc de mine,
Ziua, în amiaza mare,
Pe cîmpul întins la soare.
Dar eu trec mereu și vin
Ca pe lîngă om străin.

Cât de perfectă e asimilarea folclorului se vede și din rafinata tehnică a asonanțelor.

Mă gândesc, în paranteză, cât i-ar fi plăcut lui Pillat un « poem într'un vers » ca acest început al « Cocoșului »: « A tăiat noaptea în zimți ».

* * *

Cu totul deosebit e temperamentul liric al lui Marin Sorescu, care privește lumea dintr'un alt unghi, « unghiul lui Iona » am putea spune, în care « totul e invers » și se pretează ironiei, satirei, auto-persiflării, unui anumit funambulism mucalit, care nu se teme nici de calambur. Poetul desghioacă omul și natura, care-s una, și-i « citește », le descifrează « semnele » altfel decât noi, descoperind asociații, corespondențe stranii, sugestii nebănuite. Din volumul de « Poeme » publicat în 1965 îmi rămăsese, obsedantă în suflet, lirica « Trebuiau să poarte un nume », cu superba deschidere: « Eminescu n-a existat »; dar tonul prea voit discursiv nu m'a lăsat probabil să pătrund la esențe. Ultima culegere de versuri — « Tinerețea lui Don Quijote » — alungă orice rezervă, mai ales că autorul își și expune, curajos, într'o « postfață » exemplară, crezul estetic, cerând dela început: « să mi se dea voie să fiu deosebit ». Văzând în poezie « un instrument de cunoaștere a omului ca om », el îi stabilește obiectul în problemele fundamentale, care sunt fericirea, adevărul, existența, moartea (și nu Doftana ori Hiroșima, nu ziua de naștere a « genialilor » și nici epopea cu bursă neagră dela lagărul din Târgu-Jiu, adag eu). « Nu i se poate cere unei privighetori, care își petrece majoritatea timpului într'un copac, să cînte numai *în* și numai *despre* acel copac ». Poezia e însingurare personală, e autonomie, e cultură, e efort. Autorul simte că face parte din cei « însetați și obosiți, care au făcut toată istoria omenirii pe jos »; și și el se dedublează (temă, de altminteri, comună în țară, și care ar merita o cercetare specială, chiar fără a-l chema în cauză neapărat pe Freud):

« Chipul meu îmi pare cunoscut
Dar nu-mi amintesc de unde.
Nu cumva ești tu
Cel cu care-am rîs într'o viață,
Lipindu-ne nasul de sufletul lumii
Ca de-o vitrină? ».

Cu « nasul lipit de sufletul lumii », Marin Sorescu demontează jucăria universului, dar numai pentru a ajunge să stăpânească « limba lucrurilor », de care totuși se teme fiindcă își dă seama că atunci ar muri poetul.

Un poet lucid, însă, care « trăește în cunoștință de cauză », și ca atare scrie, fără a distruge « corola de minuni a lumii », dimpotrivă amplificând-o:

« Este un cerc familiar zarea
În care toate ființele se ating
Cu vîrful degetelor ».

* * *

Pe cât e de explicit Sorescu, pe atât e de eliptic și ermetic Ion Negoițescu, cel puțin în acest ultim « Sabasios ». Pe autor îl cunoșteam dintr'o serie de studii critice asupra « scriitorilor moderni » și din sugestiva monografie închinată nu de mult poeziei lui Eminescu, considerată în pura-i structură lirică și în « vizionarismul » ei. Versurile au reprezentat, deci, o surpriză: plăcută, deși lectura nu e deloc ușoară. Începuturile au fost

impresioniste, cum se vede din partea finală a «poemelor regăsite» (1939-1940), mai toate comentarii lirice, cu multă culoare, pe marginea unor tablouri de Monet, Van Gogh, Dufy, Vlaminck, Cézanne, Marie Laurencin, la mormântul lui Mallarmé, etc. Culoarea va rămânea și în poemele ulterioare, însă în funcție de o stare de suflet mai profundă și torturată. «Răstignit de fulgere spună îngerii beznei osînda ce sufăr»: e o mărturisire limpede, pe care o confirmă imaginile, tonalitatea și însuș vocabularul, întunecat și grav, adesea agonic, al poetului, la care dragostea stă «sub cer strîmb», sărutul are «licoarea lui amară», «leșia voluptății» sporește «împotrivirea cuvintelor de ghiață», și «suferi tînăr și orb / la pragul de spaimă al vanei firi». Natura e mai istovită și mai, putredă decât la Bacovia, anunță «paragini viitoare», chiar lumina e «sadică paricidă», iar grădinile sunt «lîncede». Viziunile de coșmar, cu elemente până și mitologice ori dantești, sunt obsedante la Negoițescu. Pare sardonic titlul unei poezii ca «Plăcerile maturității», în al cărei final «cu pîntecele spintecat un arhanghel geme / tîrîndu-se prin sîngele lui Ganymed». Rare sunt momentele de înseninare, și durează puțin, un vers, cel mult un distih: «Sub verde brumă cîntă pămîntul / Și sure crengi prin aer cu păsări».

* * *

Am schițat, fără pretenții, primele impresii de lectură. Ceea ce surprinde e multipla varietate de ton. Trei poeți, trei modalități lirice deosebite, între care nici sub aspectul pur formal nu există vreo coincidență. Monotonia de stepă a peisajului literar de ieri a rămas ca un «incub» de-al lui Negoițescu. Și e marele merit, eroismul aș spune, al generației mai tinere, care a știut să reziste imposturii oficiale și mai ales tristului exemplu dat de o sumă de «maeștri» de ieri, experți în vânzoleli politice și servilisme de tot soiul.

Speranța e în ireversibilitatea acestei situații (*), pentru ca, între altele, Marin Sorescu să poată renunța la alegoria cu tâlc a dafinului:

Pentru că nu avem dafini,
Și nu văd vreo speranță cu clima asta,
Totul e bun pe aici,
Vedeți-vă de treabă.

Mircea Popescu

PREZENȚE ABUZIVE

Adesea se pune în România oficială problema dacă există o problemă de generații, azi, în literatura română. Și aproape totdeauna răspunsurile sunt regizate negativ, pentru ca ele să liniștească pe cei care se simt primejduiți: cei, în același timp, în vârstă și compromiși. Există, totuși, un fapt evident — în afară de unele remarcabile excepții —, care ar merita o atenție infinit mai mare decât i se oferă: tânăra generație din România n'are de ce să respecte generația mai vârstnică de scriitori, care a făcut una cu puterea, într'o vreme în care puterea a fost ceea ce a fost. Dar, în loc de analiză, nume și citate, o parabolă.

Într'un poem de curaj, mai mult retrospectiv, Geo Bogza ne înștiința mai demult în «Luceafărul»:

«Ce ușor se îmbracă unii în hainele morților / Pantofii și-i trag în picioare / Pălăria și-o pun pe cap / Și apucând bastonul de mâner / Pornesc prin târg jovialí / Fudulindu-se în hainele morților / Pe cunoscuți îi salută cu gesturi largi / Și trec triumfători prin mulțime / La butonieră cu o mare garoafă albă / Cumpărată la florăria de pe bulevard / Cu banii găsiți în hainele morților».

Nu știm care e semnificația acordată de Geo Bogza acestui poem, și în niciun fel nu-l socotim solidar cu a noastră. Dar ni se pare că-i vedem pe acești «unii» fudulindu-se pe bulevardul literelor în haine care n'au fost nicicând ale lor, plătind cu bani, care nu le-au aparținut niciodată de drept, și trecând, încă triumfători, prin mulțime. Îi vedem așa de bine încât nici nu ni se mai pare necesar să-i numin. O rectificare doar. Nu suntem atât de siguri că pornesc în târg «jovialí», că această aparentă jovialitate nu e o mască sub care se ascunde o mare, o justificată neliniște. Priviți bine scena și amintiți-vă: altădată mulțimea se despica în două și-i saluta respectuos, nesincer, dar plecându-se totuși, deoarece erau singurii plimbăreți pe bulevarde, cu garoafa albă a darului literar. Astăzi, scena este oarecum diferită. Vedeți pe lângă acești decorați, de jur împrejurul lor, cu dreptul de a se plimba și ei pe bulevard, tineri, tot felul de tineri. Care li se par posesorilor de garoafe ale defunctului merit literar cam golani. Unii sunt — se spune — bătăioși. Alții vorbesc înainte de a fi întrebați de purtătorii de garoafe. Mai sunt și unii care trec pe lângă ei ca și cum nici nu i-ar vedea. Cu toții însă poartă haine pe măsura lor. Nefurate dela morți. Dobândite cinstit. Nu sunt fuduli. Poate doar sgomotoși. Și, în loc să salute pe hoții de morți, dacă au neapărat de salutat, salută direct pe morți. Foștii decorați cu garoafe își păstrează zâmbetul și jovialitatea când sunt la plimbare. Dar când se întorc acasă de pe bulevardele faimei, invadate azi de golanii talentului adevărat, sunt cuprinși de o febrilă neliniște.

Printre acești decorați de eri, mai văd două neamuri. Primului îi aparțin scriitorii furtișagului total. Oameni de anti-cameră ai stalinismului, care, fără umbră de har, au fost decretați cu surle și trâmbițe scriitori, în marea tăcere care domnea atunci asupra României, și li s'a dat bilet de liberă trecere în cimitire să desgroape și să ia hainele celor uciși. Pentru aceștia, concurența valorii, care a reînceput acum în viața literară, nu pune problema vreunui efort de creație, ci numai a unor șiretlicuri și combinații pentru a-și păstra nu o operă, ci un post. Neamul al doilea este mai de plâns. Lui îi aparțin toți aceia care au avut odată hainele lor. Mai bune, mai proaste, cum le era hărnicia și harul, dar ale lor. Scriitorii fără decret, scriitorii dinainte de decret. Dar, după acest decret, hainele lor li s'au părut sărăcăcioase și amenințate de uzură și s'au pornit a invidia pe cei ce se lăfăiesc în hainele morților. Mai largi, mai încăpătoare. Și mai ales garantate împotriva timpului rău. Impermeabile, calde, apărându-te împotriva soneriei care te

(*) Dar «rinoceri» există încă. Sunt deșeurile stalinismului, agenții ruși de ieri care, derutați, ies la drum și încearcă să muște. A se vedea pologhia din «Contemporanul» (31 ianuarie 1969) a lui George Ivașcu, fost colaborator, pe timpul războiului, la «Der Soldat»: denunț ordinar la partid, ca pe vremurile triste ale lui Beniuc.

putea trezi noaptea pentru a te trimite prin beciuri şi morminte, alături de ceilalţi oameni purtători de haine adevărate. Şi atunci, scriitorii din al doilea neam s'au pus să se schimonosească aşişderea celor din primul neam. Le-au imitat prostia. Le-au copiat rostirea. Le-au luat cerneala. Şi s'au pus să schingiuiască vorbele ca să intre în ele tot neadevărul, în schimbul căruia se obţinea garoafa distinctivă. Şi-au spus că n'au cum alege şi că mânuirea monedelor false tot e mai bună decât să nu mânueşti deloc. Că exerciţiul literar, făcut fără sinceritate, tot menţine un scriitor mai în formă decât tăcerea impusă altora sau adaptată ei. Operaţia aceasta are un nume: necinstirea cuvântului. Şi e cumplită. Pentrucă nu iartă. Cuvântul se retrage parcă undeva şi-şi lasă sub condeiul contrafăcut numai aparenţa de cuvânt. Formula, mai întâi imitată silnic, face, încetul cu încetul, una cu pana. Şi cu fiinţa. Cerneala se transformă în otravă. Pe pagina albă, violetul ei dispare imediat ce aparenţa cuvântului a fost aşternută pe hârtie.

Şi acum, priviţi-i pe aceşti scriitori din neamul al doilea. Ajunşi acasă, îşi scot garoafa dela butonieră, şi-o pun în apă să nu se ofilească. (Dar garoafa e din materie plastică, şi dela facere aparţine unui cimitir de reputaţii). Se aruncă apoi spre coala albă, aşteptând cuvintele adevărate, ale lor, cele dinainte de decret, care să le îngăduie reintrarea în literatură. Şi aşteaptă. Zadarnic. Încearcă atunci să scrie cât mai mult. Poate printre cuvintele false, acum când e cu putinţă, vor reveni cele reale, sau măcar amintirea lor, oricât de palidă, numai să fie. Şi apare o formulă. Şi alta. Şi pe urmă alta. Cuvintele — ca să parafrazăm pe un fost mare poet — nu mai au putere să « vină, în timpul cât se cere, din lumea cealaltă ». Şi alţii au crescut mari. S'au înstărit în grădina lor de cuvinte. Fără garoafe. Şi numai aparent sunt golani. De fapt, lucrează cu migală la restaurarea cuvântului în drepturile lui de totdeauna.

Parabola am spus-o fără bucurie. Pentrucă durerea unor scriitori deszişi de ei înşişi şi care azi se străduesc zadarnic să revină la literatură, blestemaţi de cuvântul de eri, pocit, şi care se răsbună, durerea aceasta trebue să fie reală. Dar şi blestemul e fără leac. Pot ei, aceşti foşti scriitori, să se apere, sau să pună pe alţii să-i apere? Pot să afirme, sus şi tare, ca, de pildă, mai demult, un Paul Georgescu, că n'a existat « un hiatus », « un abis », — titlurile sunt în faţa noastră şi aşteaptă să fie numărate. Iar la numărătoare se dovedesc a fi, cu indulgenţă, patru, cinci. Cu patru-cinci titluri poţi acoperi şi justifica douăzeci de ani de viaţă literară? Dacă te mai îndoeşti, n'ai decât să pui într'o coloană alăturată titlurile celor douăzeci de ani dintre cele două războaie mondiale, şi răspunsul vine dela sine. Matematic. Pe urmă, poţi face cât sgomot vrei. Să declari, de pildă, că nu crezi în autonomia esteticului. Sau să reaminteşti că în nicio ţară civilizată marea creaţie n'a fost monopolul unei generaţii. Ar fi mai util să amintim noi criticului stalinist — se vede c'a uitat — că timp de douăzeci de ani, în România, nimeni nu s'a aflat într'o ţară civilizată. Ci numai într'o cazarmă. Cu foarte multe gratii. În dosul cărora au pierit cei mai buni. În faţa cărora s'au trădat ceilalţi.

Iată, simplu, de ce se pune o problemă de generaţii în viaţa literară din România.

Monica Lovinescu

Să vorbim despre scriitori, fără să dăm vreun nume de scriitor. Deoarece subiectul de care vrem să ne apropiem acum ni se pare atât de dureros, încât de multă vreme îl evităm, îl tăinuim în noi. Şi totuşi şovăiala trebue să înceteze. Subiectul sau problema la care facem aluzie este într'adevăr prea important pentru ceea ce se numeşte, în lipsa unui termen mai exact, procesul de liberalizare din literele româneşti. Prea primejdios, în acelaşi timp, pentru evoluţia acestei liberalizări, pentru ca tăcerea să mai poată fi îngăduită. Dacă, însă, nu vom numi pe nimeni, este pentrucă ne referim la unii dintre scriitorii ieşiţi din închisori — la unii, bine înţeles, nu la toţi — care, după ce în ceasurile de cumpănă, de încercări, de sacrificiu chiar, au fost ca nişte statui exemplare, azi, la lumina zilei, când nimeni nu le mai stă — cum se spune, familiar, dar adevărat, cu pistolul în ceafă — nu numai capitulează, dar scriu osanale, pe care le evită până şi oamenii de serviciu ai partidului. Pe aceşti scriitori i-am cinstit prea mult, obligaţia în care ne aflăm azi de a-i vedea cum îşi şterg trecutul cu un burete al inconştienţei, înseamnă pentru noi una dintre cele mai adânci tristeţi ale anilor, ale lunilor din urmă.

Să fim înţeleşi: nu judecăm. O voinţă de om n'a putut fi frântă de anii de închisoare, dar se moaie atunci când încercarea a încetat: e un fenomen pe care n'avem cum să-l pricepem, fiindcă nu ne-a fost dat să-l trăim. Dela adăpost, feriţi de experienţa şi nenorocirea directă, n'avem nici cum să judecăm, chiar dacă elementele de explicaţie uneori propuse sunt prozaice, mici, şi totuşi dramatice. O comoditate sau alta, un fotoliu de academician sau altul (avem o Academie în care jilţul nu mai e un privilegiu al conştiinţei sau talentului sau cunoaşterii, ci mai ales al puterii), un apartament sau altul, desigur, dar mai presus de toate impresia că anii pierduţi prin închisori trebue răscumpăraţi acum prin anii câştigaţi pentru viaţă şi confortul ei. Nu judecăm, dar ne întristăm. Aceasta, cel puţin, ne este îngăduit. După cum ne e îngăduit să ne mirăm. Deoarece adevăraţii ani pierduţi pentru scriitorii de care vorbim sunt aceştia care încep acum, şi, o dată cu ei, se pierde şi trecutul. Ne întristăm pentru ei care se schilodesc singuri să-şi păteze o biografie pe care o semnaseră, ca într'un Faust deandoaselea, cu un fel de sânge al adevărului.

Ne întristăm pentru ei, ne îngrijorăm pentru ceilalţi. Cazul acestor câţiva — repetăm, e vorba de câţiva, numele lor sunt pe buzele tuturor — priveşte pe toţi scriitorii din România şi riscă să stea ca un obstacol major în calea liberalizării culturii.

Să ne explicăm. Actuala generaţie tânără este prima din istoria, totuşi atât de bogată în năpaste de tot felul, a României, fără trecut literar. Douăzeci de ani n'a existat, în afara unor prea rare excepţii, pe care ne-am grăbit să le semnalăm la timpul lor, n'a existat literatură. E un vid unic împotriva căruia tinerii de azi din România luptă cum pot. Fără literatură, ei dispuneau, cel puţin, de câteva *tăceri*. Erau singurele puncte de reper autentice într'un peisaj intelectual ca acela românesc, în care nu existase nici revoluţia scriitorilor unguri, nici îndârjitul Octombrie polonez, nici reînvierea Decembriştilor spiritului, azi, pe pământul Rusiei, nici pornirea nestăvilită a scriitorilor cehoslovaci, care deplasează configuraţia politică a ţării lor. Câteva tăceri, deci, în România, prin

care ne putem situa etic față de revoltele mai spectaculare, infinit mai profunde, ale celorlalți intelectuali ai răsăritului. Nu există generație fără maeștri. Actuala generație din România n'avea decât această dimensiune a tăcerii ca dimensiune a curajului spiritual pentru a se măsura cu trecutul. Pentru a afla puncte de reper și de comparație.

Dacă această tăcere este anulată azi printr'o vorbărie de tipul aceleia pe care-l știm, atunci nu mai rămâne tinerei generații din România decât să se îndrepte spre cei morți în refuz ca într'un scut de veșnicie: Lucian Blaga, Ion Barbu, V. Voiculescu, Dan Botta, Mircea Vulcănescu și alții, mai puțini prestigioși ca nume, nu însă mai puțin ca îndârjire spirituală. Dar veghea într'un cimitir nu poate înlocui pilda de viață.

Gravitatea acestui fenomen a fost cel mai exact înțeleasă tocmai de diferiții mari funcționari ai oportunismului, de ieri și de azi, de cei care se află agățați de posturile-cheie în virtutea unei îndelungate ucenicii a plecăciunii. Unii dintre aceștia aveau ieri, cum se spune, talent. Slujindu-se de el pentru a necinsti cuvântul, acest cuvânt s'a răsbunat în felul lui, făcându-i incapabili, azi când ar putea s'o facă, să mai scrie literatură. Pur și simplu, funcționarii oportunismului, vechilii fostei propagande, nu mai pot mânui verbul creator deoarece au mânuit prea mult verbul vândut. Ceva ca o pată s'a lățit pe vorbele lor, pe care toate parfumurile Asiei, o știm dela Shakespeare, n'o mai pot spăla. Mulți dintre aceștia aveau și manuscrise « de sertar ». În ceasul unei libertăți mai mari de a scrie, le-au scos: inutilizabile, și ele, mucegăite de igrasia unei auto-cenzuri ce funcționase din plin în inconștientul lor. Evident că acești foști scriitori nu pot suporta concurența, nici măcar pe plan estetic (de cel etic nu mai vorbim), cu tinerii de azi, pe care-i numesc, ca într'un fel de sfidare a neputinței, huligani. Dar « huliganismul » acesta e o altă proveste.

Și atunci, ce le rămâne de făcut? Nu le mai rămâne decât o speranță, una singură: să nu mai poată fi comparați, cel puțin, în trecut. Să generalizeze impresia de vorbărie fără rost, foarte precis și degradant, care a fost a lor. Să suprime exemplele contrarii, să umple tăcerea trecută a celorlalți cu un jargon pe care foștii rezistenți de ieri îl întrebuințează azi. Să generalizeze peisagiul compromisului și al demisiei. Și să poată astfel riposta « huliganilor » cu exemplul acelor câțiva ieșiți din închisoare pentru a scrie la « Lupta de Clasă »: ... « dacă până și ei! ».

Cel mai primejdios dintre argumentele demoralizării: « dacă până și ei! ». Dacă până și ei condamnă experiențele moderne în artă; dacă până și ei cultivă optimismul sistematic; dacă până și ei vă cer să admiteți necesitatea unei literaturi « sănătoase », vesele, a unei literaturi cum am scris-o noi pe vremuri; dacă până și ei, adversarii noștri îndârjiți, recunosc acum că n'au avut dreptate, atunci ce poate însemna pretenția de înnoire estetică a unor tineri de un « huliganism » pur?

Instrumente ale acestui joc ce pune în cauză nu numai date literare, dar și spirituale, foștii prizonieri de ieri, foștii tăcuți de ieri, demisionarii de azi, dau lecții unui tineret căruia au uitat c'ar fi putut să le fie adevărate îndreptare. O pierzanie în ceasul al unsprezecelea.

Monica Lovinescu

I. VALERIAN, AȚIST, ISTORIC LITERAR

Ceea ce a însemnat « Flacăra » pentru literatura română înaintea primului război, « Viața Literară » a lui I. Valerian a fost între cele două mari războaie: loc de întâlnire, trambulină, grădină publică, arenă, ring, cafenea, ușe de librărie, într'un cuvânt *viața literară* sub toate formele și aspectele ei, de la cea mai « serioasă », până la cea mai efemeră și superficială. Apărând în câteva epoci, mai cu seamă săptămânal, revista condusă de I. Valerian a fost, fără dar și poate, punctul de întâlnire al tuturor tendințelor și orientărilor estetice, și cred că nu exagerez dacă aș spune că aproape toți scriitorii au trecut prin coloanele « Vieții Literare »: toți cei care au un nume, aceasta fără a ține seamă de marele număr de « tineri de viitor », poeți sau prozatori, care s'au simțit obligați să trimită manuscrise lui Valerian, din București sau funduri de provincie, manuscrise pe care Valerian le cetea cu atenție, și le selecționa cu o grije și-un spirit critic care nu pot fi decât lăudate.

Omul I. Valerian (cred că se numea Valerian Ionescu) era un conglomerat de boemă și organizație: căpitan, mai târziu maior de administrație — *ațist*, cum obișnuia să se spună —, omul acesta blând și fin, amabil și surâzător, era un amestec ciudat de cea mai perfectă administrație — datorită căreia revista sa a trăit, și a supraviețuit — cu un aer de boemă moldoveană, ins de o rară bunătate, pe care am avut ocazia să i-o apreciez de multe ori. Redacția revistei era de obicei o odăiță, în care Valerian, întotdeauna însoțit de colaboratoarea lui, o fată tăcută și timidă, Grigorina Malciu, care semna mici poeme sub numele de Grig. Malciu (unii credeau că e vorba de un Grigore), lucra într'o dezordine numai aparentă, unde se găseau de toate: plicuri, corecturi, reviste, tablouri, portrete, fișiere, adrese, genți, scaune, și câte-o masă care gemea de hârtii, și care mi-a revenit în minte mai târziu, când în Mexico vedeam faimoșii catâri, al căror trup nu se mai vedea de sub muntele de paie pe care îl cărau...

Câți dintre noi n'am fost lansați, publicați, vizitați de I. Valerian? Câți dintre noi nu îi datorim un cuvânt la « poșta redacției », o încurajare, un semn de frăție sau de îmbărbătare? Iar el, în tot acest timp, se menținea aproape în umbră, discret, cu un zâmbet generos, nițel jenat (« ei, ce să fac, dragă? »), fără să caute un prim plan, la care ar fi avut dreptul ca... director. A scris poeme, un roman, « Cara Su, Valea Umbrelor », lucruri curățele, care nu vor lăsa urme, și în fiecare săptămână făcea o mare parte a « bucătăriei » în revistă: știri, polemici, cancanuri, dar, mai cu seamă, o convorbire săptămânală cu un scriitor de seamă, tânăr sau consacrat, în care știa să asculte și să ia notă. Ca un bun *ațist* ce era, Valerian a ridicat, poate fără să știe, convorbirea la rangul reportajului literar, în așa fel încât azi, în formă de carte (« *Cu scriitorii prin veac* », 1967, Editura pentru Literatură, 253 pagini), aceste convorbiri, alături de « clasica » « *Mărturia unei generații* » de F. Aderca (reeditată de curând, în formă incompletă, nu bănuim exact din ce motive...) înseamnă o neprețuită mină de informații, de amănunte și idei, pentru care literatura română nu poate decât să-i fie recunoscătoare acestui om de mare inimă, de adâncă omenie și înțelegere.

Am citit cartea (de fapt, am recitit-o, dat fiind că mai toate textele îmi *sunau* în amintire...), și-am încercat să scot din unele convorbiri elemente care mi se par caracteristice

pentru un scriitor, şi, peste aceste cuvinte, să « suprapun » amintirile şi experienţele mele, sau, în unele cazuri, fragmente de convorbiri pe care le-am avut cu aceşti oameni, ale căror cuvinte n'au dispărut din memoria mea, cu toată distanţa, cu tot timpul.

Cartea lui I. Valerian este, mai presus de toate, un document. Şi numai un om atât de bun, devotat unei idei, un om atât de cumsecade şi generos, putea să ţină la zi un registru intelectual care, vedem azi, n'are vârstă.

* * *

Întotdeauna l-am iubit. Îl căutam, cel puţin de două ori pe săptămână, dimineaţa între opt şi nouă, în barocul său apartament în faţa Cişmigiului, unde avusese grije să îşi « instaleze » o statuie, de care tot Bucureştiul vorbea, pe jumătate amuzat, pe jumătate indignat. Îmi plăcea să-i ascult şueta. Beam o turcească, pe care, în mare semn de cinste, uneori o aducea chiar « Coana Gipsi »: Agepsina Macri Eftimiu. Da, l-am iubit întotdeauna pe Victor Eftimiu, cu toate că din « literatura » lui nu puteam reţine decât câteva poeme, şi, mai cu seamă, simpatica, fluida, şuetara sa memorialistică, strânsă în câteva volume, dintre care unul a apărut prin mijlocirea mea, când eram *şef de presă* la editura « Publicom ».

Pentru mine, a sta de vorbă cu Eftimiu era o distracţie: sclipeau în cuvintele sale apele Egeei, încât uneori păreau pietre preţioase; stilul său vorbit era mai « elegant », uneori, decât scrisul, şi uneori îi spuneam, jumătate în glumă, jumătate în serios: « Maestre, mata ar trebui să fii actor, pentrucă ai fi un mare actor »; el râdea încântat, întrebând: « Zău, bă? ». « Înşir'te Mărgărite » va fi, vrem-nu-vrem, încă multă vreme piesa de rezistenţă a matineelor populare, iar pentru românul-mediu « Cocoşul Negru », mult timp încă, teatru « serios »...

Victor Eftimiu era, indiscutabil, cel mai mare zeflemist, cel mai mare *bârbier*, cel mai mare şuetar al cafenelei literare: cunoscuse toată lumea, stătuse de vorbă cu toţi regii, fusese de faţă la cele mai de seamă evenimente; şi, dacă nu fusese, era, de fapt, ca şi cum ar fi fost. Avea haz, avea imaginaţie, şi credea că orice convorbire este un monolog. Astfel, în convorbirea din Mai 1928, marele şuetar declara complet liniştit, sigur de sine: « Din întâmplare, pot să te informez cum a luat naştere curentul dadaist. A început la Zürich cu Tristan Tzara şi Marcel Iancu, de faţă fiind şi eu, ca naş ». Zău, coane Victore?

Inutil să spun că azi orice istorie literară a avantgardei europene spune clar *cine* a fost acolo: Dada a devenit un punct de plecare. Desigur, Eftimiu habar n'avea când şi unde luase naştere dadaismul, dar, in splendida lui imaginaţie, el *fusese acolo*: « din întâmplare ».

Colţ cu Mămulari, cum ar fi spus, mai târziu, simpaticul meu amic Ion Pribeagu. Desigur, Victor Eftimiu, când Dada lua naştere, bea un pelin de mai cu Mihai Sorbul şi Coco Demetrescu, undeva pe-o terasă. *Dar el fusese acolo*. La Zürich, cu Hans Arp, Emmy Hennings, Sophie Taeuber, de care nu auzise niciodată, dar pe care, *monşer*, îi cunoscuse personal, odată, când trecea, « din întâmplare », prin Zürich, în drum spre Pireu, Atena, Cernavodă, Bucureşti.

* * *

Ionel Teodoreanu a fost marea *vedetă* literară între cele două războaie; şi, când folosesc acest termen, nu mă gândesc nicidecum la înţelesul depreciativ, negativ, ci la sensul tehnic, cinematografic: ştia că este un excelent orator, şi oridecâteori avea prilej să vorbească la o şezătoare, ţinea publicul într'o atenţie permanentă, cu respiraţia tăiată, mai ales când, fără să *spună* mare lucru, povestea « cum am scris *La Medeleni* », şi inunda sala într'o adevărată ploaie de flori de cais, cireş, zarzăr, etc.

Când stăteam de vorbă cu el la « Cartea Românească », unde venea de câteva ori pe săptămână să frunzărească noutăţi, dar mai ales să stea de vorbă şi să fie admirat, se strângea în jurul lui o grămadă de lume, mai ales tineret, şi mai ales fete.

Ţin minte, nu fără o adâncă emoţie, cum o dată, când l-am prezentat unei fete care a avut în prima mea tinereţe un loc de neuitat, şi mai târziu a murit în chip tragic, încă azi de neînţeles pentru mine, această fată vioaie, sclipitoare, pur şi simplu a rămas fără voce: de emoţie, şi-a pierdut glasul.

Ce va « rămâne » din Ionel Teodoreanu? Pagini, desigur; poate, o carte. « Uliţa copilăriei »? « La Medeleni »? Câte ceva; un *stil*; şi, pentru cei care l-au cunoscut, *omul*.

În convorbirea din Decembrie 1926, deci la începutul carierei sale literare, îi spunea lui Valerian: « Peste câţiva ani, când tumultul din mine se va aşeza, prin efectul vârstei şi al evoluţiei literare, voi ajunge şi eu la o formulă de simplicitate, proprie fiinţei mele».

N'a ajuns, deşi a scris, din 1926, foarte mult. Dar nu multe: mereu o carte, « La Medeleni », cu alte creioane. Pentrucă, deseori, scria cu creionul, precum îmi spusese odată la Buşteni; pentrucă era « mai iute ». Maşina de scris nu era încă populară în ţară. Petru Comarnescu, care a adus una din U.S.A., scriind la ea, era un fel de animal ciudat.

Tot în acea convorbire, folosind o imagine, Ionel Teodoreanu a spus: « Ca profesor de limba română îl aveam pe Calistrat Hogaş. Într'o zi ne dă să facem o compoziţie cu subiect literar. Eram pe atunci pasionat patinator. Manuscrisele mele le scriam cu ascuţişul patinei pe ghiaţă ».

Le-a scris, într'un înţeles mai abstract, cu aceeaşi tehnică, în acelaşi stil, şi mai târziu, până la urmă. *Ascuţişul patinei*, cu un vârf de floretă, iată ce-a fost condeiul lui Ionel Teodoreanu. Şi ce stranii sclipiri, peste ani, în ghiaţa aceasta: Ionel Teodoreanu a murit într'o cumplită iarnă bucureşteană, îngheţat, într'un palton subţire, într'un gang, anonim. Demostene Botez şedea lângă calorifer, la putere. Pe vremea lui Stalin.

* * *

Mergeam să-l vizităm pe Ion Pillat aproape în fiecare Duminecă, între anii 1938-1940. Spre seară se citeau poezii, se vorbea numai despre poezie, iar Pillat încheia serile cu lecturi din ultimele sale poeme sau traduceri. Citea frumos, calm, cu vocea nazală, tărăgănată, psalmodiind. Mergeam în strada Pia Brătianu împreună cu Vintilă Horia şi Ovid Caledoniu, şi luam deseori cu noi poeţi din cei mai diverşi: Ion Şiugariu şi George Meniuc, George Petcu şi Boris Deşliu, unii dintre ei veneau mai mult pentru iluzia gustă-

rilor, pe care le credeau abundente. De fapt, Pillat nu servea *decât* ceai cu pesmeți: « uscați », zicea câte-un poet flămând, și avea dreptate.

La plecare, iarna și toamna, veneam cu blăni, șube și paltoane, pe care, la plecare, poetul ni le ținea până ne îmbrăcam, spunând invariabil cuvintele care se găsesc în convorbirea din Aprilie 1926: « Când am plecat » (de la Titu Maiorescu, *nota noastră*), « mi-a ținut curtenitor paltonul, mulțumindu-mi, mie, unui puștan de 18 ani, pentru deosebita plăcere ce i-am făcut, discutând literatură ».

« Lasă dragă », spunea poetul, graseiat, « nu-i nimic! Și mie odată mi l-a ținut Titu Maiorescu ».

Câte unul se supăra. « Se crede Maiorescu! », spunea indignat la ieșire, în stradă. Astfel, poetul Ștefan Stănescu, care pretindea că a introdus în poezia românească cuvântul *mărgică*, n'a mai vrut să calce pragul casei din Pia Brătianu: pesmeți și Maiorescu la plecare...

* * *

Cu totul remarcabil mi se pare faptul, mai ales azi, văzut printr'o prismă istorică de necontestat, că nici unul dintre marii poeți de avantgardă din România nu s'a simțit atras de suprarealism, până la punctul de a se identifica cu această mișcare.

Revista « Unu », fără a adopta nicio *școală* literară, nicio *antișcoală* a avantgardei, s'a limitat să fie, în tot timpul cât a trăit, o vitrină sau magazin al tuturor mișcărilor de înnoire, la fel cu revista « Contimporanul », care, sub direcția lui Ion Vinea, a adoptat chiar o *linie*, care nu era în acord cu punctele de vedere ale suprarealismului. De altfel, în convorbirea din Mai 1927, Vinea se declara deschis *împotriva* suprarealismului, oricât de ciudat s'ar părea pentru un poet al marilor înnoiri: « Suntem chiar contra suprarealismului, care a devenit o metodă factice de artă, după care se poate crea la infinit. O formulă trebue abandonată prin simplul fapt că a devenit formulă. Suprarealismul a propus de la început o rețetă. Apreciem aportul adus de acest curent, prin desvăluirea de nebănuite ecouri obscure ale poeziei, dar, din moment ce a devenit de domeniul public, trebuie părăsit ».

Ion Barbu, marele avantgardist, este și mai categoric, spunând în Februarie 1927: « Consider poezia suprarealistă franceză iremediabil ratată prin inadaptarea tipului social intelectual și retoric la marele romantism. Chestiunea nu se pune local și temporar. Fiind o atitudine de vis și extaz, poezia trece pe deasupra oricărui accident. Tentativele franceze de-a evoca ceva din domeniul visurilor de noapte nu sunt decât o reluare a procedeelor lui Zola, înfățișând numai o parte din complexitatea realității sentimentului ».

Desigur, Barbu e mai dogmatic, mai științific decât Vinea, care este ziarist și pamfletar. Însă amândoi sunt *fundamental* împotriva suprarealismului, care, din esențele romantismului, se reînnoia la Paris. Se putea oare ca acești doi mari balcanici (din Giurgiu, amândoi) să se declare de acord cu o revoluție, care nu avea nimic nici din *Isarlâk*, nici din *florile de lampă*, foarte balcanice, ale lui Vinea?

De fapt, aderiunea suprarealistă în România, pe plan formal și ortodox, se întâmplă foarte târziu, când mișcarea la Paris era împărțită prin polemici și eliminări. În preajma

celui de-al doilea războiu, și puțin timp după sfârșitul lui, un grup extrem de redus, din care făceau parte Paul Păun, Gherasim Luca si D. Trost, poate Gellu Naum și încă unul sau doi, a reprezentat în literatura română suprarealismul, care se declara fervent pentru André Breton, cel care începuse mișcarea pe care Vinea o numea *rețetă*, și Barbu o deprecia, apropiind-o de literatura lui Zola...

* * *

Îl văd și acuma pe G. Bacovia în fața mea, așa cum l-am întâlnit de câteva ori pe culoarele răcoroase ale « Casei Scriitorilor » de la Bușteni, unde venise într'o vară să se odihnească. Umbla într'un costum mototolit, care, nu știu cum, părea totuși îngrijit, neglijent-îngrijit. Nu se rădea zile în șir, nu scotea o vorbă, și mai întotdeauna era însoțit de nevasta lui, Agatha Grigorescu, profesoară de liceu, poetesă « bacoviană ». Și, lucru extrem de ciudat, am impresia că exista și-un copil Bacovia. Zic « am impresia », pentrucă toată această viziune apare în fața mea, spre deosebire de altele, extrem de netede, într'un *gris* spălăcit, ca într'o ceață.

Din toată lumea care era acolo, Bacovia nu cunoștea, și nici nu vroia să cunoască pe nimeni. O spune în convorbirea cu Valerian, în Mai 1927, cu zece ani înainte de a-l fi văzut la Bușteni: « Unii dintre prietenii mei îmi spun că sînt inadaptabil, că fug de oameni. Este o exagerare. Iubesc oamenii și îi privesc cu interes prin geamul din fața casei mele ».

Când privea pe cineva, privea *ca prin geam*, dinolo de ceață. Avea dreptate s'o spună.

Și, ca și cum era dator să dea o explicație, adaugă: « Evit oamenii pentrucă persoana mea ar aduce un fel de umbrire peste veselia lor spontană. Îi respect prea mult ca să le aduc vreo supărare. Aici, în provincie (*nota noastră:* convorbirea avea loc la Bacău), viața se scurge monoton. E destul ca să trăiești o zi, să-ți închipui cum se vor desfășura toate zilele până la sfârșitul vieții tale. Ásta într'adevăr nu este un lucru prea vesel. Dar ce vrei? Nu m'am născut bogat și poate nu voi fi niciodată. Dacă aș avea bani mulți, aș chema poeții lumii în jurul meu și am schimba rostul vieții. Pe când așa, mă mulțumesc cu tăcerea ».

Mai mult decât o convorbire, cuvintele acestea sunt un portret, un sumbru și excelent mijloc de-a spune, în cuvinte dincolo de poezie, toată tragedia unei vieți, al cărui punct central a fost această inadaptare a unui mare poet. Nu atât la mediu, cât la viață.

Cât despre poezia sa, Bacovia a spus, scurt și fără imagini: « Nu am nici un crez poetic. Scriu precum vorbesc cu cineva, pentrucă-mi place această îndeletnicire ».

Nu s'au gândit la aceste cuvinte niște foarte relativi eseiști « marxiști », care, de curând, au scris despre Bacovia, vrând să-l prezinte ca pe un poet *militant*. Cred că la publicarea eseului la care mă refer, Bacovia murise; iar, dacă ar fi trăit, nimeni nu se sinchisea să-l întrebe. În ceea ce mă privește, nu l-am văzut niciodată mai absent și mai plictisit, decât — prin 1945 — la un omagiu *socialist*, în care niște « marxiști » căutau să-l confiște pentru școlița lor, când, de fapt, Bacovia nu scria decât stând de vorbă *cu sine*.

Ștefan Baciu

DIN AMINTIRILE UNUI «ZIARIST PROFESIONIST» (1)

Berna 1950

O scenă în București. Mi-o povestește, la Berna, un scriitor venit din țară. Suntem în 1950, an de teroare, de grave denunțuri: nu mai poți fi sigur de nimeni. Regimul are ochi și urechi peste tot. Cea mai inocentă anecdotă te costă ani de libertate, de umilințe și ofense fizice. Viața în România din acea epocă nu este de competența istoricilor, ci, mai degrabă, a psihiatrilor. Toată lumea a înțeles că trebue să tacă.

Ionel Teodoreanu întâlnește în tramvai pe amicul care-mi istorisește scena. Tramvaiul e plin. Stau amândoi în picioare. Ionel îi șoptește:

— Știi care e poetul de cea mai mare actualitate în România?

— ...?

— Alfred de Vigny.

— De ce?

— «Seul le silence est grand» ...

Ionel Teodoreanu duce un deget la gură și surâde.

Tac amândoi.

Paris 1967

În taxi, în timp ce mă duc la întâlnirea cu Stephan Roll, proaspăt sosit dela București, îmi revin în minte câteva versuri, pe care nu le mai spuneam de vreo patru decenii.

Am dubii asupra exactei reproduceri a ultimelor două rânduri, dar le cânt «după ureche», pentrucă nu mă aude nimeni:

«Lasă luna grâul să și-l depene...
Eu, totuș, doamnă vă trimit un pepene!

Pepenele-i mai rotund ca un tramvai:
— Vreți un pepene electric sau un pepene cu cai?

Pe vremea când Stephan Roll, zis Gheorghe Dinu, zis pur și simplu «Ghiță», scria acest madrigal îndrăsneț, la București mai circulau tramvaiele cu cai.

Generațiile de azi nici nu mai știu cum arată caii. Până și hipodromul dela Băneasa a fost mutat la Ploești. Contactele dintre regimurile de democrație populară și «sângele pur» au fost, totdeauna, rezervate.

Pe Stephan Roll, poet și lăptar, aparținând grupului suprarealist dela «UNU», «75 H.P.» și «Integral» nu-l văd de un sfert de veac. Umblu în taxi de jumătate de oră pe străzile Parisului: eu recit poezii din trecut și taxiul marchează.

Pentru a se apăra de atacurile clienților-gangsteri, foarte frecvente de când progresimul sovietic avansează în Europa Occidentală, mulți șoferi din Paris circulă în compania

(1) Aceste câteva însemnări făceau parte din textul causeriei ținută de autor, în ziua de 7 Septembrie 1968, la Congresul Societății Academice Române din Salzburg. Din cauza timpului limitat ce se acordă comunicărilor, ele nu au putut fi citite cu acel prilej, deci reprezintă un material inedit.

unor câini de pază. Șoferul meu, cu cățeluța lui bastardă «Brigitte» (care se uită când la el, cu amor, când la mine, cu aer suspect) nu cunoaște nici numele hotelului, nici al străzii, așa că facem un fel de vizită turistică în trei, vizită care, până la urmă, mă amuză.

Eu încerc să-i fac curte Brigittei, cu complimente în dialect franco-italian. Simt că îi face plăcere tot ce-i spun, dar sentimentul datoriei de «cățeluță-polițistă» o împiedică dela orice efuziune sentimentală. Mă privește cu un ochi pe jumătate închis, ca bijutierul Resch, de pe Calea Victoriei, când îmi oferea, cu regretul că o va pierde, o bijuterie rară.

Mă gândesc la Ghiță... Cum o mai fi arătând după atâta amar de vreme?

Prin 1938 Roll luase un interview, plin de haz și de replici inteligente, lui Victor Eftimiu. Interviewul avea titlul: «Poetul și statuia lui».

Autorul lui «Înșir'te mărgărite» își auto-ridicase un monument în toată regula, în bronz și cu piedestal, și îl instalase în grădina blocului unde locuia, lângă Cișmigiu.

Într'o seară, la restaurantul «Iancu», Victor Eftimiu îmi explicase cum stă chestia cu monumentul:

— Îmi cunosc eu confrații... Dacă nu mă gândesc din vreme la statuie, după ce voi muri, nici dracu' nu se mai gândește...

* * *

Acum 35 de ani, întorcându-ne dela stadionul «Romcomit», Ghiță ceruse taxatorului din tramvai 30 de bilete pe care, evident, le-a plătit. Ținând seama de marele număr de persoane ce asaltase tramvaiul după terminarea partidei de foot-ball, taxatorul nu găsi nimic anormal în această cerere. Credea, probabil, că Ghiță e șeful vre-unui grup de sportivi.

Ne instalasem amândoi pe platforma din spate și ofeream biletele cu preț redus celor ce se suiau. Ghiță striga, cu glasul lui de papagal:

— Cumpărați biletele dela noi! Vi le cedăm sub cost, cu jumătate de preț! Dela 1 leu la 50 de bani! Ca la noi la nimenea! Cumpărați dela «ieftenirea traiului»...

Prima clientă fu o bătrână, apoi niște elevi dela «Lazăr», apoi alții.

«Vânzarea» mergea bine. Taxatorul interveni:

— Dumneavoastră nu aveți voie să vindeți bilete de tramvai. Iar noi:

— De ce? Biletele sunt false? Nu le-am plătit cu bani buni? Dumneata te opui la campania de ieftenire a vieții, noi suntem naționaliști...

Găsisem imediat partizani, mai ales dintre cei ce cumpăraseră «marfa». Cu cât taxatorul protesta mai mult, cu atât clientela creștea.

Era pe vremea când în România bântuia valul antisemitismului, iar noi îl combăteam cu metoda umorului.

Ghiță se răstea la taxator:

— Dumneata știi cine a scufundat «Titanicul»?

— ...?!

— Îți spun eu. Era un ovrei! Se numea *Iceberg*...

* * *

În sfârșit, taxiul se oprește. Cu ajutorul unui vânzător ambulant de « cacahouètes » descoperim hotelul. E o casă misterioasă în care, vorba lui Arghezi, « când intri parcă ieși ».

— Unde dracu' ai descoperit hotelul ăsta « conspirativ », Ghiță?

— Mi l-a recomandat Claude Sernet...

Ghiță constată, fără prea multe eforturi cerebrale, dar cu satisfacție, că aș fi îmbătrânit. Și eu îi fac un compliment cam în aceiași termeni:

— Cred că și tu tu te-ai maturizat...

Îl găsesc în pat. E răcit cobză. Are o teribilă migrenă, pe care simt cum mi-o « pasează » involuntar, printr'o serie abundentă de hapci-uri.

Vorbim de una, de alta. Banalități. Mă interesez de soarta unui vechi prieten: F. Brunea - Fox, talentatul reporter al « leproșilor » și al atâtor anchete de răsunet în presa de odinioară. Ghiță îmi dă vești bune. Brunea e mereu tânăr și în formă: 70 de ani, aproape.

Conversația e totuși greoaie. Puțin forțată. Relațiile dintre Ghiță Roll și mine — deși extrem de cordiale — au avut, în decursul celor patruzeci de ani de când ne cunoaștem, amprenta unei imponderabile rezerve reciproce. L-am considerat, însă, totdeauna, un om plin de ingeniozitate și de humor. De-aceia îmi făcea plăcere să-l revăd.

Îi spun nevesti-si:

— Știai că Ghiță a fost un foarte vechi membru al partidului comunist? În România, acum treizeci și mai bine de ani, comuniștii se numărau pe degete...

Ghiță intervine spontan, din fundul patului:

— Puțini am fost, mulți am rămas...

București 1934

Nicolae Titulescu povestea, prin 1934, într'un grup de ziariști în care mă aflam și eu:

— Dacă găsiți pe stradă, în tramvai, la cinema, un portofel plin cu bani, luați banii și aruncați portofelul, fără a-l restitui proprietarului. Iată de ce:

Dumneata găsești portofelul. Om corect, te duci la ziar și dai o informație:

« Subsemnatul Ionescu Ion am găsit în tramvaiul 14 un portofel cu o importantă sumă de bani. Proprietarul este rugat.. etc. etc. ».

Tănase Ion citește ziarul, vine pe nerăsuflate, își recuperează banii, te îmbrățișează și pleacă fericit, cu atât mai mult cu cât dumneata, Ionescu Ion, ai refuzat orice fel de compensație, chiar aceea prevăzută de lege.

Recunoscător, Tănase Ion se duce la « Universul » și publică o scrisoare de mulțumiri:

« Domnul Ionescu Ion a găsit în tramvaiul 14 portofelul meu cu suma de 50.000 de lei, pe care mi-a restituit-o. Îi mulțumesc din tot sufletul și aduc la cunoștința publicului acest frumos act de civism. Era vorba de zestrea fetei mele... etc. etc. ».

Prefectul poliției, impresionat de această întâmplare, te invită la masă. Vin reporterii-fotografi, și poza lui Ionescu Ion apare în toate ziarele împreună cu prefectul și alți doi-trei comisari și cu istoria portofelului și a celor 50.000 de lei.

Trec doi, trei ani.

Ionescu Ion are nevoie de un împrumut și merge la bancă. Directorul cere informații. « Detectivul » băncii:

— Da, da, domnule director... Stați să mă gândesc mai bine... Ionescu Ion, Ionescu Ion, Ionescu Ion... Mi-aduc aminte. A fost amestecat într'o afacere cu un portofel și c'o mare sumă de bani. Am citit ceva în ziare, ba i-am văzut si fotografia la poliție. Acum îl recunosc: *e el*! Chestia nu era deloc clară. Cred că e mai bine să nu riscăm. Știți, ziarele...

* * *

Nicolae Titulescu susținea, cu un dram de venin contra propriilor săi subalterni, că între ziariști și diplomați a existat totdeauna o colaborare intimă. Repeta, cu sadică plăcere, fraza ilustrului său amic, diplomatul italian Vittorio Scialoja:

« Diplomația este arta de a transmite, *în cifru*, cu 24 de ore întârziere, ceea ce ziarele au scris, *în clar*, cu 24 ore înainte ».

Paris 1957

Grigore Gafencu ne-a părăsit. E cea mai gravă pierdere a exilului nostru!

Acum câteva luni eram împreună, pe terasa casei mele, la Roma. Venise cu soția lui, doamna Nouchette, și cu doamna Marie-Jeanne Băicoianu.

Privea cu multă afecțiune pe fetița mea, Cecilia, care avea, în 1956, unsprezece ani, și pe care el n'o văzuse niciodată. Cu Cecilia vorbea pe românește:

— Știi că eu îl cunosc pe tatăl tău de foarte mulți ani? Era un tânăr care promitea...

— Tata a promis totdeauna, dar nu s'a prea ținut de cuvânt, — îi răspunsese, cu ton serios, Cecilia.

Pe Grégoire și Nouchette Gafencu îi cunoscusem în 1924, în casa noastră dela Constanța. Aveam atunci 13 ani. Mă impresionase tonul extrem de protocolar cu care Gafencu vorbea tatălui meu.

Îi acompaniam, deseori, la mare, la Mamaia, în micul lor « Citroen », pe care doamna Gafencu îl conducea cu atâta grație. Erau tineri, sportivi, bronzați de soarele și nisipurile încinse ale Mării Negre.

Pe vremea aceea, în lumea întreagă, se cânta « Valencia ».

Au trecut de atunci 32 de ani. Între timp — adică din 1956 până acum, când vă citesc aceste pagini — au mai trecut 12 ani: « lunga timpului cărare! »...

Și iată-ne, după atâtea decenii, din nou împreună, în Cetatea Eternă.

Masa o luasem pe terasa palid iluminată. Gafencu era parcă mai frumos în penumbrele serii de vară romană, încărcată de aroma iasomiei și a trandafirilor din grădină. Am stat până noaptea, târziu: amintiri din viața politică, din gazetărie, din viața mondenă a Bucureștiului, pe care simțeam că nu-l vom mai vedea niciodată.

O anumită dificultate în a se mișca, unele inexplicabile tăceri în timpul conversației, o anumită absență a privirii, care părea proectată dincolo de spațiul timpului prezent, — totul îmi dădea senzația că vechiul meu director dela « Timpul » era, într'adevăr, foarte obosit.

« Glasul Patriei » a scris, câteva zile după moartea lui, că era vorba de un trădător.

Încă un trădător! Ba unul la a cărui butonieră strălucea ordinul « Mihai Viteazul », și care cobora, după mamă, din neamul Mitropolitului Veniamin Costache.

Am căutat să evit, în evocările mele, adnotări cu caracter politic.

Cred totuși că e oportună reproducerea unei scurte declarații pe care mi-a făcut-o Gafencu, în Iulie 1956, cu cinci luni înainte de a muri.

Conversația a avut loc pe plaja dela Fregene, lângă Roma, și la ea a asistat și un coleg de presă, român.

Iată ce spunea Gafencu:

« Oricât vi s'ar părea de paradoxal, salvarea noastră, a românilor, și salvarea întregii civilizații occidentale stă numai în mâna noastră, a popoarelor din răsăritul Europei, și chiar în mâna poporului rus.

Occidentul liber, marile democrații, dorm pe laurii unei Victorii, care în realitate a fost o înfrângere.

Acest Occident, încurajat de o excepțională conjunctură economică, nu vrea să audă în actualul moment de inițiative, de soluții și de acte de curaj.

Toată politica lumii libere are la bază un optimism, pe care nici un om cu simțul răspunderii nu-l poate accepta.

Credeți-mă, spunea Gafencu, am făcut apel la toate mințile și am bătut la toate porțile Apusului: nici un răspuns, și nici măcar consolarea că am fost crezut sau, cel puțin, înțeles.

Cred că prăbușirea — în Rusia, în China și la noi — a întregului sistem colectivist asiatic este, pe plan istoric, destul de aproape, și cred că din experiența multor decenii de suferințe și de împilări se va ridica un nou suflu de viață, care, respingând ororile și aberațiile experienței sovietice, va găsi linia cea justă, în care atât ferocitatea comunistă cât și egoismul lumii occidentale se vor înăbuși. Și se va naște, poate, lumea cea justă ».

Când încerc, acum, în cuvinte simple, o evocare fără nici o pretenție a unui om pe care l-am iubit și urmat, — am senzația că vă citesc o pagină de testament.

Testamentul politic al lui Grigore Gafencu.

Horia Roman

LUCRĂRILE DOMNULUI GHIȚĂ IONESCU

Evoluția evenimentelor din Europa răsăriteană a luat, în ultimele trei decenii, întorsături cu totul neașteptate, astfel încât analiza și interpretarea lor apare adeseaori drept o încercare riscantă, și dificilă. Iar, în complexul lumii comuniste, a scrie obiectiv despre transformările petrecute în România constitue una dintre cele mai grele probleme. Din acest motiv, revine un merit deosebit autorului — devenit atât de cunoscut —, domnul

Ghiță Ionescu, care și-a concentrat cercetările ani de zile asupra evenimentelor din blocul comunist în general și situației din România în special, publicând, din timp în timp, rezultatele studiilor sale.

Chiar primele articole ale domnului Ghiță Ionescu — apărute în publicații cu renume mondial — au indicat un discernământ clar în prezentarea evenimentelor din România de după 1944, și în înfățișarea situației reale din cadrul PCR. După o expunere a greutăților economice ivite sub conducerea comunistă (*A Political Analysis of the Economic Crisis*) și două valoroase contribuții (privind domeniul economic și puterea politică) în volumul *Captive Rumania*, apărut în 1956, a urmat un articol despre structura socială din România, tipărit în Analele sale de către « Academia de Științe Politice și Sociale » din Philadelphia (*Social Structure: Rumania Under Communism*).

După aceste articole, de proporții modeste, dar conținând date și lămuriri deosebit de folositoare, Ghiță Ionescu a trecut ulterior la prelucrarea de studii detailate, redând rezultatele cercetărilor sale asidue într'un ciclu de trei volume. Deși acestea au apărut în ediții și limbi diferite (engleză și franceză), iar prezentarea lor a fost făcută sub aspecte variate, ele constitue totuși un complex care se completează armonios și exprimă concluziile materialului vast, adunat și sistematizat ani de zile, precum și ideile expuse de autor, referitor la trecutul, prezentul și perspectivele de viitor, ce se pot întrevedea în spațiul sudesteuropean în general, și în România în special.

Dacă asupra viitorului se poate vorbi doar cu o oarecare probabilitate (vezi volumul *L'avenir politique de l'Europe orientale*), iar broșura apărută în 1965 *The break-up of the Soviet Empire in Eastern Europe* a fost urmată și de alte lucrări, scrise de autori mai mult sau mai puțin competenți, cartea domnului Ghiță Ionescu despre evoluția comunismului în România — *Communism in Rumania 1944-1962* (Londra, 1964. 378 pagini) — rămâne opera sa fundamentală, valoarea ei excepțională fiindu-i confirmată de numeroasele recenzii elogioase ce i s'au făcut între timp, precum și de numărul enorm de lucrări, studii și articole care o citează în continuu.

Folosind o expunere clară și o sistematizare judicioasă, autorul nu se mulțumește a vorbi despre epoca recentă din istoria partidului comunist român, adică doar dela instaurarea lui la putere, cu ajutorul Uniunii Sovietice, ci aruncă o privire retrospectivă asupra începuturilor întregei mișcări de stânga din România și se ocupă chiar de evoluția probabilă a PCR în viitor.

Atât importanța temei, cât și modul ireproșabil cum ea a fost tratată, îndreptățesc favorabilele aprecieri ce i-au fost atribuite, lucrarea evidențiindu-se în special prin trei merite deosebite:

1) Este pentru prima oară că apare un studiu obiectiv și documentat asupra istoriei partidului comunist român, analiză care întrece pe departe orice încercare similară;

2) Prezentarea făcută cu multă competență denotă nu numai o temeinică informare, dar ea constitue totodată un izvor științific prețios, deoarece fiecare afirmare făcută — sau concluzie trasă — este judicios fundamentată, autorul folosind tot materialul apărut până la publicarea cărții, în România sau peste hotare;

3) Valoarea principală a acestei lucrări constă în faptul că ea a fost tipărită încă în timp util, înainte ca un studiu asemănător să fie publicat în România, astfel că prein-

tâmpină afirmările ce ar putea fi făcute într'o istorie a PCR ce ar apare ulterior şi care ar omite sau ocoli adevărul, şi în orice caz ar folosi exclusiv material impus sau acceptat de linia partidului.

Pe de altă parte, volumul are şi meritul că înfăţişează epoca cea mai hotărîtoare din istoria PCR. Căci dacă, după 1962, politica regimului dela Bucureşti a reuşit să dea impresia unei slăbiri a legăturilor indestructibile cu alte partide comuniste, evoluţia evenimentelor până la această dată (1960-1962) nu a lăsat vreo îndoială nici asupra adevăratelor lui scopuri şi intenţii şi nici în ce priveşte respectarea angajamentelor fundamentale pe care el le are faţă de cei cărora le datoreşte preluarea puterii în stat.

Încă în timpul când prezenta recenzie se afla sub tipar, alte două lucrări ale lui Ghiţă Ionescu, abia apărute, vin să se adaoge la prodigiosa sa activitate: *The politics of the European Communist States* (London: Weidenfeld & Nicolson, 304 pagini); şi, în colaborare cu Isabel de Madariaga: *Opposition* (London, 1966. 213 pagini).

Constantin Sporea

O NOUĂ CARTE A PĂRINTELUI GHERMAN

La seria numeroaselor lucrări de informare religioasă ale părintelui Pierre Gherman s'a adăugat de curând un nou volum — *Pensée roumaine, peuple roumain* (Paris, 1967. 326 pagini) — care constitue o sinteză atât a materialului cercetat şi publicat de dânsul până acum, cât şi asupra problemei Bisericii Unite din România, în general. Importanţa acestei expuneri edificatoare rezultă mai ales în cele trei aspecte sub care autorul priveşte problema: pe de o parte, relevarea aportului preţios adus de Biserica greco-catolică, n u n u m a i la apariţia şi evoluţia şcoalei latiniste din Transilvania, dar şi, m a i t â r z i u, la continua îmbogăţire a creaţiei spirituale româneşti, cu opere literare şi ştiinţifice de mare valoare; pe de altă parte, punctele comune, care înfrăţesc cele două biserici dominante ale poporului român — ortodoxă şi greco-catolică — pe plan naţional, românesc şi chiar dogmatic. Şi, în fine, evidenţierea — deosebit de importantă, a z i, când biserica Unită este desfiinţată în România — a încercărilor făcute de reprezentanţii celor două culte în decursul timpului, pentru înţelegere şi armonie.

Subtilul autor — şi bun cunoscător al problemelor ambelor biserici — foloseşte în mod elocvent împletirea armonioasă a afirmării spirituale româneşti şi ţine să menţioneze acele sugestii — just întemeiate —, apărute după primul război mondial, privitor la rolul capitalei României ca o « a patra Romă » (pag. 292); de asemenea, el relevă propunerile concrete făcute la Bucureşti, cu patru decenii în urmă, pentru o colaborare multilaterală între cele două biserici, propuneri ce pot fi caracterizate pe drept cuvânt ca un « dialog ecumenic » între reprezentanţii spirituali ortodocşi şi uniţi (pag. 291).

Apariţia valoroasei prezentări a părintelui Gherman are azi o importanţă deosebită, atât datorită politicii duse de regimul dela Bucureşti, cât şi în cadrul încercărilor ce se

fac în prezent pentru o înţelegere între biserici. Patru concluzii principale se pot scoate din acest volum atât de util:

1) Se arată, o dată mai mult, meritele de necontestat ale Bisericii Unite din România, nu numai în reînvierea spiritului latin al poporului, dar şi în menţinerea trează a acestei afirmări, prin continuarea acţiunii începute, în colaborare cu biserica ortodoxă;

2) Se prezintă cronologic multiplele încercări şi iniţiative ale cărturarilor şi politicienilor români de vază pentru cimentarea unei înfrăţiri perpetui — prin recunoaşterea reciprocă a meritelor fiecăreia — între cele două Biserici de stat româneşti.

3) Se preîntâmpină şi corectează materialul propagandistic răspândit de regimul dela Bucureşti, care încearcă să şteargă — sau măcar să dea uitării prin eliminare sistematică — rolul hotărîtor pe care l-a avut Biserica Unită în momente cruciale din istoria Românilor ardeleni, în special în anii 1848 şi 1918.

4) Acum — când se vorbeşte atât de mult despre unire şi înţelegere între Bisericile creştine — se arată lumii întregi s t r ă l u c i t u l e x e m p l u de înfrăţire întru Domnul pe care poporul român, din proprie iniţiativă, l-a dat între cele două războaie mondiale, adică atunci când s'a putut bucura de c o m p l e t ă libertate şi independenţă în graniţele naturale locuite de el, şi a putut decide, s i n g u r — fără vreum amestec din afară —, asupra soartei sale.

Este acea înţelegere, care — se poate spune fără exagerare — t r ă e ş t e viu, în cadrele SAR, unde prin scris, prin vorbă şi faptă, mai ales cu prilejul congreselor şi al nelipsitelor slujbe religioase comune, reprezentanţi ai creaţiei culturale, ştiinţifice şi artistice româneşti din întreaga lume îşi afirmă înfrăţiţi — indiferent de neînsemnatele deosebiri religioase — valoroasele realizări ale spiritualităţii lor.

Constantin Sporea

DĂSCĂLIMEA GERMANĂ ŞI PROBLEMELE ROMÂNEŞTI

În Germania occidentală există mai mult ca în alte ţări un interes deosebit faţă de situaţia reală din ţările blocului răsăritean. Explicaţia constă pe de o parte în faptul că graniţa dintre cele două lumi se află chiar la marginea acestei ţări. Pe de altă parte, două sisteme statale diferite, ale aceluiaşi popor, sunt separate, în centrul Europei, prin cortina de fer. Nu e de mirare, deci, că aici se organizează — poate mai mult ca oriunde în lumea liberă — numeroase congrese, seminarii, prelegeri şi conferinţe privitor la evoluţia istorică şi la aspectele actuale ale spaţiului sudesteuropean. Un rol deosebit revine în această acţiune institutorului Josef Schmidt, originar din Banat, în calitatea sa de preşedinte al organizaţiei bavareze pentru informarea asupra răsăritului Europei.

După ce, cu doi ani în urmă, priceputul dascăl a organizat o săptămână culturală privitor la toate ţările Europei de est, anul acesta a condus cu mult succes un ciclu de prelegeri despre România, care a avut loc între 16-19 Aprilie 1968 în localitatea Moosburg, de lângă München. Pentru a putea oferi celor 35 de membri ai corpului didactic — veniţi din întreaga Germanie — posibilitatea unei informări cât mai exacte, organizatorul

acestui seminar a apelat la concursul mai multor compatrioți competenți; iar întâmplarea a făcut ca toți referenții să fie membri activi ai Societății Academice Române.

Problemele dezbătute s'au referit la cele mai importante domenii din trecutul și prezentul poporului român: trecutul istoric, formarea Statului, dezvoltarea culturală și religioasă, etc.

Despre trecutul istoric a vorbit atât Josef Schmidt (Românii și Germanii în Transilvania, Bucovina și Basarabia; colonizare și refugiu) cât și Dionisie Ghermani (Istoria Principatelor Române și Unirea lor). Părintele Flaviu Popan s'a ocupat de situația celor două biserici, iar Ion Popinceanu de Germani și literatura română. Evoluția Statului român dela introducerea Monarhiei și până azi a fost analizată de Constantin Sporea; completări privind aspectele economice recente a adus Dumitru Leontieș, iar tendințele naționaliste ale comunismului din România au fost prezentate de Dionisie Ghermani.

Desigur că multe din lămuririle date de referenți pot fi găsite — chiar dacă sunt nesistematizate — în diferite publicații. De asemenea, unii dintre participanți cunoșteau o serie de detalii expuse la conferințe, fie din viața lor proprie (este vorba de germani plecați din România), fie din voiajuri întreprinse ca vizitatori. Folosul neîndoios câștigat de ascultători a fost însă informarea exactă, discernământul critic și interpretarea judicioasă cu care referenții au scos în evidență adevărul obiectiv selectat din vastul material existent în Apus despre România.

Cum era și de așteptat, conferințele au fost urmate de vii discuții, în cadrul cărora s'au dezbătut și unele teme, actuale, dar greu de lămurit, precum:

1) Adevăratul motiv al tendințelor cu aspecte de naționalism pe care le arată regimul dela București;

2) Întrucât este sinceră intenția regimului dela București de a se identifica atât cu năzuințele de veacuri ale poporului român, cât și cu actuatele interese ale populației;

3) Limitele actualelor tendințe naționale și de independență sau întrucât acestea sunt legate — sau dirijate — de interesele Moscovei.

Fără îndoială că aceste discuții au fost deosebit de utile și au constituit punctul central al prelegerilor, cu atât mai mult cu cât multe din explicațiile date de referenți au fost confirmate prin observații proprii, făcute în decursul vizitelor prin România de către unii dintre participanții la reuniune. Astfel, unele înclinații de a se interpreta evoluția regimului dela București doar după aparențele exterioare au fost corectate prin exemple concludente, care au dezvăluit fondul și limitele recentelor forme de naționalism, și anume:

1) Latinizarea limbii din 1965 s'a restrâns doar la cuvântul « România » — cu derivatele lui —, menținându-se în rest măsurile de slavizare introduse în 1954;

2) Preamărirea strămoșilor patrioți se face — ca și în trecut — prin refuzul de a se recunoaște rolul hotărîtor pe care l-au avut anumite personalități la realizarea independenței și întregirii țării, negându-se în special meritul de neuitat al primilor regi;

3) În preamărirea faptelor eroice ale poporului — adunarea dela Blaj din 1848 și cea dela Alba Iulia din 1918 — se evită sistematic a se recunoaște contribuția importantă pe care au avut-o la aceste acte solemne reprezentanții și capii celor două biserici de stat: ortodoxă și greco-catolică;

4) Propaganda vastă prin care se evidențiază frumusețile lăcașurilor divine din

România se referă exclusiv la valoarea lor artistică și turistică. În realitate, însă, biserica și tradițiile ei sunt combătute în România mai mult decât în alte țări cu regimuri comuniste.

Lucrările interesantei manifestări culturale au fost conduse cu mult tact și pricepere de Josef Schmidt, care a subliniat, în concluzie, importanța pe care o are, pentru poporul german, o informare exactă asupra vecinilor săi sudesteuropeni; importanța rezultă atât din poziția centrală pe care acest popor o ocupă în Europa, cât și din contribuția esențială, pe care el a adus-o și o aduce continuu la potențialul spiritual al întregului continent.

Constantin Sporea

JUBILEUL UNUI SĂPTĂMÂNAL DE VALOARE

În decursul celor două decenii de apariție, săptămânalul vestgerman « Christ und Welt » a reușit să se impună nu numai ca o publicație periodică de prim rang în publicistica internațională: ziarul de mari proporții, cunoscut azi în toată lumea, și-a format un caracter propriu — deosebit de cotidiane sau revistele ilustrate —, care corespunde celor mai pretențioase cerințe ale cititorilor și îndreptățește multele aprecieri elogioase. Cu un cuprins bogat — care adeseaori depășește 50 pagini —, publicația din Stuttgart apare ca o afirmare individuală și totodată ca o adevărată școală de jurnaliști rutinați. Căci aici s'au format observatori iscusiți și comentatori cu condei viguros și judicios, din pleiada cărora aparțin persoane cu renume internațional, de mare vază: Hans Georg von Studnitz, Giselher Wirsing, Klaus Mehnert, Wolfgang Höpker, Carl Gustaf Ströhm, Walter Wannemacher. În ce privește linia de conduită a săptămânalului, este de admirat multilateralitatea problemelor dezbătute, alături de obiectivitatea cu care ele sunt prezentate, și discernământul analitic în tratarea lor. Se remarcă, în special, năzuința — atât de bine venită — a autorilor de a evita tratarea precipitată a problemelor sub presiunea evenimentelor zilnice, preferând ca acestea să fie analizate cu răbdare, atenție și obiectivitate, avându-se totuși grije ca articolele apărute să-și păstreze actualitatea.

Îmbucurător este faptul că, alături de autori germani atât de apreciați, în săptămânalul « Christ und Welt » semnează adeseaori articole și compatrioți români cu nume consacrate, precum: Petru Dumitriu, Ștefan Teodorescu sau Paul Miron.

Constantin Sporea

ANEXE

ACTIVITATEA SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE

CONGRESUL AL DOISPREZECELEA AL SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE

Salzburg, 5-11 septembrie 1968

Al doisprezecelea Congres internațional de studii al Societății Academice Române, având tema generală « Cultură și Civilizație în sud-estul european », s'a desfășurat la Salzburg, în Austria, unde s'a bucurat de ospitalitatea și de buna organizare a Centrului de cercetări, reprezentat de domnul prof. dr. Alexandru Randa.

Din *Comitetul de onoare* al Congresului au făcut parte: Excelența Sa Arhiepiscopul din Salzburg, Andreas Rohracher; Prefectul regiunii Salzburg, domnul dr. Alfred Back; Rectorul Universității locale, domnul prof. dr. Stephan Rehrl; și președintele Centrului internațional de cercetări din Salzburg, părintele prof. dr. Thomas Michels.

Inaugurarea solemnă a Congresului a avut loc *joi, 5 septembrie*, după amiază, în sala festivă a Centrului Internațional de Cercetări (Edmundsburg), unde, în fața unui public numeros, au luat cuvântul: în numele Centrului Internațional de Cercetări, domnul prof. dr. Alexandru Randa; Excelența Sa Episcopul auxiliar dr. Eduard Macheiner, în numele Arhiepiscopului de Salzburg; Komerzialrat Michael Haslinger, pentru Landeshauptmann al regiunii Salzburg; un delegat al Primarului orașului Salzburg; și Președintele Societății Academice Române, Monseniorul dr. Octavian Bârlea (*).

După ce s'a dat citire unei părți din mesajele și scrisorile de adeziune și de urări trimise Congresului, domnul prof. dr. Alexandru Randa a ținut, în limba germană, conferința de deschidere a lucrărilor, întitulată: « Bazele unității sud-estului european ».

Lucrările efective ale celui de al XII-lea Congres al Societății Academice Române au început *vineri 6 septembrie*, în sălile Centrului de cercetări dela Salzburg.

În ședința de dimineață a secțiilor reunite sub președenția domnului Randa, congresiștii au ascultat conferințele domnilor profesori dr. Georg Stadtmüller, dela Universitatea din München, care a ilustrat, în limba germană, « Apărarea de pericolul turcesc în timpul lui Skanderbeg și Huniade »; și Ruggero M. Ruggieri, dela Universitatea din Roma, care a vorbit, în limba italiană, despre « Un diavol biblic, un diavol român și mai multe transmutații dantești ».

(*) Cuvântările din ședința de inaugurare se publică în paginile care urmează.

La desbaterile pe marginea celor două comunicări au luat parte domnii Randa, Beldiceanu, Camilucci, Mircea Popescu, Caragață, Georgescu-Olenin, și doamna Rădulescu-Pogoneanu.

În cursul aceleiași dimineți, secțiile de limbă, literatură și artă, de o parte, de istorie de alta, s'au separat, lucrând sub președenția respectiv a domnilor profesori Ruggieri și Randa.

În cadrul primei secții au prezentat comunicări: doamna dr. Antoinette Bodisco, dela Köln, care a vorbit, în limba franceză, despre « Orfeu Tracul în arta de azi »; domnul prof. Mircea Popescu, dela Universitatea din Roma, care a documentat, în italienește, prezența românilor într'un poem franco-venețian din sec. XIV; domnul prof. Mariano Baffi, dela Roma, care a prezentat, tot în limba italiană, « Un colaborator român al lui Ferdinando Marsigli: Stolnicul Cantacuzino ».

La discuțiile prilejuite de cele trei comunicări au luat parte domnii Caragață, Ruggieri, Onciulescu, Ștefan Teodorescu și Georgescu-Olenin.

La secția de istorie au prezentat comunicări: doamna dr. Hedwig Fleischhacker, dela München, care a vorbit, în limba germană, despre Antioh Cantemir ca părinte al literaturii rusești moderne; și domnul dr. Nicoară Beldiceanu, dela Paris, care a ilustrat, în limba franceză, « Câteva acte otomane privind istoria României ».

Au intervenit la discuții: doamna Stolojan, domnii Bogdan, Cismărescu, Randa.

După amiază, diferitele secții s'au întrunit iarăși și, sub președenția domnului prof. dr. Georg Stadtmüller, au ascultat comunicările domnilor: prof. Zevedei Barbu, dela Universitatea din Sussex, care a făcut, în românește, o serie de « Reflecții asupra concepției românești a istoriei »: dr. Ștefan Teodorescu, dela Stuttgart, care a tratat, în limba germană, tema « *Natio* și *Humanitas* în Occident și în Orient »; Mihai Korne, dela Paris, care a trasat, în românește, « Perspectivele politico-economice ale Europei centrale ».

La desbateri au luat cuvântul, în afară de conferențiari, doamna Rădulescu-Pogoneanu și domnii Stadtmüller, Gelu Dragomir, Eucher.

În seara de *6 septembrie* regiunea și orașul Salzburg au dat o *recepție* în sala de marmură a Castelelului Mirabell în cinstea congresiștilor, care au fost salutați, în numele primarului, de doamna Consilier Weiser. La salutul și la urările gazdei a răspuns președintele Societății Academice Române, Monseniorul dr. Octavian Bârlea, care a mulțumit atât pentru generoasa ospitalitate a Austriei și a Salzburgului, cât și pentru măgulitoarea ceremonie dela Mirabell.

În dimineața zilei de 7 *septembrie, vineri*, au lucrat separat, sub președenția respectiv a domnilor profesori Rupprecht Rohr și George Caragață, secțiunile de limbă, literatură și artă de o parte, istorie de alta.

La secția literară, doamna prof. Anina Rădulescu-Pogoneanu, dela Paris, a vorbit, în limba germană, despre « Eminescu, Maiorescu, Blaga și cultura austriacă »; domnul dr. Luciano Pascucci, dela Roma, a tratat în italienește despre « Eminescu la Viena »; doamna Sanda Stolojan, dela Paris, a citit în românește « Însemnări din România de azi și din cea de totdeauna », pe marginea unei recente călătorii în țară; domnul Horia Roman dela Roma a povestit, sub forma unei scrisori către Mircea Eliade, « Amintiri ale unui ziarist ».

La discuții au luat cuvântul domnii Rohr, Ruggieri, Georgescu-Olenin, Mircea Popescu.

La secția de istorie, domnul profesor Pasquale Buonincontro, dela Universitatea din Napoli, a prezentat în italienește « Geografi și istoriografi italieni din sec. XVII în Principate »; Monseniorul Vasile Zăpârțan, dela München, a indicat « Urme românești în Südtirol », în limba germană; domnul inginer Emmanuel R. Bogdan a prezentat, în limba franceză, « O ultimă scrisoare a lui Vasile Alecsandri către fratele Ion și o critică a operelor sale destinată ziarelor dela Viena »; domnul dr. Alexandru Randa a subliniat importanța arhivelor vieneze pentru istoria Cantacuzinilor.

După amiază au lucrat iarăși ambele secții: cea de limbă, literatură și artă sub președenția, în prima parte, a domnului Zevedei Barbu; în a doua, a doamnei Fotitch; cea de istorie, sub președenția doamnei Fleischhacker.

În cadrul primei au prezentat comunicări: domnul prof. dr. Rupprecht Rohr, dela Universitatea din Mannheim, despre « Structura nuvelelor lui Caragiale »; domnul dr. Gino Benvenuti, dela Pisa, în italienește, despre « Caragiale și teatrul românesc »; domnul dr. Nicolae Adamesteanu, dela Frankfurt, în românește, despre Matei Caragiale; și doamna dr. Nicoletta Corteanu-Loffredo, în limba italiană, despre « Poezia franceză a lui Macedonski ».

La desbateri au participat doamna Rădulescu-Pogoneanu, domnii Ruggieri, Caragață, Onciulescu, Mircea Popescu, Roman, Cismărescu.

În cadrul secției de istorie, domnul dr. Al. Randa a prezentat « 50 de documente austriace despre Avram Iancu și legionarii săi »; domnul dr. Artur Maurer, dela Lübeck, a vorbit, în limba germană, despre « Sașii din Ardeal în revoluția dela 1848/1849 »; domnul dr. I. V. Emilian, dela München, a prezentat « Un scriitor militar ungur despre armata română în războiul de neatârnare 1878/1879 »; domnul dr. Mario Sertoli, dela Roma, a ilustrat « Politica Italiei în Risorgimentul românesc »; înfine, domnișoara dr. Anna-Dorothee von den Brincken, dela Köln, a ținut o conferință, cu proecții, întitulată: « Dacia caput Europae. O hartă universală din Evul Mediu ».

La discuții au luat parte domnii: Ștefan Teodorescu, Victor Corlățan, Korne, Eftimie Gherman, Stadtmüller, Buonincontro, doamna Bourgeois-Popovici.

Duminică, 8 *septembrie*, la orele 11, în biserica Sfintei Treimi din Salzburg, Excelența Sa Episcopul Vasile Cristea a celebrat, împreună cu preoții prezenți la congres, o *slujbă religioasă în rit românesc*. Răspunsurile au fost date de corul Misiunii catolice române din München, condus de Monseniorul Vasile Zăpârțan. În predica sa, Episcopul Cristea a elogiat activitățile Societății Academice Române și a urat spor la muncă și rezultate pozitive și de aci înainte.

După amiază congresiștii au vizitat în grup orașul vechi și locurile cele mai sugestive și artistice ale Salzburgului.

Luni, 9 *septembrie*, de dimineață, s'au reluat lucrările celui de al XII-lea congres al Societății Academice Române.

În cadrul secției de istorie, prezidată în prima parte de doamna von den Brincken, în partea a doua de domnul general Ion Gheorghe, au prezentat respectivele comunicări domnii: general Ion Gheorghe, dela München, despre « Actuala situație politico-

strategică a României în spaţiul sudesteuropean »; Caius Văleanu, tot dela München, despre « Archiducele Franz Ferdinand şi Românii »; dr. Dionisie Ghermani, dela München, despre « Imperiul Habsburgilor în istoriografia comunistă »; Ion Dumitru, dela München, despre deportările populaţiei româneşti în aşa numita Republică moldovenească; dr. Ştefan Teodorescu, dela Stuttgart, despre « Spiritul germano-austriac în Europa de est ».

Au luat parte la desbateri: doamna Rădulescu-Pogoneanu şi domnii Artur Maurer Korne, Gelu Dragomir, Cismărescu, Corlăţan, Gherman.

La secţia de limbă şi literatură, ale cărei lucrări au fost prezidate, în prima parte, de domnul prof. Fr. Schürr, în a doua de domnul prof. Wilhelm Giese: domnul prof. Marcello Camilucci, dela Roma, a descris « Italia şi România în pragul anului 2000 »; domnul prof. George Caragaţă, dela Universitatea din Florenţa, a trasat « Lineamentele lingvistice şi literare ale sec. XVIII în România »; domnul prof. Teodor Onciulescu, dela Universitatea din Napoli, a vorbit despre « Studiile de limba română ale lui Th. Gartner »; domnul prof. dr. Friedrich Schürr, dela Universitatea din Konstanz, a ilustrat poziţia consilierului privat Mathias Friedwagner în problema continuităţii dacoromane; doamna prof. dr. Tatiana Fotitch, dela Universitatea din Washington, a prezentat comparativ « Versiunile greacă, slavonă şi română ale imnului cherubic ».

Au intervenit la discuţii, după fiecare conferinţă, domnii: Giese, Ruggieri, Onciulescu, Artur Maurer, Gelu Dragomir, Mircea Popescu.

În după amiaza zilei de 9 septembrie, secţiile reunite, sub preşedenţia Monseniorului Octavian Bârlea, au ascultat raportul domnului dr. Johannes Maurer, dela München, asupra « promovării de către autorităţile Republicii Federale Germane a studiilor ştiinţifice ale grupurilor de pribegi din estul şi sud-estul Europei »; şi comunicările, tot în limba germană, ale domnilor Emil Sigmeth, dela Köln, cu privire la « România şi problema naţionalităţilor », şi dr. Emanuel Turczynski, dela München, despre « Începuturile dreptului naţionalităţilor în Imperiul habsburgic ».

La desbateri au luat parte domnii Randa, Emilian şi Gh. Tase.

Seara, în sala de festivităţi a Universităţii din Salzburg, fostul Ministru, domnul dr. Lujo Toncic-Sorinj, a ţinut, în faţa unui foarte numeros public, o conferinţă despre « Formele politice particulare ale Europei sud-orientale în trecut şi astăzi »; după care domnul profesor dr. Wilhelm Giese, dela Universitatea din Hamburg, a prezentat un mare număr de fotografii artistice ale celor mai de seamă biserici din România, realizate cu ocazia unei recente călătorii de studiu în ţară.

Ziua de *marţi 10 septembrie* a fost dedicată unei excursii a congresiştilor în regiunea Salzburg.

La întoarcere, congresiştii au ascultat concertul de pian al Maestrului prof. Arturo Siciliano, dela Roma, care a executat muzică de Mozart, dansurile româneşti ale lui Bartok şi o rapsodie română proprie, foarte aplaudată.

În ultima zi a congresului, *miercuri* 11 *septembrie*, au lucrat, separat, două secţii.

În cadrul primei, prezidată la început de domnul Mircea Popescu, după aceea de domnul Constantin Drăgan, au vorbit: domnul Antonino Uccello, dela Siracusa,

despre « Un scriitor sicilian în România »; domnul dr. René Eucher, dela Paris, care a făcut « Disecţia unei înşelătorii: utilizarea teoriei determinismului istoric în politică »; doamna Lucia Bourgeois-Popovici, care a trasat, în limba germană, un amplu profil al personalităţii lui Aurel C. Popovici.

La discuţii au intervenit domnii: Drăgan, Randa, Emilian, Teodorescu, George Ciorănescu, Caragaţă, Mircea Popescu.

La secţia de istorie, politică, economie, care a lucrat sub preşedenţia doamnei Corteanu-Loffredo, au prezentat comunicări domnii: dr. Mihai Cismărescu, dela München, despre « Noul drept penal român şi tendinţele noi în jurisprudenţa occidentală »; dr. Constantin Sporea, dela München, despre « Schimbările structurale în raporturile economice româno-austriace »; dr. Petre Vălimăreanu, dela Freiburg, care a vorbit, în româneşte, despre problema Basarabiei. Şedinţa s'a încheiat cu conferinţa, în limba germană, a Monseniorului dr. Octavian Bârlea despre « Procesul lui Inocenţiu Micu-Klein ».

După amiază, secţiile reunite, sub preşedenţia domnului Ştefan Teodorescu, au ascultat comunicările în limba germană ale domnilor: dr. I. V. Emilian, cu privire la « Lupta Românilor pentru unirea politică şi adunarea dela Alba Iulia dela 1 decembrie 1918 »; şi dr. Constantin Drăgan, dela Palma de Mallorca, cu privire la « Noile căi spre unitatea europeană ».

Înainte ca Preşedintele Societăţii Academice Române, Monseniorul Bârlea, să aducă mulţumita sa autorităţilor din Salzburg, Centrului internaţional de studii şi în special domnului prof. Al. Randa şi Contesei Walterskirchen, care nu au precupeţit niciun efort pentru ca manifestaţia să aibă succesul avut, şi să declare închis al doisprezecelea congres, domnii Mircea Popescu şi Mihai Korne au prezentat pe scurt comunicările primite la secretariatul congresului, ai căror autori nu au putut participa, din felurite motive, la lucrări.

CUVÂNTĂRILE DIN ŞEDINŢA DE INAUGURARE

Excelenţa Sa Episcopul auxiliar, Dr. Eduard Macheiner

Herr Landeshauptmann!
Herr Bürgermeister!
Verehrte Kongressteilnehmer!
Meine Damen und Herren!

Es ist mir eine angenehme Aufgabe, daß ich zum festlichen Anlaß die Grüße unseres Herrn Erzbischofs überbringen darf.

Die *Tatsache*, daß die Rumänische Akademische Gesellschaft ihren 12. Kongreß in unserer alten Bischofsstadt veranstaltet, legt einen kurzen Blick in die Vergangenheit nahe.

Es verdient hervorgehoben zu werden, daß die societas academica Dacoromana, hervorragend geleitet von Msgr. Barlea, durch lange Jahre bereits eine bedeutsame

wissenschaftliche Tätigkeit entfaltet und über 20 Publikationen wissenschaftlichen Charakters veröffentlicht hat, Publikationen, die hier im Saal ausgestellt sind und die Bewunderung und Anerkennung erwecken.

Namentlich anführen darf ich das Werk von Prof. Alexander Randa, dem Vorstand des Instituts für Universalgeschichte, « Pro re publica christiana » die Walachei im « langen » Türkenkrieg der katholischen Universalmächte. (1593-1606)

Es verdient weiters erwähnt zu werden, daß Ihr 12. Kongreß im hiesigen Forschungszentrum abgehalten wird, das durch seine Struktur und seine Aufgaben einen internationalen Charakter aufweist, und das — wie sein hochverdienter Präsident H. Univ. Prof. Dr. Thomas Michels einmal sagte, « Typus einer hohen Forschungsstätte ist ». Hier — wie kaum wo anders — klingt die universitas scientiarum auf und findet Förderung, wofür die Namen des Präsidenten und der Institutsleiter sowie die Namen der Professoren und ihrer Mitarbeiter bürgen. Dies alles mit der Zielsetzung: die Einheit wissenschaftlichen Erkennens zu fördern und voranzubringen.

Schließlich verdient besonders betont zu werden das Thema des diesjährigen Kongresses « *Kultur und Zivilisation im Europäischen Südosten* ».

Es ist nicht von ungefähr, daß das Vaticanum secundum in der Pastoralkonstitution über die Kirche in der Welt von heute « Gaudium et spes » wiederholt über Kultur und Zivilisation spricht: über Bildung und Bildungsstand eines Volkes, über den materiellen und geistigen Fortschritt der menschlichen Gesellschaft.

So heißt es im Kapitel zwei (Nr. 53) dieses Dokuments « In der Person des Menschen selbst liegt es begründet, daß sie nur durch Kultur, d.h. durch die entfaltende Pflege der Güter und Werte der Natur, zur wahren und vollen Verwirklichung des menschlichen Wesens gelangt.»

Dann wird dargelegt, daß man unter Kultur im allgemein alles versteht, « wodurch der Mensch seine vielfältigen geistigen und körperlichen Anlagen ausbildet und entfaltet; wodurch er sich die ganze Welt in Erkenntnis und Arbeit zu unterwerfen sucht; wodurch er das gesellschaftliche Leben in der Familie und in der ganzen bürgerlichen Gesellschaft, im moralischen und intitutionellen Fortschritt menschlicher gestaltet; wodurch er endlich seine großen geistigen Erfahrungen und Strebungen im Laufe der Zeit in seinen Werken vergegenständlicht, mitteilt und ihnen Dauer verleiht — zum Segen vieler, ja der ganzen Menschheit.»

Ich bin der sicheren Hoffnung, daß dieser Kongreß Kultur und Zivilisation im Europäischen Südosten wird aufstrahlen lassen unter Wahrung der lebendigen Treue zum überlieferten Erbe und daß — um wieder Worte des Konzilsdokumentes zu gebrauchen — « der zunehmende Austausch der Kulturen, der zu einem wahren und fruchtbaren Dialog unter den verschiedenen Gruppen und Nationen führen müßte, das Leben der Gemeinschaften nicht in Verwirrung bringt, die Weisheit der Vorfahren nicht verwirft, noch den je eigenen Volkscharakter gefährdet.»

Für den Christen aber mag gelten: daß er auf seiner Pilgerschaft wohl *das* suchen muß, was oben ist, gemäß dem Pauluswort (Col. 3, 2) Quae sursum sunt sapite non quae super terram, daß aber dadurch seine Aufgabe, zusammen mit allen Menschen am Aufbau einer menschlicheren Welt mitzuarbeiten, nicht vermindert, sondern gemehrt wird.

In diesem Sinne wünsche ich Ihrem 12. Kongreß — dem noch ähnliche Veranstaltungen folgen mögen — was sowohl dem Charakter der Stadt Salzburg als auch den Zielsetzungen des Internationalen Forschungszentrums entspricht— den verdienten Erfolg.

Domnul MICHAEL HASLINGER, *Komerzialrat, reprezentant al Landeshauptmannului din Salzburg*

Sehr geehrte Festgäste!

Die Institute des Internationalen Forschungszentrums in Salzburg haben sich im Rahmen ihrer wissenschaftlichen Tätigkeit die ganzheitliche bzw. gesamtwissenschaftliche Betrachtungsweise einzelner Wissensgebiete zur Aufgabe gestellt.

Daher liegt es im Bestreben dieser bedeutenden Forschungsstätte immer wieder Gelehrte aus den verschiedensten Ländern zu wissenschaftlichen Gesprächen und Diskussionen zu vereinen.

In Anbetracht dieser Zielsetzung hat der Vorstand des Institutes für Universalgeschichte, Herr Prof. Dr. Randa, die Rumänische Akademische Gesellschaft eingeladen, ihren diesjährigen Kongreß in Salzburg abzuhalten.

In Vertretung des auf Urlaub weilenden Herrn Landeshauptmannes Dr. Lechner wurde mir die ehrenvolle Aufgabe zuteil, Sie, meine Sehr geehrten Damen und Herren, im Namen des Landes Salzburg zu begrüßen und willkommen zu heißen. Diesen Grüßen darf ich mich auch im eigenen Namen anschließen.

Wenn Sie unsere Stadt zur Stätte Ihrer wissenschaftlichen Tagung auserkoren haben, so findet dieser Kongreß in Salzburg besondere Anknüpfungspunkte, denn von hier aus wurden durch Jahrhunderte rege geistige Kontakte mit dem südosteuropäischen Raum gepflogen. Gestatten Sie daher einem Laien, einem gelernten Österreicher und daher selbstverständlich überzeugten Europäer, gerade in diesen Zeitläuften auch einige Gedanken hierzu — von der Vergangenheit zur Gegenwart — auszusprechen.

Die Donau verbindet eine Reihe von Völkern, die dereinst alle im römischen Reich vereinigt gewesen sind. Die Provinz Dakien des römischen Reiches war Schutzwall und Schirm gegen die immer wieder aus den östlichen Steppen einfallenden Völkerschaften. Schon auf der zu Ehren Trajans errichteten Säule in Rom ist der Siegeszug dieses römischen Kaisers in Reliefbildern verzeichnet, einem Kaiser, dem gerade Rumänien zu Dank verpflichtet sein sollte, denn in der herrlichen Landschaft Rumäniens, die vom Tiefland der Dobrudscha bis zu den Bergkämmen der Karpaten reicht, haben die Daker mit den römischen Kolonisten eine glückliche Symbiose gefunden, die letztenendes noch heute wirksam ist.

Sind doch trotz der Kriegsstürme, die das heutige Rumänien Jahrhunderte lang zu erdulden hatte, die Rumänen, wie man dann die Verbindung zwischen Dakern und Römern bezeichnete, immer ein europäisches Volk geblieben und haben wesentlich zur europäischen Kultur beigetragen.

Nicht von ungefähr nannte man früher Bucureşti oder Bukarest, wie wir Österreicher sagen, das Paris des Ostens. Die Jahrhunderte währende Herrschaft der Türken, der

Mächtekonflikt zwischen der Donaumonarchie, dem zaristischen Russland, und dem osmanischen Reich, haben zwar an der politischen und wirtschaftlichen Gestalt Rumäniens Veränderungen hervorzurufen vermocht, doch kaum ist dadurch jemals der Rumänische Nationalcharakter entscheidend gewandelt worden.

Gewiß gab es auch innerhalb des Volkes, das verschiedene Blutströme in sich birgt, Auseinandersetzungen, die besonders in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts von Bedeutung gewesen sind. Es war aber im Grunde genommen nichts anderes als ein verspäteter Streit, den die anderen europäischen Völker schon länger hinter sich hatten, nämlich der zwischen Feudalismus, der sich im Bojarentum verkörperte, und einer modernen Auffassung der Gesellschaft.

Als man die Rumänen im Jahre 1878, in dem Rußbland und Österreich die Unabhängigkeit Rumäniens anerkannten, selbst schalten und walten ließ, sah man einen Aufschwung, der viele andere europäische Völker überraschte.

Der Ausbau des Unterrichts- und Gerichtswesens sowie der Eisenbahnen und die Abschaffung der Pachtmonopole englischer Pächter für Tabak und Eisenbahnen, führte zu einem wirtschaftlichen Aufschwung des neuen Staates, wobei die Erlassung der Kopfsteuer noch wesentlich mithalf.

Die Donauhäfen sowie Galatz— und Braila wurden zu Zentren des europäischen Getreidehandels.

Nach dem 1. Weltkrieg wurde Rumänien zu einem Mittelpunkt europäischer Bestrebungen an der unteren Donau. Nicht von ungefähr hat sich besonders Frankreich um Rumänien bemüht, wovon zahlreiche französische Kulturinstitute im Lande zeugten.

Auch die wissenschaftlichen Leistungen der Rumänen, angefangen von der Medizin bis zur Technik, konnten auf der ganzen Welt Aufsehen erregen. Die Fortschritte, die rumänische Ingenieure auf den Petroleumfeldern machen, werden sowohl von Rußland als auch von Amerika auf das genaueste beobachtet. So geht etwa die Erfindung des Kronenbohrers bei der Erdölgewinnung auf einen Rumänen in den 30-iger Jahren zurück. In der Landwirtschaft und besonders im Getreidebau finden wir immer wieder rumänische Saatgutzüchter, die der Weltbevölkerung neue Wege zur besseren Ernährung weisen konnten.

Nach dem 2. Weltkrieg wurde Rumänien zwar eine sogenannte Volksrepublik, aber selbst der internationale Kommunismus vermochte nicht das *glühende* Nationalbewußtsein und die *tiefe* Verankerung aller Rumänen *im christlichen Glauben* zu vernichten. Bemühungen dazu waren in vielfältiger Art vorhanden. Heute aber bietet Rumänien dem moskaukonformen Kommunismus einen gewissen Widerpart und steht mit an der vordersten Front für Eigenständigkeit und Suveränität jedes einzelnen Staates.

Gerade dieses Volk mit seiner Landschaft, die immer und immer wieder offen gewesen ist gegen die Anstürme aus dem Osten, hat seit über einem Jahrtausend im Christentum einen Halt gefunden, der es befähigt, alle Heimsuchungen nicht nur zu erdulden, sondern sie aus innester Überzeugung auch zu überstehen.

Denn der Rumäne ist Christ und er hat immer die *Renegaten*, wie etwa die *Fanarioten*, die türkischen Steuereintreiber griechischer Herkunft und oft islamische Konvertiten, abgelehnt. Er tut dies letzten Endes auch mit den glaubenslosen unbedingten Anhängern

Moskaus, denn für den Rumänen ist das Christentum einfach ein unabdingbarer Bestandteil seines Lebens und deshalb wird der Rumäne auch immer Europäer sein.

Darf ich abschließend den Wunsch aussprechen, daß es immer Menschen geben möge, die wie Sie es stets getan haben für diese Werte eintreten.

Ich darf den Veranstaltern noch danken, daß sie als Ort dieser Begegnung Salzburg gewählt haben und allen Teilnehmern an diesem Kongreß einen angenehmen und fruchtbringenden Aufenthalt in unserem schönen Land und seiner Landeshauptstadt wünschen.

Preşedintele Societăţii Academice Române, Monsenior Dr. OCTAVIAN BÂRLEA

Exzellenz,
Meine sehr geehrten Damen und Herren!

Es ist ehrenvoll für die Rumänische Akademische Gesellschaft, ihren 12. Kongress in Salzburg, in dieser Hochburg abendländischer Kultur abhalten zu dürfen. Für die uns damit erwiesene Gunst und für die warme Gastfreundschaft, mit der unsere Studienwoche eröffnet wird, entbieten wir den geistlichen und weltlichen Behörden von Land und Stadt, wie auch dem Präsidium des Forschungszentrums Salzburg, unseren herzlichen Dank.

Die Worte des Willkommens und der Wertschätzung, die an uns gerichtet waren und uns beglückt haben, bringen uns zum Bewußtsein die Trägweite der Arbeit, die von diesem Kongreß erwartet wird, und die sowohl der rumänischen Nation und dem Südosten als auch Österreich zugute kommen soll. Wir werden uns bemühen, dieser Erwartung nach besten Kräften zu entsprechen.

Das Gesamtthema unseres Kongresses: KULTUR UND ZIVILISATION IM EUROPÄISCHEN SÜDOSTEN umspannt Zeiten und Völker. Es ermöglicht auch einen tieferen Einblick in das kulturelle Leben dieses Raumes. Nach einer uralten Tradition akademischer Kreise wäre man nun versucht zu glauben, daß die Arbeiten einer wissenschaftlichen Tagung wie der unsrigen sich fern von den Sorgen der Welt in einem elfenbeinernen Turm entfalten. Gewiß betrachten wir es als unsere Pflicht, im Rahmen dieser Organisation keine politische Bühne zu betreten und uns nicht in parteipolitische Differenzen zu verlieren. Aber wenn wir von den Höhen der Hochkultur dieser herrlichen Stadt in die Weite des Südostens blicken, wo im Laufe der Zeiten mächtige Flutwellen den Kulturboden überschwemmten, wichtige Kulturstätten zerschmetterten und die Völker selbst in ihrer Existenz bedrohten, wo die Geschichte zum Drama, ja manchmal sogar zur Tragödie geworden ist, dann können und dürfen wir uns nicht aus der Zeit ausklammern. Es ist selbstverständlich unsere Aufgabe, die Probleme *sub specie saeculorum*, sogar *sub specie aeternitatis* zu betrachten. Aber vor der Bedrohung: *solvet saeculum in favillam* — bleiben wir doch nicht unempfindlich. Wenn wir uns also von Politik fernhalten, identifizieren wir uns doch mit den tiefen, den Zeiten anhaftenden kulturellen Anliegen der rumänischen Nation. Politikern gebühren Verdienste und Verant-

wortung in der konkreten Lebensgestaltung der rumänischen Nation; unsere Schuldigkeit ist es, ihr geistiges Wesen zu pflegen und Wege zu einer besseren Zukunft zu öffnen. Aus dieser überzeitlichen und doch von der Gegenwart nicht zu abstrahierenden Schau bekennen wir den Willen zur Freiheit unserer Nation und anderer Nationen vor Verknechtung.

Das Bekenntnis zur Freiheit der Nation bildet für uns sogar eine hohe historische Verpflichtung gegenüber Österreich. Denn das größte Geschenk, das Österreich den Rumänen je gemacht hat, bestand nicht in materiellen Gütern und nicht einmal in den Gesta mancher Personen, die sich für das Wohl der Rumänen einsetzten, sondern es bestand in einem Wort, das 1701 geprägt wurde: im Worte *NATION*! Damals wurden zum ersten Mal die Rumänen — oder die Walachen — in einem offiziellen Dokument als NATION bezeichnet nämlich in dem sogenannten zweiten Leopoldinischen Diplom. Gewiß mußten die Rumänen Jahre, Jahrhunderte lang schwer ringen, um dieses Wort in die Tat umzusetzen. Aber in den Anfängen der rumänischen Nation war das Wort, und dies Wort wurde in Wien ausgesprochen!

Indem wir also unsere Dankbarkeit für diese Wohltat bekunden, möchten wir durch unsere Arbeit einen Beitrag zur Pflege der Freiheit der Nation leisten in der Überzeugung, daß die Nation Trägerin der Kulturwerte ist, und daß der kulturelle Reichtum der Menschheit nicht nur durch Personen, sondern auch durch Nationen erhöht wird.

Wenn wir aber von dieser Kulturwarte des Westens nach Osten blicken, erfreut uns die Aussicht, daß bei diesem Kongreß die Einseitigkeit vermieden wird. Die Stadt Salzburg hat schon im Mittelalter Ostgeschichte gepflegt und geprägt und die Möglichkeit einer zweifachen Schau gehabt. Dazu kommt nun, daß die Mitglieder der Rumänischen Akademischen Gesellschaft selbst in sich eine doppelte Wertigkeit tragen, denn ihrer Herkunft und Berufung nach vertreten sie nicht nur den Standpunkt der westlichen, sondern auch der östlichen Kultur. Dies soll nicht nur die Tiefe und Breite, die Solidität und den Reichtum unserer Ergebnisse zugunsten des Rumänentums und des Südostens fördern, sondern es soll auch von unsrer Seite einen nicht geringen Beitrag bieten zur Schaffung der OEKUMENE, der idealen Welt von morgen, zu der die Menschheit von heute strebt. Der Osten und der Westen sind uns beide wert, und was zum Werk ruft, ist ihre Integrierung in einer besseren Welt.

Insbesondere möchten wir im Rahmen dieses Kongresses, gerade als Beitrag zur Einheit Europas und der Welt, eine *engere* Verbindung ÖSTERREICHS mit dem RUMÄNENTUM anbahnen. Der Wunsch des Westens, Anschluß an geistige Quellen des Ostens zu suchen, begegnet sich mit der Sehnsucht der Rumänen nach wesentlichen vitalen Verbindungen mit dem Westen.

Die Wirkung einer solchen Begegnung wird danach auch zum Wohl anderer gereichen, denn das gegenseitige Geben und Nehmen von geistigen Werten könnte weiter über Österreich nach Westen und über Rumänien nach Osten reichen. Die kulturelle Verbindung zwischen dem rumänischen und dem österreichischen Volk wird damit auch eine europäische, eine der Menschheit gewidmete Funktion erfüllen.

Diese Gedanken hegend, eröffnen wir den zwölften Kongreß der Rumänischen Akademischen Gesellschaft in der von Gott gesegneten Stadt Salzburg.

MESAJE, SCRISORI DE ADEZIUNE ŞI URĂRI

Vaticano

Heiliger Vater vom XII Kongress Societas Academica Dacoromana unter dem thema « Kultur und Zivilisation im Osteuropaeischen Raum » mit Wohlwollen erfahrend sendet verdientem Praeses Msgr Dr Barlea wie Teilnehmern der Tagung als Unterpfand reichster Gottesgnaden für weitere mutige Verwirklichung katholischer Lebensideale in Beruf und Familie von Herzen erbeten Apostolischen Segen

Cardinal Cicognani

Apostolische Nuntiatur in Österreich - Vienna

Reverendissimo e caro Monsignore,

La ringrazio vivamente della Sua pregiata lettera e del gentile invito a partecipare all'apertura del XII-o Congresso della Società Accademica Romena, che avrà luogo prossimamente a Salisburgo.

Purtroppo, non potendomi assentare in quei giorni da Vienna, devo limitarmi ad una presenza in ispirito e farle pervenire per iscritto i miei più fervidi voti di pieno successo in questa Sua iniziativa e ad implorare di cuore la benedizione di Dio sui lavori del Congresso.

Mi è grata l'occasione per confermarmi con i sensi della più distinta stima e con molti saluti

Suo dev.mo ed aff.mo in Cristo
Opilio Rossi
Nunzio Apostolico

Apostolische Nuntiatur in Deutschland - Bad Godesberg

Euer Gnaden!
Hochwürdigster Herr Prälat!

Für die freundliche Einladung zur Eröffnung des XII. Internationalen Kongresses « Kultur und Zivilisation im Europäischen Südosten » am 5. September spreche ich Ihnen meinen verbindlichen Dank aus.

Zu meinem aufrichtigen Bedauern kann ich mein Kommen nicht zusagen. Zur gleichen Zeit soll ich nämlich beim 82. Deutschen Katholikentag in Essen sein.

Ich bitte Sie deshalb, auf diesem Wege meine besten Wünsche für einen erfolgreichen Verlauf dieses Kongresses entgegenzunehmen.

In aufrichtiger Werschätzung verbleibe ich

Euer Gnaden in Christo ergebener
Konrad Bafile
Apostolischer Nuntius

Apostolische Exarchie für katholische Ukrainer des byzantinischen Ritus in Deutschland — München

. . . Für die ehrenvolle Einladung zum XII. internationalen Kongreß der Rumänischen Akademisch n Gesellschaft nach Salzburg sage ich Ihnen meinen besten Dank. Leider bin ich durch dienstliche Obliegenheiten verhindert, an dem Kongreß teilnehmen zu können. Indem ich von ganzem Herzen ein gutes erfolgreichen Gelingen dem Kongreß wünsch . . .

Platon Kornyljak
Bischof, Apostolischer Exarch

Michael Stocker
Ministerialrat — München

Bis zuletzt habe ich gehofft, wenigstens an der Eröffnungsveranstaltung Ihres Kongresses mit dem Vortrag des Herrn Prof. DDr. Alexander Randa teilnehmen zu können. Nunmehr muß ich Ihnen mit ausserordentlichem Bedauern mitteilen, daß es mir nicht möglich ist, teilzunehmen.

Ich wünsche Ihrem Kongreß und allen Einzelveranstaltungen einen erfolgreichen Verlauf. . .

M. Stocker

München

Sehr geehrter herr Praesident zur Eroeffnung ihres 12. Internationalen Kongresses « Kultur und Zivilisation im europaeischen Suedosten » uebermittle ich ihnen auch im Namen des Herrn Staatsministers dr Pirkl die besten Wuensche. Mit dem Ausdruck meiner besten Wertschaetzung

Dr. Ludwig Gillitzer
Ministerialdirektor

Notring der wissenschaftlichen Verbände Österreichs — Wien

Ich danke verbindlich für die Einladung zur Eröffnung des XII. Internationalen Kongresses « Kultur und Zivilisation im europäischen Südosten ». Leider bin ich zur Zeit in Wien unabkömmlich und kann ihr daher nicht Folge leisten.

Ich verbleibe mit besten Wünschen für den Kongressverlauf und vorzüglicher Hochachtung

Dr. Reiner Zitta
Generalsekretär

Institut für Völkerkunde der Universität Wien

Herr Univ. Prof. Dr. Walter Hirschberg, der die Einladung zu Ihrem Symposium erhalten hatte, beauftragte mich kurz vor seiner Abreise nach Portugal, Ihn entschuldigen zu wollen.

Er hätte gerne an dieser Sitzung teilgenommen, da der Südosten Europas zu seinen fachlichen Interessensgebieten gehört.

Seine Entschuldigung sei mit den Wünschen eines guten Gelingen Ihrer Veranstaltung verbunden.

i.V. Ass. Dr. Karl Wernhart

Seminar für Wirtschaft und Gesellschaft Südosteuropas — Universität München

Professor Dr. Hermann Gross dankt der Rumänischen Akademischen Gesellschaft und dem Institut für Universalgeschichte am Internationalen Forschungszentrum Salzburg für die freundliche Einladung zum 12. Internationalen wissenschaftlichen Kongress über Kultur und Zivilisation im Europäischen Südosten vom 5.-11. September 1968 in Salzburg. Er bedauert aufrichtig, durch eine Uberseereise nicht in der Lage zu sein, an der vielverspreschenden Veranstaltung teilnehmen zu können.

Prof. Dr. Hermann Gross

Ardente coscienza di civiltà decisione fraterna di liberi ammiriamo partecipi vostra odierna celebrazione beneauguranti a vostra amata patria

Lido Venezia — Anelli, Colavitto, Crevato, Fabbri, Gosen, Zinn, Zolli

Lieber Herr Professor /Randa/!

Besten Dank für Ihren freundlichen Brief vom 23.8. d. J. Selbstverständlich meine Aufgabe ist vom anthropologisch-medizinischen und medizinisch-Kultur-historischen Standpunkt, die Bedeutung der Thraker für die Südostvölkern zu beweisen. Ihre Anweisungen werde ich in diesem Sinne gut gebrauchen. Anlässlich der Katzarov's Arbeiten werde ich darüber erfahren bzw. erledigen können. Dr. Beron ist auch als ein Thrakerforscher zu betrachten, da er sich selbst « Thrax » in seinem Diplom nannte.

Bitte, seien Sie so gut und senden Sie mir, wenn es möglich, 1-3 Exemplare des Programms als Einschreiben und mit Eilbrief.

Sofia — Dr. Wassil N. Bakardjiew

Lieber Herr Professor /Randa/!

Hiermit möchte ich Ihnen mitteilen, dass ich während der Zeit von 5.-12. d. J. nicht in Salzburg sein könnte. Da ich das Referat möglichst später zusenden könnte, wollte ich Sie bitten um Entschuldigung...

Sofia — Dr. med. Wassil N. Bakardjiew

Causa salute impossibilitato intervenire Congresso scusomi formulando auguri successo

Roma — Beratti

Ostkirchliche Studien - Würzburg

...Wie ich bereits früher Msgr. Bârlea mitgeteilt habe, muß ich zu diesem Zeitpunkt an einem Generalkapitel des Augustinerordens in den USA teilnehmen... Es ist mir also nicht möglich, an dem Kongreß teilzunehmen, obwohl das Programm eine Reihe für mich interessanter Referate anzeigt. Ich darf Sie daher bitten, meine besten Wünsche für Ihre Arbeit und für die des Kongresses entgegenzunehmen.

Prof. Dr. H. M. Biedermann O.E.S.A.

...Urez din suflet ca şi în acest an Societatea să înregistreze aceleaşi bune rezultate ca în seziunile precedente şi aş rămâne profund îndatorat Sfinţiei Voastre dacă ar dispune să-mi fie trimise şi mie conferinţele ce vor fi publicate...

Roma — Dott. Radu Boroş

Regret neparticipare salut Congres

Torvajanica (Roma) — Ileana Bratu

Urez succes Congres SAR regret nu pot asista

Bruxelles — Constantin Butuceanu Barnell

...Ich möchte indessen nicht ermangeln meine aufrichtigsten Wünsche für einen vollen Erfolg dieses für den Europäischen Südosten höchst wichtigen Kongresses, auszusprechen...

Paris — P. M. Cârjeu

Mulţumesc pentru programul Congresului ce va avea loc la Salzburg, la începutul lunii viitoare. Ca totdeauna temele tratate sunt multe şi interesante. Urez deplin succes lucrărilor Congreului, pentruca să aducă un rodnic aport culturii româneşti şi pentru a se putea reafirma astfel valorile spirituale ale neamului...

Roma — Pamfil Cârnaţiu

Urez deplină reuşită congresului Societăţii Academice Române...

Paris — Mgr. G. Cosma

Meilleurs souhaits réussite toutes nos félicitations Congressistes

Sceaux — Cornel Crişan

Nell'impossibilità di essere presente ringrazio per l'invito augurando ai lavori il miglior successo

Roma — Prof. Rosa del Conte

Désolé ne pas pouvoir participer au Congrès par suite contretemps imprévisible stop souhaite de tout coeur réussite complète stop amicales pensées a vous tous

Paris — Mircea Eliade

Obligations professionnelles empêchent assister Congrès Académie Roumaine stop avec mes profonds regrets recevez meilleurs voeux pour succès Congrès

Madrid — Radu Enescu

Bedanke ich fuer ihre freundliche Einladung zur Tagung der Akademischen Gesellschaft bedauere sehr dass ich wegen Krankheit nicht teilnehmen kann wuensche fuer Ablauf der Tagung und die Zusammenkunft der teilnehmenden Herren viel Erfolg und Freude freundliche Gruesse Ihr ergebener

Bad Homburg — Dipl. Ing. Daniel Farkasch

Regrette empêché venir enverrai communication écrite stop meilleurs voeux pour Congrès et Congressistes

Cannes — Radu Florescu

Institut de Linguistique Romane
Facultés Catholiques, Lyon

Monseigneur Gardette remercie... Il fait tous ses voeux pour la bonne réussite de ce Congrès.

P. Gardette

Come ho già scritto all'amico Randa mi sarà purtroppo impossibile venire a Salisburgo per il Congresso. La prego di accogliere l'espressione del mio grande rammarico e accettare i più cordiali auguri per il successo della iniziativa...

Firenze — Pietro Gerbore

...Vă urez, din toată inima, un deplin success la apropiatul Congres dela Salzburg...

Paris — Alexandru Ghika

...Für die freundliche Einladung zu dem Salzburger Kongreß über sa Thema « Kultur und Zivilisation im europäischen Südosten » danke ich Ihnen verbindlichst. Das Thema interessiert mich lebhaft und ich bin sicher, daß ich von einer Teilnahme an der Veranstaltung viel profitieren würde.
Zu meinem größten Bedauern bin ich aber in der Zeit vom 5.-11.9.69 überaus stark mit anderen Verpflichtungen in Anspruch genommen... Ich wünsche Ihnen als dem Veranstalter des Kongresses gutes Gelingen und viel Erfolg zu dieser Tagung...

Marburg/L. — Dr. K. Heitmann

...Purtroppo, per motivi familiari, sono costretto a rinunciarvi, ciò che mi rincresce immensamente...

Palermo — Petru Iroaie

Haus der Ukrainischen Wissenschaften
München

Im Namen des Vorstandes bedanken wir uns für die Einladung zum XII. Internationalem Wissenschaftlichen Kongreß vom 5.-11. September 1968 in Salzburg. Wir bedauern ausserordentlich, am Kongreß nicht teilnehmen zu können, da wir bereits anderweitig gebunden sind.

R. Jedyk

...Leider ist es mir aus familiären Gründen im letzten Moment unmöglich geworden am Kongreß in Salzburg noch teilzunehmen. Ich bedauere dies umso mehr als ich in Rom die Akademische Gesellschaft sehr schätzen gelernt habe und ihr zu großem Dank verpflichtet bin. Auf jeden Fall möchte ich mich hiermit gleich für den nächsten Kongreß in den USA anmelden...

Frankfurt — Dr. H. Krenn

Am primit invitația... Vă mulțumesc din suflet, dar îmi este absolut imposibil să asist la această importantă manifestație culturală... Regret mult și pentru program, și pentru Salzburg... Nu-mi rămâne decât să Vă urez deplin succes...

Dijon — Livia Lamoure

...Nehmen Sie, bitte, und Ihre Freunde, meine guten Wünsche zum Verlauf der Tagung entgegen...

Wien — Dr. Otto Ließ

Vielen Dank für Ihre freundliche Einladung zum Kongress und zu dessen Eröffnung.
Leider ist es mir unmöglich jetzt die lange Reise zu unternehmen.
Ich will aber dem Kongress vollen Eefolg herzlichst wünschen.

Lund (Schweden) — Prof. Alf Lombard

Très sensible à votre aimable invitation vous en remercie vivement. Il vous prie de l'excuser de ne pouvoir, encore cette fois, assister à votre très intéressant Congrès, retenu qu'il est par des occupations urgentes. Toutefois il désire souscrire aux Actes de ce Congrès qui, il l'espère, seront prochainement publiés...

Dijon — Prof. Robert Loriot

...La prego volermi scusare e considerarmi presente « in spirito » ai lavori del Congresso, ai quali auguro ogni maggiore successo e fortuna. Sono certo che questo Congresso, come già i precedenti, contribuirà validamente ad affermare il ruolo essenziale che la Romania ha avuto nello sviluppo della cultura e della civiltà nel Sud-Est Europeo...

Roma — Leo Magnino

Spiacente condizioni salute non consentanmi partecipare Congresso formulo vivi auguri successo lavori et invio cordiali saluti amici romeni

Roma — Prof. Bruno Manzone

Impossibilitato intervenire Congresso formulo vivissimi auguri successo cordialissimi saluti

Bari — Prof. Demetrio Marin

Am primit cu mare plăcere invitaţia la Congresul foarte interesant din Salzburg şi regret din suflet că nu am luat cunoştinţă înaintea vacanţelor de vară, pentrucă aş fi aranjat să coincidă cu cele 15 zile libere avute anul acesta.

În orice caz, sunt cu sufletul şi simţirea mea de Român lângă D.voastră şi toate personalităţile de mare cultură românească şi mondială. Cu această ocazie, Vă rog frumos a-mi trimite volumul în care vor fi publicate aceste conferinţe...

În această aşteptare, cu emoţie vă transmit cele mai sincere felicitări şi urări de progres in activitatea Dvoastră şi a colaboratorilor entuziaşti pentru binele şi salvarea scumpei noastre patrii, astăzi în suferinţă.

Roma — Ing. G. Morariu

Deutscher Osterdienst
Bonn

Ich danke Ihnen verbindlichst für die Einladung zum XII. wissenschaftlichen Kongreß. Ich werde vom 5. bis 7. Sept. teilnehmen...

Clemens J. Neumann
Chefredakteur

...Din tot sufletul Vă doresc o frumoasă reuşită a acestui Congres, care pentru prima oară deschide dosarul unei colaborări rodnice între ţările din S.-E. european...

Geneva — Dr. Eleonora Petrovanu

...Respectuoase urări de plină activitate ştiinţifică pentru tot timpul Congresului...

Venray — Dr. Nic. Pop

...Bei dieser Gelegenheit erlaube ich mir, Ihnen für die Einladung zur Tagung in Salzburg herzlichst zu danken. Mir ist es leider nicht möglich, an dieser teilzunehmen... Ich bitte, Sie, dies gütigst entschulding zu wollen und gleichzeitig auch meine besten Wünsche für einen erfolgreichen Verlauf dieser Tagung entgegenzunehmen...

Wien — Prof. E. Prokopowitsch

Soeben aus den USA zurück, finde ich die freundliche Einladung zum Kongreß und die persönliche Einladung zu dessen Eröffnung. So gern wäre ich gekommen! Aber der erste Termin ist durch meine Abwesenheit von München schon versäumt; und nun liegt so viel drängende Korrespondenz da, daß ich beim besten Willen nicht wieder gleich verreisen kann. Das bedrückt mich sehr. Denn meine Liebe zur rumänischen Kultur hätte mich veranlaßt, den ganzen Kongreß mitzumachen, wenn es mir die Zeit erlaubt hätte. Ich staune über das reichhaltige und grossartige Programm, das Sie zusamm n-gebracht haben — umso staunenswerter als es im Exil gestaltet werden mußte.

Ich wünsche dem Kongreß einen vollen Erfolg und allen Teilnehmern viel Gewinn und dauernde Anregung!...

München — Prof. Dr. Hans Rheinfelder

...Malheureusement, je dois participer comme relateur au Congrès Boccace à Certaldo auquel j'ai assuré ma participation depuis le mois de mai. Je ne pourrai donc pas venir à Salzburg et je le regrette vivement.

Je saisis l'occasion pour vous adresser, Monsieur le Président et eminent Collègue, mes plus cordiales salutations.

Torino — Prof. Franco Simone

Cu regret trebue să vă comunic, că din motive independente de voinţa mea nu pot participa personal la Congresul Societăţii de anul acesta dela Salzburg... Pe această cale urez din toată inima congresului mult success...

Köln — Dr. Jur. Al. Şuga

Cu sincer regret nu pot participa Congres Salzburg urez mare şi rodnic succes

Madrid — Profesor Uscătescu

Impossibilitato gravissimo lutto familiare pregovi considerarmi presente conclusione convegno e programmi futuro

Pisa — Vittorio Vettori

...Gleichzeitig möchte ich mich für die Einladung zum Kongreß in Salzburg herzlichst bedanken. Leider kollidiert dieser Termin mit einer Einladung nach Südtirol, was ich wirklich bedauere. Besonders auch deshalb, weil ich mich in der Atmosphäre dieses Kongresses immer so ausserordentlich wohl fühle! Bin ich doch jedesmal mit den anregendsten Eindrücken zurückgekommen...

Solbad i. T.

HEINRICH v. MAST

...Aus dienstlichen Gründen bin ich leider verhindert am Kongress der RAG in Salzburg teilzunehmen... Dem Kongress wünsche ich guten Verlauf und den selben Erfolg, wie in allen vergangenen Jahren...

Kiel

Dr. TH. D. ZOTSCHEW

Au mai exprimat regretul de a nu putea participa la Congres, urându-i tot succesul: Fürst Starhemberg; Univ. Prof. Dr. Karl Illg, Univ. Innsbruck; Univ. Prof. Dr. Wolfgang Waldstein, Institut für Römisches Recht, Salzburg; Univ. Prof. Dr. Hans Kramer; Univ. Prof. Dr. Walter Hoffmann; Prof. Mira Simian-Baciu; Prof. Virgil Mihăilescu; Dr. Dem. Leontieș; Dr. Alfred Hönig, Salzburg; Univ. Prof. Dr. Felix Karlinger, Institut für Romanische Philologie der Universität Salzburg.

ADUNAREA GENERALĂ A SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE

Salzburg, 10-11 septembrie 1968

Cu ocazia celui de al XII-lea Congres internațional de studii al Societății Academice Române s'a întrunit la Salzburg, în zilele de 10 și 11 septembrie, Adunarea Generală a instituției, sub președenția Monseniorului dr. OCTAVIAN BÂRLEA. Secretară de ședință a fost doamna dr. NICOLETTA CORTEANU-LOFFREDO.

Secretarul general al Societății, domnul profesor MIRCEA POPESCU, a prezentat un succint rapport de activitate, ilustrând mai ales programul editorial și de conferințe. S'a subliniat necesitatea de a constitui un «Comitet de redacție» pentru «Revista Scriitorilor Români». Secretarul general a solicitat deasemenea președinții și secretarii de secții să ia parte mai activă la îngrijirea diferitelor serii de «Acta».

Casierul Societății, domnul prof. TEODOR ONCIULESCU, a prezentat o dare de seamă a situației financiare a istituției pe anul 1967-1968, insistând asupra obligației membrilor de a plăti cotizația anuală și de a achita cu punctualitate abonamentul la «Acta» și la «Revistă». Casierul a rugat asistența să-l elibereze de sarcina de casier. Cererea a fost respinsă în unanimitate.

După aprobarea, prin aclamație, a celor două rapoarte, doamna Corteanu-Loffredo s'a angajat să ajute, în limita posibilităților, pe secretarul general și pe casier la îndeplinirea obligațiilor în cadrul Societății. Domnul ing. Emanuel R. Bogdan, la rândul său, a promis că va strânge cotizațiile și abonamentele dela membrii din Franța ai Societății, și a propus ca în fiecare țară să fie numit un responsabil pentru această sarcină.

S'a ridicat apoi chestiunea invitațiilor la congresele Societății. Au intervenit la desbateri, exprimând opinii felurite, Monseniorii Bârlea și Zăpârțan, domnii Korne, Ion Gheorghe, Emilian, Caragață, Tase, Mircea Popescu, Onciulescu.

În ședința din 11 septembrie, după cooptarea doamnelor Hedwig Fleischhacker și Anna-Dorothee von den Brincken ca membre ale Societății Academice Române, s'a trecut la chestiunea congresului viitor al Societății.

Monseniorul Bârlea a raportat asupra vizitei și contactelor pe care le-a avut în acest scop în Statele Unite, invitând pe cei prezenți să facă propuneri cu privire la data și la tema manifestației.

După ample discuții, la care au luat parte doamnele Rădulescu-Pogoneanu și Nicoletta Corteanu-Loffredo, domnii Caragață, Sporea, Drăgan, Korne, Onciulescu, Cioră-

nescu, Emilian, Teodorescu, Sertoli, Mircea Popescu, Randa. Bogdan, Monseniorul Bârlea a rezumat concluziile. Ca temă generală a congresului al XIII-lea s'a acceptat, cu titlu indicativ: « Românii în cultura universală ». Data cea mai potrivită ar fi sfârşitul lunii august şi începutul lunii septembrie. În orice caz, Adunarea Generală a dat mandat comitetului de conducere, şi acelora dintre membri care sunt în măsură să ofere concursul, de a decide, ţinând cont nu numai de părerile exprimate în Adunare, dar şi de eventualele circumstanţe de loc şi de timp, ca şi de sugestiile personalităţilor şi organizaţiilor din Statele Unite, cu care Societatea Academică va colabora.

Monseniorul Bârlea a dat apoi ştire că s'au trimis telegrame de omagiu şi de mulţumită Sfântului Părinte Paul al VI-lea, Cardinalului Maximilian de Furstenberg din Roma, Cancelarului Republicii Austriece, Dr. Josef Klaus, membrilor din comitetul de onoare al Congresului, şi preşedintelui secţiei italiene a Societăţii, prof. Bruno Manzone, care nu a putut lua parte la congres.

Preşedintele Societăţii, după ce a mulţumit domnului prof. Randa şi Centrului internaţional de studii dela Salzburg, în frunte cu părintele prof. dr. Thomas Michels, pentru ospitalitate şi pentru munca depusă, precum şi tuturor colaboratorilor la organizarea şi bunul mers al manifestaţiei, i-a felicitat pe congresişti pentru comunicările şi intervenţiile la desbateri, făcând urări de spor la muncă şi în viitor.

PUBLICAŢIILE SECŢIEI DIN GERMANIA A SOCIETĂŢII ACADEMICE ROMÂNE

Secţia din Germania a Societăţii Academice Române a continuat seria de « Acta Historica », din care au apărut, în ultimul timp, volumele V, VI şi VII.

La tomus V din « Acta Historica » au colaborat domnii: D. St. Marin, Alexandru Ciorănescu, Heinrich von Mast, Ioan T. Filip, Ion V. Emilian.

Vol. VI este opera Monseniorului Octavian Bârlea şi poartă titul: « Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus », cu subtitlul: « Die rumänische unierte Kirche zwischen 1713-1727 ».

Vol. VII, întitulat: « Recherches sur les actes des règnes des sultans Osman, Orkhan et Murad I », este opera doamnei Irene Beldiceanu-Steinherr.

CICLUL DE CONFERINŢE AL SECŢIEI DIN ITALIA A SOCIETĂŢII ACADEMICE ROMÂNE

În cursul anului 1968, secţia din Italia a Societăţii Academice Române a organizat patru conferinţe: primele trei s'au desfăşurat în sala Comitetului dela Roma al Societăţii « Dante Alighieri »; ultima, la sediul din Roma al Fundaţiei Europene Drăgan.

La 24 februarie a vorbit, în faţa unui ales şi numeros public, domnul prof. Ettore Paratore, dela Universitatea din Roma. Tema conferinţei: « Roma lui Ovidiu şi România ».

La 16 martie a vorbit domnul prof. George Uscătescu, dela Universitatea din Madrid, director al revistei « Destin », despre « Perspectivele actuale ale culturii române ».

La 27 aprilie a vorbit domnul dr. Dinu Adameşteanu, Supraintendent la Antichităţile din Bazilicata, despre raporturile dintre « Archeologia italiană şi arheologia română ».

Cei trei conferenţiari au fost prezentaţi publicului de preşedintele secţiei italiene a Societăţii Academice Române, domnul prof. Bruno Manzone.

In ziua de 1 decembrie s'au comemorat solemn cei cincizeci de ani dela Unirea Transilvaniei cu România. Discursul oficial a fost ţinut de Monseniorul Aloizie L. Tăutu, Rector al Bisericii Române din Roma, care a adus şi mărturia sa personală dela evenimentul istoric de acum o jumătate de secol.

Oratorul a fost prezentat numerosului auditoriu, care a ascultat cu emoţie evocarea Unirii celei mari din 1918, de preşedintele Societăţii Academice Române, Monseniorul Octavian Bârlea.

Preşedintele Fudaţiei Europene Drăgan, domnul dr. Constantin Drăgan, care a oferit ospitalitate manifestaţiei, a vorbit despre Aurel C. Popovici şi perspectivele europene.

COLECŢIA « REVISTEI SCRIITORILOR ROMÂNI »

În colecţia « Revistei Scriitorilor Români » a apărut « Carte de Vise (repovestire) » a domnului Mihai Niculescu. Volumul cuprinde, alături de capitolele apărute în revistă, şi care s'au bucurat de multă apreciere din partea cititorilor, alte capitole inedite.

Sub formă de extras din « Revista Scriitorilor Români » s'a publicat, deasemenea, poemul în proză « Juvavum 1945 » al domnului Horia Stamatu.

CUPRINSUL

Pag.

Octavian Bârlea: Închinare 5
Vintilă Horia: Intenţionalităţi 7
Ştefan Baciu: Note de picior-de-pagină 20
L. M. Arcade: Dialog 21
Yvonne Rossignon: Noi, poeţii, murim... - În ziua a şaptea. . 22
Mircea Eliade: În curte la Dionis... 24
C. Amăriuţei: De-a sărita - Dialog cu un pom 67
Antoaneta Bodisco: Olar - Biografie 70
Horia Stamatu; Cameră mobilată 72
Virgil Ierunca: Eclipsă de lume 88
G. Ciorănescu: La nicăeri întors 90
George Uscătescu: Lux Beata 91
Nicoletta Corteanu Loffredo: Tinereţe inutilă 92
Constantin Amăriuţei: Originea liricii româneşti 93
Nicolae Novac: Ora rugăciunii 113
Ştefan Gheorghe Theodoru: Culori 114
Demostene Nacu: Pavel şi Spiru 115
J. N. Manzatti: Spoi-tingiri 117
N. Petra: Un dram de dăruire 122
Ioan I. Mirea: Calea pietrelor 123
Vasile Posteucă: Iie - În noaptea de Sânziene 129
Tobi Wechsler: Ora copiilor 131
Mihai Cismărescu: La un Congres al Societăţii Academice Române 133

TRADUCERI: Alexandru Gregorian din Sfântul Francisc dela Assisi - I. G. Dimitriu din "Edda" - Nicolae Novac din R. E. Stoddard şi Stephen Crane 141

Pag.

NEGRU PE ALB: Cronici, idei, fapte 145

PETRU IROAIE: Realismul uman al lui Leca Morariu; CONSTANTIN SPOREA: Profesorul Grigore Nandriș (1893-1968); MIRCEA POPESCU: Un exemplu luminos - O operă de revalorificare a retoricei; MIHAI NICULESCU: Întâlniri; HORIA STAMATU: Poezie din nou poezie; MIRCEA POPESCU: Trei poeți autentici; MONIȚA LOVINESCU: Prezențe abuzive - Ultima demisie; ȘTEFAN BACIU: I. Valerian, aștist, istoric literar; HORIA ROMAN; Din amintirile unui "ziarist profesionist"; CONSTANTIN SPOREA: Lucrările domnului Ghiță Ionescu - O nouă carte a părintelui Gherman - Dăscălimea germană și problemele românești - Jubileul unui săptămânal de valoare.

ANEXE (Activitatea Societății Academice Române) 197

Congresul al doisprezecelea; Cuvântările din ședința de inaugurare; Adunarea Generală; Publicațiile secției din Germania; Ciclul de conferințe al secției din Italia; Colecția "Revistei Scriitorilor Români".

Maestrul IOAN I. MIREA este autorul părții decorative a numărului 7 din Revista Scriitorilor Români.
Mircea POPESCU a îngrijit partea redacțională și paginația.

Printed in Italy — Roma, 1968 - S.p.A. Tipografica Castaldi - Via Casilina, 49